

Mons. John Sabo és Mindszenty bíboros
1957–1971

John Sabo and Cardinal Mindszenty
1957–1971

Mons. John Sabo és Mindszenty bíboros

Szerkesztette és sajtó alá rendezte
Somorjai Ádám OSB

Deák András Miklós
bevezető tanulmányával

Budapest, 2020
Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség

METEM Könyvek 93.

Kiadó:
MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA
MUNKAKÖZÖSSÉG (METEM)
és a
HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA
ALAPÍTVÁNY
(www.heh.hu)

Sorozatszerkesztők:
Várszegi Asztrik és Zombori István

A bevezető tanulmányt írta,
a könyvet nyelvileg és szakmailag lektorálta
és részben jegyzetekkel ellátta,
a rövidítésjegyzéket és a mutatókat
készítette
Deák András Miklós

Felelős kiadó:
Várszegi Asztrik OSB

© Somorjai Ádám OSB
© METEM Budapest

ISBN 978-615-5826-12-2
ISSN 1217-2669

Nyomdai munkák:
www.efonyomda.hu

TARTALOM - CONTENT

Abbreviations - Rövidítések	6
Somorjai Ádám OSB: Bevezetés	7
Deák András Miklós: A kivételezett magánszemély – John S. Sabo	13
Dokumentumok – Documents	53
Tartalom (1-228)	53
További Mindszenty-levelek Sabóhoz 1972–1975	323
Irodalom – Bibliography	325
Névmutató – Index of Names	329
Tárgymutató – Index of Subjects	333
Földrajzi nevek mutatója – Index of Geographical Names	337
English Summary	341

Abbreviations – Rövidítések

a/s = as stated = mint fentebb jeleztük
APO = Army Post Office = az amerikai hadsereg postahivatala
ÁVO = Államvédelmi Osztály
B&F officer = Banking and Finance = az amerikai külképviselet gazdasági/pénzügyi igazgatója
C&R = Communications and Records = A nagykövetség központi irattára
c/o = care of = valakinek címén/révén kézbesítendő
DCM = Deputy Chief of Mission = elsőbeosztott diplomata
Department = Department of State = az Egyesült Államok külügyminisztériuma
DO = Duty Officer = ügyeletes diplomata
Encl. = Enclosure = melléklet
EE = az amerikai külügyminisztérium Európai (később ázsiai is) ügyekkel foglalkozó Hivatalának Kelet-Európai Ügyosztálya
é.n. = év nélkül
EUR = Bureau of European Affairs = az amerikai külügyminisztériumban az Európai Ügyek Hivatala
FSO = Foreign Service Officer = amerikai diplomata
G = Robert Murphy helyettes államtitkár titkársága
GS = General Services = általános szolgáltatások (egy külképviseleten)
GOH = Government of Hungary = a magyar kormány
HE vagy H.E. = His Eminence = Őminenciája
HU = Hungary = Magyarország
J.C.D = Juris Canonici Doctor = egyházjogi doktor
JSS = John S. Sabo
MED = Bureau of Medical Services = a Department Orvosi Szolgálatának Hivatala, amelyet az orvosigazgató vezet
Mons. = Monsignore
NARA = National Archives and Records Administration = Országos Levéltár és Közgyűjtemények Hivatala
NCWC = National Catholic Welfare Conference = Országos Katolikus Jóléti Konferencia
NND = National Number Dialing = Az USA távolsági telefonszámának hívása
P. A. = Parish Administrator = plébánia kormányzó
PJF = Patrick James Flood
Reftel = hivatkozott távirat
Rev. = The Reverend = tiszteletes
RG = Record Group = iratcsoport
StDep = State Department = az Egyesült Államok külügyminisztériuma
UNGA = United Nations General Assembly = az ENSZ Közgyűlése
USG = Government of the United States = az amerikai kormány
V. G. = Vicar General = általános helynök (püspöké)

Bevezetés

Szabó, vagy ahogy leveleiben ő írja: Sabo¹ János 1905-ben született a New Jersey állambeli Carteret városában, az Amerikai Egyesült Államokban. Középiskoláit a New York-i Rensselaerben, teológiai tanulmányait az Ohio állambeli Cincinnati-ben végezte. 1930. június 14-én szentelték pappá. Györffy Géza plébános mellett a South Bend-i (Indiana állam) Magyarok Nagyasszonya templomában (Our Lady of Hungary Church) szolgált, majd 1935. január 26-tól ugyanazon templomban plébánosi kinevezést kapott püspökétől, John F. Nolltól (Fort Wayne egyházmegye, Indiana). 1941-től esperes, 1943-tól pápai prelátus,² 1945-től pápai kamarás, a szerzetesek vikáriusa. 1949. december 18-án új plébániatemplomot szentelt. 1961-től apostoli protonotárius, püspöki helynök. 1958-tól az Amerikai Magyar Katolikus Liga elnöke.³ 1969-ben a clevelandi Árpád Akadémia tiszteletbeli tagja lett.⁴ 1980-ban ment nyugdíjba, Miami-ban (Florida) telepedett le, ahol a magyarok lelki gondozója volt. Mivel hosszú időn át, ötven esztendőn keresztül South Bendben működött, hamvait is ott helyezték örök nyugalomra.⁵

1 A kötetben a Sabo névváltozatot használjuk.

2 Ettől kezdve használja a monsignore címet. Mi az olasz szabványt követve Mons.-nak rövidítjük, Sabo angolul a Msgr. rövidítést használja.

3 1943-ban alakult meg, amerikai segélyszervezet a kivándorló magyarok megsegítésére. Elnöke különféle segélyakciókat irányított. Közbenjárására szervezte meg az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) a trieszti, latinai, capuai és a traiskircheneri menekültáborokat. Külön gondot fordított a nyomorékok elhelyezésére és gondozására.

4 Az Árpád Akadémia 1965. december 19-én alakult meg. Célja a magyar szellem általános emberi szempontból is kiváló alkotásainak és azok szerzőinek felkutatása, számbavétele Nyugaton. Állandó titkársága évente irodalmi, tudományos és művészeti pályázatokat hirdet, nyertesait Árpád-érmekkel és díszoklevelekkel jutalmazza.

5 Dudás Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában. Az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában szolgálatot ellátott római és görög katolikus magyar, magyar származású, valamint magyarul beszélő lelképásztörök történeti névtára 1825–2019 között*. METEM, Budapest 2020. 333. Lásd még: Miklósházy Attila: Vázlatok és adalékok a külföldi római katolikus magyar lelképásztorkodás történetéhez, in: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 13 (2001) 1-2. szám, 236. – Köszönöm Csurgay Árpádné Ildikó és Dudás Róbert Gyula személyes közléseit is.

Ahogy e forráskiadvány lapjain látni fogjuk, Sabo másodgenerációs amerikai magyar, aki első alkalommal az 1938. évi eucharisztikus kongresszus alatt járt Magyarországon,⁶ majd Mindszenty bíboros kíséretébe szegődött a kanadai Mária-kongresszus idején, 1947-ben:

„Mons. Szabó⁷ volt talán leghűségesebb híve a magyar hercegprímásnak 1947-től kezdve, amikor mint amerikai születésű és magyar egyházmegyéhez tartozó magyar pap [sic!] jelentkezett Kanadában a látogató magyar hercegprímásnál, aki csodálkozott, hogy a magyar papok közül csak ő vette a fáradságot. A kapcsolat nem szűnt meg. 1956-ot követően Mons. Szabó egy percre sem feledkezett meg a menedékben élő Mindszenty bíborosról. A lehetőségek keretein belül igyekezett mindent elkövetni, hogy a szenvedő bíboros sorsa a világ homlokterében maradjon. Elkészítette és terjesztette egész Amerikában a Mindszenty-jelvényeket, melyeknek felirata az alábbi volt: „Don’t let forget Cardinal Mindszenty”.⁸ Ezekért a jelvényekért soha nem kért se hozzájárulást, se térítést. Ezek kizárólag azt a célt szolgálták, hogy az amerikaiak gondoljanak a magyar hercegprímásra. Ezenfelül tájékoztatót adott ki a hercegprímás igazságtalan elítéléséről. 1956-ot követően egy percig sem felejtkezett el a magyar hercegprímásról. Igyekezete minden tekintetben kiterjedt a hercegprímás érdekében, és mindig kérte imáinkat a hercegprímás egészségéért és lelkierejének megtartásáért. Amint a magyar bíboros kiérkezett Budapestről, Mons. Szabó az elsők között volt, aki jelentkezett nála, és a csodálatos arcmemóriával rendelkező hercegprímás megölelve a Liga elnökét ezzel fogadta: „De régen nem láttuk egymást!” Mons. Szabó volt az első, aki a bíboros kérésére lépéseket tett *Emlékiratai* kiadása ügyében, és saját költségén repült át két alkalommal Európába, hogy a bíborosnak beszámolhasson a fejleményekről. A magyar bíboros 1974. évi amerikai útjának előkészítésére Mons. Szabót kérte meg írásban, és hála a Mindenhatónak, látogatása diadalútnak mondható.”⁹

6 Maga Sabo mondta el ezt Bécsben, amikor Ross Titusszal, a budapesti amerikai nagykövetség diplomatájával találkozott. Lásd alább, a 213. sz. dokumentumot: Ross Titus követ-ségi másodtitkár emlékeztetőjét az irattár számára, Budapest, 1970. május 3.

7 A cikk végig Szabót ír, Sz-szel.

8 Ne hagyja elfeledni Mindszenty bíborost! (angol)

9 Bár több helyen pontatlan, de értesülése bennfentesnek mondható, ezért idézzük Lelóczy Antal cikkét, amely megjelent „Msgr. Szabó János: a jópásztor mint elnök” címmel in: *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 1975. 82. évf. február 2. 5. sz. 1. old. Itt az is megtudható, hogy 1956-ban a Liga elnökeként Ausztriába repült, és segítséget nyújtott a magyar menekülteknek, valamint küldöttséget vezetett Foster Dulles külügyminiszterhez és John W. McCormackhoz, a kongresszus képviselőházi elnökéhez, így elérve a magyarországi menekültek számára az amerikai bevándorlási vízumok kiterjesztését, ezzel a korábban engedélyezett ötezer helyett tízezrek vándoroltak az Egyesült Államokba, írja a cikk.

Sabo 1957-től megtalálta az utat, hogy a State Department révén folyamatosan leveleket küldjön a mindenkor illetékes diplomatáknak, akik a bíboros követségi tartózkodása idején az összekötő feladatait ellátták. A kapcsolattartás egyik legfontosabb és legtartósabb módja a miseszándékok küldése volt.

Mi a miseintenció vagy miseszándék? A Római Katolikus Egyház gyakorlatában kialakult, hogy egy-egy nyilvános vagy magán szentmisében egyik hívő vagy hívőcsoport szándékára konkrét személyért imádkoznak. Az ünneplő közösség előtt is megnevezik (keresztnéven vagy teljes néven), és ezért a hozzátartozók a misét végző pap szükségleteire külön pénzdólmányt ajánlanak fel. Tekintettel arra, hogy az adományozó személy vagy személyek általában elhunyt személyekre vagy általános szándékra ajánlják fel adományaikat, a közösség előtt elhangzó név vagy szándék tudatosítja a szentmisén résztvevőkben is, hogy egyik közösségi tagjuk, ill. egyik tagjuk rokonának halála – égi születése – évfordulója van, ezáltal a közösség összetartozása is megerősödik. Ha általános szándékra, pl. a misszókra történik felajánlás, akkor annak tudatát erősítik a többiekben. Teológiailag pedig úgy értendő, hogy az égiek különös közbenjárásáért ajánlják fel a szándékot, az illető személyt. Mons. Sabo leveleinek nagy része miseszándékok küldéséből áll, ő volt az, aki Mindszenty bíborost, követségi tartózkodásának szinte teljes időtartama alatt, ellátta szentmiseszándékokkal.

Mi indokolja, hogy ilyen részletességgel foglalkozzunk Mons. John Sabóval? Egyrészt az a kitartás, ahogy majd' tizennégy éven keresztül ostromolta az amerikai diplomatákat, hogy kapcsolatban maradhasson Mindszenty bíborossal, továbbá az a kivételes helyzet, amelyet magának ilyen módon kivívott, hogy egyetlen magánszemélyként tarthatta a folyamatos, bár egyoldalú kapcsolatot Mindszentyvel, már csak azért is, mert, mint a diplomaták följegyzéseiből kiderül, ily módon biztosította a bíborosnak a napi rutint és annak tudatát, hogy gyakorolja papi, püspöki hivatását, amely nélkül lelki, pszichés egyensúlya fel is borulhatott volna.

Fennáll továbbá az a körülmény, hogy maga a bíboros, aki ily módon naponta imáiba fogadta a miseszándékokat biztosító Sabo személyét is, családtagjává fogadta, sőt saját, esztergomi főegyházmegyes papjának tartotta. Ebben az az igazság, hogy egy másik John Szabo valóban az esztergomi főegyházmegye papjaként került (vissza) Amerikába, de nem Indianába, ha-

nem Floridába,¹⁰ megírta emlékiratait, amelyek még nem jelentek meg magyar fordításban.¹¹

Ilyen előzmények után Francis Spellman bíboros halálát (1967) követően Mindszenty Sabo személyébe vetette minden reményét, hogy meg tudja jelentetni emlékiratait – és végül ez a reménye hozta ki őt a budapesti amerikai nagykövetségről. Ilyen értelemben fontos a Sabóval való levelezés részletes elemzése és közlése.

A következőkben nem foglalkozunk Mons. Sabo Jánossal, a lelkipásztorral, a templomépítővel, az Amerikai Magyar Katolikus Liga elnökével. Mindszenty bíborossal való kapcsolattartását vizsgáljuk, 1957–1971 között, amikor a bíboros a budapesti amerikai követségen/nagykövetségen tartózkodott menedékben. Az amerikai diplomáciai források alapján mikrofilológiai elemzést végzünk, amelyben számos olyan részlet derül ki, amelynek a nagyokkal való levelezés kapcsán, amelyet korábban gondoztunk,¹² csak körvonalai

10 Szabó János (1885–1972), esztergomi főegyházmegyei rk. pap 1908, plébános az Egyesült Államokban, előbb Carteretben (New Jersey állam) 1914–1920 majd Trentonban (New Jersey állam) 1920–1934 között, ezt követően Budapesten, 1945-től érseki tanácsos. 1951–1956 között börtönben, október végén szabadult, karácsony éjjel érkezett meg Ausztriába. Ezt követően rokoni kapcsolat révén Orlandóba (Florida állam) került és Mons. Bartók A. Károly mellett működött. – Beke Margit: *Az esztergomi (esztergom-budapesti) főegyházmegye papsága 1892–2006*. Szent István Társulat, Budapest 2008. 692. Lásd még: Dudás Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában*, i. m. 357. – Szabó és Sabo névegyezésén túl nehezíti kettőjük megkülönböztetését az is, hogy az egyik Carteretben született, a húsz évvel idősebb másik ugyanott papként működött, így már lehet, hogy a fiatalabb Sabo az idősebb ministránsa volt, továbbá, hogy az egyik az Amerikai Magyar Katolikus Liga elnöke, a másik a Magyar Katolikus Ligáé. Érdekes egybeesés még, hogy mindketten Floridában éltek, bár az idősebb 1972-ben meghalt, a fiatalabb Sabo 1980 után került oda, ha más városba is. – Szabó 1965 júniusában Vero Beachben lakott, pontos címét lásd a 125. sz. dokumentumnál. Vero Beach gyakorlatilag Orlando város tengerparti üdülője.

11 Szabo, John, *I Was in Prison with Cardinal Mindszenty* [Együtt voltam a börtönben Mindszenty bíborossal], Southern Publishing Company, Orlando (FL) 1962. (Reprint: Brantley Burcham Literary Licensing, LLC 2011.) Egyes életrajzi elemeket innen vetünk át. Leírása szerint Mindszenty bíboros kérésére vele volt a kanadai Mária-kongresszuson, de külön utazott és az árvaházak számára az amerikai magyar plébániákon adományokat gyűjtött. In: *i. m.* 13–19.

12 Az amerikai elnökökhöz lásd: Somorjai Ádám OSB–Zinner Tibor: *Szeizmográf a Szabadság téren. Mindszenty bíboros levelezése az USA elnökeivel és külügyminisztereivel, 1956–1971*, Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, Budapest 2010; *Mindszenty bíboros követségi levelei az Egyesült Államok elnökeihez – Letters to the Presidents. Cardinal*

bontakoztak ki. Így pl. Mindszenty elkötelezettsége egyházmegyéje rászoruló szegény hívei iránt, a követségi menedék kereteinek feszegetése, a követségi mindennapok további szeleteibe való betekintés.¹³ A dokumentáció végén pedig egyre inkább kibontakozik az a kép, amelyet már korábban felvázoltunk, nevezetesen, hogy Spellman New York-i bíborosérsek halálát követően Mindszenty egyre inkább Sabóban látta azt a személyt, aki még életében gondozná és kiadná emlékiratait, amelyeket semmiképpen nem akart elfektetni.¹⁴

Forrásaink elsősorban a budapesti amerikai nagykövetség hat Mindszenty-doboza, amelyet az Amerikai Nemzeti Levéltár új épületében őriznek és bocsátanak rendelkezésre a kutatók számára. Az 1969. május 26-án készült kimutatás szerint megmenekült a selejteztől a külön gyűjtött Sabo-levelezés, amelynek anyaga 1960–1966. Ezt a levéltár utólag az 5. sz. dobozban

Mindszenty to the Political Leaders of the United States, 1956–1971, szerk. Somorjai Ádám OSB, METEM, Budapest 2011. – Angolul: Somorjai, Ádám OSB–Tibor Zinner: *Do Not Forget This Small Honest Nation. Cardinal Mindszenty to 4 US Presidents and State Secretaries 1956–1971 as conserved in American Archives and commented by American diplomats. A documentary overview*, Xlibris, Bloomington (IN) 2013. – A római pápákhoz és bíboros államtitkárokhoz lásd: Somorjai Á.: *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, II. Documenta 1956–1963*. – *Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása, II. Tanulmányok és szövegközlések*, METEM, Budapest 2009; Uő: *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/1., Documenta 1963–1966*. – *Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása, III/1. Tanulmányok és szövegközlések*, METEM, Budapest 2010; Uő: *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/2. Documenta 1967–1971*. – *Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása, III/2. Tanulmányok és szövegközlések*, METEM, Budapest 2012; – Egy kötetben magyarul: Somorjai Á.–Zinner T.: *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkel, 1956–1971* (VERITAS Könyvek 4.), Magyar Napló Kiadó, Budapest 2016. Internetes letöltése (itt és másutt 2019 decemberében): <http://mek.oszk.hu/18400/18472/> – Angolul: Somorjai Á. OSB–Zinner T., *Correspondence of Cardinal Mindszenty with the Holy See from the American Legation in Budapest, 1956–71*. EOS Verlag, St. Ottilien 2017.

13 Ehhez lásd még azt a kötetet, amelyet a legtöbbször idézünk, mivel az itt közölt amerikai diplomáciai dokumentumok közül 26 anyagot, illetve az amerikai diplomaták életrajzairól már ott olvashatunk: Deák András Miklós–Somorjai Ádám OSB–Zinner Tibor: *Menedékben. Amerikai diplomaták Mindszenty bíborosról 1957–1970*. Magyar Napló, Budapest 2019. [A továbbiakban: *Menedékben*].

14 Somorjai Á.: Miért hagyta el Mindszenty bíboros az amerikai nagykövetséget? in: *Magyar Szemle*, Új Folyam XX (2011/7–8) 46–58. http://www.magjarszemle.hu/cikk/20110906_miert_hagyta_el_mindszenty

helyezte el.¹⁵ A többi Sabo-anyag, amennyiben a budapesti követségi Mindszenty-dobozokban található, dátum szerint a többi iratok közé került.

Ezt egészítik ki a Központi Hivataloknak nevezett (Central Foreign Policy Files, vagy Central Files) iratok, amelyekben főleg az első időszakban, majd később, ha valamely fontosabb kérdés terítékre került, őriznek példányokat.¹⁶ Utalni fogunk azokra a dokumentumokra, amelyek a Magyarországi Mindszenty Alapítvány Levéltárában találhatók.¹⁷ A dokumentumok általában gépeltek és hivatali másolatok, de van bőven eredeti példány vagy arról készült fotosztatikus másolat is. Néhány dokumentum kézírással készült, amit kurziválással jelzünk. Egyik-másik dokumentum nehezen olvasható, ez esetben pontozással jelezzük, amit nem sikerült megfejtenünk.

---

15 Lásd a 194. sz. dokumentumot. Flood leltára magyarul megjelent in: Somorjai Ádám OSB–Zinner Tibor: *Majd' halálra ítélve*, Budapest 2008. 180sk. Ennek a Sabo-levelezésnek dátum szerinti kimutatását lásd in: *The Cardinal Mindszenty Documents in American Archives. A Repertory of the six Budapest Mindszenty Boxes – Mindszenty bíboros budapesti amerikai követségi tartózkodásának dokumentumai. Repertórium* (The Cardinal Joseph Mindszenty Papers, Subsidia 1.), Ed. by Adam Somorjai, Pannonhalmi Főapátság, Pannonhalma, 2012. 281sk. <http://mek.oszk.hu/13800/13850> – Ez a repertórium közli a többi doboz tartalmi leírását, jegyzékét is.

16 Kutatóútjainkkal kapcsolatban lásd Somorjai Á.: Az amerikai Mindszenty-dokumentáció hazai kutatástörténetéhez, in: *Heggyel az ég egybemosódik. Ünnepi kötet Korzenszky Richárd 70. születésnapjára*, Tihany 2011. 592–611. Lásd még uő: Mindszenty-levelek a kaliforniai Yorba Lindában, a Nixon-Könyvtárban, in: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 27 (2015/3–4) 83–99.

17 A Magyarországi Mindszenty Alapítvány Levéltára Mindszenty bíboros személyes iratait őrzi az amerikai követségi periódustól egészen a Bécsben bekövetkezett haláláig, tehát 1956-tól 1975-ig. Összeállításunkban a következő feldolgozás állt rendelkezésünkre: *Mindszenty-leveleskönyv. Gondolatok a bíboros leveleiből 1938–1975*. Összeállította: Mészáros István, Budapest 1997. A kiadást gondozta az Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. (A továbbiakban: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*.)

Deák András Miklós

A kivételezett magánszemély – Mons. John S. Sabo

1969. május 26-án a Mindszenty-kutatókra felettébb szerencsés nap virradt, bár erről akkor még nem szerezhettek tudomást. Ekkor dőlt el ugyanis, hogy a budapesti amerikai nagykövetségen a Sabo-iratok gyűjtője – Patrick Flood akkori összekötő diplomata írásbeli javaslatára – nem kerül megsemmisítésre.¹ Ugyancsak bölcs – bár vélhetően nem tudatos – dokumentációs szempont volt az a korábbi döntés is, hogy a John Sabóval, a South Bend-i plébánossal folytatott nagykövetségi levelezést nem az egyéb levelekkel „egy kalap alatt”, hanem részben elkülönítve kezelték.² Gondoljuk csak meg, hogy a történetkutatás szempontjából mennyi értékes információ mehetett volna végleg veszendőbe! Az alábbiakban kifejezetten ezek alapos számbavételére teszünk kísérletet. Az első ránézésre rutinszerűnek tűnő levelezésben sok izgalmas elem – új szálak, magyar és amerikai érintettek neve, egyértelmű vagy éppen homályos utalások, sőt váratlanul őszinte elszólások is felbukkannak.³ A sorok között is igyekszünk majd olvasni és betekinteni a szövegek mélyrétegeibe, a nagyszámú levelező kimondatlan céljaiba és reményeibe, mögöttes üzeneteikbe. A Somorjai Ádám OSB által felkutatott és gondosan szerkesztett anyag alapos tanulmányozása bizonyosan megéri a fáradságot, hiszen a fenti leltározást több mint ötven évvel ezelőtt végző Patrick Flood maga is azt írta, hogy „[...] lehetnek benne igazi csemegék.”⁴

1 Lásd a 194. sorszámú dokumentumot. A leltározásról részletesen lásd: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: *Majd' halálra ítélve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2008 pp. 179–181. Lásd továbbá: Deák András Miklós–Somorjai Ádám OSB: Patrick Flood amerikai konzul összekötő szolgálata Mindszenty bíboros mellett, in: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 29 (2017/3-4) 149.

2 A szerzővel Flood 2019. június 10-én írt levelében azt közli, hogy a bíborossal kapcsolatos dokumentumokat őrző iratszekrény a harmadik emeleten, a biztonsági zónában volt elhelyezve. Ötven év távlatából a Budapestről történt végleges távozása előtt végzett leltározásra és selejtezésre a volt összekötő diplomata azonban már nem emlékszik.

3 A Sabónak írt levelekben a magyar vagy amerikai diplomaták pontos neve, beosztása vagy bizalmas közlései természetesen nem kerülnek elő.

4 In: *Majd' halálra ítélve*, 180.

A kötet forrásai – iratfajták

Mint látni fogjuk, a Sabo és az amerikai összekötő diplomaták közötti közvetlen – tehát Mindszenty bíboros szempontjából közvetett – levelezés igen kiterjedt. Ehhez járulnak még a Sabo témájában készült belső emlékeztetők és a követség – Department⁵ közötti egyeztetések dokumentumai. A fellelt⁶ dokumentumok többsége azonban olyan rövid levél, amelyet az évek során az amerikai külképviselő⁷ és Sabo váltott egymással. Számuk a kötet anyagának több mint a felét teszi ki, és arányosan megoszlik – mintegy 60-60 tétel. Témáik elsősorban a miseszándékok küldése, illetve az elmondott szándékok pótlása, a küldés gyakorisága, a csekkek⁸ beváltásának ténye vagy annak nehézségei,⁹ a bíboros viseltének ítélt ruházatának pótlása,¹⁰ az új breviárium és misekönyvek küldése, csomag vételének a nyugtázása, azaz kifejezetten technikai kérdések.¹¹ Ezek közé Sabo azonban többnyire igyekszik egy-egy, a bíboros által bizonyára érdekesnek számító információt is elhelyezni – pl. Őeminenciájának az USA-ban élő unokaöccséről¹² –, akivel személyes kapcsolatot tart –, arra számítva, hogy azt az összekötők szóban át is adják.

A fentiekkel szemben a levelekben érdemi ügyeknek azokat tekinthetjük, amelyek a kapcsolattartás korlátaira nézve Sabo számára hivatalos amerikai intelmeket/útmutatásokat tartalmaznak, illetve azokat, amelyekben néhány találkozóját beszéli meg a Mindszenty melletti éppen aktuális összekötő diplomatával.¹³ De hasonló további ügy, hogy Mindszenty elfogadhatja-e egy

---

5 The Department of State vagy State Department, a továbbiakban Department, azaz az amerikai külügyminisztérium.

6 Az anyagokban tett egyes utalásokból egyértelmű, hogy nem áll még rendelkezésünkre a Sabóval kapcsolatos összes dokumentum.

7 1966. november 28-ig követség, ezt követően már nagykövetség, amelynek élére 1967 októberében nagykövet érkezik.

8 Ami a csekkeket illeti, nem zárható ki, hogy a magyar állambiztonság felfigyelt arra, hogy a folyamatosan változó amerikai diplomaták mindig ugyanazon személytől kapnak átutalásokat. Mivel Sabóról könnyű lehetett egyházi háttérét megállapítani, elképzelhető, hogy a fenti pénzmozgást/dollárbeváltást Mindszentyvel hozták kapcsolatba.

9 A miseszándékok listája és a dollárcsekkek Sabo leveleinek rendre a mellékleteit képezik.

10 Ezt jellemzően Sabo szorgalmazza, de Mindszenty bíboros nem igényeli az új ruhát.

11 Ezek a levelek a diplomáciai futárpostán érkeztek Budapestre, illetve Washingtonba.

12 Légrády [máshol: Légrádi] József. Lásd pl. az 58. sorszámon.

13 A konkrét találkozókat lásd alább.

amerikai alapítvány békedíját.¹⁴ E levelezés egyik résztvevője tehát állandó, maga Mons. Sabo, miközben a másik személy az amerikai oldalon folyamatosan változik. Az összekötőkről tudnunk kell, hogy alacsony rangú, fiatal beosztott diplomaták, akik egyéb (jellemzően konzuli vagy politikai) feladataik ellátása mellett állnak a bíboros napi rendelkezésére.¹⁵ A levelezést pedig felettesük – és Sabóval természetesen nem közölt – útmutatásai szerint bonyolítják. Azonban arra is akad példa, hogy Sabo nem érzékeli a rangváltást, azaz azt, hogy az ügyvivővel, tehát a misszió vezetőjével (adott esetben Richard Timsszel¹⁶) áll kapcsolatban néhány levél erejéig.

Megjegyezzük, hogy 1958-ban Mons. Sabo Charles Elbrick helyettes államtitkárnak is ír levelet,¹⁷ amelyre Foy David Kohler¹⁸ főosztályvezetőtől/főcsoportfőnöktől kap választ, és ugyancsak neki címezi a viszontválaszt.¹⁹ E levélváltást Henry Leverich igazgatóhelyettes írása zárja le.²⁰ Jól látható, hogy a Department magas rangú vezetőivel való kapcsolattartás rövid, és a válaszokat Sabo alacsonyabb szinten kapja meg. A későbbiekben, miután egyértelművé válik, hogy az Országos Katolikus Jóléti Konferencia, az NCWC²¹ által beajánlott Sabo nem tesz kísérletet arra, hogy Őminenciáját Budapesten felkeresse, személye a Department radarja alá kerül. Az alacsonyabb szinttel párhuzamosan, ahogy a kivételes Sabo-kapcsolat intézményszerűsül, a levélváltás gyakorisága megnő. 1968 januárjában Papendorp, aki családlilag is összeházasított Sabóékkal, immár hagyományosnak nevezi a Sa-

---

14 Lásd a 126., 127., 128., 129. és 130. sorszámon.

15 Nevük az előfordulási sorrendben a következő: Géza Katona, Louis Toplosky, Edwin D. Crowley, J. Theodore Papendorp, Carl Sharek, Alfred A. Jazyuka, David A. Betts, Robert J. Jackson, majd újra J. Theodore Papendorp, aki így az az összekötő, aki ilyen módon a legtöbb levelet címezte South Bendbe, Patrick J. Flood és Ross P. Titus. Megjegyezzük, hogy Mindszenty mellett más diplomaták is szolgáltak, helyettesítettek vagy láttak el alkalmi feladatokat (pl. Herbert Wilgis), de az ő nevükkel nem maradt fent Sabo-anyag.

16 Lásd a 139., 141. és 143. sorszámon.

17 Lásd a 4. sorszámon.

18 Foy David Kohler (1908–1990) a Departmentben az európai ügyek helyettes államtitkára (1959–1962).

19 Lásd az 5. és 6. sorszámon.

20 Lásd a 7. sorszámon. Az igazgatóhelyettes a helyettes államtitkárok alá besorolt ügyosztályok helyettes vezetője. A magyar rendszerben leginkább főosztályvezető-helyettesnek feleltethető meg.

21 Lásd a 2. sorszámon.

bo-kapcsolatot.²² A magas szint, a külügyi bürokrácia logikájából következően, csak olyan esetekben tér majd vissza, amikor valamilyen, az amúgy rossz amerikai–magyar kapcsolatokat potenciálisan megzavaró körülmény merül fel, például Mindszenty azon óhaja, hogy a halála után emlékiratait a Department Sabóra bízta. Így a menedék lezárását megelőző években szintén megnő a Sabóval kapcsolatos iratforgalom, de ezúttal a nagykövetség és a Department között.

A belső követségi emlékeztetők és az azoknál is fontosabb felterjesztések, továbbá a Department levelei és utasításai a kötet forrásainak közel egynegyedét teszik ki. Ez a szám híven érzékelteti, hogy valójában párhuzamos levelezésről/kapcsolattartásról van szó, hisz ez egy külképviselet esetében nem is lehet másként. Másképpen fogalmazva, Sabo nem értesülhet a bíboros és az összekötők között folytatott bizalmas beszélgetésekről, sem arról, hogy azokról a beosztottak milyen tartalommal és formában tájékoztatják a feletteseiket.²³ A misszió és a Department közötti információáramlás pedig végképp nem tartozik rá. Sem Sabo, sem Őeminenciája nem számol a hivatali kötelességnek számító követségi dokumentáció azon előnyével, hogy az újonnan érkező, de a menedék ügyében a korábbi iratokból már tájékozott összekötő diplomatával²⁴ számukra nem lehetséges az egyszer már lezárt dolgokat előlről kezdeniük. Ugyanazokat a történeteket kell folytatniuk, csak éppen a követség egy másik tagjával. Az aktuális összekötő személye – ez alól csak a felettebb „empatikus” Theodore Papendorp²⁵ a kivétel – nem változtatja meg a Sabo személyéhez való hozzáállást, azaz a szabályok szigorúbb vagy éppen lazább alkalmazását.

A Sabo–Mindszenty kapcsolat kivételes voltát még egy tény bizonyítja: ugyan a bíborosnak minden harmadik féllel és magánszeméllyel elvileg tilos a közvetlen kapcsolattartás, Sabónak²⁶ mégis küldhet – kifejezetten huma-

²² Lásd a 155. sorszámon.

²³ Jellemzően nem szóban, hanem írásos belső emlékeztetők formájában, amelyeket elhelyeztek az irattárban.

²⁴ A menedék tizenöt éve alatt ezeket a diplomatákat kétévente váltották.

²⁵ J. Theodore Papendorp (1928–1998) 1960–1962 között II. o. titkár az USA budapesti követségén. Magyar nyelvtudása és a Mindszentyvel ápolta bizalmas viszonya miatt később másodszor is a magyar fővárosba helyezték.

²⁶ A Sabónak szánt 1969. május 13-i levelében Mindszenty arra kéri, hogy a halála után vegye át és gondozza emlékiratainak kéziratát. Lásd a 187. sorszámon. Miután ezt a levelet nem kézbesítették, Mindszenty König bíborossal csempésztette ki azt. Az 1970.

nitárius megfontolásokból – két magyar és latin nyelvű levelet.²⁷ Ez alapján kijelenthető, hogy az amerikai oldal nem mereven, nem bürokratikusán értelmezi a szabályokat, hanem azokat valóban a misszió és a menedék biztonsága érdekében kívánja a bíborossal és külső személyekkel következetesen betartatni. (Megesik, hogy Sabo azt írja, hogy „bennünket”,²⁸ mintha a menedék biztonságos fenntartása közös ügye lenne a követséggel. De nem az. Sabo mindvégig harmadik, külső magánszemély.)

A szabályok sok, a diplomácia belső világát túlzottan jól nem ismerő harmadik személyt természetesen zavarnak. A Rómában élő Zágón József²⁹ például az 1968-ban már Hágában dolgozó Papendorp segítségével – az ottani amerikai nagykövetség levélpapírján! – próbál meg az emlékiratok témájában levelet küldeni Sabónak, amely Martin Hillenbrand budapesti nagykövetig³⁰ jut el.³¹ Az üzenetből nemcsak az derül ki, hogy Zágón prelátus és Sabo rendszeres kapcsolatban állnak, hanem az is, hogy az előbbi szintén Sabóra vagy éppen saját magára szeretné bízni a kézirat gondozását. Fontosnak tartja az időbeliséget is, azt, hogy a bíboros elhunyt után haladéktalanul történjen meg a publikálás. „Úgy a bíboros, mint a magyar egyháznak érdeke volna, hogy halála után azonnal megjelenjenek ezek az emlékiratok – kihagyva azokat a részeket, melyek akár a Szentszékre, akár az amerikaiakra kellemetlenek. Ez a publikálás csak úgy jöhet létre, ha az emlékiratokat vagy Te vagy mi kapjuk kézhez. Ezt a kardinálisnak is tudomására kell hozni s ez az én tulajdonképpeni problémám. Ő közölte velünk, hogy az emlékiratokat a Szent István Alapítványra akarja hagyni. A probléma az, hogyan történjék ez s hogyan lehessen végrehajtani. Ennek módjáról szeretnék majd Veled bővebben beszélgetni, ha Rómába jössz.”³² Zágonnak tehát nem célja, hogy az emlékiratokat mindenképpen a Szent István Alapítvány kapja meg, mivel problémát lát a végrehajtásban, és abban, hogy ezt valahogy Mindszenty

---

szeptember 8-ra dátumozott, Sabónak címzett Mindszenty-levelet a követség azonban elfogta. Lásd a 217. sorszámon.

27 Pl. az unokaöccse halálhírekor. Lásd a 92. és 93. sorszámokon. Vagy Sabo kórházi kezelésekor. Lásd a 133. sorszámon..

28 Lásd a 111. sorszámon.

29 Zágón József (1909–1975).

30 Martin J. Hillenbrand (1915–2005) az Egyesült Államok első budapesti nagykövete 1967 szeptembere és 1969 februárja között.

31 Lásd a 168. sorszámon.

32 Uo.

tudomására hozzák.³³ Ezzel igazolódik a nagykövetség előérzete, miszerint a kiterjedt kapcsolatokkal rendelkező, élénken levelező és utazó Sabóra éberen szükséges figyelniük, miközben az egyes lépéseit nem lesznek képesek kontrollálni.

A Sabo–Mindszenty kapcsolat kivételességét tovább erősíti az a körülmény, hogy a floridai Mons. John Szabo³⁴ Mindszentynek 1965-ben küldött levelét nem adják át a bíborosnak, és erről a követség javaslatára a Department – a kapcsolattartási szabályok kifejtésével egyetemben – értesíti az atyát.³⁵ Ez úgy értékelhető, hogy egy újabb harmadik személy felé nyitandó csatornát, amely nemcsak a menedéket, hanem a már meglévő és kivételként kezelt külső kapcsolatot is veszélyeztethetné, az amerikai oldal igen bölcsen nem engedélyez.³⁶

Válogatásunkba néhány különleges irat is bekerült – köztük a Department 1969. május 29-i szóbeli jegyéke az Apostoli Szentszék washingtoni delegációjához, amelyet a budapesti nagykövetség másolatban kapott meg.³⁷ Egy másik „csemege” az a pontokba szedett utasítás, amelyet 1971. május 1-jén John N. Irwin II külügyminiszter-helyettes³⁸ küld a római nagykövetségnek keresztül³⁹ (és másolatban Budapestre), és amely Robert Illingnek⁴⁰

33 Később kiderül, hogy félreértésről van szó: Mindszenty nem a Szent István Alapítványra szeretné bízni az emlékiratait, hanem Sabóra.

34 Sabo és Szabo megkülönböztetéséről lásd a Bevezetést.

35 Lásd a 124. és 125. sorszámokon.

36 Arról nem is beszélve, hogy Szabo levele a nyílt és nem a diplomáciai postában érkezett, azaz a magyar állambiztonság feltehetőleg értesült a tartalmáról.

37 Lásd a 193. sorszámokon.

38 Az első külügyminiszter-helyettes (Deputy Secretary of State) 1972–1973 között politikai kinevezettként az a John Nichol Irwin II (1913–2000) lett, aki a poszt létrehozásáig a tárca államtitkára (Under Secretary of State) volt (1970–1972), azaz az előző és az új beosztásában is közvetlenül Rogers külügyminiszter után következett. 1971 nyarán, amikor a menedék befejezése körül felpörögtek az események, Rogers helyett és nevében, még államtitkárként, hét, a budapesti nagykövetségnek küldött táviratot írt alá. A budapesti és a római nagykövetség is az ő aláírásával kapta meg Nixon elnök Mindszenty bíborosnak a menedékkal kapcsolatban 1971. július 14-én írt válaszlevelét. A távirat küldőjeként ezekben az esetekben is a SecState (külügyminiszter) rövidítést tüntették fel.

39 Donald B. Kursch (1942–), aki 1971-től Alfred Puhán beosztottja volt Budapesten, és akivel a szerző személyes kapcsolatban áll, úgy véli, hogy a Department a korábbiakhoz képest jóval határozottabb álláspontra helyezkedett. A távirat Puhán washingtoni konzultációi nyomán születhetett.

40 Robert F. Illing 25 évig szolgált diplomataként Mexikóban, Jugoszláviában, a Vatikánnál, Portugáliában és a Department diplomáciai kötelékében. 1970-ben Henry Cabot Lodge

azt a pontról pontra követendő eligazítást adja, hogy az emlékiratok és a menedék befejezése témájában kezdeményezzen találkozót a Vatikánban.⁴¹ A történésznek mindkettő azt jelzi, hogy az emlékiratok témája egyfelől oly mértékben számított kényesnek, hogy a Department felső szintű intézkedését tette szükségessé, továbbá, hogy a bíboros részéről az emlékiratoknak tulajdonított kiemelkedő fontosság a tárca szemében – Alfred Puhan nagykövet⁴² bölcs közbenjárására – felvetette a menedék megoldásának újabb esélyét.

Mons. John Sabo jellemzése

Dokumentumaink között sajnálatosan csak egyetlen egy forrás⁴³ akad, Ross Titusé,⁴⁴ amely beszámol a Sabóval 1970. május 3-án folytatott két és fél óras bécsi találkozója⁴⁵ során szerzett benyomásairól. Mons Sabo

„[...] se nem az az izzadó tenyerű magyar revizionista, se nem az a kazuisztikás reverendás úriember, aki csupán úgy tesz, mintha nem lenne magyar revizionista. Az USA-ban született (mint mondta), és néhány rövid nyári külföldi utazás kivételével az egész életet ott töltötte. Magyarországon mindössze egy alkalommal járt (egy itteni vallási konferencián vett részt 1938-ban).⁴⁶ Mindaddig, amíg Mindszenty 1947-ben a Mária-kongresszusra fel nem kereste az Egyesült Államokat és Kanadát, soha nem találkozott a bíborossal.⁴⁷ Ekkor Sabót kijelölték, hogy az úton Mindszenty két kísérőjének egyike⁴⁸ legyen. A túlzottan nem gyakori miseszándék listák révén csupán lényegtelen, közvetett kapcsolatot tart a bíborossal.⁴⁹ Mons. Sabo mélységesen csodálja és szereti a bíborost azért, hogy az általa mindig is hirdetett elvek mellett makacsul és szenvedélyesen

---

nagykövet beosztottjaként érkezett a Vatikánba, hogy ott felállítsa az USA első állandó diplomáciai képviselőjét.

41 Lásd a 223. sorszámon.

42 Alfred Puhan nagykövet 1969 nyara és 1973 júliusa között szolgált Budapesten.

43 Lásd a 213. sorszámon.

44 Ross P. Titus 1968 nyarától 1971 nyaráig II. o. politikai titkár Budapesten.

45 Ross Titus Alfred Puhan nagykövet utasítására bonyolította le Sabóval a bécsi reptülőtéri találkozót. Lásd alább.

46 Utalás a budapesti Eucharisztikus világkongresszusra.

47 A bíboros és Sabo következő személyes találkozására 1973-ban került sor, amikor New Brunswickban az utóbbi volt a tolmács. Lásd in: Balogh M.: *Mindszenty József* I.II. MTA BTK Budapest, 2015. 1317.

48 A másik kísérő Sántha Pál volt.

49 Ezt vélhetően Sabo állította magáról, kissé bagatellizálva a kapcsolatot.

kitart. Azonban nem tűnik úgy, hogy osztaná Mindszentynek a láthatóan megrendíthetetlen bizonyosságát a felől, hogy a kommunista világ nem változik, és mentes azon evolúciós gyengeségtől, amely más társadalmakat sújt. Mons. Sabo néhány ízben úgy nyilatkozott, hogy az idő elszállt a bíboros felett. A Mindszenty világlátásával kapcsolatos, az egyes idejét múlt dolgokkal kapcsolatos nézeteit egy történet elmesélésével illusztrálta. Ezt olyan személyektől hallotta, akik a bíboros papjai voltak, és később az Egyesült Államokban éltek. A zalaegerszegi⁵⁰ alsópapság körében általános volt az a mondás, mesélte Sabo, hogy Nyugat-Magyarországon a fiatal papok a szemináriumba jártak, hogy kitanulják életük mesterségét. Ezt követően azonban azonnal a Pehmináriumba küldték őket, hogy ott az egészszet újratanulják.”⁵¹

Bár sajnálatos, hogy Papendorp nem készített hasonló jellemzést, megállapíthatjuk: az 1970-ben 65 éves Sabóról az amerikai összekötő plasztikus leírást ad. Úgy tűnik, hogy a magyar emigránsok és Mindszenty részéről gyakran tapasztalt revizionizmus nem rezonál az amerikai diplomatáknál. Osztják Sabo azon meglátását, hogy tizennégy évvel a menedék kezdete után az elszigeteltségben élő, és eleve csökönyös hajlamú bíboros már nem a jelen embere.

Az a tény, hogy 1970-ben, több mint tíz évvel a levelezési kapcsolat létesítését követően egyáltalán szükség volt egy ilyenfajta jellemzésre, azt bizonyítja, hogy a nagykövetség még ekkor sem volt teljes mértékben tisztában azzal, pontosan kinek is biztosított az évek során kivételes kapcsolattartási lehetőséget Mindszentyvel, bár az is igaz, hogy Sabo politikai nézeteit vagy a bíborosról alkotott személyes megítélését korábban soha nem firtatták.

Mons. Sabo és Mindszenty bíboros kivételes kapcsolatának kezdete

A menedék ideje alatt nem jön létre Mindszenty és Sabo személyes találkozása, azaz az utóbbi – bár gyakran megfordul Bécsben – nem utazik át Budapestre. (Ha meg is tette volna, kétséges, hogy kapott volna engedélyt bíboros felkeresésére.) Ez a lehetőség egyetlen egy alkalommal – 1958 nyarán, tehát még a konklávéra való és a magyar oldal által megakadályo-

---

50 A későbbi Mindszenty bíboros zalaegerszegi éveiről részletesen lásd: Balogh Margit: *Mindszenty József*, i. m. 2015. Lásd még uő: *Az Apát Úr. Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi évei*. Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg 2019.

51 I.h.

zott bíborosi kiutazás terve előtt – merül csak fel. Az NCWC főtitkára, Mons. Tanner⁵² veti fel (mint később kiderül, éppen az utazásra kiszemelt jelölttel nem egyeztetve) Mons. John Sabo nevét, mint olyan alkalmas papét, aki a követségen felkereshetné és beszélgethetne a bíborossal. Robert Murphy⁵³ ez ellen nem emel kifogást.⁵⁴ Július közepén Mons. Tanner azonban ismét jelentkezik Murphynél, és közelebbről meg nem nevezett megfontolásokra hivatkozva, lemond Sabo beutazásáról.⁵⁵ Csak találgathatjuk, melyek voltak ezek a „megfontolások”. Annyit azért szögezzünk le, hogy nem a később rendkívül óvatossá váló Department volt az, amely ekkor elzárkózott a fenti látogatástól. A javaslatot, vélhetően inkább csak kidolgozatlan ötletet adó Mons. Tanner lépett vissza. Az is bizonyos, hogy a Tanner–Murphy telefonbeszélgetések során nem kerül kibontásra, pontosan mi is lett volna a felvetett Sabo-látogatás célja, illetve az milyen kockázatokkal járhatott volna. Az sem merül fel, vajon Mindszenty maga szívesen vette volna-e ezen vizitet, már ha tudomást szerezhette volna annak tervéről. Amennyiben pedig a látogatás mégis megtörtént volna, viszont a beszélgetés során bizonyára kiderült volna, hogy a South Bend-i Sabo nem azonos John Szabóval, a bíboros volt egyházmegyés papjával.

A kép akkor tisztul egy kicsit, amikor Mons. Sabo Charles Elbrick helyettes államtitkárnak⁵⁶ (nem a Tanner által többször hívott Murphynek) jelzi: csak South Bendben tudta meg, hogy Washingtonban a címét keresték.⁵⁷ A meglepett Sabónak nehézséget okoz, hogy kinyomozza: a megkeresés az NCWC-től érkezett. Saját magát egyébként nem tartja alkalmasnak arra, hogy Mindszentynek lelki vigaszt nyújtson, de – véleménye szerint –

---

51 National Catholic Welfare Conference, az Országos Katolikus Jóléti Konferencia.

52 Paul Francis Tanner (1905–94) amerikai rkat. pap a floridai St. Augustine püspöke (1968–1972). 1941-ben csatlakozott az NCWC-hoz, ahol igazgatóhelyettes, 1945–1958 között főtitkárhelyettes, 1958–1968 között pedig főtitkár.

53 Robert Daniel Murphy (1894–1978) 1955–1959 között a politikai ügyek államtitkára.

54 Lásd a 2. sorszámú dokumentumot.

55 Lásd a 3. sorszámú dokumentumot.

56 Sabo arra utal, hogy 1957-ben magyarok egy csoportjával Washingtonban felkereste Elbricket azzal a céllal, hogy fogadjanak be menekülteket Jugoszláviából. Elbrick nem igazolja vissza ezt a számára vélhetően rutinjellegű találkozót.

57 A felvetés ötletszerűségét, kidolgozatlanságát az is mutatja, hogy két párhuzamos, Tanner–Murphy, és Sabo–Elbrick csatorna létezik.

az ismert menekültügyi tevékenysége⁵⁸ miatt a magyar kormány sem adna neki vízumot.⁵⁹ Maga helyett azt a Kanadában élő Sántha Pált javasolja, akivel 1947-ben az ottawai Mária-kongresszuson segédkezett Mindszentynek.⁶⁰ Sabo javaslata azonban visszhangtalanul marad, azaz burkolt elutasításban részesül. Tény, hogy a menedék további tizenhárom éve alatt az esetleges budapesti vizitjét sem az NCWC, sem Sabo soha többet nem szorgalmazza, és Mindszenty sem jelzi ilyen igényét. Továbbá erősen kérdéses, hogy az esetleges megkeresésének a követség/nagykövetség eleget tett volna-e. A budapesti út helyett Mons. Sabo minden alkalommal bécsi találkozót javasol az éppen aktuális összekötő diplomatával.

1958. november 28-án – az iratok tanúsága szerint – már legalább egy éve él a Sabo–Mindszenty kapcsolat, amely eleinte adományok, majd miseszándékok és az értük járó szerény összegek rendszeres küldéséből áll. Géza Katona már 1957. október 31-i belső emlékeztetője⁶¹ Sabót a bíboros pénzalapja fő forrásaként nevezi meg. Erre az ártatlannak látszó kapcsolatra épül rá mindaz, amit lentebb fogunk részletesen kifejteni. Nem tudhatjuk, hogy Mons. Tanner merő véletlenből vagy éppen a miseszándékok kapcsán (vagy netán valakinek a konkrét felvetése nyomán) tesz javaslatot Sabo nevére. Amennyiben az utóbbi esetről lenne szó, Tanner előtt 1958-ban már ismert volt a fenti rendszeres Sabo–Mindszenty kapcsolat ténye, vagy erre a körülményre egy, a budapesti követségi viszonyokat jól ismerő személy felhívhatta a figyelmét.

Anton Nyerges⁶² – a Sabo-kapcsolat létrehozója?

Géza Katona feljegyzése szerint – Sabo Anton Nyerges olyan egyházi kapcsolata, aki a bíboros magánszámlájára a legtöbb átutalást teljesíti.⁶³

---

58 Sabo arra utal, hogy 1956-ban Ausztriába repült, hogy segítsen a magyar menekülteken, majd a Kongresszusban – küldöttség élén – elérte az amerikai bevándorlási vízumok kiterjesztését. (Lásd Bevezetés.)

59 Ez megmagyarázza, hogy Sabo soha nem próbálkozik a budapesti beutazással.

60 Sabo így írja a bíboros nevét.

61 Lásd az 1. sorszámot.

62 Anton Nicholas Nyerges (1917–1989) magyar származású, de már az USA-ban született katolikus amerikai diplomata. 1956 őszén másodtitkárként, alkonzuli beosztásban a budapesti amerikai követségen dolgozik. Személyes átélője a magyar forradalom napjainak,

Ebből arra következtethetünk, hogy a levelezési kapcsolat eredeti létrehozója talán maga Nyerges lehetett. Ezt a feltételezést, katolikus mivolta mellett, leginkább az a tény erősíti meg, hogy Nyerges az Indiana állambeli South Bendben született,⁶⁴ tehát a szülőhelyéről ismerhette Mons. Sabót, mint (nála idősebb) papot,⁶⁵ és mint szintén másodgenerációs magyart.

Sabo és Nyerges – a két földi – kapcsolata évek múltán, még 1963-ban is él. Ekkor Alfred Jazynkának⁶⁶ ugyanis Sabo többek között – meglehetősen váratlanul – arról számol be,⁶⁷ hogy „[...] Washingtonban három úrral ebédelt, akikre a barátjuk emlékezhet: Nyerges, Katona és Papendorp.” Sabo nem közöl részleteket, és a három diplomata sem tesz jelentést az ebéden kicserélt gondolatokról. Azt azonban talán feltételezhetjük, hogy a program megszervezésében Nyerges volt Sabo segítségére. De ha még ez sem szolgálna kellő bizonyítékkal, a budapesti követség felé használható alternatív csatornaként Nyerges Mons. Sabo rendelkezésére áll akkor is, amikor nem sokkal az 1963. február végi ebéd után Légrády József, a bíboros unokaöccse váratlan elhalálzásáról kell április elején hírt adnia.⁶⁸ Sabo őt hívja Washingtonban és kéri meg, hogy Jazynkát, az akkori budapesti összekötőt erről tájékoztassa. A fentiek alapján akár még az sem zárható ki, hogy annak idején Sabo nevét, mint olyan magyar származású egyházi személyét, aki képes lenne lelki vigaszt nyújtani, (és aki az USA-ban jó tíz évvel korábban személyes kapcsolatba is került a bíborossal), is Anton Nyerges adhatta meg Tannernek. Ki mást ajánlott volna, ha nem azt, akit jól ismert szülővárosából? Sajnálatos módon Nyerges nem adott oral history interjút, és nem fedte fel ezt a titkot.

---

eljár a különböző gyűlésekre. Magyar nyelvtudása a Mindszenty bíborossal való kapcsolattartásban és a sajtóanyagok fordításában igen hasznosnak bizonyul. Géza Katona távozása után ő veszi át az összekötő diplomata feladatait. Életrajzához lásd még: *Menedékben*. i. m. 790.

63 Lásd az 1. sorszámú dokumentumot.

64 1917. augusztus 14-én. Lásd in: <https://www.findagrave.com/memorial/126753981/anton-n-nyerges>

65 Nyerges 13 éves volt, amikor Sabo 1930-ban South Bendbe került plébánosnak.

66 Alfred L. Jazynka II. o. titkári rangban 1962–1963 között szolgált a budapesti amerikai követségen. 1963. április 9-én ő kíséri fel Mindszentyhez Légrádi Józsefnét, a bíboros unokaöccsének özvegyét, és jelen is van a tízperces beszélgetésen (bár nem tud jól magyarul).

67 Lásd a 82. sorszámon.

68 Lásd a 91. sorszámon.

Így e tekintetben egyedüli forrásunk Gaza⁶⁹ Katona alább idézett emlékeztetője.

*Mindszenty bíboros két pénzalapja*⁷⁰

Gaza (Géza) Katona, aki amerikai barátai közül maga is szerez adakozókat,⁷¹ fontos tényeket jelez az 1957 októberében a Budapesten még viszonylag új Garret J. Ackerson⁷² ügyvivő számára készített emlékeztetőjében.⁷³ E korai ponttól válik egyértelművé, hogy Mindszenty esetében két, külön-külön kezelt pénzalapról van szó. Az étkezését/létfenntartását (*subsistence costs*) az NCWC adományai⁷⁴ finanszírozzák (ezek érthetően jelentősebb összegek), az apró, személyes kiadásait (varratás, mosatás, orvosságok, misedekorációk) és a későbbiekben a bíborosnak a szegények részére küldött szerény adományait pedig az összekötő nevére küldött dollárcsekkek⁷⁵ beváltásából származó forintösszegek fedezik.⁷⁶ Az előbbit a követség adminisztratív/gazdálkodási részlege, az utóbbit (*petty-cash fund*) viszont a (folyamatosan váltakozó) összekötő diplomaták kezelik, méghozzá igen precízen. Alkalmanként felmerül az a kérdés is, hogy az egyes speciális tételekkel melyik alapot terheljék meg. Sőt az is előfordul, hogy a felmerülő kiadást esetenként egy bizonyos arányban megosztják a két számla között, azaz a két alap léte az elszámolásokban némi mozgásteret is biztosít. Időről időre mindkét alap bevételeiről, kiadásairól és egyenlegéről kimutatás készül.⁷⁷

---

69 Katona Géza neve az amerikai forrásokban „Gaza” formában fordul elő.

70 Lásd a 65. sorszámu dokumentumot.

71 Lásd az 1. sorszámu dokumentumot.

72 Garret G. Ackerson Jr. (1904–1992) a budapesti amerikai követség ideiglenes ügyvivője 1957. július 1-je – 1961 februárja között. Az első olyan ügyvivő, akivel Mindszenty bíboros huzamosabb időt töltött el „egy fedél” alatt. Erről az időszakról lásd: Deák, A. M. – Somorjai, Á. OSB: *Mindszenty bíboros első amerikai „házigazdája”, Garret Ackerson ideiglenes ügyvivő budapesti évei – 1957–1961* (Megjelenés alatt.)

73 Lásd az 1. sorszámu dokumentumot.

74 Mindszenty a kantinszámlából nem tud jótékonykodni, ezzel a számlával kapcsolatban nincs „költési szabadsága”.

75 A csekkekkel az összekötőknek elég sok technikai problémája és levelezni valója akad. Lásd pl. a 26. sorszámon.

76 Mindszenty bíboros nevére nem állíthatnak ki csekket, mert azt nem tudná beváltani.

77 Lásd pl. in: *Menedékben*, a 212. sorszámon.

A követségnek egyáltalán nem könnyű Sabótól „megszabadulnia”: 1958. augusztus 1-jén intenzív levelezést indít el egy még 1947-ben Mindszenty nevére az Egyesült Államokban kiállított csekkel kapcsolatban.⁷⁸ Ugyanezen év november 28-án pedig már fel is veti a miseszándékok küldésének lehetőségét. A javaslatot azzal vezeti be, hogy „[...] valamivel korábban úgy tájékoztattak, hogy [a bíboros] elfogadna néhány miseintenciót”.⁷⁹ Homályban hagyja, pontosan ki is tájékoztatta őt erről. És azt is, hogy vajon ki közölte vele, ha Leverich igazgatóhelyettesen keresztül küldene neki olvasnivalót, az szintén lehetséges lenne. Véleményünk szerint ez a jól tájékozott hírforrás csakis olyan személy lehetett, aki ismerte a budapesti követségi viszonyokat, a kapcsolattartást korlátozó szabályokat, továbbá közeli kapcsolatban állt Sabóval, akivel ezeket a bizalmas információkat, amolyan baráti tanácsként, de legfőképpen Mindszenty bíborost segítő, meg is osztotta. Sabo vélhetően Anton Nyergesre utalhat?

E ponton rögzítésre érdemes az a tény is, hogy Mindszenty bíboros fenti módon kezelt követségi magánszámlájára/pénzalapjába már Mons. Sabo felbukkanása előtt is érkeztek adományok. Sabo ebbe a körbe tehát – részben az 1947-ben kiállított csekk révén – nagyon korai fázisban⁸⁰ kapcsolódott be, és lépett elő viszonylag gyorsan kivételezett első számú partnerré.

Mons. Sabo és Mindszenty bíboros

A levelezés alapján Sabo kimondatlan célja, reménye az, hogy valamilyen befolyásolhassa Mindszenty sorsának alakulását. Aggódik érte, törődik a magyar főpap jövőjével, de talán történelmi érdemeket is próbál magának szerezni. Amennyiben a bíboros távozna a menedékéből, azonnal fel kívánná keresni.

---

⁷⁸ Lásd a 6., 7. és a 9. sorszámokon.

⁷⁹ Lásd a 10. sorszámmon.

⁸⁰ A Sabónak 1968. november 13-án kézzel írt magyar nyelvű levelében Mindszenty a miseintenciókról azt írja: „12 éve már, hogy kapom.” (Lásd a 173. sorszámmon.) A szám valószínűleg nem pontos, hiszen egyébként azt jelentené, hogy a miseszándékok már 1956. november eleje, a menedék kezdete óta érkeznek. A fenti mondatot vélhetően úgy szükséges értelmeznünk, hogy a bíboros kb. ezóta kap intenciókat, de nem feltétlenül Sabótól. Vagy ha mégis, akkor abban ismét Nyerges vagy egy olyan budapesti amerikai diplomata közreműködését fedezhetjük fel, akinek akkor voltak élő egyházi kapcsolatai az USA-ban.

És mit jelent Mindszentynek ez az áttételes kapcsolat, figyelem és gondoskodás? Számításba veszi-e Sabót a menedéke megoldása szempontjából? Egyértelműen nem! E kapcsolat sokáig azt jelenti, hogy a bíboros rendszeresen kaphat hírmorzskákat a külvilágból és szerény anyagi forrásokat. Azt jelzi, hogy még sincs teljesen egyedül. Amerikai magyar hívei gondolnak rá és számolnak vele, áldozata tehát nem hiábavaló. Azt is jelenti egyben, hogy legalább részben, de megmarad az irányítói szerepe. Hogy az óhatatlan korlátozó követségi szabályok ellenére, legalább részben ura a saját sorsának.⁸¹ Hogy léteznek olyan kérdéskörök, amelyekben rendszeresen hozhat autonóm döntéseket. Ez a kis szabadság társul ahhoz, hogy a követség könyvtárában korlátozásmentesen hozzáférhet a magyar és idegen nyelvű sajtóanyagokhoz és a könyvekhez. Gondoljunk bele: ez a két kis szabadság összeadva már nem is olyan reménytelen, miközben a külvilággal való közvetlen kapcsolattartását és a fizikai mozgását komoly szabályrendszer (*ground rules*) korlátozza. A fentiek alapján Sabo tehát értékes külső kontakt marad az évek során, hiszen a bíboros elszigeteltségének kínzó érzetét enyhíti. Mint alább látni fogjuk, Mindszenty bíboros más, lényegesen fontosabb és az amerikai oldal szempontjából kényesebb feladatokkal is megpróbálja majd megbízni.

Hihető, hogy a South Bendben élő híveknek sejtelmük sincs arról, ki az a magyarországi pap, akinek Mons. Sabón keresztül a rendszeres miseszándékaikat küldik? Miért nem ott helyben mondatják el? Mindszentynek is akadnak aggályai ezzel kapcsolatban, ezért próbál a követség segítségével más forrásból miseszándékokat szerezni.⁸² Lehetséges, hogy Papendorp ezzel kapcsolatban kereste fel Dellepiane⁸³ bécsi nunciust, ami viszont az ottani amerikai nagykövetség nemtetszését váltotta ki.⁸⁴

A sok technikai kérdés taglalása (és gyakori pontosítása⁸⁵) közben Sabo néha el is szólja magát: a megrendelendő fekete reverenda mellé járó cingulum színe kapcsán 1961 szeptemberében azt írja: „[...] piros színűt kell venni – ha a barátjuk netán valaha is visszanyerné a szabadságát –, de ez az

---

81 Az a körülmény könnyen belátható, hogy annak a személynek, aki menedéket kér, egyúttal a mozgását, kapcsolattartását korlátozó szabályoknak is alá kell vetnie magát.

82 Lásd a 44. sorszámon.

83 Giovanni Battista Dellepiane (1889–1961) 1951-től haláláig bécsi apostoli nuncius.

84 Lásd a 44. sorszámon. Papendorp esetleges jelentését nem leltük fel a források között.

85 Egy alkalommal például az a dilemma merül fel, hogy a miseszándéklista bal vagy jobb oldala jelenti-e az adományozókat.

ő döntése.”⁸⁶ Ezek szerint a szíve mélyén Sabo úgy véli, hogy az akkor már öt éve menedékben élő bíboros soha nem nyeri vissza a szabadságát? Tudhat valamit Mindszenty szándékairól, amit a követség nem? Jobban belelát, netán jobban értesült erről, mint a bíborossal naponta kapcsolatban álló összekötő? Ha a bíboros a kis dolgokban is hajthatatlan, miért lenne rugalmas a nagy kérdés, a menedék tekintetében? Viselkedik-e egyáltalán úgy, mint aki minél előbb ki szeretne jutni a menedékből? Sem 1958-ban, sem tébécés megbetegedése későbbi kiújulásakor!

Számos olyan témára mutathatunk rá, amelyek a Sabo-levelezésben – talán nem véletlenül – nem merülnek fel: a bíboros menedéke és a tényleges egészsége, orvosi kezelése és a gyógyszerei, a magyar–amerikai kapcsolatok aktualitásai, nemzetközi fejlemények és egyházi ügyek. A titoktartás okán a levelező felek Mindszenty nevét és rangját sem írják le egyetlenegyszer sem. Ez azonban messze nem jelenti azt, hogy ezek a források ne lennének a kutató számára érdekesek. A jól értesültségre törekvő Mons. Sabo pl. ritkán mulasztja el, hogy a „barátjukkal” kapcsolatban ne kérjen információt, ne firtassa a bíboros aktuális helyzetét. Ez amolyan kitartó udvarlás, amelyre postafordultával, de később sem szokott érdemi válasz érkezni. „Számos híresztelés kering [South Bendben]. Reméli, hogy Betts tudatni fogja vele, mihamarabb bármely olyan változás következik be, amely érinti barátjuk helyzetét.”⁸⁷ Mindszenty távozása esetére Sabo egy alkalommal Jazynkától is konkrét tájékoztatást igényel. Úgy véljük, Sabónak be kellett volna látnia, hogy a követség szempontjából nem létezett olyan ok, amely miatt őt előzetesen értesíteniük kellett volna. Mit is kezdetne Sabo egy ilyen bizalmas értesüléssel? Elhelyezné Mindszentyt South Bendben? Ehhez az USA vajon hozzájárulna? Vagy azt szeretné, hogy Washington arról tárgyaljon a magyar kormánnyal, hogy Mindszenty az USA-ba távozhasson? Miért vállalna az USA ilyen terhet? Más, pl. útlevelet adni, a határátlépést biztosítani, Sabo a legnagyobb jóindulattal sem tudott volna tenni. Az anyagi terhek enyhítésében, amint azt a levelekből kiolvashatjuk, azonban bizonyára szívesen segített volna.

---

⁸⁶ Lásd a 40. sorszámon.

⁸⁷ Lásd a 119. sorszámon.

A követség a Sabo–Mindszenty kapcsolat folytatása mellett dönt

A követséget 1962 végén igencsak meglepi, hogy Mindszenty mennyire kiterjedt és milyen bejáratott csatornákon át tartja a külvilággal a kapcsolatot. Erről Owen T. Jones ügyvivő⁸⁸ számol be Harold Vedelernek⁸⁹ 1963. január 10-én.⁹⁰ A bíboros nem csak a gyóntatót vagy a hűgát használja postásként. „Úgy értesültem, abból a készletből merít, amely a clevelandi Monsignor Sabo hozzájárulásaiból gyűlik össze.”⁹¹ Ezt az aktív csatornát más célokra is fel lehet használni, értékeli egyben a kockázatokat is. Owen T. Jones 1963. február 19-i összefoglalója pedig valóságos kincsesbánya: elénk tárja a bíboros napi rutinját, a levelezés lényegét és technikai részleteit (gyakoriság, futárzsák), enged belelátni a követség belső gondolkodásába és megfontolásaiba. 1963 elején már nem tudnak mást tenni, mint hogy éberekben figyelik a Sabo-levelezést, de a leállítást már nem merik kockáztatni. „[...] úgy vélik, hogy a már jól kialakult precedenst folytatni kellene.”⁹² Jones ügyvivő ezt a gyakorlatot örökölte meg, annak lényeges elemein már nem tud változtatni. Túl nagy lenne a kockázat. Lényeges és a döntést megkönnyítő momentum, hogy nem találják nyomát Sabo és a bíboros között közvetlen levelezésnek. Új elemnek nevezhető az a felismerés, hogy a bíboros tudatosan él a kedvezményes valuta átváltás lehetőségével. A levelezés pontos eredetét, miként a menedékét sem tudják már kinyomozni. Így alakul ki a megtörhetetlen gyakorlat, amelynek a leállítással a követség csak fölösleges ellenségeket szerezne, és még jobban felhívná a figyelmet a kivételes levelezés tényére, valamint Sabo közvetítői tevékenységére.

---

88 Owen Thomas Jones (1907–2003) Torberttől vette át és látta el 1964 júliusáig az ideiglenes ügyvivői posztot, kettőjük hivatali ideje között, ill. távollétei alatt Shelton tanácsos végezte ezeket a feladatokat. A belgrádi nagykövetség első beosztotti posztjáról (1960–1962) helyezték át a magyar fővárosba. Ezt megelőzően, 1956–1960 között a Department Kelet-Európai Ügyosztályának (EE) volt az igazgatója, azaz a térség ügyeiben járatos diplomataként érkezett 1962. december végén Budapestre.

89 Harold Vedeler (1903–2007) 1960–1965 között a Department Kelet-Európai Ügyosztályának (EE) igazgatója.

90 Lásd a 79. sorszámon.

91 Jones ügyvivő Sabót – tévesen – Clevelandbe helyezi.

92 Lásd a 102. sorszámon.

Mons. Sabo és az emlékiratok kényes⁹³ kérdése

E ponton eljutunk kötetünk legfontosabb témájához – az emlékiratok problematikájához. 1962. november 21-én a bíboros arra kéri Jazynkát, hogy a mellékelt följegyzések szerint bizonyos levelezést folytasson az emlékiratainak szerkesztésével kapcsolatban. Ez az a pont, ahol a téma az iratokban első alkalommal merül fel. Miután Horace Torbert⁹⁴ ügyvivő⁹⁵ a kérdést megbeszéli a bíborossal, Mindszenty egyetért azzal, hogy elegendő lesz, ha jelen emlékeztetőt a végrendeletéhez⁹⁶ csatolják. Ebben az volt az eredeti kérése, hogy az emlékiratainak kiadásával Spellman bíboros⁹⁷ foglalkozzék, de belátta, hogy a bíboros nagyon elfoglalt, ezért megnevezte Sheen püspököt⁹⁸ és Mons. Sabót,⁹⁹ mint akiket szeretne, ha érdeklődnének ezen feladat iránt. Ezt követően Torbert rögzíti a bíborosnak az emlékiratok kiadásával kapcsolatos rendelkezéseit.¹⁰⁰

Jegyezzük meg tehát, hogy az emlékiratokkal kapcsolatban Mons. Sabo neve első alkalommal már 1962 késő őszén felmerül, hiszen ekkorra már régen eljutott a rendszeres levelezőpartner státuszába. Azonban a bíboros által kért és a Torberttel folytatott beszélgetés nyomán immár feleslegessé vált leveleket Jazynka nem készíti el, így Sabo ekkor még nem értesülhet a bíboros vele kapcsolatos szándékáról. Ezt követően az emlékiratok témája egy időre elszunnyad (azt a decemberben végleges távozására készülő Torbert sikeresen jegelte), hogy aztán Spellman bíboros 1967-ben bekövetkezett halála után annál élesebben vetődjön fel. A téma 1968 januárjában bukkan fel ismét Sabo levelében azzal a megfogalmazással, hogy Zágón

---

93 Az angolban visszatérően a „delicate” szó szerepel.

94 Horace Gates Torbert Jr. (1911–2008) Garret Ackersont követően, 1961 februárja és 1962 decembere között volt Budapesten ideiglenes ügyvivő.

95 Az emlékiratok témája tehát azonnal kiváltotta a misszióvezető személyes érdeklődését.

96 A végrendeletet a követség nem bontotta fel, ezért nem volt tudomásuk Mindszentynek az emlékiratokkal kapcsolatos szándékairól.

97 Francis Joseph Spellman (1889–1967), New York bíborosa.

98 Fulton John Sheen (1895–1979), Peoriában, Illinois államban született, rkat. pap 1919-től, ismert rádiós és televíziós igehirdető. 1951-től New York (tehát Spellman bíboros) segédpüspöke, 1966-tól 1969-ig a New York állambeli Rochester püspöke, majd címzetes érsek.

99 Torbert emlékeztetője Szabót ír, Sz-szel.

100 Az emlékeztető magyar fordítása megjelent in: *Menedékben*, i. m., 99. sz. dokumentum, 330sk.

prelátus kíván az emlékiratok ügyében írni Mindszentynek. „Zágon úgy véli, hogy Papendorpék meg fogják semmisíteni az írásait. Ez tragédia lenne. Vagy azok mindörökké egy zárolt levéltárban végeznék.”¹⁰¹ A témában, amelynek lényege az iratok majdani publikussá válása, láthatóan egyeztetés zajlik Sabo és a prelátus között.

1969 októberében Franz Königen keresztül jut el Sabóhoz az a követségről a bíboros által jól ismert szabályok megszegésével kicsempészett, májusi dátumozású levél, amelyben Mindszenty Sabót az emlékiratainak gondozójának kéri fel. Erről a bíborosi elhatározásról Sabo egyébként nem is értesülhetett volna, mivel ennek a levélnek a továbbítását a nagykövetség megtagadta. Ezt később Mindszenty úgy finomítja, hogy a halála után az általa továbbra is tévesen azonosított Sabóhoz¹⁰² kerüljenek az emlékiratok. Abban tehát már nincs vita, hogy az emlékiratok csak a bíboros elhunytja után jelenhetnek meg. A Sabo/emlékiratok kérdésébe a problémát politikailag és nem egyszerű publikációs dilemmaként kezelő USA a Vatikánt is bevonja.¹⁰³ Ez az eljárás időigényes, de észszerű és eredményes. Egyértelművé válik, hogy a Vatikán előzetes beleegyezése nélkül Sabo nem veheti át az emlékiratokat. Mindszenty szempontja viszont az, hogy az emlékiratai ne válhassanak a magyar–vatikáni kapcsolatok fejlesztésének áldozatává.

Az amerikai oldalon lassan születik meg az a felismerés, hogy az emlékiratok és a menedék megoldásának kérdése szorosan összetartozik. Azt próbálják egyelőre tisztázni, hogy a bíboros elhunytja után mi legyen az emlékiratainak, egyáltalán az iratainak és személyes tárgyainak a sorsa? Milyen szerepet játsszon az USA kormánya? Mi az, amit mindenképpen el kell kerülnie? Milyen amerikai politikai érintettség lenne zavaró? A Vatikánt a Department a Sabóval szembeni alternatívaként ajánlja fel, de hiába, mivel a bíboros a két (az amerikai és a vatikáni) „bürokrácia” között nem lát különbséget. Egyikük sem biztosítaná méltó helyét a történelemben. Ugyanakkor az emlékiratok Sabóhoz juttatása, majd publikálása az USA szempontjából a magyar kormány kijátszásával lett volna egyenértékű, és ezt a Kádár-rezsim is így ítélte volna meg.

1969 második felétől immár azt a folyamatot követhetjük nyomon, miképpen válik az amerikai oldal számára az emlékiratok kérdése a menedék

---

101 Lásd a 153. sorszámon.

102 Flood ugyanezt a téves azonosítást követi el. Lásd a 186. sorszámon.

103 Az amerikai kormány részletes álláspontját lásd a 193. sorszámon.

befejezésének hathatós eszközévé. Mindszenty és Sabo mozgólódása valójában elősegíti, hogy az emlékiratokkal kapcsolatban a Department részletekbe menően kidolgozza a saját álláspontját.

Mindszenty nyíltan nem ad véglegesen elutasító választ a vatikáni opcióra, de a cselekedeteivel igen. Nem látja be, hogy az általa az emlékiratokkal kapcsolatban kitűzött cél reálisan nem teljesíthető, és idő szükséges ahhoz, hogy az Alfred Puhán¹⁰⁴ ajánlotta alternatívába – kompromisszumként – belenyugodjon. Konoksága eközben tovább erodálja az érdekérvényesítő képességét. Vajon a bíboros, aki helyesen ítéli meg, hogy az emlékiratainak annyi év múltán már nem lesz akkora értéke, mint korábban lehetett volna, miért nem képes az idő múlása okán azt is bemérni, hogy a lobbi ereje is megfogyatkozott? Hogy lehetetlen vállalkozás lenne Nixon elnököt a saját külügyminisztériuma ajánlásával szemben az emlékiratok céljaira felhasználnia? Magyarázatot az idős korában és abban lelhetünk, hogy halála közeledtével egyre fontosabbá válik számára, hogyan fogja őt megítélni az utókor. Pontosan ez az, ami elborítja tisztánlátását. Nem is beszélve arról, hogy mindig messze járt attól, hogy a saját problémáival az optimális információs bázison foglalkozzon, és még Sabót is tévesen azonosítja teljes mértékben hű híveként. Olyan személyként, aki minden ellenvetés, minden fenntartás nélkül kész az emlékiratokkal kapcsolatos kívánságait maradéktalanul teljesíteni. A bíboros még Puhant is megpróbálja a saját oldalára állítani, de a nagykövet még ravaszabb. Tökéletesen időzíti az ajánlatát. Ha a bíboros igazán jó szerkesztőt óhajt, miért nem személyesen ő felügyeli az emlékiratok szerkesztését?

A Puhannal 1971. május 1-jén folytatott négyszemközti beszélgetése¹⁰⁵ előtt Mindszenty az emlékiratok és a menedék befejezését nem kapcsolta össze. Abban gondolkodott, hogy haláláig marad a nagykövetségen, amivel egyúttal ki is zárta magát a szöveg gondozásából. Ha viszont maga szerkeszti őket, nincs szüksége a Vatikán beleegyezésére sem. Puhán tudatosan játszik rá a bíboros hiúságára, miközben nem mondja ki, hogy neki is van egy fő gondolja, mégpedig a menedék befejezése. Ezen dolgozik már két éve. Valójában kölcsönösen előnyös alkut kínál. Sabo ugyan kikerül a képletből,¹⁰⁶ de a fel-

---

104 Puhán nagykövetre Donald Kursch olyan határozott vezetőként emlékszik vissza, akivel nem lehetett „cicázni”. Kursch 2019 októberében tett személyes közlése a szerzővel.

105 Lásd a 222. sorszámon.

106 Sabo esetleges szerepvállalását Mons. Casaroli sem támogatta.

ügyelet megmarad Mindszenty kezében. (Sabo el sem jut odáig, hogy fontolóra vehesse, a szerkesztés vélhetően nem rövid idejére vajon átköltözne-e Bécsbe.) Ezúttal a nagykövetség lép elsőnek, ők tesznek olyan konkrét ajánlatot, amely megmozgatja a „vendég” fantáziáját. Így most Mindszenty az, aki lépéskényszerbe kerül. A Sabóval kapcsolatos óhaja teljesíthetetlen, de ebből a helyzetből azért akad méltó kiút. A Sabo által küldött ártatlan miseszándékok vonalán haladva így 1971 derekára eljutunk odáig, hogy a menedék megoldódása – éppen az emlékiratokkal összefüggésben – kézzelfogható közelségbe kerül.

Mons. Sabo és a többi kényes téma

A Sabo-levelezésben azonban nem az emlékiratok az egyetlen fajsúlyos ügy. 1962. május végén újabb ilyen kérdés merül fel: Julius Tarlo könyve, amelynek a recenzálására felkérték Sabót. (Mindszenty azt reméli, hogy az unokaöccsének nem volt köze a kötethez.) Ebben az esetben a követségnek azt kell kinyomoznia, hogy a kötetbe kerültek-e olyan Mindszenty-anyagok, amelyek már a menedék idején készültek. Megeshetett-e az, hogy azokat valaki kicsempészte? (Nem.) Újra azt látjuk, hogy a követséget Sabo egyes hírei lépéskényszerbe hozzák.

De az is kényes eset, hogy egy alkalommal, amikor 1963-ban Sabo Mindszenty távozását vélelmezi, feltűnően nagy összegű csekket, 500 dollárt küld számára. Sabo elég jól ismerhette az adományozót, Stanley Cakot,¹⁰⁷ ha ilyen jelentős összegű miseszándékot kért tőle.¹⁰⁸ Vajon mivel indokolta előtte ezt a magas összeget? Azt értjük, hogy Mindszenty végleges távozásához óhajtott anyagi segítséget nyújtani. De vajon meddig ment el a paptársának nyújtott magyarázatában? Egy „magyarországi papnak” van erre az összegre szüksége? Tény, hogy a bíboros távozásával kapcsolatos kósza szóbeszédnek Mons. Sabo hitelt adott, és komoly anyagi segítséget kívánt neki nyújtani.

---

107 Stanley A. Cak (East-Chicago [Indiana], 1906. június 14. – 1974. augusztus 19.), rkat. pap, szentelése: 1931. Több plébánián kápláni, segédlelkészi szolgálatot végzett. Szolgálatát többször meg kellett szakítania, heveny ízületi gyulladás (köszvény) miatt. Megjegyezzük, hogy Chicagót (Illinois állam) és East-Chicagót (Indiana) fontos megkülönböztetnünk. Az utóbbi már ugyanaz az egyházmegye, mint Sabóé.

108 Száz ötdolláros szándékról van szó.

tani, egyáltalán nem számolva azzal, hogy azt a követség – biztonsági okokból – nem fogadhatja el tőle beváltásra. (Véleményünk szerint ugyanígy döntöttek volna, ha a „pletyka” megalapozott lett volna.) Stanley Cak neve a kötetben közölt magánszemélyek között¹⁰⁹ nem szerepel, azaz egyszeri alkalomról lehetett szó. Ez csak megnehezíthette Sabo számára a hihető magyarázatot.

Sabo kapcsolatot tart Francis Spellmannel, New York bíborosával is, akitől üzenetet közvetít, sőt saját szerepét, annak korlátait messze félreértelmezve, azt nemcsak véleményezi, hanem tanácsot is ad a követségnek. Legalábbis ez derül ki az 1965-ben íródott alábbi soraiból: Hamilton Fish ezredes megkérdezte a New York-i bíborost, hogy közös barátjukat kitüntethetik-e a Lafayette Society of America¹¹⁰ békedíjával. Ő igennel válaszolt. Sabo azon a véleményen van, hogy előbb meg kellene kérdezni a barátjukat. Talán Papendorpnak a francia nagykövetségen lévő barátai tanácsot adhatnának. A díjat valaki máson keresztül nyújtának át.¹¹¹ A fenti rendet egyébként nem ismerő követség természetesen nem fordul útmutatásért a francia kollégáihoz, viszont jelzi Sabónak: a Lafayette-rendet senki sem fogja korlátozni abban, hogy kinek adományoz díjakat, azonban a bíboros azt nem fogadhatja el, és semmilyen formában sem nyugtázhhatja.

Sabónak akadnak igencsak nehezen teljesíthető javaslatok is, pl. 1962-ben: Mindszenty írásban bízta meg Magyary Gyulát¹¹² azzal, hogy a II. Vatikáni Zsinaton képviselje őt, amit a követség – a szükséges magyarázattal – természetesen elutasít.¹¹³ A fenti esetek újabb példák a Sabo generálta folyamatos lépéskényszerekre.

Az is előfordul, hogy a Budapestre készülők, leendő összekötővel Sabo még a kiutazása előtt találkozik. Azt vélelmezzük, hogy ebben nem a Department, hanem valamely jóindulatú, de fecsegő amerikai diplomata keze lehet. Egyébként honnan tudhatná South Bendben Sabo, hogy Washingtonban pontosan kit jelöltek ki a bíboros melletti szolgálatra? Nem valószínű, hogy a Kelet-Európai Ügyosztály a felkészülő diplomatának előírta volna,

---

¹⁰⁹ A listákat lásd a 84. és a 85. sorszámon.

¹¹⁰ A Lafayette-rend hazafias, örökletes, pártsemleges baráti szervezet, amelyet 1958-ban Hamilton Fish III ezredes, az első világháború veteránja (1888–1991) alapított New Yorkban az amerikai–francia katonai kapcsolatok támogatására.

¹¹¹ Lásd a 126. sorszámon.

¹¹² Lásd az 55. sorszámon.

¹¹³ Lásd az 57. sorszámon.

hogy a majdani feladatai ellátásához még az elutazása előtt feltétlenül találkoznia kell Sabóval.

Akad olyan, kényesnek nevezhető kérdés is, amelyet az amerikaiak fel sem tesznek maguknak és persze a bíborosnak sem. 1963 júniusában pl. honnan tudhatta Mindszenty, hogy az áprilisban elhalálozott unokaöccsének özvegye várhatóan fel fogja keresni? A követségen ugyanis erre gyanakodnak abból, hogy a korábban Jazynkától a Sabótól származó és addig fel nem használt csekkek teljes forintösszegét elkérte. Mivel a követség nem óhajtott újabb kommunikációs csatornát nyitni a külvilággal, Légrádinét nem engedték fel a bíboroshoz.¹¹⁴ Ebben az esetben csak az újabb kommunikációt sikerült megakadályozniuk, a vélelmezett azt megelőzőt azonban nem. Összefoglalóan tehát leszögezhetjük: Sabo nemcsak segítséget jelent a követségnek a bíboros kedélyállapotának kezelésében, hanem rendszeres fejtörést, intézkedési kényszert is okoz.

Mons. Sabo és a budapesti amerikai külképviselet

A követség mint hivatal Sabo létezését és kapcsolattartását eleinte nem észleli, vele csak az összekötő diplomata foglalkozik. Gyanútlanok: a rendszeres levelezés, a pénzküldés jelentőségét és potenciálját ekkor még alábecsülik. Sabo először 1961-ben kerül bizonyos gondok forrásaként azonosításra, 1963-ban Owen Jones ügyvivő már konzultál róla Washingtonban, végül pedig az emlékiratok ügyében a személyének opcióját következetesen elutasítják.

Sabo rendszeresen – vélhetően nemcsak udvariasságból, hanem emberi kíváncsiságból – érdeklődik Mindszenty egészségi állapota iránt. Ezekre jellemzően nem vagy csak szűkszavú és pozitív válaszokat kap.¹¹⁵ A bíboros mindig jó egészségnek örvend. Ugyanakkor Sabo a követségnek/nagykövetségnek annyiban akaratlanul is jószolgálatot tesz, mivel rendre jelzi, hogy az amerikai magyarok köreiből éppen milyen szóbeszéd forog Mindszenty egészségi állapotáról. A negatív és jórészt megalapozatlan híreket a misszió áttételesen igyekszik cáfolni, az egészség (vagy a gyógyszerek) témájában saját maga pedig sohasem kezdeményez Sabóval információcserét. Azonban a

---

¹¹⁴ Lásd a 97. sorszámon.

¹¹⁵ Lásd pl. Crowley válaszelevelét a 16. sorszámon.

követség is igyekszik Sabót hírforrásként használni arra, hogy saját környezetében tompítsa az alaptalan híreszteléseket és nyugtassa a kedélyeket.

1961. április 19-én érkezik el az a pont, amikor Papendorp kénytelen Sabót az általa is ismert szabályok betartására – kellő magyarázattal és nagyon gondosan megválogatott szavakkal – figyelmeztetni: „Úgy vélem, Ön tudatában van azon megfontolásoknak, amelyek a barátunkkal való közvetlen kommunikációra vonatkoznak. Éppen ezért arra kérném, hogy hozzá írt leveleit a nem vitás jellegű személyes ügyekre korlátozza. Amint Ön is tudja, a nálunk [a követségen] élvezett menedéke rendkívül kényes. Nem óhajtunk a magyar kormánynak semmi olyan okot nyújtani, hogy esetleg arra panaszkodjon, hogy [a bíboros] azt az általuk államellenes tevékenységnek tartott [cselekedetekre] használja. Ugyancsak az lenne a legjobb, ha a levelezésüket nem használná harmadik felekkel való üzenetek kicserélésére.”¹¹⁶

A fenti választ Papendorp bizonyára egyeztetni az újonnan Budapestre érkezett Horace Torbert ügyvivővel. Felvetődik azonban a kérdés, hogy a miseszándékok nyugtázása mellé csomagolt „dörgedelem” kapcsolatban állhat-e Sabo azon korábbi közlésével, hogy januárban meglátogatta azt a személyt, akihez Mindszenty küldte.¹¹⁷ Erre ugyanis Sabo olyan csatornán kapott a bíborostól megkeresést, amelyet a követség nem azonosított. Hogyan reagál Sabo a megfeddésre? Szűkszavúan. Észben fogja tartani a Papendorp által a levelezéssel kapcsolatban írtakat, és miseszándékok küldésére fog szorítkozni. Az utóirat az a pont, ahol Sabo egy kicsit védekezik: A barátjuk „[...] kérdéseket tesz fel. Egyszerűen csak figyelmen kívül kell hagynia őket”.¹¹⁸ Azaz valójában a bíboros a kezdeményező, és Sabo addig nem tudott, nem óhajtott kitérni a kérései elől. Nem árulja el a követség előtt nem ismeretes információkat, igaz, azokra nem is kérdeznék rá. Ezzel azt titkolják el, mennyire nincs pontos ismeretük a konkrét ügyről és csatornáról.

---

¹¹⁶ Lásd a 32. sorszámon.

¹¹⁷ Nincs ismeretünk arról, ki lehetett ez a személy. Mivel Sabónak nem okozott gondot, hogy kapcsolatba kerüljön vele és felkeresse, vélhetően egyházi személy lehetett. Miről lehetett szó közöttük? Talán az emlékiratokról? A választ nem tudjuk.

¹¹⁸ Lásd a 33. sorszámon.

A következő levelében Sabo ismét homályos utalást tesz olyan személyekre, akik néha találkoznak a bíborossal, és akik szerint „[...] nincs elég jó ruházata”.¹¹⁹ Ezek szerint Sabónak lennének olyan budapesti forrásai, akik szoktak a bíborossal találkozni, majd az információikat megosztják vele? Vajon kik lehetnek ezek a személyek? Bizonyosan nem amerikaiak. Talán a gyónató fecseg? És egyáltalán miért árulja el Sabo, hogy vannak Budapesten kapcsolatai? A saját kapcsolati értékét kívánja ezzel emelni? Nem tart a levelezés leállításától? Mindenesetre a következő levelek szigorúan a missziószándékokkal, az új breviáriummal és a bíboros ruhatárával foglalkoznak. Kényesnek minősíthető témákról egy ideig nem esik szó bennük.

A levelezés¹²⁰ nyelvezete¹²¹ ennek ellenére – a maga homályos utalásaival – a bennfentesség látszatát sugallja: Mindszentyt mindkét oldal rendre „barátjukként” emlegeti, de a „vendég” szó is gyakran előfordul. A valóságban azonban a misszió és Sabo között nem áll fenn „cinkosság”, nem valósul meg valódi információcsere, (jellemzően nem cáfolják, de nem is erősítik meg a Sabo által felvetett szóbeszédet),¹²² lévén, hogy a plébános, majd protonotárius „harmadik” személy, aki a menedékért semmilyen felelősséget nem visel, és nem is viselhet. Ezt Sabo néha nehezményezi is.¹²³

Sabo ebből a helyzetből, bármennyire is igyekszik a kiváló kapcsolatait hangsúlyozni, értesítéseket küldeni a bíborosnak (pl. arról, hogy a Pázmáneumot renoválták), az évek múlásával sem képes kitörni. Minden igyekezete ellenére, hogy saját kapcsolati értékét emelje, az amerikai oldal számára harmadik, külső személy marad, akinek a részére bizalmas információ nem adható át. Ezen a kategórián belül – amint arról a levelezés tanúskodik – viszont már 1958-tól kivételezett helyzetbe kerül. Amiben Sabo az évek során valóban értékes segítséget nyújt, az a bíboros kedélyállapotának rendben tartása, a szabadság képzetének a fenntartása. Hiba lenne ennek jelentőségét alábecsülnünk. Azt, hogy a kis összegeket a bíboros a „sajátjának” érzi, és

---

119 Lásd a 34. sorszámon.

120 Sabo leveleinek útja: South Bend–Washington (a nyílt postán), majd a futárzsákokban Washington–Frankfurt–Bécs–Budapest, és vissza. A kapcsolattartás időigényes, és előfordul, hogy a levelek keresztezik egymás útját.

121 A levelezésben a leggyakoribb szavak: „köszönöm,” „kedves,” „áldás”.

122 De az is előfordul 1964. március 9-én, hogy Sabóval közlik, az általa „[...] február 5-én hivatkozott ügy nem helytálló.” Lásd a 113. sorszámon.

123 Lásd a 96. sorszámon.

azokat jó célokra szabadon költheti el, Edwin Crowley is elárulja a Sabónak írt búcsúlevelében.¹²⁴

Sabót a követségnek tehát rendszeresen figyelmeztetni szükséges az általa fel nem ismert vagy lebecsült lehetséges kockázatokra: pl. a miseszándékokat nem lenne bölcs dolog harmadik személyeknek továbbadni, mivel lelepleződhetne a magyarországi pap személye: ez számukra [a harmadik személyek számára] is veszélyes lehetne.¹²⁵ (Amiatt, hogy a személye kitudódhat, Mindszenty is szokott aggódni.) Kijelenthető: a kivételezett Sabo nem tud, nem óhajt a követség szempontjai szerint, a menedék megóvásának szemszögéből gondolkodni. Elfogadni látszik a korlátozásokat, majd egy idő után ismét tágítani próbálja azokat. Sabót ugyanakkor nagylelkűség és gondoskodás jellemzi. Talán éppen ezért kerüli el a figyelmét a menedék kényes volta és a nagyon is indokolt biztonsági szabályok következetes betartásának szükségessége. Visszatérőnek nevezhetőek tehát Sabo azon próbálkozásai, amelyek a menedék szabályait feszegetik. Kérdéses, hogy a diplomáciában Sabo ennyire naiv lenne, vagy csak a határokat próbálja kijebbi tolni? A kivételeességének korlátait feszegeti? Valójában nem saját maga, hanem a követség vállalná a kockázatokat, ha fény derülne pl. arra, hogy Mindszenty a menedékéből valakit írásban megbízott a Zsinaton való képviselésével. Hogyan reagálna erre a Vatikán és leginkább a magyar oldal, amely 1958-ban nem óhajtott a bíboros számára menlevelet biztosítani? Ez az oka annak, hogy az iratokon elhelyezett szignók jelzése alapján a misszió vezetése kezd fokozottabban figyelni Sabo levelezésére. A plébánosról viszont nem mondható el, hogy érzékelné: nem csupán jóindulatú, udvariasan fogalmazó amerikai diplomatákkal vált leveleket, nemcsak nekik tesz javaslatokat, illetve vár bizalmas értesítéseket, hanem az USA kormánya által fenntartott, jelentéstartalomra kötelezett és ellenőrzött külképviselettel. A Budapestről történő végleges távozása előtt – mivel a bíboros üzenetei miatt a helyzet egyre kényesebb – Papendorp is egyre inkább támaszkodik Torbert ügyvivő utasításaira és tanácsaira. A követségnek be kell látnia: hiába várna el önmérséletet, fegyelmezett szabálytisztelést a bíborostól vagy Sabótól. A bizalmi elv alkalmazása önmagában nem elégséges: fokozniuk kell az ellenőrzést, és időben meg kell tenniük a kellően dokumentált figyelmeztetéseket. Ezekre ugyanis később visszahivatkozhatnak, ha netán szigorítani szeretnének a szabályokon.

---

¹²⁴ Lásd a 20. sorszámon.

¹²⁵ Lásd az 50. sorszámon.

Az amerikai oldalon a levezés mindvégig igen óvatos, megfontoltan taktikázó, bár nem fukarkodik az udvariaskodással és a köszönetekkel. (A taktikázás Sabo oldalán is kimutatható.) Lényegesen őszintébbek a belső emlékeztetők, amikor azonos oldalhoz tartozó személyek cserélik ki az információkat vagy kérnek útmutatást. Azaz a követség nagyon is tudatában van a kivételes Sabo-kapcsolat jelentette kockázatoknak. A követségi levelek hangvétele sohasem teljesen elutasító, inkább érthető módon mérsékelő. Azt is igyekeznek – áttételesen, a sorok között – jelezni, hogy vannak bizonyos tabutémák (menedék, egészség), amelyekről nem szívesen leveleznek. És amelyektől Sabo jobban tenné, ha távol tartaná magát. Körültekintésre intenek, de nem túlzottan sok sikerrel. A követség és Sabo kapcsolatában kimondatlanul, de néha kimondottan is mindig jelen van a „helyénvaló” jelző.¹²⁶ Mit szabad és mit nem szabad/illik a kapcsolattartás során tenni, leírni vagy megszervezni? Erre Sabót rendszeresen figyelmeztetni szükséges, mivel gyakran ráharap az újságok találgatásaira, és a követségtől szeretne több információt kisajtolni.

Sabóra tehát folyamatosan oda kell figyelni, őt, mint kockázati forrást a követségnek „kezelnie” szükséges. Vele szemben automatizmus nem érvényesülhet. 1962. június 6-i belső feljegyzésében Papendorp el is ismeri, hogy Mindszenty levelezésével kapcsolatban pusztán fikció az, hogy az írásokat a különböző levelezőpartnerek – nemcsak Sabo, hanem a volt követségi munkatársak is¹²⁷ – közvetett módon juttatják el a bíborshoz, és ennek a fikciónak a fenntartása egyre nagyobb nehézségeket okoz. 1962-ben kiderül a követség megkérdőjelezhető gyakorlata is: nem kizárólag Sabótól hajlandóak miseszándékokat elfogadni, hanem Sabo intencióinak hiányában azokat is készek átvenni, amelyeket ugyan nem ő, nem is a bécsi nuncius küld, de biztonságosnak vélt csatornákon érkeznek: „Jelen feljegyzés azért készült, hogy tanácsot kérjen Öntől,¹²⁸ hogyan kezeljük azt a Sabónak írt levelet, amelyben a bíboros azt javasolja, hogy Sabo egy ideig ne küldjön miseszándékokat, hogy egy kicsit „pihentesse” plébániájának híveit. Ez természetesen azt jelenti, hogy [a bíboros] a bécsi nunciustól fog [miseszán-

---

126 Az angolban az „appropriate” szó szerepel.

127 Mindszenty bíborossal több, Budapesten korábban szolgált diplomata család a távozásuk után is fenntartotta a levelező kapcsolatot.

128 Papendorp kér tanácsot Torbert ügyvivőtől.

dékokat] kérni. Ha Ön úgy gondolja, hogy ez megoldható Porter¹²⁹ révén (akivel esetleg beszélhetne a látogatása alkalmából), vagy az olasz követen¹³⁰ keresztül, akkor rendben van a dolog. Ha azonban Ön nem így gondolja, meg kellene mondanunk a bíborosnak, hogy a miseszándékok kérésével nem lehetséges új forrásokhoz folyamodnunk, noha, miként a múltban is [sic], elfogadjuk azokat, amelyek biztonságos csatornákon érkeznek.¹³¹

Sabo egyben szorgalmas – de a követség szempontjából némileg kellemtelen – hírhozó is: lelkesen továbbít értesüléseket pl. a bíboros unokaöccséről, a vele ápolt kapcsolatáról, Sántha Pál haláláról, arról, hogy a születése és neve napján imádkoztak Mindszentyért. Ezek mind olyan értesülések, amelyeket a követség nem igényelt tőle, és jellemzően nem is kíván hasonló hírekkel viszonyozni. Pontosan ez Sabo kedvelt módszere: a követség által nem igényelt és túlzottan nem is lényeges információkat oszt meg, majd várja a viszonzást. Ezzel Sabo láttatja, mutatja magát. Néha pedig méltatlankodik, hiányolva a tájékoztatást: az amerikai sajtóban pl. azt olvassa, hogy Mindszenty már jobban van, miközben ő azt sem tudta, hogy gond volt az egészséggel.¹³²

A követségi levelek hangnemét az udvariasság mellett a távolságtartás jellemzi. Ugyan nem kizárólag az ügyintézésre vonatkoznak, és akad bennük személyes elem is, az amerikai diplomaták pl. nem firtatják, miért utazik Sabo ilyen sokat és egyáltalán milyen ügyekben intézkedik. Sabóval udvariasak, de természetesen nem terhelik túl bizalmas információkkal. Azok esetleges továbbadását a misszió ugyanis már nem tudná ellenőrizni, és ha ezt tennék, messze túllépnének a kivételezettségén is. Azaz a követség óvatos „duhaj”, Mindszenty és Sabo viszont kevésbé. Sabo folytatódó segítségével azonban a követség fenti, 1962-es álláspontja szerint is igen értékes, mert bármely más megoldás esetén számos bonyodalom léphetne fel. A be-

---

129 Dwight Johnson Porter (1916–2006) 1959–1963 között tanácsosi rangban első beosztott Bécsben. König bíboros budapesti látogatása tárgyában már levelezett a budapesti kollégáival. Lásd in: *Menedékben*, a 77a és a 94. sorszámokon.

130 Paolo Vita-Finzi (1899–1986), újságíró és diplomata, követi rangban szolgált Budapesten 1961–1964 között. A budapesti olasz követséget 1964-ben, tehát két évvel az amerikai előtt emelték nagykövetségi rangra.

131 Lásd a 64. sorszámmon.

132 Ebben az esetben Mindszenty tébécés megbetegedésének az 1964-ben bekövetkezett kiújulásáról van szó. Lásd részletesen számos dokumentumban in: *Menedékben*, a 183a sorszámtól.

járatott csatorna biztonságosabb, mint bármely új, kipróbálatlan, így gondolkodik egy idő után a követség. Sabót már jó néhányszor eligazították a szabályokról és a megfontolásairól (pl. Stanley Cak 500 dolláros miseszándékai el nem fogadásakor), a legelső alkalommal¹³³ Papendorp 1961. április 19-én.¹³⁴ Jobban szót értenek vele, mint esetleg egy új forrással. Az pedig még nem merül fel, hogy lemondjanak a bíborosnak sok örömet okozó miseszándékokról. Mint megállapítják, Mindszenty is kezelhetőbb, ha nyugodt a miseszándékok folytatódása felől, azaz a követségen helyesen mérik fel azok fontos szerepét a bíboros életében, és nem kívánják megvonni a bíborostól azt a kis szabadságot, amelyet ezek révén élvezhet.

Tagadhatatlan, hogy az évek során Sabo lelkileg sokat segít Mindszentynek, és ezt a követség méltányolja is. Ez a kivételes kapcsolat ugyanakkor meglehetősen sok pluszfeladatot ró az állományra és a vezetőkre. Nemcsak rutinfeladatokat (a levelek megválaszolása, a csekkek beváltása, azok kettős könyvelése), hanem rendre komoly dilemmákat is okoz. Ezek nemcsak további terheket jelentenek, hanem gyakran lépéskényszerbe, kényelmetlen döntési helyzetbe hozzák a külképviseletet, és az is előfordul, hogy útmutatásért a Departmenthez kell fordulniuk. Sőt, az is gyakran meggesik, hogy az ügyintézésben Mindszenty sürgeti a nagykövetséget, néha pedig még a jelentés módját (távirat, levél) is megpróbálja megszabni. Csalódottá és frusztrálttá válik, ha a kérése nem nyer meghallgatást. Az is nemegyszer előfordul, hogy Mindszenty az összekötőket magánfeladatra próbálja meg rábírní, azok azonban ezt soha nem vállalják, és ezeket a kísérleteket jelentik a miszsióvezetőnek. (Természetesen nem zárható ki, hogy olyan eset is előfordult, amikor a „maszek” feladatot elvállalták, és a követség vezetésénél nem jelentették fel magukat.)

A budapesti amerikai diplomaták személyes találkozói Sabóval¹³⁵

Míg Edwin Crowley összekötő 1960-ban még nem tudott időt szakítani arra, hogy Sabóval Bécsben találkozzon, 1962-től módosul a helyzet. Ugya-

---

¹³³ Lásd a 118. jegyzetet.

¹³⁴ Lásd a 32. sorszámon.

¹³⁵ 1960-ban Edwin Crowley összekötő nem tudott időt szakítani arra, hogy Sabóval Bécsben találkozzon.

nis június 23-án Sabo jelzi, hogy július 18-án szeretne Torbert ügyvivővel találkozni, továbbá bejelenti igényét a Papendorp utódjával való kapcsolat-tartásra. Még ennél is beszédesebb az, amit hívei, a Toth-házaspár második budapesti látogatásával kapcsolatban ír. Ugyanis egyértelműen kiderül, hogy Tothék nemhogy nem találkoztak Mindszentyvel, de még csak nem is sejtik, hogy Sabo és Papendorp közös kapcsolata maga a bíboros. Ez azt is jelenti, hogy azon az információs bázison, amelyen Sabo működik, túlzottnak tartja a követség óvintézkedéseit, és nem táplál különösebb lelkiismeretfurdalást azok más alkalmakkor való megszegésével kapcsolatban (hiszen a titok nem lepleződik le), különösen, ha azt saját maga előtt a bíboros segítségével igazolhatja.

Sabo és Papendorp (tehát nem Torbert) hosszasan tervezett bécsi személyes találkozója végül 1962. július 18-án kerül sor. A Mindszentynek elmesélt témákat nem igazolja vissza, de azt megtudjuk, hogy Papendorp utódja Alfred Jazyka lesz. A lelkiismeretes összekötő ekkor még nem tudhatja, hogy később másodszor is Budapestre kerül, a még mindig a menedékében tartózkodó bíboros mellé. Megjegyezzük, hogy a Sabo–Mindszenty kapcsolat lendületét – mivel mindketten értékesnek tartják azt – soha nem töri meg az összekötők gyakori váltása. Sabo a későbbiekben is sokszor veti fel, hogy az éppen aktuális összekötővel szívesen találkozna Bécsben.¹³⁶ Erre azonban már csak egy alkalommal jelentkezik valódi fogadókészség, akkor, amikor az amerikai misszió az emlékiratokkal kapcsolatban konkrét információ-igénye van, és arra a választ Sabótól kívánja megszerezni. A figyelmes olvasónak olyan benyomása támadhat, hogy az összekötők udvariasan, de kitérnek a Sabóval való találkozások elől.

Nehézkesen, sok egyeztetés, időpont-módosítás után, de 1970. május 3-án létrejön a bécsi találkozó a schwechati repülőtérre papi ruhában érkező Sabo és Ross Titus között.¹³⁷ Mindketten előzetes személyleírást adnak magukról. Sabo ezt írja március 24-én: „Fekete [reverendában] leszek – ősz a hajam, öt láb tíz hüvelyk¹³⁸ magas vagyok. A galléromon elől van egy csöppnyi vörös – ha netán más papi személyek is arra járnának.”¹³⁹ Így Papendorp után Titus az

---

136 Sabo Patrick Flooddal – az utóbbi szabadságának idejére – javasolt találkozója az USA-ban nem valósult meg.

137 Sabo a találkozó érdekében – Titus programjához igazodva – egy nappal meghosszabbítja bécsi tartózkodását.

138 Kb. 178 cm.

139 Lásd a 211. sorszámon.

a másik összekötő, akivel Sabo az évek során személyesen is találkozik, és nem csupán leveleket vált. Titus, aki nem a saját szakállára vagy kedvtelésből, hanem kifejezett nagyköveti felhatalmazással vesz részt a beszélgetésen, ügyel arra, hogy a találkozóknak legyen értelme: kényes információt akar kideríteni. Azt, vajon a König által kicsempészett levelet valóban kézbesítették-e Sabónak? Más szavakkal, Sabónak van-e tudomása az emlékiratokkal kapcsolatos és őt közelről érintő Mindszenty-tervekről? Sabo válasza igenlő: az 1969. májusi dátumozású levelet októberben kapta kézhez. Azt feltételezi, hogy az a követség tudtával érkezett hozzá. Ugyanakkor vonakodik eleget tenni a bíboros felkérésének. Egyúttal úgy véli, hogy az USA számára kellemtelen tartalmakat ki kell majd vágni a kéziratból. A két és fél órás találkozó során kiderül Sabo célja is: válaszlevelet szeretne küldeni Tituson keresztül Mindszentynek. A szabályok megsértésével kijuttatott bíborosi levélre Sabo tehát újfent a szabályok kijátszásával próbál meg válaszolni, és ebben nem lát különösebb kivetnivalót! Az összekötő azonban mind az írásos, mind a Sabo által visszatérően erőltetett és elbagatellizált szóbeli üzenet átadását elutasítja, jelezve, hogy a nagykövetnek jelenteni fogja a beszélgetést.

A harmadik személyes találkozót az a fentebb már említett eset jelenti, amikor 1963-ban Sabo a saját szakállára ebédel – vélelmezhetően nem a Departmenttel egyeztetett módon – Nyergessel, Katonával és Papendorppal. A három volt budapesti összekötő csak Sabótól értesülhetett arról, hogy South Bendből (vagy éppen máshonnan érkezvén) éppen akkor Washingtonban fog tartózkodni. Kinek az ötlete volt a közös ebéd? Vajon melyiküket hívta fel Sabo? Talán Nyergest, akivel South Bendben akár össze is futhatott? Miről eshetett szó hármójuk között? És Sabo az 1963. február 26-i levelében miért említi egy mondatnál ezt a korábbi találkozót?¹⁴⁰ És ha már megemlíti, miért nem oszt meg több részletet? Megjegyezzük, hogy a fenti találkozó idején Katona már nem állt a Department szolgálatában, Nyerges még igen, és Papendorp is éppen Washingtonban dolgozott. Az iratok között nem lelünk fel egyikük jelentését sem.

Hogyan viszonyul Sabo az összekötő diplomatákhoz? Látni fogjuk, hogy a közvetlenül Mindszentynek 1966 júliusában címzett magyar nyelvű levelének mennyivel másabb, bizalmasabb a hangvétele.¹⁴¹

---

¹⁴⁰ Lásd a 82. sorszámon. Lásd még fentebb, a 25. lapon.

¹⁴¹ Lásd a 135. sorszámon.

Sabo tehát az összekötő¹⁴² diplomatát, jelen esetben Papendorpot, aki egy államot képvisel egy másik államban, „közvetítőnek” titulálja. Érezhető, hogy annak szerepét, befolyását lebecsüli. Ezzel egyúttal azt is érzékelteti, hogy neheztel azért, hogy nem levelezhet közvetlenül Mindszentyvel, hogy „közvetítőre” kárhozzátják. Más sérelmei is vannak: személyes üzenettel próbálkozott, de azt nyilván nem adták a bíborosnak, mivel az nem engedélyezett. Azt gyanítja, hogy nem mindent adnak be Mindszentynek. A sorok között a méltatlankodás mellett keserűség is meghúzódik: Sabo szívesen tenne jóval többet a bíborosért, de az amerikaiak ezt érthetetlen módon nem engedélyezik. Saját szerepét hangsúlyozandó, Sabo újra megemlíti személyes találkozásukat az 1947-es Mária-évben. A fentiekben tehát Sabo őszintén nyilatkozik meg, és nem abban a kissé mesterkéltszerű szerepben lép elénk, amelyet az összekötők felé játszik.

Mons. Sabo és a Department

Amikor az érdeklődő, de valós súllyal, lobbierővel és háttérrel nem rendelkező külső szereplők ténykedése eléri a Department türelmének küszöbértékét, a tárca döntéshozói elejét veszik ezeknek az erőfeszítéseknek. Ekkor válik az olvasó számára világossá, hogy jó szándékú, de valójában komoly realitással nem bíró, amatőr kezdeményezésekről van szó. Sabo/Lepold/Zágon magánszemélyek, nem áll mögöttük hivatali gépezet, és a fennálló problémák kezeléséhez, netán a megoldásukhoz sincsen eszköztáruk. A Department szempontjából csupán (talán túlzottan is) érdeklődő, de semmiképpen sem érdekelt magánszemélyek, akik a saját kezdeményezésükre és a saját ötleteik alapján ténykednek. Javaslatuk – inkább csak felvetéseik – nem viszik előre az amerikai–magyar kapcsolatokban évek óta tornyosuló feladatok megoldását, sőt inkább potenciális károkat okozhatnak a humanitárius alapon megadott menedéknek. Gondolnak-e pl. arra, hogy amennyiben Mindszenty valóban távozásra készülődne, annak az előkészületeit az amerikai oldal gondosan eltitkolná, és az nem kerülhetne be a rádió „színes” hírei közé? Sabo saját cselekvési potenciálját értékeli túl. Egy dolog az amerikai magyar hívek körében miseszándékokat gyűjteni és szerényebb összegekkel segíteni a bíboros szabadságérzetét, és más dolog kormányokkal politikai

---

142 Az angolban „liaison officer.”

természetű ügyekről tárgyalni. Sabo magatartása miatt joggal méltatlankodik a Department 1968 végén is. Már jó néhányszor eligazították, de „hátha” alapon mégis próbálkozik. Úgy is fogalmazhatunk, hogy visszaél a bíboros házigazdájának türelmével, sőt indokolatlan kockázati tényezőket emel be a menedék problematikájába. Itt jegyezzük meg, hogy a megfelelő kommunikációs csatorna kérdése nemcsak Sabo esetében jelent gondot, hanem végigkíséri a menedéket. Az USA-nak pl. nehezen sikerül elfogadtatnia a Vatikánnal, hogy az általuk elfogadott csatorna Washingtonon és nem az olasz diplomácián keresztül vezet.

A kapcsolattartásból a tárca még magát a már Hágába távozott Papendorpot is határozottan kiiktatja, sőt még arra is ügyelnek, hogy ezt tapintatosan ő maga és nem a Department közölje Sabóval. (Amikor pedig Papendorp Hágából visszalátogat Budapestre, nem találkozhat a bíborossal.) Tehát az sem kívánatos, sőt egyenesen elkerülendő, hogy Sabónak Hágán keresztül legyen saját külön csatornája Budapestre. Ugyanis csak ekkorra derül ki, hogy Mindszenty korábban Papendorpot kérte fel az emlékiratai letéteményesének, és azt a gyanútlan fiatal amerikai diplomata akkor el is fogadta. A dolgot azzal zárják le, hogy ez a vállalás már elévült, azaz Sabo előtt Papendorp szerepvállalását kellett az amerikai oldalnak megakadályoznia.

Az amerikai külügyminisztériumban zavaró tényezőként kezelik Sabo rámenősségnek érzékelt fokozott érdeklődését. Nem szeretnék vele precedenst teremteni. (A precedensektől minden ország diplomáciája óvakodik.) Sabo nem ismeri ki magát jól a Department belső viszonyaiban, és nehezen akarja megérteni az udvarias hangú eltanácsolásokat. (Önmagában az, hogy a megkeresésére a címzettnél jóval alacsonyabb rangú diplomatától kap választ, jelezhetné Sabónak a Department vonakodását, a kapcsolattartás iránti lelkesedés hiányát. Bár az is igaz, hogy a további levelezésében Sabo már Leverich igazgatóhelyettest címezi.) Robert McKisson¹⁴³ kiváló jósnak bizonyul, amikor 1958. október 1-jei összefoglalójában azt jövendöli, hogy „miután [Sabo] betette a lábát az ajtónyílásba, a bíboros ügyei iránti érdeklődése kitartónak bizonyulhat...”¹⁴⁴ Amikor McKisson azt veti fel Ackersonnak, hogy az összefoglalóját jobban tenné, ha megsemmisítené,¹⁴⁵ illetve arra

---

143 Robert M. McKisson 1957 júliusáig a Kelet-Európai Ügyosztályon (EE) magyar referens, ezt követően a Balkán ügyeivel foglalkozik. 1969 végétől az EE megbízott igazgatója.

144 Lásd pl. in: *Menedékben*, a 45. sorszámon, p. 241.

145 A tanács ellenére Ackerson nem semmisítette meg az összefoglalót.

a hivatalos levelezésében ne hivatkozzon, azt próbálja meg elérni, hogy a tárcánál ne figyeljenek fel Mons. Sabo személyére és esetlegesen kellemetlen javaslataira. Tehát a Department szempontjából a menedékre nemcsak az amerikai politikusok segítő szándékú, de a probléma összetettségét alábecsülő próbálkozásai, illetve a média szenzációhajhász érdeklődései nemkívánatosak, hanem az olyan jóindulatú, de túlzottan aktív magánszemélyeké is, mint Sabo.¹⁴⁶

Válaszul Sabo és Zágon próbálkozásaira, az 1968-ban javított vészhelyzeti útmutatóhoz¹⁴⁷ a Department egy új pontot csatol: „7c: A bíboros személyes tárgyainak és iratainak a Department további utasításáig a nagykövetség őrzetében kell maradniuk.”¹⁴⁸ Innentől elillan a Sabo felé korábban táplált jóindulat és engedékenységek, Papendorpot pedig, mint fentebb jeleztük, kivonják Sabo köréből. Teszik ezt azért, mert úgy ítélik, hogy Sabo benne, az ő segítőkézségében, lelkesedésében látja az amerikai oldal sebezhető gyenge pontját. Olyan személyt, akit a bíboros iránt táplált személyes érzelmi miatt esetenként rá lehet venni egy kis szabályszegésre.

A Departmentet aggasztja Mindszentynek a szabályokhoz való hozzáállása és a felelőtlensége is.¹⁴⁹ Úgy látják, hogy titkos csatornákon folytatott kommunikációjával mind a menedékét, mind a követség helyzetét veszélyezteti. Eközben a jogos igényei kielégítésére mindent elkövetnek. Azaz a szabályszegéseikért „csupán” blokkolják azokat a csatornákat, amelyekről tudomást szereznek, de jogelvonást nem alkalmaznak, büntetést nem rónak ki rá. Más kérdés, hogy egy-egy ilyen blokkolás – pl. a takarítónő lebukása és elhelyezése¹⁵⁰ – növeli a bíborosban az elszigeteltségének érzését, azt, hogy a követség szorosabbra fonja körülötte az ellenőrzés hálóját. Az idősödő Mindszenty erre a helyzetre csökönnyösen reagál: megpróbál tovább haladni

---

146 A politikusok és a média elhárítandó érdeklődésére számos eset található in: *Menedékben*. Lásd pl. Vance Hartke szenátor próbálkozásait a 285a, 285b, 296, 301a, 301b sorszámokon.

147 Az 1964-es és 1968-as vészhelyzeti Útmutató összevetését lásd: Deák A. M.–Somorjai Á. OSB: Két amerikai diplomáciai dokumentum az idősödő Mindszenty bíboros esetében várható és életveszéllyel fenyegető helyzetek kezeléséről. 1964 és 1968 in: *archivNET. XX. századi történeti források*. 18. évf. 2018. 5. szám: <http://archivnet.hu/ket-amerikai-diplomaciai-dokumentum-az-idosodo-mindszenty-biboros-eseteben-varhato-es-letveszellyel>

148 Lásd in: *Menedékben*, 687.

149 Lásd a 207. sorszámmon Lisle igazgató 1970. februári levelét.

150 Lásd a 103. sorszámmon.

a saját maga által kijelölt úton, de közben nem veszi észre, hogy Puhan nagykövet személyében emberére akadt.

A menedék mindennapjai

Mindszenty készül az összekötővel folytatandó beszélgetéseire: megtervezi, mikor mit mondjon,¹⁵¹ kész alkupozícióba helyezkedni, érveket és ellenérveket sorakoztat fel, őt folyamatosan győzködni szükséges. Az időzítés, a taktikázás, a szondázás, az előfeltételek támasztása, a politikai kioktatás, a proteszt, a célmozgatások és bizony a szabályszegés eszközeit is alkalmazza, miközben a misszió is taktikázik vele szemben, és kiporciózza a neki átadott, a neki átadható információkat. Előfordul, hogy mivel előre tudja, kényes lesz a téma, a lakrészében a bíboros maga hangosítja fel a rádiót a lehallgatás elleni védekezésül, azaz beletanul a biztonsági intézkedésekbe, miként gyóntatója is, aki nem tart magánál túlzottan sok készpénzt, mert az az államvédelmiseknek gyanús lenne. Az iratanyagból azt is látjuk, hogy a bizalmas beszélgetésekre az amerikai diplomaták Mindszentyt beviszik a lehallgatásbiztos szobába.

Az első budapesti külszolgálatából való távozása előtt Theodore Papendorp – vélhetően Horace Torbert ügyvivő utasítására, de az is lehet, hogy önszorgalomból – elkészíti a „vallási attasé” részletes munkaköri leírását, amely intim bepillantást nyújt a bíboros mindennapjaiba.¹⁵² Ebben megismerhetjük a menedék megelőző hat éve során kimunkált olyan praktikus megoldásokat, mint pl. kitöltetlen csekkek küldése annak, aki a bíboros gyógyszereit majd beszerzi.

David Betts a befejezetlen bíborosi projektekről¹⁵³ készített összefoglalója híven jelzi, mi mindennel foglalkozott a menedékes. És hány embert foglalt le a követségen! Az is kiderül, hogy a levelek írásáról első lépésként Betts megpróbálja lebeszélni. Ennek ellenére az igényeivel és a kéréseivel Mindszenty szinte folyamatos mozgásban tartja a nagykövetséget és a Department Magyarországgal is foglalkozó Kelet-Európai Ügyosztályát.

---

151 Lásd Papendorp megjegyzését 1967-ből a 145. sorszámon. Mindszenty az emlékeztetőjében kipipálta a negyedik tételt.

152 Vö. Patrick Flood 1968. december 5-én hasonló összefoglalóját in: *Menedékben*, a 292. sorszámon.

153 Lásd a 110. sorszámon.

Az iratanyagból megtudjuk, hogy Mindszenty kínos precizitással kezeli a miseszándékokat, és adminisztrálja a misék elmondását. Emellett a kötelességérzete is nyilvánvalóvá válik, mivel a csekkeket addig nem engedi beváltani, amíg a miseszándékokat el nem mondta. Nagyon is élvezi azt a kis döntési szabadságot, amelyet a saját pénzalapjának az elköltése biztosít számára, de a pénzt nem használja fel előre, nem hitelez önmagának. Az a tény, hogy az összekötőnek bizonyos dolgokat megenged, másokat pedig nem, azt is bizonyítja, hogy ezeket a fiatalembereket a saját titkáraiként használta.

Mit olvashatunk még ki az iratokból Mindszenty bíboros életkörülményeiről? Ruházatát a szerénység, az aszketizmus jellemzi, ugyanakkor a kisebb súlyú dolgokban is megnyilvánul a hajthatatlansága. Másfelől vonakodik nagyobb értékű ajándékokat elfogadni, meg akarja téríteni az árukat.

A Sabónak küldött levelekből időnként bekukucskálhatunk a követség belső életébe is, az ott dolgozók figyelmességébe: „Jackson és a fia ministráltak az [1965 karácsonyán tartott] éjféli misén, ahol az egész követségi személyzet ott volt. Papendorp kinevezte magát diakónusnak... Ami a barátjuk szükségleteit illeti, azokat általában meg tudják oldani a bécsi vagy müncheni úticéllal utazókkal. ... A vendég tévéje és rádiója működik, de jobban szeret olvasni. Egyszer elmondta Jacksonnak, hogy a rádióban csak a karácsonyi énekeket szereti hallgatni az ünnepek környékén. Az éjféli mise után a követségi dolgozók kórusa karácsonyi dalokat adott elő a barátjuknak.”¹⁵⁴

Következtetések

Tanulmányunkban Puhan nagykövet az irodalomból jól ismert kulcsszerepét, leleményességét nem bontottuk ki részletesen. Ehelyütt csupán arra mutattunk rá, hogy ő volt az, aki az emlékiratok problémáját ügyesen az elhúzódozó menedék megoldásának hathatós eszközévé alakította át. Ő záratta le a Departmenttel a harmadik személyek felé vezető utat, és ő érte el, hogy Mindszenty tőle is elfogadja az eredetileg Nixon elnöktől várt garancialevelet. Puhan taktikusan, a bíboros hiúságát is legyezgetve járt el, de egyúttal arra is figyelmeztetette kollégáit, hogy nem lenne helyénvaló a bíboros kifigurázása azért, mert nem bízik abban, amit bürokráciának nevez.¹⁵⁵ Nem kine-

---

¹⁵⁴ Lásd a 131. sorszámon.

¹⁵⁵ Lásd a 221. sorszámon.

vetni kell, hanem a szándékait össze kell hangolni az amerikai törekvésekkel. A menedék megoldásában természetesen az a körülmény is a nagykövet segítségére volt, hogy a fogyatkozó idő egyre inkább Mindszentyt sürgette, és ezt a tényezőt a formálódó megoldás képletébe Puhan is gondosan bekalkulálta. A második budapesti nagykövet elévülhetetlen érdeme, hogy – a többi szereplővel ellentétben – nem nyugodott bele a menedék megoldhatatlanságába.

A közvetlenség tényét (szemben a főszabályként elvárt közvetettséggel) Papendorp is megerősíti, amikor – mint fentebb láttuk – 1962. június 6-án készített belső feljegyzésében azt írja, hogy „[...] Egyre nehezebb fenntartani azt a fikciót, hogy ezeket [a leveleket csupán] továbbadták [azaz nem közvetlenül küldték a bíborosnak].”¹⁵⁶ Vajon annak idején a követség engedélyezte volna a Sabo-féle kapcsolatot, amennyiben tudta volna, milyen vonatkozásai, következményei lesznek vagy lehetnek? De mint láttuk, hogy a misszió eleve nem került olyan döntési helyzetbe, hogy megfontolhassa a misészándékok elfogadását, később pedig Sabo bekapcsolódását. Mire erre a gyakorlatra ráeszméltek, valójában már olyan döntést sem hozhattak, hogy a kivételes levelezést egyszerűen leállítják.

Lehetséges, hogy a bíboros menedékét sem engedélyezték volna, bár ebben nem a követségnek, hanem a Departmentnek volt döntési jogköre. A misszióra a végrehajtás feladta jutott. Tehát Anton Nyerges – ha valóban ő volt – úgy járhatott el, mint az a Jacob Beam, aki Eisenhower elnöknek a menedék megadását javasolta.¹⁵⁷ Hosszú távra szóló lépést tett, olyan helyzetet hozott létre, amely a követség belső életét éveken át meghatározta. Olyan helyzetet, amelyet az idő múlásával egyre nehezebb volt kezelni. A két helyzet között az is azonosságként mutatható ki, hogy mindkettő eredete egy idő után ho-

¹⁵⁶ Lásd a 64. sorszámon.

¹⁵⁷ A 22 évvel később kiadott emlékirataiban Jacob Beam arról számolt be, hogy 1956. november 4-én hajnali két órakor (budapesti idő szerint reggel nyolckor) Hoover külügyminiszter-helyettes azzal hívta telefonon, hogy titkos üzenetet kapott, mely szerint Mindszenty bíboros és a titkára (Turchányi Egon (1894–1969) menedékjogot fognak kérni az amerikai követségen. (Lásd in: Jacob Beam: *Multiple Exposure. An American ambassador's unique perspective on East-West issues*, Norton, New York 1978. 71–72.) Mivel Beam elnökölte a különböző kormányzati szervek közös bizottságát (pl. 1956. október 25-én), logikusnak mondható, hogy Mindszenty menedéke esetében hozzá fordultak az Elnök felé továbbítandó szaktanácsért. Beam azt válaszolta, hogy ugyan az USA elviekben ellenzi a menedékjogot, ebben az esetben az mégis indokolt, mivel emberéletet veszélyeztető üldözésről van szó.

mályba vezett. Később ugyan keresték, de nem lelték a menedék megadásának dokumentumát,¹⁵⁸ annak pedig különösen nem volt írásos nyoma, hogy pontosan ki (Anton Nyerges?) indította el a Sabo-féle adományozást. Ki sughatta meg 1958-ban Sabónak, hogy erre a miseszándékok küldése révén még jobb lehetősége nyílik? Igaz, hogy ezek az információk így a magyar oldal előtt is – remélhetőleg – titokban maradtak.

A fentiekben arról győződhattunk meg, hogy nagyon is indokolt a Sabo-iratok önálló forrásközlésben történő feldolgozása és elemzése. Az intézményesült és kivételessé váló Sabo-kapcsolatot nem Mindszenty, hanem az egyik, már 1956-ban is a követségen szolgáló diplomata (véltetően Anton Nyerges) létesítette. A misszió csak akkor ismerte fel annak valódi súlyát és kockázatait, amikor már késő lett volna hatalmi szóval leállítani. Így nyílt meg később Mindszenty számára az az opció, hogy az általa egyaránt „bürokratának” tartott Department és Vatikán helyett a megbízható hívének vélt és neki miseszándékokat, a csekket és az apró híreket folyamatosan küldözgető Sabót próbálja meg megbízni. Ez oly mértékben fontos számára, hogy ennek érdekében kész súlyosan vétetni a kapcsolattartás általa jól ismert szabályaival szemben, sőt erre König bíborost is rábírja. Ezért tehát sem Mindszenty, sem Sabo nem nevezhető felelős szabálykövetőnek. Sabo kevésbé érti, vagy inkább kevésbé fogadja el az alapszabályok mögötti biztonsági megfontolásokat.¹⁵⁹ Másként megfogalmazva, amikor a bíboros segítségének szándékával megszegi a szabályokat, valójában potenciális károkat okoz a menedékének.

Mindszenty azonban többszörösen téved. Sabo nem azonos az egyházmegegyes papjával. Hűséges és tisztelő amerikai magyar híve, de kétségeket táplál a bíboros közismert nézeteit illetően. Ráadásul, a homályos igenlő válasza ellenére, fenntartásai vannak az emlékiratok kezelésével kapcsolatban. Sabo áttelepülése Bécsbe, amint azt Mindszenty kigondolta, szintén nem tűnik a gyakorlatban kivitelezhető megoldásnak. És nem Nixon elnöktől, hanem Puhan nagykövettől érkezik garancialevél. (A bíboros ez irányú kérése el sem jut a Fehér Házba.) De nem is ez, hanem az a lényeg, hogy mivel a bí-

---

158 Donald Kursch a szerzőnek úgy vélte, ha volt is dokumentum a menedék megadásáról, azt a források védelme érdekében hamarosan „ledarálták”.

159 A belső anyagokból az is kiderül, hogy a követség számára kellemetlen lenne, ha a külvilág egyáltalán értesülne arról, hogy a bíboros kapcsolattartására korlátozó intézkedéseket alkalmaznak.

boros a Vatikánra sem óhajtja a kéziratot rábízni, és a nagykövetség Sabo felé igen határozottan lezárja az utat, nem marad más választása, mint hogy a Puhan nagykövet által felajánlott megoldást elfogadja, ami viszont egyet jelent a menedék feladásával.

Érdekesnek, sőt furcsának nevezhető az a körülmény, hogy South Bendben az ottani magyarok körében sok a szóbeszéd Mindszentyvel kapcsolatban, a neve szerepel a sajtóban, azaz tudják, hol tartózkodik, de még csak nem is sejtik, hogy ki az a magyarországi pap, akinek Mons. Sabo rendszeresen küldi a miseszándékaikat. Ezt ellentmondásosnak látjuk. Kész csoda, hogy ebből a körből az évek során nem következett be komoly kiszivárgás. További kutatási témánk mindenesetre azon magyar származású személyek kiléte, háttere lehet, akik Sabón keresztül rendszeres miseszándékokat küldtek egy „magyarországi papnak”. A Fort Wayne-ben élő Patrick Flood¹⁶⁰ segítségével pedig ugyancsak megvizsgáljuk, milyen dokumentumok maradtak fenn Mons. Sabóról és Anton Nyergesről az egyházmegye levéltárában.

A szintén harmadik személy¹⁶¹ Zágon József nem kap esélyt arra, hogy Mindszenty bíborossal – Sabóhoz hasonló – kivételes kapcsolatba kerüljön.¹⁶² Mons. Sabo kivételessége ugyanis minden más harmadik személyt eleve kizár. Sem Mindszenty, sem a Sabo–Zágon páros nem a HU–USA kapcsolatok távlatában gondolkodik, nem abban helyezi el a menedék és az emlékiratok sorsát, hiszen annak egyik oldalán a Kádár-rezsim áll. A harmadik személyek nem ismerik fel, hogy az amerikai oldal számára az emlékiratok kérdése egyértelműen politikai ügy, azaz az USA-t mint kormányt érinti.

Végezetül ne csak azt a kérdést tegyük fel, hogy Mindszenty minek tartotta menedékét, („félrabságnak”), hanem azt is, hogy a menedéket biztosító fél azt miként fogta fel. Ha nem is azonnal, de tisztázódik, hogy azt a nemzetközi jog alapján értelmezett, humanitárius alapon megadott menedéknek tartotta, és végig úgy is kezelte. A félrabság érzete természetesen stimmel, hiszen a bíboros az épületet sem hagyhatta el, persze nem a menedéket nyújtó

160 Amikor Patrick Flood 1969 júniusában belső emlékeztetőt készít Hemingway adminisztratív munkatárának Sabo levelező partnereiről, elsőként és a legprecízebben Sabót nevezi meg: „Mons. John S. Sabo (Our Lady of Hungary Church, South Bend, Indiana).” A többi partnernek csak a nevét adja meg. Ez is Sabo fontosságát és kivételességét bizonyítja. Lásd a 196. sorszámmon.

161 Az angolban: „private party.”

162 Zágon később a vatikáni diplomácia számára fontos embernek fog bizonyulni, és így ismételten felbukkan az amerikai forrásokban.

fél hibájából, hanem azok miatt, akik miatt eredetileg a menedéket megkérte. Lássunk világosan. Egy börtönben, de még egy kórházban sem a fogvatartott, illetve a beteg diktálhatja a tartózkodásának a tudtára adott szabályait. És azokat következmények nélkül nem is szegheti meg. Azzal, hogy Mindszenty többször is szabályt szegett, valójában szabadabb kezet adott Puhannak, aki eleve azzal az elhatározással (instrukciókkal?) érkezhetett Budapestre, hogy véget vet a kétoldalú kapcsolatfejlesztést és a nagykövetség munkáját is akadályozó menedéknek.

A Sabo-dokumentáció alapján csak megerősíthetjük, hogy a tévesen azonosított Sabóhoz való makacs ragaszkodásával maga Mindszenty volt az, aki hosszú évek múltán a Department kezébe adta a menedék megoldásának kulcsát. Ennek az volt az előzménye, hogy Sabo egy jó évtizeddel korábban „képbe”, levelezési kapcsolatba kerülhetett vele, majd ezen kivételezett helyzet fenntartását a követség engedlyezte, végül Spellman bíboros (és Papendorp) után Mindszenty őt szemelte ki az emlékiratai kezelésére. Az amerikai, a vatikáni és a magyar oldal egyaránt elkerülhette az esetleges követségi elhalálózásával járó kellemetlenségeket. Tizenöt év múltán így ér véget a magyar hercegprímásnak megadott kivételes menedék, amely mindennapjainak megszervezésében, „kibírásában” egy kivételes kapcsolat – Mons. Sabóé – lelkileg valóban sokat segített. Azonban a South Bend-i pap azon titkos reménye, hogy a távolból érdemi hatással lehessen Mindszenty sorsának alakulására, a menedék alaphelyzetében rejlő nyilvánvaló korlátok miatt nem teljesülhetett. Szerencsére az emlékiratok – amelyek esetében a protonotárius nem is ambicionált különösebb szerepet magának – végül Sabo tényleges közreműködése nélkül is révbe jutottak.¹⁶³

---

163 „[...] Mindszenty bíboros 1971. szeptember 28-án külső ráhatásra hagyta el ugyan az amerikai nagykövetséget, miután kiderült, hogy Nixon amerikai elnök is időszerűnek tartotta ennek a döntésnek a meghozatalát, de saját felfogása szerint ez kényszerűségből történt: külső hatalmaknak, így eminensen a pápának engedelmeskedett. Az amerikai dokumentumok, valamint Mindszenty bíborosnak itt közölt két levele azonban arról tanúskodnak, hogy ezt a lavinát maga a bíboros indította el, és csak az ily módon kiváltott események dinamikája 'sodorta el' magával.” Lásd Somorjai, Á. OSB: Miért hagyta el Mindszenty az amerikai nagykövetséget? in: *Magyar Szemle*. Új Folyam XX (2011/7-8) 58.

DOKUMENTUMOK

Tartalom

1957. október 31. 1. sz. dokumentum	55
1958. június 30. – november 28. 2.–10. sz.	57
1959. január 5. – március 30. 11.–14. sz.	70
1960. július 18. – december 28. 15.–25. sz.	75
1961. január 11. – december 7. 26.–50. sz.	84
1962. február 15. – december 4. 51.–78. sz.	106
1963. január 10. – december 30. 79.–110. sz.	139
1964. február 5. – december 29. 111.–122. sz.	177
1965. január 6. – december 9. 123.–130. sz.	184
1966. január 20. – december 5. 131.–143. sz.	193
1967. június 12. – december 4. 144.–152. sz.	205
1968. január 4. – december 19. 153.–182. sz.	217
1969. március 5. – szeptember 24. 183.–204. sz.	256
1970. január 22. – november 5. 205.–220. sz.	286
1971. április 9. – szeptember 24k. 221.–228.	307

1957

1

**Speciális pénzalap Mindszenty bíboros ellátására
Gaza A. Katona¹ emlékeztetője Garret G. Ackerson² ideiglenes
ügyvivő számára**

Budapest, 1957. október 31.³

Követségi példány jelzete: NARA,⁴ State Department,⁵ Record Group [RG] 84, Budapest Mission (Post) Files,⁶ Lot 75 F 163, Classified and unclassified files relating to Cardinal Mindszenty, 1956-1972, maintained by the Mission in Budapest (a továbbiakban: Bp Cardinal Files), 1. doboz (a továbbiakban: do.), 4. gyűjtő (a továbbiakban: gy.)

*James S. Sutterlin⁷ 1957. október 6-án kelt emlékeztetőjére hivatkozva⁸
Gaza Katona beszámol a bíboros számára rendelkezésre álló speciális*

- 1 Andrew Géza Katona (1917–2012), az amerikai forrásokban keresztneve „Gaza”. 1952-től a CIA munkatársa, amelynek alkalmazottjaként négy és fél évet dolgozott diplomáciai fedésben a budapesti köövetségen. 1962-ben kilépett a kormány szolgálatából. Életrajzát lásd: *Menedékben*, i. m. 782sk.
- 2 Garret G. Ackerson, Jr. (1904–1992) 1927-től diplomataszolgálatba lépett, 1935–1940 között Budapesten, majd 1957–1961 között ismét Budapesten, ideiglenes ügyvivő. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m. 771.
- 3 1957. augusztus 16-i kelettel fennmaradt egy Mindszenty-levél, bizonyára fogalmazvány, amelyet Sabónak szánt küldeni. Ebben „Örömmel fogadja a szándékot, hogy az Egyesült Államokban a ciszterciák és az Isteni Megváltó Leányai magyar középiskolát nyitnak”. Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 52. old. 243. sz.
- 4 National Archives and Records Administration, College Park (Maryland), USA. – Máshol: NARA II, így különböztetve meg a régi épületet, amely Washington DC történelmi városmagjában van (NARA), az új épülettől, amely a várostól északnyugati irányban, Maryland államban, College Parkban épült fel a kilencvenes években. Megjegyezzük, hogy a NARA ezen túl egyesíti szervezetileg (és honlapján is) az amerikai elnöki könyvtárak (múzeumok és levéltárak: Presidential Libraries) levéltári anyagát is, amelyeket Franklin D. Roosevelt elnök adminisztrációjától kezdve mindegyik elnök alapítványa létrehozott és működtet. Központi honlapja: www.archives.gov
- 5 Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma Washingtonban, Department, State, StD.
- 6 A budapesti misszió anyaga.
- 7 James S. Sutterlin (1922–2017), amerikai diplomata, 1956 szeptemberétől a Department Európai Ügyek Hivatalának Kelet-Európai Ügyosztályán magyar referens. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m. 799.

pénzalap helyzetéről. Ez különbözik a létfenntartási költségektől (subsistence costs), amelyeket a követség adminisztratív osztálya kezel. Jelenleg közel 250 amerikai dollár áll készpénzben rendelkezésre, ezt a bíboros apróbb kiadásaira használ fel. Átváltva 4.200 magyar forintról van szó. Az adományok nagyobb része John Sabótól [Sz-szel írja!], South Bend (Indiana állam, Chicago mellett) plébánosától származik, akit a feljegyzés írója Anton Nyerges⁹ egyházi kapcsolataként ismer.

*

Reference: Official Memo from Mr. James S. Sutterlin, dated Oct. 6. 1957

In regard to the question raised in reference concerning the need for additional funds for the Cardinal's support, I am not in a position to determine how the Legation's special account stands insofar as subsistence costs for the Cardinal are concerned. This is handled by the Administrative Section. However, I am in custody of a smaller petty-cash fund (approximately \$250) which has been donated from private individuals and which has been used for the past eleven months to cover disbursements for miscellaneous items which the Cardinal needs from time to time, such as shoes, cleaning, laundry, clothing repair, medicines and vitamins, tonsorial services, mass decorations, and special publications. I have recorded all the contributions received to date as well as the expenditures and shall make a separate accounting report on this fund shortly. At the present time, the bulk of these funds has been converted to Forints, and there is roughly 4,200.00 Forints and \$20.00 balance. The major source of these funds is Rev. John Szabo [sic!] of South Bend, Indiana, a clerical acquaintance of Anton Nyerges, and I have also managed to scrape together donations from friends back home.

---

8 James S. Sutterlin hivatkozott emlékeztetőjét nem leltük föl. A Department az iránt érdeklődött, hogy a bíboros létfenntartására van-e szükség további összegekre.

9 Anton N. Nyerges (1917–1989), magyar származású amerikai diplomata, 1956 őszétől másodtitkárként a budapesti amerikai követségen dolgozott. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m. 790.

1958

2

**Mons. Paul Tanner¹⁰ telefonhívása, Mons. Sabo esetleges budapesti útja
Robert D. Murphy¹¹ helyettes államtitkár emlékeztetője**

Washington, 1958. június 30. – július 1.

A Department példánya: NARA, StDep RG 59,¹² Central Files, 4806. sz. do., 864.413/6-3058

Mons. Tanner telefonál az Országos Katolikus Jóléti Konferenciától (NCWC),¹³ és közli Murphyvel, hogy külföldről fél tucat olyan pap nevét kérte, akik nyelvileg is, tapasztalataikban is képzetek arra, hogy Budapestre látogassanak. Egy bizonyos Mons. John Sabo nevét kapta vissza jóváhagyás - ra, aki jelenleg Rómában tartózkodik. Tannernek az a szándéka, hogy meg - kéri Sabót, jelentkezzen be a Vatikáni Államtitkárságra, hogy tájékozzódjon a kérdésben. Tanner feltételezi, hogy Sabo, ha megérkezik Budapestre, enge - délyt kap arra, hogy beköszönjön a követségre. Így beszélhetne Őeminen - ciájával. Tanner megküldené Murphynek a pap teljes nevét, és a követséget tájékoztatni kellene.

Murphy, miután elolvassa a feljegyzést, azt mondja, amennyiben a pap neve az ő távollétében érkezne, adják meg azt Sutterlinnek, aki küldje meg a budapesti követségre. Murphy nem kifogásolja, hogy a pap találkozzék a bíborossal, mivel ez nem lesz összefüggésben az érsekség ügyeinek vezetésével.

Murphy július 1-jén kiegészíti az emlékeztetőt: aznap beszélt Tannerrel, aki elmondta neki, hogy Sabo magyar származású amerikai állampolgár, aki segélyügyekben együtt dolgozott vele az Országos Katolikus Jóléti Konferen - ciánál. Tanner szerint Sabo most Rómában van, a közelmúltban többször ne -

---

10 Paul Tanner (1905–94), Milwaukee egyházmegyei rk. pap, 1931-től az NCWC helyettes igazgatója, 1945-től helyettes főtitkára, 1958-tól főtitkára. 1965-ben címzetes püspök, 1968 és 1979 között Saint Augustine (Florida) megyéspüspöke.

11 Robert Daniel Murphy (1894–1978) 1953–1955 között a Departmentben a politikai ügyek helyettes államtitkára, 1955–1959 között pedig államtitkára.

12 Feloldása értelemszerűen: State Department, Record Group 59.

13 National Catholic Welfare Conference. Az Amerikai Egyesült Államok katolikusai nemzeti szervezetségének megértése külön tanulmányokat igényel. Ez idő szerint az NCWC olyan csúcsszerv, amely az Római Katolikus Püspöki Kar felügyelete alatt áll, s amely a pénzügyeket is koordinálja.

hézség nélkül meglátogatta Magyarországot. Murphy óvatosságra inti Tanner-t, lásd a Kohlerrel¹⁴ való előző napi megbeszélést.

*

Memo for G¹⁵ Files (Cardinal Mindszenty)

Telephone call from Monsignor Tanner, NCWC

Monsignor Tanner said he had sent overseas for the names of a half a dozen priests who are qualified by language and experience to make a visit to Budapest and had gotten back the approval of the name of Monsignor John Sabo. He is from the Middle West, is in Rome at present. Monsignor Tanner intends to ask him to check with the Secretariat of State (Vatican) in order to inform himself regarding the matter. Monsignor Tanner said he presumes that when Monsignor Sabo gets to Budapest, he would be permitted to call at the Legation to say hello. It would be a chance for him to check with His Eminence, he said.

Monsignor Tanner will send Mr. Murphy the full name of the priest, so that the Legation may be advised.

Mr. Murphy read the above. He says that if the name of the priest is received during his absence, it should be given to EUR:EE-Mr. Sutterlin for transmittal to our Legation in Budapest. The priest probably will contact the Legation asking to call at the Legation where he may see Cardinal Mindszenty. Mr. Murphy has no objection to the priest contacting the Cardinal, as this would not concern the conduct of the affairs of the Archdiocese.

AKH¹⁶

July 1, 1958

I discussed the matter further with Monsignor Tanner today. He tells me that Monsignor John Sabo is an American citizen of Hungarian origin. He has worked with the National Catholic Welfare Conference in the past on relief projects. According to Monsignor Tanner, he is now in Rome. Monsignor Sabo had made several visits to Hungary without any apparent difficulty. I cautioned Monsignor Tanner as per my conversation with Mr. Kohler yesterday.

Robert Murphy

---

14 Foy David Kohler (1908–1990), 1959–1962 között a Departmentben az európai ügyek helyettes államtitkára. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m., 784.

15 A Department irataiban Robert Murphy titkárságának jelzete.

16 A feljegyzés készítőjének kereszt-, középső és családneve. Személye számunkra ismeretlen, de annyi bizonyos, hogy Murphy titkárságán dolgozott.

G:AKH:akh¹⁷

2 Copies given to EUR-Mr.Kohler¹⁸

3

**Sabo budapesti útjának lemondása, 1.
Mr. Murphy emlékeztetője Mr. McKissonnak¹⁹**

Washington, 1958. július 23.

A Department példánya: NARA, StDep RG 59, Central Files, 4806. sz. do., 864.413/6-3058

Tanner aznap kapcsolatba lép Murphyvel, és közli: további megfontolást követően lemondtak Sabo budapesti látogatásáról. Az adott körülmények között erre nem láttak lehetőséget.

*

Further to our conversation regarding the thought suggested by Monsignor Paul Tanner that Monsignor Sabo might proceed to Budapest, Monsignor Tanner contacted me today. He informed me that after further reflection, it has been decided to abandon the notion. He said that under the circumstances Monsignor Sabo would not proceed to Budapest.

4

**Sabo budapesti útjának lemondása, 2.
Más külföldi magyar pap megnevezése
Sabo levele Charles Burke Elbrickhez²⁰**

Az Európából való visszaérkezését követően Sabo ír Elbricknek: csak otthon értesült arról, hogy Washingtonból valaki kereste az európai címét,

---

17. A kisbetűs „akh” szignó azt jelenti, hogy az irat szövegét a kérdéses diplomata nemcsak megfogalmazta, hanem le is gépelte.

18. Az emlékeztetőből Foy Kohler, az Európai Ügyek Hivatalának helyettes államtitkára másolatokat kapott.

19. Robert M. McKisson 1957 júliusáig a Department Kelet-Európai Ügyosztályán magyar referens, majd a Balkán ügyeivel foglalkozott. 1969 végétől az Ügyosztály megbízott igazgatója.

20. Charles Burke Elbrick (1908–1983) amerikai karrierdiplomata, háromszoros nagykövet. Amikor Sabót fogadta, az európai ügyek helyettes államtitkáráként (1957–1958) szolgált.

hogy találkozzék Mindszenti [sic!] bíborossal. Felhívta Mons. Swanstormot,²¹ aki szerint, amennyiben a bíborosnak lelki vigaszra van szüksége, amiről nem lenne szabad lemondani, nem ő lenne a megfelelő ember. Ugyanis a menekültek és a segélyek ügyében kifejtett tevékenysége miatt a magyar kormány nem fog neki vízumot adni. Javasolja, hogy Magyarországgal baráti viszonyban álló országban élő papot kellene találni, így pl. Angliában, vagy Kanadában. Sántha Pál²² nevezi meg, akinek a neve nem szerepelt a sajtóban, és aki megbízható teológus. Mindszenty 1947. évi ottawai útja alkalmából Sabo Sánthával együtt segített a bíborosnak.

*

On my return from Europe, I was told “someone from Washington was looking for your address in Europe”. The reason seemed to be, to be sent in to talk to Cardinal Mindszenti [sic!].

With difficulty I was able to trace the call to N.C.W.C., Washington. Msgr. Swanstorm said “they” decided to drop the affair.

My worry is, if the Cardinal needs spiritual consolation, it should not be dropped. Frankly, I would be the wrong man to send in because of my activities with refugees and relief shipments. No doubt, the Hungarian government would not give me a visa. But it would be so easy to get some priest from one of the countries that are on friendly terms with Hungary. Just by way of example England, or better yet, Canada. There is a priest in Stockholm, Saskatchewan, Canada – a Msgr. Paul Santha, who has been in no publicity, and yet a solid Theologian. He with myself acted as aide to Cardinal Mindszenti [sic!] when he (Cardinal Mindszenti) visited Ottawa in 1947.

If no one has as yet been sent in, will your let me hear from you?

P.S. I visited you last year with a group of Hungarians with regard to bringing in refugees from Yugoslavia.

---

21 Edward Ernest Swanstorm (1903–1985), New York-i egyházmegyes pap, 1960-tól New York segédpüspöke. A Katolikus Egyház amerikai segélyszervezetének (Catholic Relief Services) helyettes igazgatója 1943-tól, majd igazgatója 1947–1976 között. Pápai trónálló 1977-től.

22 Sántha Pál (1890–1962), 1923-tól Kanadában, Saskatchewan államban. Előbb Lestock, majd 1924–1932 között Regina, végül Stockholm plébánosa, az indiánok tiszteletbeli törzsfőnöke. 1936-tól pápai kamarás és esperes. Életrajzához lásd: Dudás Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában*, i. m. 510.

5

**Kohler röviden nyugtázza az Elbrickhez írt levél vételét
a budapesti út lemondásáról, 3.**

Foy D. Kohler levele Sabóhoz

Washington, 1958. július 31.

A Department példánya: NARA, StDep RG 59, Central Files, 4806. sz. do., 864.413/7-2358

Elbrick távollétében Foy Kohler válaszolja meg Sabo július 23-án kelt levelét. Noha a felvetett látogatás jelenleg nem képezi aktív megfontolás tárgyát, örömmel és köszönettel veszik Sabo megjegyzéseit és információit.

*

In Mr. Elbrick's absence from the Department, I have received your letter of July 23, 1958 concerning the situation of Cardinal Mindszenty. We appreciate your interest in writing to us about this matter.

Although a visit such as you refer to is not under active consideration at this time, we are glad to have the comments and information contained in your letter.

6

A Mindszenty bíboros számára 1947-ben kiállított csekk beváltása, 1.

Mons. Sabo levele Foy D. Kohlerhez²³

South Bend, 1958. augusztus 21.

A Department példánya: NARA, StDep RG 59, Central Files, 4806. sz. do., 864.413/8-2158

Sabo megköszöni Kohler július 31-án kelt válaszlevelét. Jelzi: nincs mód -ja arra, hogy kapcsolatba lépjen Mindszentyvel (ismételten tévesen, i-vel írja a nevét), de választ szeretne kapni egy kérdésre. 1947-ben, amikor a bíboros az Egyesült Államokban járt, kapott több adományt, amelyeket csekken állítottak ki. Ezek közül az egyik tizenegy esztendő elteltével egy clevelandi bankhoz került beváltásra. Esterházy herceg (Sabo tévesen grófot ír), aki 1956 történelmi napjai után elhagyta Magyarországot, Svájcban be akarja váltani a csekket. Arra van szükség, hogy megállapítsák: a bíboros ténylegesen megkapta-e a pénzt. Ha igen, akkor az a pap, aki 1947-ben kiál -

---

²³ Elbrick távollétében Kohler főosztályvezetőként (főcsoportfőnökként) vezeti a Hivatal.

lította a csekket, engedélyt ad a clevelandi banknak, hogy azt beváltsa. 1200 dollárról van szó. Megeshet, hogy más csekkek is felbukkannak. Sabo azt kéri, hogy budapesti ügyvivő érdeklődjön ez ügyben a bíborosnál.

*

Thanks for your reply of July 31, to a letter to Mr. Elbrick.

I have no means of contact with Cardinal Mindszenti [sic!] in Budapest but I must get an answer to a question.

When he visited the United States in 1947, he received several gifts by check. One of these checks turned up eleven years later at a Cleveland bank. Count Esterhazy, who escaped from Hungary after the historic days of 1956, presented the check in Switzerland.

We would like to know if the Cardinal really got the money. If he did the clergyman who made out the check in 1947 would permit the Cleveland bank to cash it. It is for an amount of \$1,200.00. It could be some other checks may be making an appearance.

Would you have your man in Budapest ask the Cardinal about this?

Thanks.

7

A Mindszenty bíboros számára kiállított csekk beváltása, 2.

Henry P. Leverich²⁴ levele Mons. Sabóhoz

Washington, 1958. szeptember 16.

A Department példánya: NARA, StDep RG 59, Central Files, 4806. sz. do., 864.413/8-2158

Leverich nyugtázza Sabo augusztus 21-én kelt levelét. A nehézséget abban látja, hogy tisztán személyes ügyben kér információt, ezért haboznak abban, hogy a budapesti ügyvivőt megkérdezzék ez ügyben. Ahhoz, hogy segíteni tudjanak, szükség lenne további információkra az adomány természetéről. Tudniuk kell, hogy a kérdéses csekket a bíboros nevére állították-e ki, ki írta alá a csekket,²⁵ a csekk dátumát, továbbá azt, hogy a beváltás érdekében a csekk hátoldalán ott szerepel-e a bíboros aláírása. Amennyiben ott van, akkor természetesen arra a következtetésre kell jutniuk, hogy ő ezt az összeget személyesen kézhez kapta.

24-Henry P. Leverich a Kelet-Európai Ügyosztály igazgató-helyettese. A Sabo által Kohlernek felvetett személyes és technikai ügyben rá szignálják ki a válaszadást. Az igazgató-helyettesnél alacsonyabb vezetői beosztás a Department belső szervezetében nem létezik.

25 Mint később kiderül, az 1947-ben kiállított csekk aláírója Mons. Emory A. Tanos, a clevelandi St. Elizabeth-templom plébánosa. (Lásd a következő dokumentumot.)

*

Mr. Kohler has asked me to reply to your letter of August 21, 1958 concerning a gift made by check in the amount of \$1,200.00 to Cardinal Mindszenty when he visited the United States in 1947.

The question which you have raised regarding the Cardinal's actual receipt of the above-mentioned funds is, as I am sure you will understand, a matter which we must regard as a purely personal affair of the Cardinal. We are therefore somewhat hesitant to ask our representative in Budapest to question him on the subject. In these circumstances, in order to assist us in determining whether we can properly be of assistance to you by requesting our representative, in his discretion, to query the Cardinal in the matter, we would like to be more specifically informed concerning the identification of the gift which was made to the Cardinal eleven years ago.

It would be helpful to know, whether the check in question was made payable to the Cardinal himself; the name of the person who signed the check; the date of the check; the endorsements, if any, which appear on the back of the check; and whether these endorsement include the signature of the Cardinal. If the Cardinal's signature appears as an endorsement on the back of the check, we would assume, of course, that his endorsement would in itself constitute definite evidence that he did, in fact, personally receive the funds represented by the check.

8

Mindszenty ügyének fejleményei. Összefoglaló
Robert McKisson, a Balkán Ügyosztály vezetőjének levele
Garret G. Ackerson ideiglenes ügyvivőhöz
Washington, 1958. október 1.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 1. do., 5. gy.

A Department példánya: EE, 10. do., 6. gy.

Az összefoglaló értékes áttekintés. Időzítése is kiváló, mert néhány nappal később, XII. Piusz pápa halálával új helyzet áll elő: Mindszenty előtt feltárul a lehetőség, hogy Rómába utazzon a pápaválasztásra, de ezzel nem él, mert nemzeti elkötelezettségének tudatában nem vállalja annak eshetőségét, hogy Rómából ne térhessen vissza a menedékébe.²⁶ Az első bekezdésben McKisson a bíboros lelkiállapotáról ír, hogy „útmutatásra” van szük -

---

²⁶ Lásd: Somorjai Ádám, *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, II. Documenta 1956–1963*. – *Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása, II. Tanulmányok és szövegközlések*, Budapest 2009. 19–38.

sége Rómából, és hogy ezért az amerikai diplomatáknak kell megfelelő lépéseket tenniük. Ezt követően érkezik a telefonhívás Mons. Tannertől, ebben Mons. Sabo nevének említése, valamint lehetséges feladatának vázolója. Murphy, mint fentebb is látható volt, pozitívan áll hozzá a dologhoz. Egy megjegyzése van: Sabo látogatása „nem érinti a főegyházmegye ügyeinek vitelét”. McKisson és Kohler ezt követően Murphyvel megbeszéli a helyzetet. A beosztottak nem helyeslik Sabo látogatásának engedélyezését, hiszen más paktól és személyektől addig megtagadták a bejutást.

Murphy nem osztja aggodalmaikat. Az az álláspontja, hogy a Kelet-Európai Ügyosztály és a budapesti követség ne erőltesse állandóan a bíboros helyzetének kérdését, egyszerűen hagyják békén az ügyet. Murphy a washingtoni apostoli delegátus válaszára hivatkozik, aki 1957 őszén azon a véleményen volt, hogy „nem kell a dolgokat bolygatni”, ill. „Önök jól kezelik az ügyet, és nekünk nincsenek javaslataink”.

Eleinte úgy tűnik, hogy Sabo bebocsátást kap a budapesti követségre. Egy július 9-én kelt Murphy-émlékeztető azonban közli, hogy Tanner jobban átgondolta a dolgokat, és az a döntés született, hogy letesznek erről az elképzelésről, azaz Mons. Sabo nem utazik Budapestre”.²⁷ Erre McKissonék megkönnyebülésükben felsóhajtanak. Viszont július 23-án,²⁸ maga Sabo jelentkezik, és más lehetséges személyeket nevez meg. Ezt a javaslatát elhárítják. Erre Sabo augusztus 21-én újabb levélben jelentkezik.²⁹ McKisson abban reménykedik, hogy Sabo nem erőlteti tovább a dolgot, és mint írja, „azon erőfeszítéseinkben, hogy a bíboros problémáját illetően ’leleményesek’ legyünk, holtpontra jutottunk, és csak annyit tehetünk, hogy ’nem bolygatjuk a dolgokat’”.³⁰ McKisson a mellékletben megküldi a Sabóval folytatott levelezés másolatát, az utóiratban pedig azt írja, hogy az csak Ackerson ideiglenes ügyvivő személyes tájékoztatására szolgál, és el akarják kerülni, hogy bármilyen hivatalos levelezésben hivatkozzanak rá. A levél szövege fordításban megjelent in: *Menedékben*, i. m. 45. sz. dokumentum, 238–241. Melléklet: A Mons. John Sabóval folytatott levelezés.³¹

---

27 Deák András Miklós fordítása, in: *Menedékben*, i. m. 240.

28 Levelét lásd fentebb.

29 Lásd fentebb.

30 Deák András Miklós fordítása, in: *Menedékben*, i. m. 240.

31 Lásd fentebb.

*

This is to bring you up to date on all developments at this end affecting the problem of Cardinal Mindszenty. In this connection, you will recall the basic memorandum of May 13, 1958 from Foy Kohler to Mr. Murphy which Jim Sutterlin prepared.³² A copy of this memo was forwarded by Jim³³ to Jim Pratt³⁴ under cover of an official-informal letter dated May 23. You will also recall that this memo took fully into account our exchanges with you on the Cardinal's frame of mind, his need of "guidance" from Rome, and the desirability of seeking to elicit from the Vatican, through appropriate channels, some idea of what its attitude would be in the event that some interested government might invite the Cardinal to take up residence within its territory. As you know, it was our hope, which I believe you shared, that the proposals which we made in this memo might be favorably received by Mr. Murphy and, if subsequently carried out, serve to make the Vatican properly aware of several important aspects of the situation and perhaps make it possible for us to work step by step toward some solution of the problem of the Cardinal's future.

After the memo went to Mr. Murphy, there were no further developments until June 30, when his office called and indicated that he had been in touch with a Monsignor Paul Tanner of the National Catholic Welfare Conference. We were informed that Monsignor Tanner had told Mr. Murphy that he (Tanner) had sent "overseas" for the names of half a dozen priests who were qualified by language and experience to make a "visit to Budapest" and that he had gotten back the approval of the name of one Monsignor John Sabo, a priest from the Middle West who was then in Rome. Monsignor Tanner had added that he intended to ask Sabo to check with the Vatican Secretariat of State in order to inform himself (Sabo) regarding the matter. Tanner had then said he presumed that when Monsignor Sabo "gets to Budapest, he would be permitted to call at the Legation to say hello" and this would "afford Sabo a chance to check with his Eminence". Finally, Tanner had informed Mr. Murphy that he would send him further identification of the priest so that Legation Budapest could be advised.

Mr. Murphy's office instructed us with respect to the foregoing that upon receipt of the full identification of Sabo, we should notify Legation Budapest, since the priest would probably contact the Legation asking to call to see the Cardinal and that Mr. Murphy had no objection to the priest contacting the Cardinal, "as this would not concern the conduct of the affairs of the Archdiocese".

---

32 Lásd a 42. sz. dokumentumot in: *Menedékben*, i. m., 233–236.

33 James Sutterlin.

34 James Pratt 1958–1960 között első titkári rangban Garret Ackerson ügyvivő helyettese Budapesten.

We were surprised and disturbed at these developments following the submission of our memo of May 13, because they did not seem to relate very directly or to be responsive to our proposals. We were also disturbed by the idea of Monsignor Sabo, an American priest of Hungarian origin, going into Hungary, calling at the Legation, and being authorized to interview the Cardinal. The upshot of the matter was that Foy Kohler and I went down to talk with Mr. Murphy about the situation, at which time I took the bull by the horns and expressed myself to the effect that (1) I doubted Sabo would get a Hungarian visa; (2) that, even if he did, his proposed call on the Cardinal did not seem to me to be a good idea since his purpose in going to Budapest would probably be transparent to the Hungarian authorities and since his interview with the Cardinal (the substance of which might or might not be made fully known to us) might produce all sorts of complications for the Cardinal, Sabo, the Legation, and the Department. I also pointed out that we had, up to this time, tried to hold the line firmly against having the Cardinal receive outside visitors and that, once this rule was breached, we might have increasing difficulty in denying access to him by other clergymen and other persons who, if they could get into Hungary, might call at the Legation demanding to see him.

I didn't get the impression that Mr. Murphy entirely shared my apprehensions! In fact, he remarked that he didn't understand why EE and the Legation were constantly pressing the question of the Cardinal's situation and that, in his view, we would be better advised just to let the matter rest. He said the Vatican had made its attitude "very clear". I started to mumble some dissent at this point stressing that we needed to ascertain the Vatican's attitude on possible future eventualities, but I didn't get far with this. The discussion ended, and it appeared that Mr. Murphy was generally satisfied with the response which he had received at an earlier date (in the fall of 1957, as you may recall) from the Apostolic Delegate about "letting sleeping dogs lie" and "you are handling the matter well and we have no suggestions" etc.

The next day on July 1, we had further word from Mr. Murphy's office that he had discussed the matter further with Monsignor Tanner and that Tanner had identified Sabo as an American citizen of Hungarian origin who had worked with the NCWC in the past on relief projects. Tanner stated that Sabo had made "several visits to Hungary without any apparent difficulty".

Following these events, we were resigned to communicating the disturbing news to you, but on July 9 I received a brief memo from Mr. Murphy himself stating that "further to our conversation regarding the thought suggested by Monsignor Paul Tanner that Monsignor Sabo might proceed to Budapest, Monsignor Tanner contacted me today. He informed me on further reflection, it has been decided to abandon the notion. He said that under the circumstances Monsignor Sabo would not proceed to Budapest."

We thereupon heaved a sigh of relief.

This is the end of the essential part of the story. As an anticlimax, however, we received a letter from Sabo himself on July 23. Copies of this letter and our reply are enclosed. As you will see, while disqualifying himself as a candidate for the “mission”, he was full of suggestions about other prospective envoys. We discouraged him. We had another letter from him on August 21 (copy enclosed) about an entirely different matter and replied to it as negatively as we could. Having got a foot in the door, however, he may prove persistent in his interest in the Cardinal’s affairs, but we have heard nothing more to date, and he may not press the matter further.

If your estimate of the above events is similar to ours here, you will perhaps conclude as we have that, for the time being at least, we have reached a dead end in our efforts to be “resourceful” with respect to the problem of the Cardinal and that we can only let the “sleeping dogs lie”.

We haven’t heard a peep out of the Hungarian Legation recently on the subject of the Cardinal.

With warmest regards,

Sincerely yours,

Bob

Robert M. McKisson [s. k.]

Enclosures:

Correspondence with Monsignor John Sabo.³⁵

P.S. I’d appreciate it, if you would consider this letter as intended only for your and Jim Pratt’s information. I leave it to you whether you may wish to destroy it after reading it. It may be wise to do so, and also to avoid reference to this letter in any official correspondence. RKisson

Garret G. Ackerson, Jr., Esquire,
Chargé d’Affaires ad interim,
American Legation,
Budapest.

---

³⁵ A jelzett dátumok alatt, lásd fentebb.

9

**A Clevelandben, 1947. július 3-án kiállított csekk beváltása, 3.
Mons. Emory A. Tanos, a Clevelandi St. Elizabeth-templom
plébánosának levele Mons. John S. Sabóhoz
Cleveland, 1958. október 14.**

A Department példánya: NARA, StDep RG 59,³⁶ Central Files, 4806. sz. do., 864.413/11-2858.³⁷

Tanos Imre³⁸ plébános tájékoztatja Sabót az 1947. július 3-án általa Mindszenty bíboros javára kiállított 1.203,66 dolláros csekk részleteiről. A csekket 1958 júniusában Mindszenty bíboros és az 1956. októberi forradalom után Magyarországot elhagyó és Svájcban élő Dr. Paul Esterházy³⁹ mutatta be Zürichben, a Swiss Bank Corporationnél, amely 1947-ben kifizette a csekk ellenértékét a bíborosnak, de az ismert politikai események miatt nem tudta beváltani. Tanos kérdése arra irányul, hogy ténylegesen Mindszenty bíboros írta-e alá a csekket, és megkapta-e Esterházytól a pénzt. Csak akkor tudják elfogadni az Esterházy javára történő kifizetést, ha Mindszentytől pozitív válasz érkezik.

*

(Received 11-18-58)

Dear Monsignor Sabo:

In answer to your letter re Cardinal Mindszenty's check the following facts might assist in the requested inquiry. An official check of St. Elizabeth's Church #30A was made out to Joseph Cardinal Mindszenty for the sum of \$1,203.66 and was handed to him by me on the occasion of his visit to our church. This was given for relief purposes at his discretion. When the check was not returned even after the 1956 October revolution, the money involved was used from October 1957 on, one year after the revolution for the escaped Hungarian freedom fighters. The check was drawn on July 3rd, 1947 on the Cleveland Trust Company.

---

36 Feloldása értelemszerűen: State Department, Record Group 59.

37 1963-ig ilyen típusú a jelzetezés. A 11-2858 feloldása: '58. november 28.

38 Tanos Imre Árpád, Mons. (1895–1975), rkat. pap 1918, Léván segédlelkész, 1919-től Budapesten hitoktató, 1920–1925 között a Szent Imre Kollégium prefektusa. 1925-től az USA-ban, 1925–1927 Erie (New York állam), 1927–1970 (Cleveland, Ohio). 1940-től pápai prelátus, az amerikai magyar élet egyik vezetője.

39 Esterházy Pál herceg (1901–1989), aki jószolgálatokat tett Mindszenty bíboros gazdasági vezetőjének, kikértülve a Nemzeti Bankot, beváltotta a dollárcsekket, és ezért az 1949-es Mindszenty-per egyik vádlottja lett.

The check was finally presented for collection at the Swiss Bank Corporation in Zurich, Switzerland in June 1958 endorsed by Cardinal Mindszenty and Dr. Paul Esterhazy with the explanation that Dr. Paul Esterhazy, who has tendered the check for collection has left Hungary during the revolution of October 1956 and is since living in Switzerland. He has paid himself the equivalent of the check to Cardinal Mindszenty in Hungary in 1947, but did not have the possibility to cash the item due to the political developments in Hungary and Austria.

The question is: was it Cardinal Mindszenty who signed the check and if so, did he actually receive the money from Dr. Esterhazy? During the persecution of Cardinal Mindszenty in 1947–1948 many things happened which make this question imperative, especially since the check was not presented till one and a half year after the revolution although Dr. Esterhazy was living in Switzerland since the revolution. Naturally we cannot accept the check for payment unless we receive a positive answer from Cardinal Mindszenty.

Sincerely yours in Christ,

Rt. Rev. Msgr.⁴⁰ Emory A. Tanos, Pastor

10

Könyv és miseszándék küldése Mindszenty bíboros számára

John Sabo levele Henry P. Leverichhez

South Bend (Indiana), 1958. november 28.

A Department példánya: NARA, StDep RG 59, Central Files, 4806. sz. do., 864.413/11-2858

Sabo úgy értesült, van mód arra, hogy olvasnivalót küldjön Mindszentynek (ismét i-vel írja a nevét), ezért küld egy könyvet, amelyen semmiféle üzenet vagy beírás nem található. Arról is értesült, hogy a bíboros szívesen fogadna szentmise-intenciókat. Húsz egyszerű miseszándékot küld és negyven dollárt. Sabo feltételezi, hogy a bíborosnak mostanra már vannak személyes szükségletei. A csekket Leverich nevére állítja ki, a készpénzt Leverich meg tudja küldeni a címzettnek.

*

---

⁴⁰ A rövidítések feloldása: Right Reverend Monsignore – főtisztelendő monsignore, amely jelenthet pápai kápláni vagy pápai prelátusi kitüntető címet.

Redirected to Balkan Affairs about 12/2/58

I was told that it is possible to send literature to Cardinal Mindszenti [sic!] if sent through you. I am sending a book he will enjoy reading. There is no inscription on the book whatsoever, no message of any kind.

Some time ago also, I was informed that he would accept some Mass intentions.

Tell him to say (20) twenty low Masses according to my intention. Here I enclose \$40.00. He certainly has need of some personal items by now. I am making the check payable to you. You can send in the money.

1959

11

Könyv és miseszándék küldése Mindszenty bíboros számára

Henry P. Leverich válaszlevele Mons. Sabóhoz

Washington, 1959. január 5.

A Department példánya: NARA, StDep RG 59, Central Files, 4806. sz. do., 864.413/11-2858

Hivatkozva Sabo november 28-án, továbbá Mons. Tanos október 14-én kelt levelére, Leverich értesíti Sabot, hogy megkeresték a budapesti amerikai követséget, ahol a kérdést megbeszélték Mindszenty bíborossal, aki nem emlékezett világosan a csekkre. De arra emlékezett, hogy lehetett ilyen tranzakció a többi között, mivel 1947-ben, az Egyesült Államokban tett rövid látogatása alkalmából számos csekket kapott. Ezért Leverich javasolja, hogy a St. Elizabeth-templom küldjön fénymásolatot a kérdéses csekk mindkét oldaláról. Ezt követően megbizonyosodnak arról, hogy a bíboros ténylegesen megkapta-e a csekken jelzett összeget. Ezentúl utal arra, hogy Sabo arra kérte a Departmentet, hogy küldje meg a bíborosnak a miselistát és személyes csekkjét negyven dollárról, valamint egy könyvet. Sajnálattal közli, hogy a Department nem tud eleget tenni ennek a kérésnek, mert a diplomáciai posta szabályzata nem teszi lehetővé olyan személyek küldeményeinek továbbítását, akik nem állnak kapcsolatban az Egyesült Államok kormányával. A könyvet

ugyanakkor megküldik a követségi könyvtárnak, ahova a bíborosnak szabad bejárása van. A csekket Leverich visszaküldi, és biztosítja Sabót, hogy a követségen gondoskodnak a bíboros szükségleteiről.

*

I refer to your letter of November 28, 1958 and to Monsignor Tanos' request, contained in his letter to you of October 14, that the American Legation in Budapest endeavor to ascertain whether Cardinal Mindszenty actually endorsed check No. 30-A drawn by St. Elizabeth's Church on July 3, 1947 and received the sum of money represented by the check from Dr. Paul Esterhazy, who subsequently presented the check for payment.

Following our receipt of Monsignor Tanos' letter to you, we requested our Legation in Budapest to look into the matter. The Legation has now informed us that the matter has been discussed with Cardinal Mindszenty but that the Cardinal's memory is not clear about the check. However, the possibility is admitted that there may have been such a transaction. In this connection, it should be noted that the Cardinal received many checks during his brief visit to the United States in 1947 and it is therefore difficult for him to recall the details concerning a particular check. In these circumstances, we believe that the only way to clarify this matter further would be for St. Elizabeth's Church to furnish us with clear photostatic copies of both sides of the check in question. We shall then undertake to ascertain through our Legation whether the Cardinal actually received payment for the check.

In your letter of November 28 you requested the Department to transmit to the Cardinal a message concerning possible Mass intentions, funds represented by your personal check in the amount of \$40.00, and a book which you enclosed with your letter. I regret that the Department is not in a position to comply with these requests since regulations governing the use of the diplomatic pouch do not permit the transmission by this means of communications, funds, and other material between persons not connected with the United States Government. Although we could not forward the book directly to the Cardinal, I have taken the liberty of sending it to the Legation for inclusion in the Legations's library, to which the Cardinal has ready access.

Your check for \$40.00 is returned herewith. I can assure that the Cardinal's personal needs are being well cared for in the Legation.

12

A csekk beváltása – Mindszenty 1947. július 3-án kelt aláírásával

Henry P. Leverich levele Mons. Sabóhoz

Budapest, 1959. március 25.⁴¹

Követségi példány jelzete: Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 6. gy.

A Department példánya: NARA, StDep RG 59,⁴² Central Files, 4806. sz. do., 864.413/2-1359

Leverich hivatkozik Sabo 1959. február 13-án kelt levelére, amelyhez csatolta Mons. Tanos 1959. február 4-én kelt levelének és az 1947. július 3-án kelt 30. sz. csekk másolatát. Hivatalból megküldték a csekk másolatát a budapesti követségükre, ahol Mindszenty bíboros megtekintette és a rajta lévő aláírást a sajátjaként ismerte el. A bíboros elmondta, hogy ez a csekk egy volt azon számos csekk közül, amelyekkel 1947 és 1948 folyamán az egyesült államokbeli útján rendelkezett. Nem tudta, hogyan került Esterházy Pálhoz, de feltételezte, hogy az valamely tranzakció keretében a kincstárnoka vagy az Actio Catholica részéről történhetett. A bíboros hozzátette: sohasem volt alkalma kételkedni egyik fél becsületességében sem, ezért javasolja a csekken jelzett összeg beváltását.

*

American Legation, Budapest
March 25, 1959

I refer to your letter of February 13, 1959, with which you enclosed Monsignor Tanos' letter of February 4, 1959 and photostatic copies of check No. 30-A drawn by St. Elisabeth's Church of Cleveland on July 3, 1947.

We transmitted the photostatic copies of the check to our Legation in Budapest with the request that the Legation arrange for Cardinal Mindszenty to examine them. The Legation had now reported to us that the Cardinal inspected the photostats and stated that the signature on the check appeared to be his own.

---

41 1959. február 17-i dátummal írt Mindszenty Sabónak, melyben „Köszöni a szentmise-intenciókat; néhány – az USA-ban megjelent – megnevezett könyvet kér, valamint tájékoztatást szeretne kapni az USA-ban működő magyar szerzetesek magyar iskoláiról.”
Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 53. old. 253. sz.

42 Feloldása értelemszerűen: National Archives and Records Administration (College Park, Maryland), State Department, Record Group 59.

The Cardinal recalled that the check in question was among various contributions which he received during his visit to the United States and which he subsequently disposed of during 1947 or 1948. He did not know how the check came into Dr. Paul Esterhazy's⁴³ possession but assumed that it might have changed hands in a transaction between his church treasurer or the Actio Catholica on the one hand and Dr. Esterhazy on the other. The Cardinal further stated that he felt certain Dr. Esterhazy gave true value in any transaction, that he never had occasion to doubt the honesty of either party, and that he could see no obstacle to cashing the check and, indeed, recommended that it be honored.

Sincerely yours,

Henry P. Leverich [aláírás hiányzik]

Deputy Director

Office of Eastern European Affairs

The Right Reverend
John S. Sabo,
Our Lady of Hungary Church,
829 West Calvert Street,
South Bend 14, Indiana

13

Mons. Sabo, csekkbeváltás. Kapcsolattartás a Vatikánnal
Edward J. Trost⁴³ feljegyzése Garret G. Ackerson ügyvivő számára
Budapest, 1959. március 26.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 6. gy.

Az előző levél kiegészítése. Trost tájékoztatja hivatali előljáróját. Szövege magyar fordításban megjelent in: Menedékben, i. m., 51. sz. dokumentum, 251.

*

---

43 Herceg Esterházy Pál nevének írása forrásainkban eltér: egyszer sz-szel, egyszer s-sel írják.

44 Edward J. Trost 1958–1959 között a Department EUR hivatala EE Ügyosztályának magyar referense, akinek az anyagok első fogalmazványának az elkészítése a feladata.

Mons. John Sabo és Mindszenty bíboros, 1959

Here is a copy of our latest letter to Monsignor Sabo, in which we inform him of the results of Lou Toplosky's⁴⁵ most recent (and, we trust, final) conversation with Cardinal Mindszenty on the subject of check No. 30-A of St. Elizabeth's Church. Let us hope this data will fully satisfy Monsignor Sabo's and Monsignor Tanos' desire for information about the check.

Regarding your latest message on the subject of the documents which the Italian Chargé d'Affaires handed to Jim Pratt on February 26,⁴⁶ I should like to mention that the information as contained in the second recommendation of our memorandum to Mr. Murphy dated March 12 has already been conveyed to the Apostolic Delegation. It is our understanding that the Apostolic Delegation will forward this information to the Holy See. Thus, the initiative in this matter of possible communications from the Holy See to the "guest" would seem to lie with the Vatican.

With kindest personal regards,

Sincerely,

Edward J. Trost [s. k.]

Enclosure:

Letter to Monsignor Sabo dated March 25, 1959.

Garret G. Ackerson, Jr., Esquire,
Chargé d'Affaires ad interim,
American Legation,
Budapest, Hungary.

---

45 Louis J. Toplosky 1957 decemberétől, Katona Géza távoztával dolgozik másodtitkárként a budapesti amerikai követségen. Összekötőként aktívan kiveszi részét a bíboros személye körüli teendőkben: ha kell, tolmácsol, továbbá rendszeresen elvégzi a levelei értelmezésének és fordításának munkáját, jelenti üzeneteit és kívánságait az ideiglenes ügyvivőnek.

46 1959. február 26-án a budapesti olasz ügyvivő személyesen kézbesítette az amerikai követségre a Vatikán által Mindszenty bíborosnak küldött két üzenetet.

14

Csekkbeváltás. Mons. Sabo megköszöni Leverich válaszlevelét

Sabo levele Henry P. Leverichhez

South Bend, 1959. március 30.⁴⁷

A Department példánya: NARA, StDep RG 59, Central Files, 4806. sz. do., 864.413/3-3059

Thank you for your letter of March 25, 1959. I think this should satisfy the pastor of St. Elizabeth's Church in Cleveland.

Let me express my appreciation to you for the effort you had to put into this problem.

1960

15

Csekk harminc miseszándékra a bíboros számára

Sabo levele Edwin D. Crowley⁴⁸ követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1960. július 18.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 7. gy.

Sabo ezúttal Edwin Crowley budapesti diplomata nevére, de a Depart - ment címére küld csekket harminc miseszándékra

*

---

47 1959. szeptember 9-én Mindszenty írt Sabónak: „Fájdalommal vette tudomásul Mihalovics Zsigmond halálát; az amerikai magyar apáca-leányiskola és a katolikus sajtó szükségességéről ír.” Lásd Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 52. old. 254. sz.

48 Edwin D. Crowley az összekötő posztján 1959 őszén Louis Toploskyt váltotta, majd a feladatkört Theodore Papendorpnek adta át.

Mons. John Sabo és Mindszenty bíboros, 1960

OUR LADY OF HUNGARY CHURCH
829 WEST CALVERT STREET
SOUTH BEND 14. IND.
July 18, 1960

Mr. Edwin Crowley
Budapest Legation
C/O Department of State
Washington, D. C.⁴⁹

Your predecessor tells me you are willing to continue his good work. Our friend should be out of Mass intentions soon. I am therefore sending thirty of them. The offering for each is \$2.00. A check for \$60.00 is enclosed.

We hope our friend is well. Tell him I think of him often. The plans mentioned here were delayed to circumstances he will understand.

We here are fine.

Sincerely,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo* [s. k.]

Encl. 2

16

Csekk miseszándékra a bíboros számára
Edwin D. Crowley válaszelevele Mons. Sabóhoz
Budapest, 1960. augusztus 9.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 7. gy.

Crowley megköszöni az 1960. július 18-án kelt küldeményt. Szövege magyar fordításban megjelent in: Menedékben, i. m., 71. sz. dokumentum, 278.

*

I thank you for your kind letter of July 18, 1960, enclosing a check for our friend and the Mass intentions. There is enclosed a short note of appreciation. I am pleased to say that he is in good health.

Sincerely yours,

Edwin D. Crowley [aláírás hiányzik]

Second Secretary of Legation

Enclosure

---

49 Sabo rendre a Departmentbe, Washingtonba küldi leveleit, és a választ is onnan postázzák számára. Washington és a budapesti amerikai követség diplomáciai postán továbbították a levelet. A diplomáciai futárposta Budapestről általában pénteki napon indult Bécsbe.

17

Csekk miseszándékra a bíboros számára
Sabo levele Edwin D. Crowley követségi másodtitkárhoz
South Bend, 1960. szeptember 9.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 7. gy.

Sabo haladéktalanul küld újabb miseszándékokat. Örömmel veszi, hogy barátjuk jó egészségben van. Időközben Európában járt, Budapesthez közel, mert Bécsben rövid ideig a Pázmáneumban lakott, a Boltzmangassén, az amerikai nagykövetség mellett. Barátjuk bizonyára örülne a hírnek, hogy a Pázmáneumot renoválták.

*

Thank you for your letter. I am happy to hear that our friend is in good health.

Your letter arrived while I was in Europe. I was close to you in Vienna. I lived at the Pazmaneum on the Bol[t]zmangasse which is right next door to the Americans there. Our friend may be happy to hear that the Pazmaneum has been renovated.

Will you pass the enclosed Mass intentions on to him. Let me know if he should ever be short of Mass intentions. You might pass on the short note also.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo [s. k.]

18

Csekk miseszándékra a bíboros számára
Edwin D. Crowley válaszlevele Mons. Sabóhoz
Budapest, é. n. (1960.)

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 7. gy.

Crowley megköszöni az 1960. szeptember 9-én kelt küldeményt. Sajnálja, hogy Sabóval nem találkozhattak Bécsben, bár a budapesti követség gyakor - ta ellátogat oda. Vendégük jelenleg el van látva miseszándékokkal, és tovább - ra is jó egészségnek örvend, bár a közelmúlt eseményei nem javítottak han - gulatán.

*

I thank you for your letter of September 9 enclosing a check and another list of mass intentions. I am sorry we were not able to meet in Vienna, since we of the Legation are, of course, not infrequent visitors.

Our guest seems well supplied with Mass intentions for the moment and continues in good health, although recent events have not been such as to raise his spirits.

Sincerely,

Edwin D. Crowley [s. k.]
Second Secretary of Legation

19

Csekk miseszándékra a bíboros számára
Mons. Sabo levele Edwin D. Crowley
budapesti követségi másodtitkárhoz
South Bend, 1960. november 8.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo megköszöni Crowley fenti levelét és újabb miseszándékokat küld. Jelzi, hogy a breviárium revíziója januárra várható. Megküldi, amint az megjelenik. Reméli, hogy a „vendég” megemlékezik róla imáiban. Sajnálja, hogy a másodtitkárral nem tudtak találkozni. Európai útja óta sok olyan dolgot tudott volna mesélni, amiről Crowley tájékoztathatta volna a barát - jukat.

*

Thanks for your last letter. Since some time has elapsed, the abundance of Mass intentions “our friend” had should have shrunk a little. I am sending some more in this letter with a check.

He certainly knows there is a revision of the breviary this coming January. Tell him he will get a new set as soon as I can get delivery and can forward it. I hope he remembers me in his prayers as he uses it.

Yes, I also am sorry we could not meet. Especially since my trip to Europe there would be much I could tell you by way of information for our friend.

Sincerely,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo* [s. k.]

20

Csekk miseszándékra a bíboros számára
Edwin D. Crowley válaszelevele Mons. Sabóhoz
Budapest, 1960. november 25.⁵⁰

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Crowley megköszöni az 1960. november 8-án kelt küldeményt. Sajnálat -
tal közli, hogy elvesztette a hatvan dollárról kiállított előző csekket. Ezért
kéri, Sabo állítsa le annak kifizetését. Közli, hogy barátjuk nagyra értékeli
ezeket a kis összegeket, bár az ellátására nincs szükség pénzre. Mégis úgy
érzi, hogy ezek az összegek különösen is az „övé”, és szabadon rendelkezhet
felőlük. Alkalmanként névtelenül szétosztja ezeket különböző jó célokra, és
a követség is felhasználja ezeket virágra stb., olyasmire, amivel a barátjuk
nem óhajtja a létfenntartási számláját megterhelni. Crowley sajnálattal
közli, hogy két nap múlva új állomáshelyére, Berlinbe indul. Utódja J. Theo -
dore Papendorp másodtitkár lesz. Javasolja, hogy a jövőben Sabo övele leve -
lezzen.*

*

I thank you for your letter of November 8, 1960 and the check enclosed. I must apologize for the fact that it appears I have lost the last previous check you sent me for \$60.00 and you may wish to stop payment on it.

I cannot tell you how much our friend appreciates these small sums, since although as you will realize there is no need for funds to care for him, he feels that these sums are especially “his” to dispose of as he sees fit. By and large he arranges to distribute it anonymously to various good causes, and we also use it for flowers, etc. which he would normally consider should not be charged to his upkeep.

I regret to say that my association with him will be short since I shall be leaving in two days for a new assignment to the U.S. Mission, Berlin, Germany.⁵¹ On my departure the care of our friend will pass into the hands of Mr. J. Theodore

---

50 1960. november 15-i dátummal Mindszenty írt Sabónak, melyben „érdeklődik: ‘van-e valami híre Légrádi unokaöcsémről? Ő derék, jó katolikus volt, sokat szenvedett itthon. De félek, hogy a családjától távollét megviseli és talán gyenge lesz.’ Ha tud, kéri, legyen figyelemmel rá. Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 54. old. 256. sz.

51 Crowley tehát 1960. november 27-én távozott végleg Budapestről. Ekkor kezdődött Papendorp első összekötői szolgálata.

PAPENDORP, Second Secretary of Legation, with whom I would suggest you communicate in the future.

Sincerely yours,

Edwin D. Crowley [aláírás hiányzik]

Second Secretary of Legation

21

Csekk miseszándékra a bíboros számára

Sabo levele Edwin D. Crowley-hoz

South Bend, 1960. december 12.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo megkapta Crowley levelét és hiányzó információkat kér: 1. Átadta-e barátjuknak a miseszándékokat, és ő elmondta-e azokat? Ez esetben új csekket kell küldenie. 2. Kifizette-e neki a hatvan dollárt? Ha igen, Crowley-nak kell küldenie hatvan dollárt. Ha a szentmiséket nem mondták el, akkor neki, Sabónak kell azokat elmondania. Utóiratban megköszöni Crowley budapesti szolgálatait közös barátjuk irányában.

*

Dear Mr. Crowley:

I received your letter, and stopped payment on the check. There are two important things you forgot to tell me.

1. Did you give the Mass Intentions to our friend and did he say them? In that case I must send him a new check.

2. Did you pay him the \$60.00? In that case I have to send you the \$60.00.

If those Masses were not said I must say them, so it is important that I know. Please answer

Sincerely,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo* [s. k.]

P.S. Thanks for your kindness to our friend while you were there.

22

Csekk miseszándékra a bíboros számára
Edwin D. Crowley válaszlevele Mons. Sabóhoz
Berlin, 1960. december 20.⁵²

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Crowley már az új állomáshelyéről válaszol. Közös barátjuk elmondta a miseszándékokat, de nem kapta meg a hatvan dollár [stipendiumot]. Annyira nem e világi ember, ha Sabo nem küldene új csekket, akkor sem említene ezt meg. Másrészt Crowley „nem tudja megmondani, mit jelent a számára, ha van egy kis összeg, amelyet a sajátjának tudhat, és amelyet szé - toszthat különféle névtelen karitatív célokra”. Sabónak Papendorp nevére kell kiállítania az új csekket.

*

Dear Msgr. Sabo:

I have your letter of December 12th and regret that my earlier letter did not make the matter of the check clear.

Our friend indeed received the list of Mass Intentions and has said the Masses in question. He did not, however, receive the amount of \$60.00. As you will no doubt appreciate, our friend is so unworldly that even if you did not send the new check he would never miss it, but on the other hand I cannot tell you what it means to him to have a small sum which he feels is especially his to be distributed to various anonymous charities.

In this connection I am sure you will realize that your check should be made out to Mr. Papendorp since we cannot negotiate checks in the name of our friend.

Sincerely,

Edwin D. Crowley [gévelt]
[kézzel írt szignó is]

Edwin D. Crowley
U.S. Mission Berlin
APO 742, New York, N.Y.

---

52 1960. december 16-i dátummal Mindszenty írt Sabónak: „Köszönöm. A breviárium körüli figyelmet is. A börtöni éveimben került hozzám a raboknak igazán jó Marietti (egykötetes, időszaki hozzáadásokkal.)” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 54. old. 257. sz.

23

Csekk miseszándékra a bíboros számára

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz⁵³

South Bend, 1960. december 22.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo húsz miseszándékot és a megfelelő összegről negyven dolláros csekket küld Papendorpnek [akinek a nevét hibásan írja]. Választ kér, van-e még szükség újabb szándékokra. Ha nincs, most egy darabig nem fog küldeni. – Más kézzel, a lap alján: az új hússzal elég február 5-ig.

*

Mr. J. Theodore Papendorp [sic!]

American Legation

Budapest

C/O State Department

Washington 25, D.C.

Dear Mr. Papendorp [sic!]:

Here are twenty Mass intentions and enclosed is a check for \$40.00 as a stipend for them. Would you mind having our friend tell me if he is very much ahead? If he is I will not send any for awhile.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo [s. k.]

Encl. [M. S. Note] *With new 20 it is enough until II. 5.*

24

Csekk miseszándékra a bíboros számára

J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszlevele Sabóhoz

Budapest, 1960. december 22.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Az új összekötő válaszol Sabónak, megköszöni előző levelét és a csekket. Átadta őket közös barátjuknak és biztos abban, hogy az összeg is megfelelő

---

⁵³ Ez Sabo első levele Papendorphoz.

Msgr. John Sabo and Cardinal Mindszenty, 1960

---

felhasználásra került. Megkésve karácsonyi és újesztendei jókívánságait küldi.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your most recent letter and checks. They have been passed to our friend and I am sure that the funds will be put to good use.

My belated best wishes for a happy Christmas and current ones for a blessed New Year.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

Second Secretary of Legation

25

Csekk miseszándékra a bíboros számára

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1960. december 28.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo megküldi az új csekket, amiről fentebb szó volt. Kéri, Papendorp mondja meg közös barátjuknak, hogy ez az az összeg, amely nem került kifizetésre. Kézírással újévi jókívánságokat küld.

*

[kézírással] *Vissza kerek*

Dear Mr. Papendorp:

Mr. Crowley just wrote to tell me that "Our Friend" received the thirty (30) Mass intentions for which he lost the check. I have written out a new check, please pay "Our Friend" the \$60.00 and tell him that this is for those Masses which he said and for which he was not paid.

Sincerely,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo* [s. k.]

Encl. Greetings for the new year!

1961

26

Csekk miseszándékra a bíboros számára
J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszelevele Sabóhoz

Budapest, 1961. január 11.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp a barátjuk nevében is megköszöni a december 22-én és 28-án kelt két levelet, amelyeket egyszerre kapott meg a diplomáciai postán, tovább - bá a miseszándékokkal kapcsolatos csekket. A vendég köszöntését küldi, és Papendorp útján jelzi, hogy az új húsz miseszándékkal február 5-ig el van látva. A függőben lévő csekk ügyében javaslattal él: az új csekket még nem váltja be, elkerülendő, hogy Sabo bankszámláját kétszer terheljék meg. Papendorp végül mindkettőjük nevében megköszöni az eddigi segítséget.

*

Our friend and I thank you for your two letters of December 22 and 28, 1960, which arrived in our last diplomatic pouch, and for the checks and list of Mass intentions enclosed therewith. He sends his greetings and asks me to say that with the new twenty he will have intentions until February 5.

With regard to the replacement check for the one misplaced by Mr. Crowley, you will have received in the meantime our friend's note. His request that you not send a new check was a result of his concern that the first one may already have been negotiated and hence that your account would be billed twice. To quell this concern I have suggested that I hold your check A-74 for, say, a month until the earlier one – if indeed negotiated – would have had a chance to clear. If it is negotiated, please let me know at once so that I can destroy the replacement check, otherwise I will endorse and deposit it early in February.

Our sincere best wishes to you and thanks for your continued help.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]
Second Secretary of Legation

27

Washingtoni tárgyalás Mindszenty kérésére

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1961. január 24.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo az [elnöki] beiktatáson, Washingtonban járt.⁵⁴ Nem találkozott Papendorp külügyes kollégáival, mert a forgalmi dugóban beragadt. Üzeni közös barátjuknak, hogy meglátogatta azt, aki után érdeklődött. Érdekelni fogja a csatolt [dokumentum].

Magyarázatunk: Mindszenty valamilyen módon⁵⁵ értesítette Sabót, hogy Washingtonban találkoznia kellene valakivel. Sabo a feladatot elvégezte, a mellékletben küld információt. A csatolt dokumentum azonban hiányzik.

*

Dear Mr. Papendorp:

I was in Washington, D.C. for the inauguration. I was not able to see any of your colleagues because of being tied up in traffic jam. Tell our friend I visited the one he asked about. He is anxious I think for the inclosed.

Regards,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo [s. k.]

28

Csekk miseszándékra a bíboros számára

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1961. január 27. (postabélyegző kelte)

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo sietve küld harmincöt miseszándékot és egy csekket hetven dollár - ról. Üzeni, hogy az új breviáriumok még nem jöttek ki. Mihelyt megjelennek, küldi. Utószó: Sabo január 20-án dolgozott.

⁵⁴ John Fitzgerald Kennedyt 1961. január 20-án iktatták be.

⁵⁵ Erre a csatornára, úgy tűnik, a követség nem figyelt fel.

*

Dear Mr. Papendorp.

1/27 postmark

Since you said our friend has masse intention till Feb 5. I am hurrying to send some at once Enc[losed] 35 @ 2.00 and a check for 70.00.

I wish I had waited a day or so with my last letter.

Tell our friend the new breviaries are not yet ready. I will send them as soon as they come.

Regards.

Msgr. John S. Sabo [s. k.]

I was in work for Jan 20th.

29

Csekk miseszándékra a bíboros számára

J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszlevele Sabóhoz

Budapest, 1961. február 9.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp köszöni Sabo január 27-én kelt levelét és a mellékleteket, amelyek február 6-án érkeztek meg. A miseszándékok időben eljutottak közös barátjukhoz, aki ezért hálás köszönetét küldi. Levele értelmében beváltja a második csekket. Miután megírta levelét, Papendorp csak akkor értette meg, hogy Crowley már megkérte Sabót, hogy állítsa le az első csekk kifizetését, ezért a késedelem vélhetően nem volt szükséges.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter of January 27, with enclosures, which came on February 6. The Mass intentions reached our friend just in time, therefore, he wants me to express his gratitude to you.

As I wrote you last, I will now cash the replacement check. After I had written of this, I realized that Mr. Crowley had asked you to put a stop payment order on the one which was misplaced, so the delay probably wasn't necessary.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

Second Secretary of Legation

30

**Csekk miseszándékra a bíboros számára
Sabo levele J. Theodore Papendorp
budapesti követségi másodtitkárhoz**

South Bend, 1961. március 4.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo további 35 csendes miseszándékot és egy hetvendolláros csekket küld. Papendorp mondja meg a barátjuknak, hogy a breviáriumok lassan készülnek. Amint meglesznek, megküldi őket.

*

Dear Mr. Papendorp:

Here are 35 more Low Mass intentions and a check for \$70.00. Tell him the Breviaries are very slow getting ready. As soon as I get them I will send them.

Regards to yourself.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo [s. k.]

Encl.

31

**Csekk miseszándékra a bíboros számára
J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszlevele Mons. Sabóhoz**

Budapest, 1961. március 8.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp értesíti Sabót, [Sz-szel írja], hogy mindegyik függőben lévő csekket beváltotta. A vendég azt mondja, hogy most lesz saját különleges miseszándéka, ezért kéri, hogy Sabo július 1-ig ne küldjön újakat. Akkor pedig hálás lesz, ha újra kaphat. Áldását küldi.

*

Dear Monsignor Szabo: [sic! Szabó, sz-szel]

This is to report to you that all the outstanding checks to me have now been cashed and to reiterate our friend's thanks to you. After completing the present

series of Masses he will be saying a number of Masses for a special intention and asks if you would be so kind as to postpone the sending of any new intentions until shortly before July 1. He will then, as always, welcome them and be grateful for your renewed kindnesses. His blessings on you.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

32

Csekk miseszándékra a bíboros számára.

A jövőben tartózkodjék harmadik fél üzeneteinek továbbításától

J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszlevele Sabóhoz

Budapest, 1961. április 19.⁵⁶

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp értesíti Sabót két utóbbi levele, ill. üzenete vételéről. Az előbbi bizonyára keresztelte a március 8-án kelt levelét. Barátjuk nagyra értékeli a mellékelt miseszándék listát, de amint korábban jelezte, július eleje előtt nem tud újakat fogadni. A csekket addig természetesen nem fogják beváltani. Papendorp továbbá kéri Sabót, hogy leveleiben szorítkozzék személyes üzenetekre és tartózkodjék vitatható természetű dolgoktól. Mint tudja, barátjuk menedéke igen kényes természetű. Nem szeretnék, hogy a magyar kormány arra panaszkodjon, hogy a követségi tartózkodását államellenes tevékenységre használja. Az lenne a legjobb, ha leveleiben Sabo nem vállalna üzeneteket harmadik felektől.

*

Dear Monsignor Sabo:

This is to acknowledge receipt of your recent letter and subsequent message, the former of which apparently crossed my letter of March 8 in the mails. Our friend very much appreciates the additional list of intentions but, as I mentioned before, he will be unable to offer the Masses until early July. Naturally, the check will not be cashed until then.

---

56 1961. április 17-i dátummal Mindszenty írt Sabónak: „Köszöni levelét és a breviáriumot. Az amerikai magyar szerzetesekre vonatkozóan megjegyzi: 'A piaristák azért is tudnak jobban dolgozni, mert van alapjuk, a többinek nincs. Az itthon kiirtottak életre keltése fontosabb volna.' ” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 54. old. 261. sz.

I think you are aware of the considerations which govern direct communications with our friend and would therefore ask that your letters to him be limited to personal matters of a noncontroversial nature. As you know his refuge with us is of a very delicate nature and we do not wish to give the Hungarian government any possible cause for complaint that he is using it for what they might call anti-state activity. It would be best, also, that you not use your correspondence to exchange messages with third parties.

Our sincere best wishes to you and thanks for your continued assistance.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]
Second Secretary of Legation

33

Sabo a kényes kéréseket a jövőben ignorálni fogja

Mons. Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1961. május 11.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo ismét Popendorpnek nevezi Papendorpot. Köszöni az április 19-én kelt levelét, észben tartja, amit írt a levelezéssel kapcsolatban, és miseszándékok küldésére fog szorítkozni. Megrendelte a breviárium köteteit, és el fogja küldeni. Nem tudja, milyen régi a misekönyv, amit a barátjuk használ. Az utószóban jelzi, hogy „ő” kérdést szokott feltenni, ezeket egyszerűen figyelmen kívül kell hagynia.

*

Dear Mr. Popendorp:

Thank you for your kind note of April 19th.

I shall keep in mind what you say about the correspondence. I shall limit it to sending him Mass Intentions. I have ordered a set of Breviaries for him, and I will send these. I have no idea how old the Missal is that he uses for Mass.

Personal Regards.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo [s. k.]

P.S. You know he asks question [sic!]. I will just have to ignore them.

34

**Csekk miseszándékra a bíboros számára
Sabo levele J. Theodore Papendorp
budapesti követségi másodtitkárhoz**

South Bend, 1961. június 18.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Sabo ismét Papendorpként szólítja meg Papendorpot. Újabb miseszándék -
kokat küld, hogy azok időben odaérjenek. Kérdezi, megérkeztek-e a breviári -
um-kötetek? Jó-e a misekönyv? Mi a helyzet a ruházatával? Azok, akik néha
találkoznak vele, azt mondják, hogy nincs elég jó ruhája: reverenda, stb. Sabo
25 miseszándékot és egy ötven dolláros csekket mellékel.*

*

Dear Mr. Papendorp:

Our friend said he had enough Masses until July. I am sending some so that he
has them in time.

Did he receive his Breviaries? Does he have a good enough Missal? What
about his clothing? People who see him at times say he does not have good
enough clothing: Cassock, etc. Enclosed are twenty-five (25) Masses and a check
for \$50.00.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo [s. k.]

Encl.

35

**Csekk miseszándékra a bíboros számára. A bíboros ruházata, 1.
J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszlevele Sabóhoz**

Budapest, 1961. július 10.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Papendorp Sz-szel írja Sabo nevét. „Köszönik” a június 18-én kelt mel -
lékleteket, amelyeket a rövid nyaralásából való visszatérését követően kapott
meg. A levél időben érkezett, az előző sorozatok mondását a barátjuk befe -
jezte. A könyvek viszont még nem jöttek meg, de mihelyt megjönnek, jelezni*

fogják. A vendég hálás, de elhárította a ruhatárának kiegészítésével vagy cseréjével kapcsolatos felvetést. Mindenesetre Papendorp, aki még nem mondott le a dolgról, kér egy katalógust, és megadja levelezési címét, amely azonos az eddigivel: Washingtonban a State Department.

*

Dear Monsignor Szabo:

"Our" thanks for your note and enclosures of June 18, which reached me after returned from a brief vacation. The list arrived at just the right time, the previous series having been completed.

The books have not as yet arrived but I will let you know as soon as they do.

Our friend has frequently gracefully but finally turned down my suggestions that we add to or replace his wardrobe, but I keep after him as much as I can without offence. Is there such a thing as a firm specializing in "mail order" garb? If so, perhaps you could procure a catalog and send it on to me. For packages or even for letters of this nature the following address is preferable:

J. Theodore Papendorp

Budapest-FSO

Department of State

Washington 25, D.C.

Once again, his and my appreciation for your help and kindness.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

Second Secretary of Legation

36

A bíboros ruházata, 2.

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1961. július 22.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo köszöni Papendorp július 10-én kelt levelét. Küld egy üres nyomtatványt a reverenda megrendeléséhez. Kérdezi, nincs-e szükség nadrágra. Kéri a méreteket, a reverenda elkészítéséhez négy hét is kellhet. Sajnálja, de még nincs breviárium, de amint lehet, küldi. Egy hét múlva tud újra mise-szándékokat küldeni.

*

Dear Mr. Pependorp:

Thanks for your letter of July 10th.

Here is an order blank with easy measurements for a cassock. It shows how measurements are to be made. The red pencil marks indicate where mistakes might be made.

Should he need trousers fill out those measurements on the reverse side.

I got my hands on a light weight tape measure – just in case you had none. Send the measurements back because it may take four weeks to make the cassock.

I am sorry he does not have the breviary yet. I'll get a set to him as soon as possible.

I will send Mass Intentions again in about a week.

Regards,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo [s. k.]

37

A bíboros ruházata, 3.

J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszlevele Sabóhoz

Budapest, 1961. augusztus 2.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp köszöni Sabo július 22-én és 24-én kelt leveleit [az utóbbi nem került elő az általunk ismert diplomáciai források közül]. A ruházattal kapcsolatban úgy véli, legjobb, ha azt Sabo rendeli meg, majd ugyanezen a postai úton küldi tovább neki. Van-e Sabónak elképzelése az anyagról annak vastagságáról és az árrol? Barátjuk mindent köszön, és áldását küldi.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your recent letters, with enclosures, of July 22 and 24. Unless you mind, I think it would be best to have you place any clothing order and then re-mail the package to me when you receive it. Do you have some indication of the materials and weights available and also price?

Our friend also sends his thanks and blessing for your kindness.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

38

A bíboros ruházata, 4.

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1961. augusztus 9.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo ismét Popendorpot ír. Az augusztus 2-án kelt levelét válaszolja meg. Magától értetődőnek tartotta hogy ő rendeli meg a ruhát, és küldi a jelzett módon. Kéri a méreteket. Nem gondolta, hogy Budapesten ők akartak volna választani, mindenesetre küld néhány mintát. A költségeket Sabo fogja állni.

*

Dear Mr. Popendorp:

In reply to your letter of August 2. It was taken for granted that I was going to order the clothing and send them as you directed.

Please send the measurements. I had not thought of you there wishing to make the choice. However, if so, here are the samples. We will pay for them.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo [s. k.]

39

A bíboros ruházata, 5.

J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszevele Sabóhoz

Budapest, 1961. augusztus 23.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Köszöni Sabo két levelét, részletezve azok tartalmát. Barátjuk hajthatat -
lan: nem akar újabb ruhát. Négy reverendája van, amelyekből kettőt hord
rendszeresen. Amíg az egyiket tisztították, a harmadikat használta, amely téli
anyagból készült és rögtön visszamegy a „raktárba”, mihelyt elkészül a másik.
Ha szüksége lenne papi öltözetre (pl. római gallérra vagy ingre), Papendorp
megpróbálja megszerezni a méreteket, és meg fogja küldeni. Az összekötő
miskönyvet kér, saját költségére. Amit használ, 1944-ben jelent meg, és azóta
volt néhány változás (amint arra Mária Mennybevételének ünnepekor rájöt -*

tek.) Egy kisebb méretű kiadás jobb lenne a nagy helyett. Barátjuk várja a breviáriumot, és megkérte őt, hogy köszönje meg Sabo kedvességét.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your two recent letter[s] with the cloth swatches and the news about the breviary.

Our friend still seems adamant about not wanting additional clothing: he has, I believe, four cassocks, of which he wears two regularly. While one cassock is being cleaned, he recently broke out a third one, that was winter weight and so it will go back into "storage" immediately the other is ready. Should he indicate a need for clerical linen (e.g. roman collar and/or shirt) I'll try to get the measurement details and pass them on to you.

One thing you could send me for him, at my cost, would be a missal. The one he uses for mass was published in 1944 and since then (as we found out on the Feast of the Assumption) there have been at least some changes. In view of space considerations, a moderately small book would be preferable to the larger format editions there must be.

I know he looks forward to the arrival of the breviary and asks me to thank you for your kindness.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

40

A bíboros ruházata, 6. Miseszándékok küldése

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1961. szeptember 6.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo – aki ismét o-val írja Papendorp nevét – csodálkozik, hogy nem érkezett meg a breviárium, amelyet elég régen elküldött. A második kötetről van szó, arról, amelyet jelenleg használnak. Az első kötetet hamarosan elküldi, mielőtt megérkezik. A misekönyv útnak indult. A legújabb kiadást akkor tudja megküldeni, ha kijön. Még nem jött ki, ezért a jelenleg használatosat küldi. Rossz érzése van a reverenda miatt. Miért nem küldi el a méreteket,

akkor meg tud rendelni legalább egy fekete reverendát cingulummal. Úgy véli, hogy piros színűt kell venni – ha a barátjuk netán valaha is visszanyerné a szabadságát –, de ez az ő döntése.⁵⁷ A költségeket Sabo kifizeti. – Utóirat - ban jelzi, hogy szándékában áll miseintenciókat küldeni, feltételezve, hogy hamarosan szükség lesz rá.

*

Dear Mr. Pependorp:

I am surprised the Breviary has not arrived. I sent it a long time ago. I mentioned this is volume two, the one in use now.

Volume I will be sent as soon as it arrives. I got him a “Mame” because I thought he would prefer it.

The Missal is on the way. The latest edition he will get as soon as they are out. It is not out yet, so I am sending a current one.

I feel bad about his cassock. Why don't you send the measurements and I will order at least one black house cassock with cincture.

I think he should have a red one – should he ever be free – but it should be up to him. We will pay for it.

Very truly yours,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo [s. k.]

P.S. I am sending more masses. I suppose he needs some again.

41

A bíboros ruházata, 7.

J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszlevele Sabóhoz

Budapest, 1961. szeptember 7.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp értesíti Sabót, hogy az augusztus 4-én feladott új breviárium az előző napon, szeptember 4-én megérkezett.⁵⁸ Címzettjét igen boldoggá

---

57 A reverenda színe fekete, de a bíborosnak piros színű jár. Cingulum: a papi reverenda széles öve, amely szövetből készül. Színe fekete, a pápai káplán, a pápai prelátus és a püspök, ill. az érsek esetében lila, bíboros esetében pedig piros színű. – Mindszenty bíboros előnyben részesítette a fekete reverendát és a piros cingulumot.

58 A fogalmazvány ily módon nem szeptember 7-én, hanem szeptember 5-én készülhetett. Papendorp azt valóban szeptember 5-én adhatta le a Titkárságnak, ahol a levélre a gépelés későbbi dátuma került. Ez magyarázhatja a két dátum eltérését.

tette, aki kéri, hogy tolmácsolja őszinte háláját. Úgy véli azonban, hogy ez olyan lényeges dolog, amelyet viszonznia kell. Papendorp biztosította őt, hogy a breviáriumot Sabo ajándékba küldte, de a barátjuk mégis azt kéri, hogy a könyv árát a következő miseszándék-küldeménynél vonja le. Még egyszer köszönik a kedvességet. Mivel Papendorpnek hirtelen el kellett utaznia Budapestről, a levelet a távollétében gépelik le és írják alá.

*

Dear Monsignor Sabo:

A new breviary you mailed on August 4 reached us yesterday, September 4. It made its recipient very happy and he asks me to thank you sincerely. He feels, however, that is so substantial an item that he wants to repay you for it. I assured him that it was a gift you wanted to give, but nevertheless he asks that you deduct the cost of the book from the stipends of the next list of mass intentions you send.

Once again, his and my thanks for your kindness. I have had to leave Budapest suddenly and so this will be typed and signed for me in my absence.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

42

A bíboros ruházata, 8.

J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszlevele Sabóhoz

Budapest, 1961. szeptember 20.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp nyugtázza Sabo szeptember 6-án kelt levelének és a mellékleteknek a vételét. Időközben Sabo bizonyára kézhez vette a rákövetkező nap legépelte levelét, amelyben a breviáriumot nyugtázta. Amint ott említette, a vendég nagyra értékeli azt. Értesíteni fogja, ha megérkezik a misekönyv. Kéri, hogy Sabo tudassa a költséget. Papendorp habozik a barátjuknak újra felvetni a reverenda kérdését, de meg fogja tenni, ha alkalom nyílik rá.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter of September 6, with enclosures. By now you will have received my letter typed the following day, concerning the arrival of the

Breviary. As I mentioned, it is very much appreciated by its recipient. I will let you know when the Missal comes, though we must reckon with about the same transit time – one month or so. Please do not fail to let me know the cost.

I hesitate to broach the cassock matter again, but will do so when an opportunity presents itself.

Our friend sends his best wishes and gratitude for your kindnesses.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

43

A bíboros ruházata, 9.

J. Theodore Papendorp másodtitkár válaszlevele Sabóhoz

Budapest, 1961. október 12.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp röviden értesíti Sabót a misekönyv kézhezvételéről, a vendég már használja is. Várja a bekerülés költségére vonatkozó közlést.

*

Dear Monsignor Sabo:

Just a brief note to let you know that the missal arrived in good order last Monday and that our friend is already using it. I look forward to learning the cost so that I can reply you. Thank you again for your help.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

44

Miseszándékok a bíboros számára

J. Theodore Papendorp másodtitkár feljegyzése

Herbert G. Torbert, Jr.⁵⁸ ideiglenes ügyvivő számára

Budapest, 1961. október 24.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 8. gy.

---

58 Horace Gates Torbert Jr. (1911–2008), 1961–62-ben Budapesten a Garret Ackersont váltó ideiglenes ügyvivő. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m., 802.

Papendorp belső feljegyzésben értesíti hivatali előljáróját arról, hogy a bíboros nem említette meg a forradalom kitörésének ötödik évfordulóját. A vasárnapi szentmisén a spanyol polgárháború vértanúiról szólt és nem utalt a helyi eseményekre. – Az előző napi esti sétán további körülmények derültek ki a Sabónak küldött leveleivel kapcsolatban. A vendéget aggasztja, hogy Sabo és a nyája oly sok erőfeszítést tesznek a miseszándékokkal kapcsolatban, és azt kéri, hogy Sabót egy ideig tehermentesítsük (azt mondja, hogy ugyanazok a nevek szerepelnek a miseszándékok listáján, és különösen is foglalkoztatja, hogy az adományozók tudhatnak „a magyarországi pap” kilétéről). Annak érdekében, hogy Sabónak lehetőséget teremtsen, hogy ne küldjön miseszándékokat, azt kéri, hogy a következő alkalommal, amikor Papendorp Bécsbe megy, a bécsi nunciustól kérjen miseszándékokat. Mivel Papendorp előző bécsi látogatását (amikor az azóta elhunyt nunciusról⁵⁹ járt) az ottani amerikai nagykövetség rossz néven vette, Torbertnek bizonyára az a szándéka, hogy a kérdést másképpen oldják meg. Papendorp megérti a bíboros érzéseit Sabo folyamatos segítségével kapcsolatban, és úgy véli, hogy nagy pszichológiai megkönnyebbülés lenne számára, ha „magán”-bevételeit alternatív forrásból tudná biztosítani, s ezzel valamelyest minimalizálná elszigeteltségének érzését. Az előző esztendőben láthatóan kínosan érintette a követségi menedék évfordulója (november 4.), és ez ebben az esztendőben is bekövetkezhet. Papendorp azt tudja javasolni, hogy ebben az időszakban bátorítani kellene külső személyek látogatását (különösen a gyermekes családokét).

*

So far as I am aware, the Cardinal has not mentioned the fifth anniversary of the outbreak of the Revolution – at Sunday’s Mass he preached about the martyrs of the Spanish Civil War and made no reference to local developments.

During our walk yesterday evening, a few additional items of his letters to Msgr. Sabo came out. He is concerned that Sabo and his flock are doing too much with respect to the Mass stipends Sabo sends, and asks that Sabo hold off for

---

59 Giovanni Battista Dellepiane (1889–1961), a genovai egyházmegye papja, 1929-től Izmir (Törökország) apostoli adminisztrátora, c. érsek, 1930-tól apostoli delegátus a Kongói Demokratikus Köztársaságban, 1949-től Bécsben bekövetkezett haláláig apostoli nuncius Ausztriában.

a while (he says he notes that the same names always appear in the list of Mass intentions and is especially concerned that the donors may know who “a priest in Hungary” may be.) In order to make it possible for Sabo *not* to send intentions, however, he asks that I request a number of intentions and stipends from the Nuncio in Vienna the next time I am there. Since my last visit there (to the now deceased Nuncio) was apparently taken amiss by Embassy Vienna, you may wish to have this matter taken care of in some other way. I can understand the Cardinal’s feelings with regard to Msgr. Sabo’s continual assistance, and feel that some alternative source of a “private” income would be a big psychological lift to him, minimizing his sense of isolation to some extent.

Last year he apparently felt very keenly the anniversary of his refuge with the Legation (Nov. 4.) and may again this year. I can only suggest that perhaps people be encouraged to visit him (especially those with children) occasionally during this period.

45

Katekizmusok küldése. A bíboros ruházata, 10.

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1961. november 3.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo értesíti Papendorpot (akinek nevét végre helyesen írja), hogy külön kísérőlevéllel küld négy különböző katekizmust, amelyeket tanításra lehet használni. Van kisgyermek és van nagyobb gyermekek számára. Küld még egy háromszáz dolláros csekket is a vendég ruházatára. Talán már nem fog vonakodni egy reverenda megrendelésétől.

*

Dear Mr. Papendorp:

Under separate cover I am sending four different Catechisms that can be used for instructions. Some for small children, some for larger ones.

Am sending a check for \$300.00 to pay for clothes for him. Maybe now he will not be reluctant to order a cassock.

In Christ,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo* [s. k.]

Encl.

46

**Gratuláció Sabo kinevezéséhez. Miseszándékok.
A misekönyv ára. A Toth házaspár látogatása
J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz
Budapest, 1961. november 3.**

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp köszöni Sabo október 17-én kelt levelét és annak mellékleteit.⁶⁰ Az új kinevezésről szóló hír⁶¹ nagy örömet okozott közös barátjuknak, aki őszinte gratulációit küldi, és egyben imádkozik további sikereiért. Megjegyezte, hogy rangban jelenleg az esztergomi kanonokkal és a Pázmáneum rektorával áll azonos szinten. – Egy másik forrásból érkezett számos mise-szándék, amely elég három hónapra, ezért köszönetet mond az elmúlt időszak felajánlásaiért, és kéri, hogy késő télig Sabo ne küldjön újabbakat. – Kérdezi, mennyibe került a misekönyv, hogy megadhassa az árát, mert az Papendorp feleségének⁶² és az ő ajándéka. A misszálé érkezésekor ezt meg is említette a vendégnek. – Saját nevében is gratulál. Kézikönyveiben nem talál utalást arra, hogy Sabo megszólítása hogyan változik, ezért kéri, bocsásson meg neki, ha az nem lenne korrekt. (Egyúttal kéri, ha van változás, akkor tudassa vele). – A Toth házaspár⁶³ tegnapelőtt beugrott a követségre, és átadta Sabo üdvözlését. Papendorp örömmel találkozna személyesen is Sabóval.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter mailed October 17 and its enclosures. The news of your new status pleased our friend very much and he sends you his sincere congratulations, and prays for your continued success. He notes that you now rank with the Canon of Esztergom and the Rector of the Pazmaneum.

A number of intentions, covering about three months, have recently been received from another source, and so it is with sincere thanks for past favors that our friend asks that you not send any additional ones until the late winter.

---

60 Ez a levél nem került elő az általunk fellelt diplomáciai források közül.

61 Az apostoli protonotáriusi kinevezés pontos dátuma 1961. szeptember 21. Lásd: Acta Apostolicae Sedis, Vatikánváros, Annus LIV, Series III. Vol. IV. 1962. 121. Ez a forrás is „Sabo”-t ír.

62 Monica A. Papendorp. A Papendorp család közel állt a bíboroshoz.

63 Mr. és Mrs. David Toth.

I wish you would let me know the cost of the missal so that I can reimburse you, since it was meant to be a gift from my wife and me and after its arrival I mentioned it to him as much.

Let me add my congratulations to that of our friend. My source books here fail to inform me whether the form of address should change, so please pardon the present one, should it be incorrect (and, if a change is indicated, please let me know what the new style should be).

Mr. and Mrs. David Toth stopped in yesterday and passed on your greetings. It was good of you to send them. I look forward to having the opportunity, sometime, of meeting you personally.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

47

A reverenda méretek megküldése, 11.

J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1961. november 16.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp köszöni Sabo november 3-án kelt levelét és a katekizmusokat, amelyek november 13-án érkeztek meg. Reméli, hogy az instrukciók figyelembevételével tovább tudnak lépni. – Köszönettel visszaküldi 182. sz. csekkjét. Végre méretet tudott venni a vendég „vasár- és ünnepnap” rendezéséről, amely meglehetősen kopottas. Úgy gondolja, ha megkérdeznék, még mindig elutasítaná az új reverenda gondolatát, ezért talán a legjobb, ha kész helyzet elé állítják egy újjal. Kéri, hogy Sabo döntse el annak formáját és anyagát. Jelenleg 15 hüvelykes celluloid kolláréja van, rövid fekete vas - tag anyaggal (amelynek szintén jól jönne a lecserélés). Bár a mértékeket nem úgy vették le, ahogy azt a megrendelő ív kipipált kérdései igényelték (azaz a felsőtesten), de talán elegendőek lesznek.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter of November 3 and for the catechisms, which also arrived on November 13. I hope we will be able to go ahead with the instructions with their help a little later.

I am returning your check No. 182 with thanks. I have been able to take measurements from our friend's "Sunday and Holy-day" cassock, which is showing significant signs of wear. I feel sure that if asked, he would still disapprove of the idea of a new cassock, so it would perhaps be best to present him with a *fait accompli* in the form of a new one. Please use your own best judgement as to the style and materials. He presently wears a 15" celluloid collar with an attached short black dicky (which also could use replacement). Some of the measurements checked on the order blank were not taken as required (i. e., on the torso) but perhaps the available ones will suffice for a fairly good fit.

Once again, my, and his, thanks for your continued help.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

Enclosures:

1. Check No. 182
2. Measurement chart

48

A bíboros ruházata, 12. Újabb miseszándékok kijelölése

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1961. november 22.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo ismét helytelenül írja Papendorp nevét, igazolja a méretek és a [visszaküldött] csekk vételét. Személyesen megy el papi szabóhoz Chicagóba, és a szokott módon fogja küldeni. Bár Papendorp azt írja, hogy ne küldjön újabb miseszándékokat, már ki vannak jelölve az újabbak, ezért megküldi azokat. Viszont nem küld többet, amíg nem kap jelzést. Amint Papendorp látni fogja, van néhány énekes mise, amelynek a stipendiuma öt dollár. A vendég énekelhet-e a követségen? Ha nem, akkor a gyóntatója vagy bárki, akinek továbbadja, szívesen fogja fogadni. – A misekönyvvel kapcsolatban várják az új kiadást. Amikor megküldi, Papendorp fizethet érte. Sabo fogja megvenni a következőt. Jobb lenne, ha Papendorp az újat venné meg, mert az lesz a tartós megoldás. Ez hamar kimegy a használatból, ha megjön az új. – Ha bármire szüksége van a vendégnek, kéri, tudassa vele.

*

Dear Mr. Pependorp:

Received your letter and the measurements and check. I will take them in person to the tailors in Chicago and do my best with them. I will mail them the usual way.

You said not to send Mass Stipends for a while, but I have some here already so charged out, so I am sending them. I will send no more till you tell me. You will notice there are a few high masses for which the stipend is \$5.00. Can he sing a Mass there? If he cannot his confessor may or to whomever he gives them will appreciate them.

With regard to the Missal. There should be a new edition out soon. When I send it you can pay for it. If you insist here is the invoice. I will buy the next. I would prefer you buy the new one because that will be lasting. This one will be obsolete as soon as the new one comes out.

If there is anything you need for our friend will you let me know?

Sincerely,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo*, V.G., P.A.⁶⁴ [s. k.]

Encl.

49

Az unokaöcs könyveket küld

J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1961. december 6.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp értesíti Sabót, hogy az egyik új követségi diplomata⁶⁵ a Budapestre érkezése előtt találkozott barátjuk unokaöccsével,⁶⁶ és az utóbbi ajándékként több könyvet elhozott. Ezenkívül a futárpostában egy másik könyv is érkezett ugyanezen diplomata részére. A Sabo által is érthető okok

---

64 A két rövidítés feloldása: Vicar General, Parish Administrator. Jelentése: általános (érseki, püspöki) helynök, plébániai kormányzó.

65 .A Department évkönyve (Foreign Service List 1962) szerint Peter R. Peterson adminisztratív attasé 1961. augusztus 6-án érkezett Budapestre. Más diplomata ennél későbbi kihelyezését a kötet nem jelzi. Ha Peterson lett volna az, aki Légrádyval találkozott, akkor sem világos, ez hol, hogyan és kinek a szervezésében jött létre. Ugyanakkor a *Menedékben*, i. m. 80. sorszám alatt (1961. október 23.) azt olvashatjuk, hogy Mindszenty Peterson fiát megkeresztelte, és az okiratot is kiállította.

66 Légrádi vagy Légrády József (1914–1963). Lásd in: *Menedékben*, i. m. a 21a, 21b és a 124a sorszámokon.

miatt legjobb lenne, ha ezeket közvetlenül nem nyugtáznák, ezért, ha netán kapcsolatban állna az unokaöccsel, kéri: közölje vele, hogy megérkeztek az ajándékai és tolmácsolja barátjuk őszinte köszönétét.

*

Dear Monsignor Sabo:

One of our new officers had occasion to meet our friend's nephew before coming to Budapest and brought several books as gifts from the latter. Subsequently, another book reached him, the officer, by mail. For reasons which you understand, it would be best if we made no direct acknowledgement of the receipt. Should you be in touch with the nephew, would you be good enough to pass on the news that his gifts have arrived and our friend's sincere thanks?

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

50

A bíboros ruházata, 13. Misekönyv és miseszándékok J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Mons. Sabóhoz

Budapest, 1961. december 7.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp köszöni Sabo november 22-én kelt levelét. Reméli, hogy idő - közben megkapta a táviratát, és leállította a reverenda munkálatait. Amint korábban jelezte, a barátjuknak öt reverendája van, de úgy döntött: nem használja mindet. – Értékeli Sabónak a misekönyvvel kapcsolatos megjegyzéseit, és örül annak, ha megküldi, de azon feltétellel, hogy megengedi, hogy kifizesse az újat. Vajon ez belátható időn belül lesz-e? Ha ez nem várható korányár előtt, akkor szívesebben kifizetné ezt, mert valószínű, hogy valami - kor következő augusztusban elhagyja Budapestet.⁶⁷ – A vendég nagyon ritkán éneklé a misét (amióta Papendorp itt van, még nem, bár az a terv, hogy karácsonykor igen). Ezért legjobb, ha visszavonja a stipendiumokat, ugyanis harmadik személy felé nem lenne tanácsos azokat továbbadni, és az is lehet, hogy azok számára ez veszélyes is lenne. Mellékeli saját csekkjét és az intenciók listát. A többi miseszándékot továbbította és barátjuk szívesen fogadta.

---

⁶⁷ Papendorp 1960. június 24-én, még Garret Ackerson ügyvivősége alatt érkezett Budapestre.

Msgr. John Sabo and Cardinal Mindszenty, 1961

---

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter of November 22. I assume that you will have received my cable shortly thereafter and have been able to stop work on the cassock. As I wrote last, he has five on hand, but chooses not to use them.

I also appreciate your comments on the Missal and will be very pleased to let this one "ride" on the understanding you'll let me pay for the newer one when it comes out. Is that to be in the foreseeable future? If you don't expect that it will be available before early summer, I'd like to pay you for the present one, since I'll probably be leaving Budapest sometime next August.

Our friend only very rarely would sing a Mass (he hasn't while I've been here, although we have plans to do so on Christmas). In the circumstances, I think it would be best if you sought to "Reassign" the stipends since trying to pass them on to third parties would be unwise and perhaps dangerous for those involved. My check and the intention slip is enclosed. The low Mass intentions I have passed on to him, and I'm sure he will be pleased to receive them.

Our very best wishes to you for a blessed Christmas and a happy and successful New Year.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

Enclosure: as stated.

1962

51

Csomag vétele Budapesten
J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz
Budapest, 1962. február 15..

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp igazolja a vendég számára küldött csomag vételét. Egy héttel korábban érkezett meg, de az összekötő csak most tért vissza szabadságából, ezért nem tudott korábban írni. Sabo nagylelkűségét a vendég értékeli.

*

Dear Monsignor Sabo:

On behalf of our friend, I want to thank you for the package you recently sent. It arrived in good order a week ago Monday, but I have but [sic!] recently returned from vacation and have been unable to write until now. Your concern and generosity is, I know, very much appreciated.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

52

A bíboros ruházata, 14. Újabb miseszándékok kijelölése
Sabo levele J. Theodore Papendorp
budapesti követségi másodtitkárhoz
South Bend, 1962. március 15.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo a vendég közelgő születésnapja kapcsán jelentkezik. Kéri Papen - dorpót (ismét Popendorpot ír), mondja meg a barátjuknak, hogy imádkoznak érte. Az új misekönyveket húsvétra ígérlik. Rendelt egyet. Ez lehet Papendorp és felesége ajándéka. Reméli, hogy a vendég értesült a misekönyv és a bre - viarium változásairól. Mi a helyzet a miseszándékokkal kapcsolatban?

Papendorp korábban azt írta, hogy ne küldjön, amíg nem tudják fogadni. Kézírással: HGT [áthúzva] – hiszen Sabo levelét látta Torbert ideiglenes ügyvivő, továbbá JTP [Papendorp] és MJJ⁶⁸ file (elhelyezték az irattárban)

*

Dear Mr. Papendorp:

Our friend has a birthday about now. Tell him we are remembering him in our prayers. If there is anything he needs let me know.

The new Missals are promised for Easter. I ordered one. This can be the one you will give as a gift from yourself and your wife. I hope he knew about the changes in the Missal and the Breviary.

What about Mass Intentions? You said not to send any until you were ready.

Regards.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A. [s. k.]

53

Breviárium második kötetének vétele Budapesten

J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1962. március 15.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 2. do., 1. gy.

Zárolás feloldva 2010. február 12-én: DECLASSIFIED, Authority NND 200119019, By AR NARA Date 2-12-10

Jelzete (mint a többinek): NND 200119019 RG 59 Entry 2691 B Box 1; RG 84 Foreign Service Posts of the Dep. of. State; HUN., Bp. Card. Mindszenty 1956-72

Megjegyzésünk: Az itt közölt dokumentumok nagy része kigyűjtve a budapesti amerikai követség levéltári anyagának ötödik dobozában található, az első doboz anyaga viszont az időbeli sorrendet követi, és nem lett kiemelve eredeti helyéről.

---

68 Az MJJ rövidítés feloldása: Mary Jane Jazynka, azaz Alfred Jazynka felesége, aki titkár-nőként dolgozik a követségen. Az ő feladata lehetett a levél elhelyezése az irattárban.

Papendorp továbbítja barátjuk őszinte köszönétét a breviárium második kötetéért, amely a minap rendben beérkezett.

*

Dear Monsignor Sabo:

Our friend sends his sincere thanks for the second volume of the Breviary which recently arrived in good order.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]
Second Secretary of Legation

54

Miseszándékok

J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1962. március 22.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 2. gy.

Zárolás feloldása és levéltári jelzete mint az előző dokumentumnál.

Papendorp elnézést kér: az előző levelében meg kellett volna említenie, hogy barátjuk a miseszándékok sorozatának vége felé tart. Nagyra értékeli - né, ha Sabo tudna küldeni valamennyit. Még egyszer megköszöni szíves - ségét. Kérdezi, hogy van-e valami híre az új misszáléről.

*

Dear Monsignor Sabo:

I'm afraid I should have mentioned it in my letter of last week, but our friend is approaching the end of the series of intentions I mentioned some time ago. He would be most appreciative of any you might be able to send. Thank you once again for your kindnesses.

Is there any further word on the publication of the new Missal?

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]
Second Secretary of Legation

55

**A bíboros ruházata, 15. Újabb miseszándékok kijelölése.
Sabo meghatalmazást kér Mons. Magyary Gyula számára.**

**Sabo levele J. Theodore Papendorp
budapesti követségi másodtitkárhoz**

South Bend, 1962. március 23.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo ismét Papendorpnek titulálja Papendorpot. Köszöni levelét, örül, hogy megérkezett a breviárium. Ez a vállalat volt a leglassúbb – de ez volt az, amit a barátjuk bizonyára előnyben részesített. Megemlékezett barát - jukról névnapján és beszélni fog a születésnapj ünnepén. Sabo komoly ja - vaslattal áll elő: az esztendő folyamán megkezdődik az Egyetemes Zsinat. Az egyházi kánon 244. paragrafusa szerint lehet képviselőt küldeni. Rómában van egy teológus, Mons. Magyary Gyula, a Propaganda Fide Szemináriu - mának⁶⁹ helyettes rektora. Mandátum szükséges ahhoz, hogy képviselje azt, aki nem tud elmenni. Ezt megbeszélhetné a barátjukkal. Egy kétsoros latin nyelvű megbízás is megteszi.

Megjegyzésünk: Sabo South Bendben hívei körében megemlékezik Mind - szenty bíboros névnapjáról és születésnapjáról. Ezen túl kifogyhatatlan az ötletekben: javasolja, hogy Mindszenty bíboros Magyary Gyulát bízta meg képviselétével távollétében, a II. Vatikáni Zsinaton való részvétellel.⁷⁰

*

Dear Mr. Papendorp:

Thanks for your letter. I am happy the Breviary finally arrived. That company was the slowest of the bunch – yet that was the one I know he would prefer.

---

69 Helyesen: A „Propaganda Fide” (1988 óta: „Congregazione per l’evangelizzazione dei Popoli”: a Népek Evangelizálása Kongregáció) Kongregáció, vatikáni dikasztérium egyetemen, az Urbaniana Egyetemen.

70 Magyary Gyula (1901–1988), az Esztergomi Főegyházmegye papja, a bécsi Pázmáneum vicerektora és prefektusa (1929–1940), ezt követően a Pápai Urbaniana Egyetem tanára, a Sacra Rota Romana ügyvédje. Életútjára újabban lásd: „I was Francis Moly”. *Ma - gyary Gyula emlékezései egy titkos politikai-diplomáciai békemisszióra.* Szerkesztette, a bevezető tanulmányt írta és a forráskiadást jegyeztelte Fejérdy András. (Magyar történelmi emlékek. Elbeszélő források.) MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest 2019. 315 lap.

I remembered our friend on his Names Day and am talking at a birthday celebration.

Here is a suggestion that is hard to make. The Ecumenical Council is on this year. According to Canon 244 – a representative can be sent. In Rome there is a Theologian-Msgr. Julius Magyari - Vice Rector of the Prop. Fide Seminary. A mandatum is necessary for him to represent one who cannot go. You might discuss this. A Latin two line statement would do it.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A. [s. k.]

56

Miseszándékok

J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1962. március 29.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 2. gy.

Zárolás feloldása és levéltári jelzete mint a fentebbi dokumentumnál.

Papendorp köszöni Sabo március 15-én kelt levelét.⁷¹ Továbbította a jókí - vánságokat barátjuknak, aki várja a jelzett miseszándékokat. Köszönet és köszöntés mindkettőjük részéről. Természetes, hogy még nem említette az új misszálét, bár feltételezi, hogy a vonatkozó sajtó híreiből tudatában van a változásoknak.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your note of March 15. I've passed your congratulations to our friend, who is looking forward to the intentions you mentioned. Thanks and greetings from both of us. Naturally, I haven't as yet mentioned the new missal, although I assume he is aware of the changes from reading the appropriate press.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]
Second Secretary of Legation

---

⁷¹ E levél írásakor Papendorp még nem látta a Magyar Gyulára vonatkozó Sabo-javaslatot. Az érdemi válasz az 57. sorszámon olvasható.

57

Megbízás nem adható. Esetleges bécsi találkozás
J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz
Budapest, 1962. április 12.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp köszöni Sabo március 23-án kelt levelét és március 30-i jelzését a miseszándékokkal kapcsolatban. Barátjuk nagyon hálás értük. – Sajnálattal közli, hogy nem tudnak segíteni a megbízást illetően, mert ez a barátjuk részéről egyházi tevékenységbe való bekapcsolódást jelentene. Mint ismeretes, a menedékkal kapcsolatban a Departmentnek az az állás-pontja, hogy nem engedélyezhető számára a politikai vagy egyházi funkciókba való [tényleges] bekapcsolódás, ill. még annak látszata sem. Ez az álláspont szükséges ahhoz, hogy védjék a biztonságát, továbbá a budapesti missziójuk státuszát és sérthetetlenségét. – Valóban jó lenne egy személyes találkozás, amikor Sabo Bécsben jár, de ahogy a dolgok kinéznek, Papendorpnek éppen akkortájt kell készülődnie a Budapestről való távozására. Ha Sabo megtudja bécsi érkezésének dátumát és lakcímét, kéri, hogy értesítse arra az esetre, ha valami indokolttá tenné Papendorp ottani jelenlétét.⁷²

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter of March 23 and for the note of March 30 with intentions. Our friend is most grateful for them.

I regret that we cannot be helpful with regard to the mandatum since this would involve ecclesiastical activity on his part. As you know, it has been and is the policy of the Department of State in connection with his refuge not to accord him facilities to engage or give the appearance of engaging in political or ecclesiastical functions. This policy is considered necessary to protect his safety and the status and inviolability of our mission here.

It would indeed be good to have the opportunity to meet you personally when you are in Vienna, but as things look now, I will be in the throes of getting ready to leave Budapest at about that time. When you know the dates of your stay there

---

72 A Budapesten (vagy bárhol másutt) dolgozó diplomaták kizárólag a misszióvezető engedélyével hagyhatják el állomáshelyüket. Papendorpnek valamilyen hivatalos ürtügyre lenne szüksége a bécsi átutazásához.

and your address, please let me know in case something comes up which requires my presence there.

Once again, our appreciation for your continued kindnesses. I know you figure in his prayers.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

58

Újabb miseszándékok kijelölése. Sabo európai útjának dátuma, bécsi tartózkodás. Hír Mons. Sántha haláláról

Mons. Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1962. május 7.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo ismét Papendorpot ír. Feltételezi, hogy szükség van miseszándék - kokra, és mellékel néhányat. Reméli, megérkezett az új misszálé. Azt tervezi, hogy július 15–17 között Európában lesz, néhány napot, bizonyosan július 18–23 között,⁷³ Bécsben fog eltölteni. Később pontosítani fogja, mert ki tudja, talán találkozhatnak. Gyakran megszáll a Pázmáneumban, amely a Boltzmann-gasse 14-ben van, az amerikai nagykövetség közvetlen szomszéd - ságában. De szállt már meg a Bristolban és a Regime-ben⁷⁴ is. Utóbbi közel van. Tudatni fogja. Barátjuk örülni fog, ha megtudja, hogy József⁷⁵ másfél hetet éppen nála tölt South Bendben. Jó passzban van. Szerdán Toledóba⁷⁶ utaznak. – Vajon barátjuk tudja-e, hogy Mons. Sántha⁷⁷ meghalt? Mellékel egy újságkivágást. Kanadában egy nyáron egy héten át együtt voltak.⁷⁸

Kézírásos bejegyzés szerint a levelet látta Torbert ügyvivő és a misszió - vezető helyettes (DCM).⁷⁹

---

73 Sabo nemcsak Papendorp nevét, de az európai utazásának adatait sem adja meg pontosan.

74 Sabo talán a Hotel Reginára gondolhat.

75 Mindszenty unokaöccse, Légrády József.

76 Toledo (Ohio) az Erie-tó délnyugati partján fekvő város.

77 Lásd fentebb.

78 Utalás Mindszenty 1947. évi kanadai útjára, ahol mindketten találkoztak vele.

79 Torbert helyettese Nicholas Feld tanácsos. A bejegyzések azt jelzik, hogy a misszió vezetése fokozottabban figyeli Sabo levelezését.

*

Dear Mr. Popendorp:

I guess you should be ready for more mass intentions. Am enclosing some. I hope by now you have the new Missal. I hope to leave here for a trip to Europe between July 15 to 17th. I will spend several days in Vienna. Certainly from the 18th to the 23rd. As time draws near I can make it more accurate. Who knows, we may be able to meet. I frequently stay at the Pazmanium [sic], which is Boltzmangasse 14. This is next door to your Embassy. I have stayed at the Bristol and the Regime. The latter is close. I will let you know. Our friend may be pleased to know that Joseph is spending a week and a half with me in South Bend. He is in good spirits. He will ride with me to Toledo Wednesday.

Does our friend know Msgr. Santha died? I will enclose a clipping. We were together in Canada one summer for a week.

Regards.

Sincerely,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo* [s. k.]

Encl. 60.00

59

Miseszándékok. Misszálé ára

J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1962. május 17.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 2. gy.

Zárolás feloldása és a dokumentum jelzete, mint fentebb.

Papendorp köszöni Sabo május 7-én kelt levelét és az általa küldött mise - szándékokat. Ezek a misszáléval együtt érkeztek május 14-én. Barátjuk nagyon örül mindkettőnek és a [Légrádi] József⁸⁰ látogatásáról szóló hírnek. Papendorp kérdezi, hogy az új misszálé ugyanannyiba kerül-e, mint a régi.

---

80 A bíboros unokaöccse Mikosszéplakon született 1914-ben, meghalt New Yorkban, 1963. április 6-án. Halálának dátumát Sabo egyik leveléből tudhatjuk, lásd: alább az 1963. április 10-én kelt 90 sz. dokumentumot. Életrajzi elemeket pedig az 1957. június 14-én kelt dokumentumban, melyben Mindszenty közlése alapján N. Spencer Barnes ideiglenes ügyvivő tájékoztatta a Departmentet, lásd: *Menedékben*, i. m., 189sk.

Kéri, hogy Sabo jelezze az összeget, mert megegyezésük szerint a feleségével együtt ki akarja fizetni az árát. – Ha Sabo netán látná Józsefet, mondja meg neki, hogy barátjuk megkapta a neki küldött csomagokat. – Barátjuk mise-szándékai a jelenlegi lista vételekor fogytán voltak, ezért ha lehet, Sabo küldjön újabb listát május vége felé. A vendég köszöni és áldását küldi.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter of May 7 with the enclosed intentions which arrived, concurrently with the new missal, on May 14. Our friend is very happy to receive both and to learn of Joseph's visit with you.

Is the price of the new missal the same as the old? Please let me know in your letter since, as we agreed, my wife and I want to reimburse you for it.

Should you see him, please tell Joseph that our friend has received with thanks the packages he sent.

Our friend "ran short" of intentions for a few days prior to the receipt of the current list, so perhaps you will find it possible to let us have another list late in May. His thanks and blessings to you.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

60

Miseszándékok. Misszálé ára
Sabo levele J. Theodore Papendorp
budapesti követségi másodtitkárhoz
South Bend, 1962. május 23.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo miseszándékokat és csekket küld. A misszálé ára 28 dollár volt. [Légrádi] József jól érezte magát nála. Sabo a New York felé vezető úton a kocsiján egy darabig magával vitte. Joseph írt Sabónak, és dicsérte, hogy papokkal lakott együtt, amit régebben gyakran csinált. Sabót felkérték Tarlo Gyula könyvének recenzálására.⁸¹ Ha elkészül, megküldi [a könyvet] Papen - dornak.

---

81 Tarlo, Julius: *The World's most orphaned Nation*. By Joseph Cardinal Mindszenty. Published by Julius Tarlo 1962.

*

Dear Mr. Pependorp:

Sorry our friend ran out of Masses. I thought you would always let me know.

Yes, the cost of the Missal is \$28.00.

Joseph had a very fine time here. I drove him part way back as he returned to New York. He wrote and commented on living with priests for a while just as he had done frequently – in days of old.

I was asked to review a book by Julius Tarlo. When I finish with it I will send it.

Sincerely,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo*, P.A. [s. k.]

Encl. *Check 70.00*

61

Belső követségi kézírásos feljegyzés

J. Theodore Papendorp Horace G. Torbert ideiglenes ügyvivőhöz

Budapest, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Papendorp kérdezi Torbertet, hogy megmutathatja-e ezt [értsd: ezt a levelet, Sabo levelét] Őminenciájának: Bizonyos abban, hogy látni akarná a miseszándékokkal kapcsolatos részt, és azt is megemlítette neki, hogy megy Bécsbe, hogy találkozzon Sabóval.

*

HGT –

May I show this to HE?

I'm sure he would need to see the portion concerning the intentions and I have mentioned going to see Sabo in Vienna.

62

Belső követségi kézírásos feljegyzés
Horace G. Torbert ideiglenes ügyvivő válasza
J. Theodore Papendorpnek
Budapest, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Ted, szívesebben venném, ha nem tenné, mert úgy vélem, ez a megválaszo -
lással és az utolsó bekezdéssel kapcsolatban kérdéseket vetne fel. Nem tudná
csak szóban átadni az üzenetet? HGT*

*

Ted

I'd rather you didn't because I think it would just raise questions about
answering it and about the last paragraph. Can't you just give him the messages
orally.

HGT

63

Mindszenty bíboros kézírásos feljegyzése
Budapest, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Mindszenty kézírása nehezen olvasható, az angolsága pedig nehézkes. Azt
firtatja, ki a közös barát, Varga Béla prelátus,⁸² vagy az unokaöccse. Az utób -
bitól csak egy-egy könyvet kaphat meg, a prelátustól semmit. A csekkhez nem
nyúlhatnak.*

*

Who is this common friend? [más kézzel] nem mondta.

If he is for ex Prelat Béla Varga or my nefew, I can not receive it.

*From nefew only the book, from the Prelat nothing can I receive. The cause is
not? ... the response is urging; the beginning will be retardated until the response*

---

82 Varga Béla (1903–1995), rkat. pap, pápai prelátus, 1947-től az amerikai emigráns ma-
gyarság egyik politikai vezetője is.

I ask for ? question: who is the donator? The Prelat Varga or my nephew, I can not receive it. From the Prelat nothing, from nephew only 1–1 book I can receive

The check will remain intact.

64

Mindszenty írni akar Sabónak

J. Theodore Papendorp feljegyzése Torbert ügyvivőnek

Budapest, [1962.] június 6.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 2. do., 1. gy.

A bíboros továbbra is különböző személyeknek ír leveleket, pl. Sabónak, valamint korábbi követségi tisztviselőknek, akik írnak neki, és más személyeknek, akiknek az üdvözléseit beadtuk neki. Egyre nehezebb fenntartani azt a fikciót, hogy ezeket [csupán] továbbadták [azaz nem közvetlenül küldték neki]. A következő alkalommal, amikor Ön beszél a bíborossal, írja Papendorp, talán megvitathatná ezt vele. Jelen feljegyzés azért készült, hogy tanácsot kérjen Öntől, hogyan kezeljük azt a Sabónak írt levelet, amelyben a bíboros azt javasolja, hogy Sabo egy ideig ne küldjön miseszándékokat, hogy egy kicsit „pihentesse” plébániájának híveit. Ez természetesen azt jelenti, hogy [a bíboros] a bécsi nunciustól fog [miseszándékokat] kérni. Ha Ön úgy gondolja, hogy ez megoldható Porter révén (akivel esetleg beszélhetne a látogatása alkalmából), vagy az olasz követen keresztül, akkor rendben van a dolog. Ha azonban Ön nem így gondolja, meg kellene mondanunk a bíborosnak, hogy a miseszándékok kérésével nem lehetséges új forrásokhoz folyamodni, noha, miként a múltban is, elfogadjuk azokat, amelyek biztonságos csatornákon érkeznek. Perselli⁸³ azt mondta, hogy június 10-én minden bizonnyal eljön a misére – úgy gondolom, rajta van a „rendes” listán, és kétségkívül el szeretne búcsúzni a bíborostól. A Rómából való visszaérkezésekor azt mondta, hogy beszélt Ottaviani bíborossal,⁸⁴ aki tudatni akarta

---

83 Luciano Perselli olasz kultúrattasé Budapesten (1959–1962).

84 Alfredo Ottaviani (1890–1979), római kánonjogász, bíboros 1935, a Szent Officium (a mai Hittani Kongregáció) pro-titkára 1953–1959, titkára 1959–1966, c. érsek 1962, a Kongregáció Pro-Prefektusa 1968-ig, a II. Vatikáni Zsinaton a tradicionalisták vezéralakja.

Mindszentyvel, hogy a szívükön viselik a sorsát, és csodálják őt, és azt, hogy itteni [követségi] jelenléte voltaképpen erőt ad a magyar híveknek.

*

The Cardinal continues to pass out letters to various parties, e. g. Msgr. Sabo, former Legation staff who writes him, and other persons whose greetings we have sent in. It is becoming very difficult to keep up the fiction that these are transmitted and perhaps the next time you have occasion to speak to him you might want to discuss the matter with him.

The present memo is written to solicit your advice on how to handle a letter to Sabo in which the Cardinal suggests that Sabo discontinue sending Mass intentions for a while, to give the latter's parishioners "a rest." This will result, of course, in a request for intentions from the Vienna nuncio. If you think you could handle this through Porter (with whom you might discuss this during his visit) or the Italian minister, fine, but if not I think we should tell the Cardinal that we find it impossible to solicit new sources for intentions although, as in the past, we will accept those which come through safe channels.

Perselli said he would in all likelihood come to Mass June 10 – I believe he is on the "regular" list, and will no doubt wish to bid farewell to the Cardinal. Upon his return from Rome he said that he had spoken with Cardinal Ottaviani who wanted the Cardinal to know of their continued concern and admiration for him, as well as the feeling that his presence here is nevertheless a support for the Hungarian faithful.

65

Mindszenty bíboros. Összefoglaló

J. Theodore Papendorp emlékeztetője H. G. Torbert ügyvivő számára

Budapest é. n. (1962. június 6.? 7.?)

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

A szöveg fontossága miatt nem tartalmi kivonatot adunk, hanem a teljes dokumentum fordítását (Deák András Miklós munkája, a jegyzetek is).

Mindszenty bíboros egyszerű, de alkalmanként időigényes kérésekkel fordul a követség [belső] szolgáltatásai és a melléje rendelt követségi diplomata felé. Ezek az utóbbi idejét meg is terhelik. Az alapvető fizikai igényeit

a követség büféje elégíti ki, és az ott készített ételeket az ügyeletes diplomata vagy a követségről valaki más szolgálja fel neki. A „vallási attasé” feladata, hogy olyan részletkérdésekkel foglalkozzon, mint az újságok bevitele, a szennyes, a vegytisztítás, továbbá a bíborost érdeklő könyvek, a misebor, a gyertyák, a szivarok és orvosságok beszerzése.

A bíborosnak eddig továbbadtam a hozzám irányított budapesti napilapokat, amelyeket később visszakértünk tőle, hogy az FSI-nek⁸⁵ továbbítsuk őket. Azt javaslom, hogy a jövőben a harmadik emeleten elhelyezett⁸⁶ és magyarul tudó azon diplomaták egyikét, aki nem rakja le a saját aktáiba a budapesti napilapokat, kérjük meg arra, hogy az ő példányait adja tovább a bíborosnak, miután kiolvasta őket. Eddig Carl Sharek⁸⁷ látta el a bíborost a vidéki napilapokkal, amelyeket ezt követően – Miss Nashen⁸⁸ keresztül – továbbítanak a fordítóknak további terjesztés céljából. Az osztrák és svájci újságok azt követően jutottak el hozzám, hogy Mr. Torbert [elolvasta őket]. Ezután adtam őket át a bíborosnak. Dokumentáció céljából ezek aztán visszakérültek a fordítókhoz. A bíboros eddig olvasta azon New York-i újságok⁸⁹ párizsi kiadásait, amelyek Mr. Torbert előszobájában állnak rendelkezésre. Amikor pedig egy adott cikk felkeltette az érdeklődését, engem kért meg, hogy készítsek fénymásolatot róla. Tekintettel arra az időre, ami ehhez volt szükséges, azt javaslom, hogy a *The New York Times* és *The New York Herald Tribune* egy-egy példányának [követségi] útját úgy szervezzék meg, hogy azokat a bíboros utolsóként kapja meg, és azokból szabadon kivághasson [cikkeket].

Mivel volt egy nyolcórás bejárónőm, akinek a fő feladata a mosás volt, eddig a bíboros szennyesét hetente egyszer hazavittem mosatni és vasaltatni.

---

85 *Foreign Service Institute*. Diplomáciai Akadémia, az amerikai külügyminisztérium diplomata-továbbképző szerve, amely a Department állományába kerülő, vagy már ott szolgáló szakemberek képzését, illetve továbbképzését végzi. Ma 800 kurzust kínál kezdve a nyelvi képzéstől, a vezetői készségektől egészen az innovatív probléma-megoldásig. Jelenleg a Történelmi Hivatal (*Office of the Historian*) is idetartozik.

86 A Mindszenty bíboros számára kijelölt lakrész – a követ kétszobás irodája – a harmadik emeleten volt.

87 Carl R. Sharek (1925–2007), Magyarországon II. o. titkárként 1961–1963 között, Mindszenty bíboros melletti összekötő diplomataként szolgált. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m., 795.

88 A diplomáciai testület listájában nem szereplő amerikai adminisztratív alkalmazott.

89 *The New York Times* és a *The New York Herald Tribune*, lásd alább. Az utóbbi 1966-ig jelent meg.

A szennyest a bíboros vagy a takarítónők a hétvégén összegöngyölték, és rendszerint a bíboros éjjeli szekrényén hagyták hétfőn [reggelenként?]. A személyes ágyneműt illetően semmilyen különleges utasításokra sincs szükség. Azonban a bíborosnak az a kívánsága, hogy az oltárterítőket külön mossák és az egyházi előírások szerint vasalják őket.

A bíboros naponta két félszivart szív el: egy amerikai vagy más külföldi szivart, amit rendszerint a létfenntartási számlájára terhelünk. A másik szivar egy magyar gyártmányú „Eger”, amelyet a helyi trafikokban szoktam vásárolni a bíboros személyes készpénzkasszájából. Az *Eger szivarokat is a létfenntartási számlára vezessük be?*⁹⁰

A takarítónők időről időre emlékeztettek arra, hogy a bíboros említette meg, hogy miseborra van szükség (bármilyen fehérbor megteszi, bár a bíborosnak az a véleménye, hogy a kereskedelemben kapható magyar borokhoz adalékanyagot kevernek.) A miseborokat is a létfenntartási számlára terheltem rá. Ugyanez vonatkozik a gyertyákra és a pipere holmikra.

A bíboros időnként annak a kívánságának adott hangot, hogy bizonyos könyvekhez – újakhoz és régiekhez juthasson. Carl Sharek vagy előtte Ted Tanen⁹¹ néha megpróbálta ezeket az USIA csatornáin keresztül beszerezni. Újabban és egyre gyakrabban ezeket a saját nevemre rendeltem meg az Amerikai Külügyi Szolgálat Könyvklubjától.⁹² Amikor a bíboros konkrét könyveket igényelt, rendkívüli módon ragaszkodott ahhoz, hogy megtérítthesse a felmerülő költségeket. Így a dollárban jelentkező kiadás forint megfelelőjét levontam a készpénz kasszájából.

A bíboros általában csak három külső látogatót fogad: a két hűgát,⁹³ akik rendszerint vagy karácsonykor, vagy húsvétkor, vagy pedig a névnapja (március 19.) alkalmából érkeznek. A harmadik személy Monsignor Városi, a gyóntatója.⁹⁴ A lánytestvérei általában minden előzetes értesítés nélkül szoktak megjelenni. Így nem rossz ötlet, ha az ember a fent említett időpontok előtt terveket készít a követségi tartózkodásukra. Eddig volt két ágy a har-

---

90 Ezt Papendorp kérdezi a jövőre nézve.

91 Ted Mitchell Gurton (helyesen) Tannen (1926–2004) 1959–1961 között II. o. titkár a budapesti amerikai követségen. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m., 800.

92 *The American Foreign Service Association Book Club*.

93 Légrádi Teréz és Fuksberger Anna. Lásd: *Menedékben*, i. m. 100. Kovács Borbála, Mindszenty édesanyja már korábban, 1960. február 5-én elhunyt.

94 Lásd: *Menedékben*, i. m. 98.

madik emeleti irodámban,⁹⁵ bár ezeket most már elvitték onnan. A látogatók számára a lepedőket, törölközőket és takarókat a raktárból kell vételezni, az ételt pedig a büfé küldi fel. A bíboros egyik húga⁹⁶ cukorbeteg. Állapotáról mindkét jelenlegi szakácsunk tud, és kellő változatosságú ételt főz, így cukorbetegként is tud valamit enni. Noha számos alkalommal megpróbáltam külön diabetikus élelmiszert beszerezni, a bíboros szokás szerint lebeszélte minden különleges megoldásról. Előfordult, különösen, amikor az időjárás zord volt, hogy megpróbáltuk a bíboros két lánytestvérét gépkocsival [Csehimindszentre] visszaszállítani.⁹⁷ Azonban amióta a követségen dolgozom, az utazásokkal kapcsolatos előzetes értesítési előírások⁹⁸ ezt általában megakadályozták.

A bíboros rendszerint azt kéri, hogy a gyóntatója karácsony előtt, vagy a húsvéti nagyhét előtt vagy annak folyamán keresse fel. Monsignor Városit bemutatam Carl Shareknek, és az utóbbinak elmagyaráztam, milyen módon szükséges a gyóntatót hívni. A bíboros azt mondja, hogy Városinak most már van egy „békepapja”, aki segédkezik neki. Ezért, amikor az ember egy utcai fülkéből telefonál, fontos, hogy bárki is legyen az, aki a gyóntatót keresi, megbizonyosodjon arról, hogy valóban vele beszél, mielőtt a követségre hívná. Jellemzően a nem magyaros kiejtés és az a kérés, hogy jöjjön a „szokásos gyóntásra” elegendő ahhoz, hogy Városi megértse, mit kívánunk tőle. Egy időpontot rögzítünk számára, és az ilyen alkalmakkor megpróbáltam az előcsarnokban lent lenni, hogy fogadhassam. Amikor a gyóntató a bíborosnál van, be szoktam kapcsolni a rádiót vagy a lemezjátszót, hogy a szobában legyen egy kis háttérzaj.⁹⁹ Okos dolog, hogy a lehetséges mértékben megpróbáljuk arra biztatni a bíborost és a gyóntatót, hogy a látogatást viszonylag rövidre fogják.

---

95 Ezek szerint Papendörp irodája is a harmadik emeleten volt, mint a bíboros lakrésze.

96 Légrádi Teréz, aki 1966-ban hunyt el. Lásd: *Menedékben*, i. m. 543.

97 Ez történt például 1957. december 26-án, amikor Mindszenty 1875-ben született édesanyja még élt. Lásd: *Menedékben*, 212–213.

98 A magyar és az amerikai külügyminisztérium utazási korlátozásokat vezetett be a másik fél külképviseletein szolgáló diplomatáival szemben. A 40 kilométeres zónából való kilépést 48 órával korábban a külügyminisztériumban kellett engedélyeztetni.

99 Az amerikai diplomaták tudatában vannak annak, hogy a magyar állambiztonság lehallgatja a követség helyiségeit.

Amint azt Ön is tudja, a bíboros főbb létfenntartási kiadásait egy amerikai jótékonyági szervezet¹⁰⁰ különleges alapja fedezi. A bíboros időnként ugyancsak szokott Monsignor John S. Sabótól (South Bend, Indiana) miseszándék-listákat és a velük járó stipendiumot kapni. Monsignor Sabo a diplomata nevére, aki jelenleg az „attasé”,¹⁰¹ ki szokott állítani egy csekket. Ezeket a csekket be szoktam forintra váltani a gazdasági felelősünknel,¹⁰² és az így kapott készpénz elszámolását a saját aktáim között tartottam, meglehetősen informális módon feljegyezve a bevételeket és a kiadásokat. Ebben a tekintetben a bíboros kényszerrel ügyel arra, hogy a rábízott miseszándékokat ténylegesen el is mondja. Az aktuális listát az íróasztala legfelső középső fiókjában tartja, és minden egyes szándékot dátummal lát el, ami a miséken elhangzott. Azt kérte, ha netán megbetegedne vagy meghalna, vagy bármilyen más okból nem tudná a rá bízott miséket megtartani, a meg nem valósult misét kérők nevét küldjük vissza Monsignor Sabónak, vagy más megoldásként, adjuk át valamely más papnak. A bíboros azt is kérte, hogy halála esetén a misekönyveit és breviáriumait Monsignor Városinak vagy valamely más szükségét szenvedő papnak juttassuk el. A rózsafüzérét és az imakönyvét azonban a holtteste mellett kell elhelyezni.

Úgy vélem, hogy Ön bizonyára ismételtelen körvonalazni szeretné mind a bíborosnak, mind pedig Mr. Jazyknának a kívánságait, amelyek a bíborosnak érkező azon postával és más üzenetekkel kapcsolatosak, amelyeket a követség a kézhezvétel után végül átad neki. Általánosságokban, Ön esetről esetre alapon azt az utasítást adta nekem, hogy milyen mértékben szeretné, hogy ezeket az üzeneteket nyugtázzuk. Az aktákban megtalálhatóak a példák arra, milyen különböző formát ölthetnek ezek a nyugtázások és köszönetnyilvánítások.

Minden héten, rendszerint akkor, amikor ügyeletes voltam, a bíborossal végigmentem a következő vasárnapi szentbeszéden, hogy javítsam a kiejtését.¹⁰³ Azt feltételezem, hogy szeretné majd ezt a gyakorlatot folytatni egy másik követségi diplomatával. Jobban szereti, ha nem keveri össze a sablonjait, hiszen a mi kiejtésünk mind különböző.

---

100 Az Országos Katolikus Jóléti Konferencia. *National Catholic Welfare Conference* (NCWC).

101 Értsd: a vallási attasé, azaz maga Papendorp.

102 Az eredetiben *Budget and Fiscal officer*.

103 1962-ben Mindszenty már angolul misézik.

A vasárnapi misékre a rezidencia¹⁰⁴ kertésze minden héten az évszaknak megfelelő virágokat szokott hozni. Amennyiben Mr. Jazynkának nem lenne módja ezt megszervezni, a takarítónők meg tudják oldani most péntek este, amennyiben a virágok pénteken meg is érkeznek.

Amikor Dr. Boyer¹⁰⁵ 1960-ban Budapestre jött, hogy megvizsgálja a bíborost, gyógyszer írt fel neki, hogy javítsa a keringését. A bécsi nagykövetség személyzetisét már egy ideje arra kérem, hogy szükség esetén a misszió orvosi tanácsadójával szereztesse meg ezt az orvosságot, és a *fü-tárpostában*¹⁰⁶ juttassa el hozzánk [Budapestre]. Amint annak Mr. Jazynka¹⁰⁷ már tudatában van, a költség fedezésére eddig rendszerint egy kitöltetlen csekket küldtünk. Amikor ismertté vált az összeg, annak forint összegét ráterheltem a bíboros készpénz kasszájára. Amikor Dr. Lynsky¹⁰⁸ legutóbb Budapesten járt, azt javallotta, hogy a bíboros elasztikus harisnyát viseljen annak érdekében, hogy az a visszértágulatos vénáinak jót tegyen. Ezeket ingyenesen szereztem be Katona Gézától, egy korábbi követségi diplomátától, aki jelenleg Washingtonban dolgozik. Katona rendszeresen küld bizonyos katolikus folyóiratokat és újságokat is. Noha bizonyos vagyok abban, hogy ezt ő továbbra is szívesen megteszi, amikor az Egyesült Államokban leszek, én is rendelkezésre állok bármilyen különleges beszerzési feladatra.

---

104 A rezidencia 1962-ben és ma is Zugligetben található.

105 Dr. G. Norman Boyer (1917–2009) ekkor attasé volt a bukaresti amerikai nagykövetségen. Négy évet szolgált a haditengerészetnél, majd 1946-ban orvosi diplomát szerzett. Magánpraxist folytatott, majd nyolc évet dolgozott a Department orvosaként Cipruson, Romániában és Washingtonban. A bíborost a követségen kezelő amerikai orvosok listáját lásd in: *Menedékben*, i. m. 768.

106 Utólagos beszúrással.

107 Alfred „Al” L. Jazynka (1922–2004) II. o. titkári rangban 1962–1963 között szolgált a budapesti amerikai követségen. Feladatait David A. Betts konzul vette át.

108 James E. Lynsky (1926–2016) regionális tisztiorvos a bulgáriai, romániai, magyarországi, lengyelországi és jugoszláviai amerikai külképviseleteken. Belgrádból regionális orvosként átutazva a budapesti amerikai követségre 1962–1966 között rendszeresen kezelte Mindszenty bíborost. A Mindszentyvel az egészségéről és a menedékiról folytatott beszélgetéseiről hivatalból tájékoztatta a követség vezetőit. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m., 786.

*

Cardinal Mindszenty's demands on the facilities of the Legation and time of the Legation officer assigned to this duty are simple but on occasion time consuming. His basic physical needs are met by the Legation Coffee Shop prepared meals served him by the duty officer or other Legation staff and it has been the "Religious Attache's" duty to handle such details as provision of newspapers, laundry, dry cleaning, procurement of books in which the Cardinal is interested, sacramental wine, candles, cigars and medicinals.

In the past I have passed on to the Cardinal the copies of the Budapest daily newspapers routed to me which have later been retrieved for transmission to FSI. I suggest that in the future one of the Hungarian language officers on the third floor who does not keep his own file of the Budapest dailies be asked to pass them on to the Cardinal when he is finished. Carl Sharek has been providing the Cardinal with copies of the provincial dailies which, through Miss Nash, are then passed on to the translators for further dissemination. Copies of the Austrian and Swiss newspapers have come to me after Mr. Torbert and I have then passed them to the Cardinal. These have then been routed back to the translators for filing. In the past the Cardinal has read the Paris editions of the New York papers available in Mr. Torbert's anteroom and when interested in a given article has asked me to make a thermofax copy. In view of the time that this has taken I suggest that arrangements be made for the Cardinal to receive as a final route step one copy each of the *New York Times* and *New York Herald Tribune* which he may be free to clip.

Since I have had a full-time domestic employee whose main duty has been laundering, I have taken the Cardinal's laundry home for washing and ironing once a week. This he, or the chars, wrap over the week end and it is normally left by him on his night table on ? Mondays. No particular instructions are required concerning his personal linen although he desires that ? altar linens be washed separately and be ironed according to church regulation.

The Cardinal smokes two ? cigars daily – one an American or other foreign cigar which are normally charged to his commissary account; the other a Hungarian-made Eger cigar which I have bought in local tobacco shops using his personal cash fund. *Eger cigars also through commissary?*

From time to time the chars have reminded me or he has mentioned the need for sacrificial wine (any white wine will do although he is of the opinion that Hungarian commercial wines are contaminated with adulterants). I have had these charged to his commissary account. The same applies to candles and toiletries.

From time to time the Cardinal has expressed a desire to have certain books, new or old. On occasion Carl Sharek, or Ted Tanen before him, have attempted to procure these through USIA channels and more recently and more usually I have ordered these in my own name from the American Foreign Service Association Book Club. When the Cardinal has asked for particular books he has been most insistent that he reimburse whatever costs result and so I have debited the forint equivalent of the dollar cost from his cash fund.

The Cardinal normally receives only three outside visitors: his two sisters who usually come at Christmas time and either around Easter or around his name day (March 19) and his confessor Monsignor Varosi. When the sisters come it is normally without any real forewarning and so it is a good idea to make tentative plans for their stay in advance of the times mentioned. In the past there have been two beds in my third floor office although these have now been removed. Sheet, towels and blankets are drawn from the stockroom for them and meals are sent up from the Coffee Shop. One of the sisters is diabetic and the present cooks both know of this condition and provide sufficient variety of food so that the diabetic sister is able to eat something. Although I have tried several times to obtain special diabetic foods, the Cardinal has, as is his wont, discouraged any special arrangement. From time to time we have attempted to arrange return auto transportation for the sisters, especially if the weather is inclement, but as long as I have been here the travel notification requirements have generally prevented this.

The Cardinal usually asks to have his confessor come before Christmas and before or during Holy Week. I have introduced Monsignor Varosi to Carl Sharek and explained to him the procedure for calling him. The Cardinal says that Varosi now has a "peace priest" as an assistant so that when telephoning, from a booth, it is important that whoever calls is sure that he is speaking with Varosi before asking him to come. In general just the non-Hungarian accent and request to come for "the usual confession" is sufficient for Varosi to understand what is desired. A time is fixed for him to come and I have tried to be downstairs to meet him on such occasions. I normally turn on the radio or record player so that there is some background noise in the room when the confessor is with the Cardinal. To the extent possible it is good to try to encourage the Cardinal and the confessor to keep their visit with each other relatively brief.

As you know, the Cardinal's major living expenses are covered by a special fund provided by an American charitable organization. The Cardinal also receives from Monsignor John S. Sabo of South Bend, periodic lists of mass intentions and the usual stipends that accompany these. Monsignor Sabo makes out a check to the officer who is currently "Attache" and I have normally cashed these with the Budget and Fiscal officer for forints and kept the resulting monies in my own file noting receipts and disbursements in a rather informal fashion. In this connection the Car-

dinal is very scrupulous that the mass intentions entrusted to him will be said and he keeps the current list of intentions in the center top drawer of his desk dating each intention as he says the mass. He has asked that should he become ill, die or otherwise be unable to say the masses entrusted to him that the intention names not yet completed be returned to Monsignor Sabo or, alternatively, passed on to some other priest. He has also asked that his missals and breviaries be passed on to Monsignor Varosi or to some other needy priest in the event of his death although his rosary and a prayer book should be kept with his body.

I believe you will want to outline anew both to the Cardinal and to Mr. Jazyanka your desires in connection with such mail or other communications to the Cardinal which is passed on to him after receipt by the Legation. In general, you have instructed me on a case-by-case basis to what extent you wish such communications acknowledged and the files will contain examples of the various forms these acknowledgements and thanks may take.

I have, each week, usually when I have been duty officer, gone over the following Sunday's gospel with the Cardinal to correct his pronunciation and I assume he will wish to continue this practice with one other Legation staff member. He prefers not to mix his models since our pronunciations all vary.

The Residence gardener has been providing flowers in season weekly for Sunday mass. If Mr. Jazyanka is unable to arrange these, the chars can do this Friday evening if the flowers come on Friday.

When Dr. Boyer came to examine the Cardinal in 1960 he prescribed some medicine to help the Cardinal's circulation. I have been asking the Embassy/Vienna personnel officer to have the Embassy medical advisor get this medicine when necessary and *pouch* it to us. As Mr. Jazyanka already knows, we have normally sent a personal blank check to cover the cost and upon finding out what the cost was I have debited the forint equivalent from the Cardinal's cash fund. When Dr. Lynsky last came he suggested that the Cardinal wear elastic stockings to support his varicose veins and I obtained these gratis from Geza Katona, a former Legation staff member now in Washington. Katona also sends on a regular basis certain Catholic periodicals and newspapers and, although I am sure that he will wish to continue doing this, I will be available for any special procurement missions when I am in the United States.

66

Mindszenty köszöni Sabo szolgálatait

Mindszenty bíboros levele Sabóhoz

Budapest, 1962. június 10.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 6. gy.

June 10, 1962

Méltóságos Uram!

Köszönöm a 30 + 35 intenciót.

Újlag felvetem a kérdést, nem volna-e jó kicsit pihenni hagyni és máshonnet szerezni.

Köszönöm jószágát József öcsémhez, örülök hogy ő lelki ember.

Küldött több mindent; a könyveknek, szándálnak örültem, mert ezek nem vagy ebben a formában itt nem kaphatók.

Balga – kérdést felteszem emlékeztetőleg.

Talán már enyhült a helyzet; már készen vannak a bencések, piaristák ott is, itt is. Ciszterek, premonstreiek, Notre Dame-ok se ott, se itt.

Szeretettel áldja

Trianon 42. évfordulóján

+ [aláírás hiányzik]

67

Sabo bécsi érkezése és további programja. Miseszándékok küldése

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1962. június 11.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Sabo jelzi, hogy július 17-én 13 órakor érkezik Bécsbe. Legalább pénz -
tekig vagy szombatig ott marad, attól függően, hogy van-e esélyük találko -
ni. – Küld néhány miseszándékot és összesen százhusz dollárt. Ezek a ritka
miseszándékok egy közös barátjuktól származnak. – Van-e valamire szük -
ség? Bécsből Rómába megy, az Exul Familiae találkozóra, de előtte még
szeretne elrepülni a Szentföldre.*

*

Dear Mr. Papendorp:

I hope to be in Vienna on July 17 at 1 P.M. I will stay there until at least Friday or Saturday depending on a chance to see you.

I am sending some intentions: 20 – pro defunto @ 5.00 low masses amount \$100.00. 10 pro defunctes sacerdotibus @ 2.00 amount 20.00. Thus the check is for \$120.00. These rare ones are from a mutual friend.

Is there anything needed there? I will be going from Vienna to Rome for the *Exul Familiae* meeting but before it I would like to fly to the Holy Land.

Regards,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo [s. k.]

Encl.

68

**Miseszándékok. A misekönyv ára. Papendorp csomagol
J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz**

Budapest, 1962. június 13.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy. Másik példány: 1. do., 2. gy.

Papendorp megköszöni Sabo levelét és az új miseszándékokat. Vendégük hálás a folyamatos segítségéért, és áldását küldi. – Tothék, Sabo plébániájáról, az előző héten benéztek [a követségre], és átadták Sabo üdvözlését.¹⁰⁸ Kedves volt, hogy nem feledkezett meg róla. – Küldi a 28 dolláros csekkjét a misszálé költségére. Még egyszer megköszöni, hogy megküldte. – Jó utat kíván Európába. Ha a jövőben netán levelezni óhajtana vele, amikor külföldön jár, akkor írjon a bécsi amerikai nagykövetségre. Nincs szükség arra, hogy Sabo utaljon a budapesti munkakörére. Egyre inkább úgy néz ki, hogy nem tudnak találkozni a Pázmáneumban, meg Papendorpnek csomagolnia kell, és el kell még varrnia a szálakat a távozása előtt. Azonban lehetséges, hogy Mr. Torbert, az ügyvivő vagy a követség egy másik diplomatája esetleg Bécsben tartózkodhat Sabo látogatásakor. Amennyiben így alakulna, örülnének, ha találkozhatnának Sabóval.

*

---

¹⁰⁸ David Tothék immár második alkalommal néznek be a budapesti követségre.

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter enclosing the new intentions. Our friend is appreciative of your continued support and sends his blessings.

Your parishioners, the Toths, stopped in last week and gave me your greetings. It was kind of you to remember me.

I enclose my check for \$28.00 to cover the cost of the missal. Thanks again for sending it.

Let me wish you a bon voyage for your trip to Europe. Should you have reason to correspond with me while you are abroad, please write me at the American Embassy, Vienna. No indication of my assignment here is necessary.

It seems increasingly unlikely that I will be able to see you at the Pazmaneum; I will in all probability be in the throes of packing and wrapping up details prior to leaving. However, there is a possibility that Mr. Torbert, the Charge d'Affaires, or another officer of the staff might be there during your visit and, if so, I know they would appreciate the opportunity of a chat with you.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

Enclosure: Bank of Bethesda check No. 490 in the amount of \$28.00

69

Sabo bécsi érkezése. Tothék nincsenek beavatva a részletekbe

Sabo levele J. Theodore Papendorp

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1962. június 23.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo köszöni Papendorp levelét és a csekket 28 dollárról. Ha lehetséges lenne, hogy Torbert július 18-án találkozzon vele, akkor hamarabb indulhat - na el Innsbruckba és Rómába. – Kéri, hogy Papendorp készítse fel az utód - ját a vele való kapcsolattartásra. – Tothék hazaérkeztek, elmondták, hogy találkoztak Papendorppal. Nem értették, hogy amikor megkérdezték, van-e üzenete, Ön még csak üdvözlétét sem küldte nekem. Így Papendorp beláthat - ja, hogy nem tudják, ki az ő kapcsolatuk. Sabo Európába menet és onnan jövet is találkozni fog [Légrádi] Józseffel.

*

Dear Mr. Papendorp:
Received your letter and your check for \$28.00. Thank You.
Would it be possible for Mr. Torbert to see me on July 18th. I could then get an earlier start for Innsbruck and Rome.
Will you please prepare your successor to have a contact with me.
The Toth's arrived home. They told me they saw you – were puzzled when they asked if you had a message and you did not even send regards. You see they have no idea of what our contact is. I will see Joseph both on my way to and return from Europe.
Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo P.A. [s. k.]

70

**Papendorp készül a bécsi találkozásra, 1. Tothék ügyét sajnálja
J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz**

Budapest, 1962. július 5.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 2. gy.

Zárolás feloldása és levéltári jelzete mint a fentebbi dokumentumoknál.
Papendorp köszöni Sabo június 23-án kelt levelét. Reméli, hogy válasza még a Bécsbe való indulása előtt eljut hozzá, és az utazása kellemes lesz. – Amint lehet, a követség szeretné megszervezni a vele való bécsi találkozót. Jelenleg úgy tűnik, hogy Torbert a Sabo által megadott napon nem tud Budapestről elszabadulni. Azonban Papendorp tervezi az utat, és a Pázmáneum révén üzenetet hagy érkezéséről úgy, hogy Sabo továbbutazását ne kelljen sürgősen halasztani. – Papendorp őszintén sajnálja, hogy Tothék nem értették, hogy jókívánságain túl nem tudott többet üzeni, de nekik itt [Budapesten] elővigyázatosnak kell lenniük, hogy mit mondanak ki hangosan vagy üzennek. Másrészről megnyugtató, hogy Tothék nem tudnak a [bíborossal való] kapcsolatukról. Ha Sabo újra látja őket, kéri, adja át jókívánságait és biztosítsa őket, hogy ez nem a tisztelet hiánya volt. – Még nincs eldöntve, hogy ki lesz az új kapcsolattartó közös barátjuk felé, de biztosítja Sabót, hogy mihelyt ez tudható lesz, értesíteni fogja őt. Az utódját Papendorp el fogja igazítani.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter of June 23. I trust this one will still reach you before your departure for Vienna and that you will have a pleasant trip across.

Certainly we will try to arrange to meet you in Vienna as early as possible. It appears at the moment that Mr. Torbert will not be able to get away at that time but I will plan to do so and get a message to you through the Pazmaneum as to when I can arrive so that your onward journey need not be delayed unnecessarily.

I am indeed sorry that the Toths were puzzled about my failure to send more than best wishes; we here must obviously be very careful about what is said out loud. On the other hand, their lack of knowledge of our relationship is indeed reassuring. When you see them again please give them my regards and assure them I meant no disrespect.

It has not yet been decided who on the Legation's staff will succeed me with regard to our mutual friend, but you may be sure that I will write you promptly about this, as well as give the successor the necessary briefing.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

71

Papendorp készül a bécsi találkozásra 2.

J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1962. július 12.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 1. do., 2. gy.

Zárolás feloldása és levéltári jelzete mint a fentebbi dokumentumoknál.

Papendorp köszöni Sabo június 11-én kelt levelét,¹⁰⁸ amely csak július 10-én érkezett Budapestre, továbbá a miseszándékokat. Az öszekötő is július 17-én érkezik Bécsbe, és július 18-án délelőtt megpróbálja a Pázmáneum útján elérni Sabót.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter of June 11 which reached us only on July 10, and for the enclosed intentions.

---

108 Ez a levél nem került elő az általunk fellelt diplomáciai források közül.

I, too, will arrive in Vienna on July 17 and will attempt to reach you via the Pazmaneum on the morning of July 18.

Sincerely yours,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

72

Papendorp készül a bécsi találkozásra 3.

J. Theodore Papendorp másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1962. augusztus 1.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Zárolás feloldása és levéltári jelzete mint a fentebbi dokumentumoknál.

Papendorp megköszöni a bécsi találkozót. Közös barátjuk igen hálás volt, hogy hallhatott a megbeszélte témákról. A paténát és a kelyhet¹⁰⁹ nagyon köszöni. – Ezt a levelet Papendorp elsősorban azért írja, hogy [közölje:] „eb - ben” a kapcsolattartásban az utódja Mr. Alfred L. Jazyuka lesz, és a jövőben Sabónak vele kell leveleznie. Használja ugyanazt a címet, amit az ő eseté - ben. Részletesen el fogja Jazyukát igazítani a kapcsolatukról, és reméli, hogy a jövőben az ugyanolyan kielégítő lesz, mint az övék volt. Készülve Budapest elhagyására, mind személyesen, mind pedig barátjukat illetően ismét köszönetét nyilvánítja a folyamatos segítségért, a közös gondolkodásért és gondviselésért. Örömmel végezte ezt a szolgálatát, és reméli, hogy lesz még alkalmuk találkozni, ha a jövőben Sabo Washingtonban jár. Még nem tudja, hol fog lakni, de megadja, hol lehet őt a Departmentben elérni.

*

Dear Monsignor Sabo:

It was indeed a pleasure to meet you personally in Vienna and our friend was most appreciative of hearing of the things we discussed. Your help with the cap and chalice is very much appreciated.

This letter is primarily to inform you that my successor in “this” connection will be Mr. Alfred L. Jazyuka and your future correspondence should be with him. The same address you used with me will also be proper. I will explain our

---

¹⁰⁹ Misemondás kellékei, a paténa [cap] a nagystya elhelyezésére szolgál, a kehely szintén szükséges. Sabo láthatóan ezeket hozta ajándékba Mindszenty bíborosnak.

Msgr. John Sabo and Cardinal Mindszenty, 1962

---

relationship in detail to Mr. Jazyanka, and I know that your future contacts with him will be as satisfactory as I hope ours were.

In leaving Budapest I want to thank you again both personally and in behalf of our friend for your constant help, thought, and consideration. It was a pleasure to have dealt with you and I hope I will have the opportunity to see you now and again should you be in Washington in the future. I do not as yet know where I shall be living, but I can be reached through the Mutual Defense Control Staff, Department of State.

Sincerely yours,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

73

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele Alfred L. Jazyanka budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1962. augusztus 29.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo mellékelten küldi a miseszándékok listáját és egy csekket hatvan dollárról. Feltételezi, hogy Papendorp elmagyarázta a használat módját. Egyben reméli, hogy kapcsolatuk olyan baráti lesz, mint Papendorppal volt. Ha barátjuknak bármire szüksége lenne, kéri, hogy Jazyanka ne mulassza el őt értesíteni.

*

Dear Mr. Jazyanka:

Am enclosing a list and a check. I think Mr. Papendorp explained our use of it. I hope our relations will be as friendly as they were with Mr. Papendorp.

Should our friend need anything please don't fail to ask.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, V.G., P.A. [aláírás hiányzik]

Encl. Check \$60.00

74

Kapcsolatfelvétel Sabóval.

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Alfred L. Jazyanka budapesti követségi másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1962. szeptember 7.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Jazyanka levelének elsődleges célja a kapcsolatfelvétel, mert illusztris vendégük ügyeinek ő lesz az őrzője. Papendorp beszámolt bécsi találkozá - sukról, és természetesen beszámolt a vendégüknek is. Vendégük nagyra ér - tékeli Sabo és hívei segítőkészségét, és bár attól fél, hogy terhet jelent, hálás, ha a miseszándékokat továbbra is megkaphatja. [Ez a segítség] a követség álláspontja szerint is igen értékes, mert bármely más megoldás esetén szá - mos bonyodalom léphetne fel. Ha Sabo már küldött további listát, amely ke - resztelte ezt a levelet, alkalmas lenne, ha kaphatnának egyet, mert a jelenlegi már kimerült. Jazyanka még egyszer köszöni a folyamatos segítséget.

*

Dear Monsignor Sabo:

The purpose of this letter is primarily to establish contact with you in my capacity as custodian of the affairs of our distinguished guest, succeeding Mr. Papendorp.

Mr. Papendorp related the gist of your helpful conversation in Vienna to me, and, of course, to our guest. He appreciates your generosity and that of your parishioners very much, and although still fearful that he constitutes a burden, he is grateful that this source of intentions will continue. From our point of view it is very helpful since any other arrangement would be fraught with complications. If you have not already sent an additional list which has crossed in the mail, it would be helpful to have one, as his present supply is exhausted.

Thank you for your continued help.

Sincerely yours,

Alfred L. Jazyanka [aláírás hiányzik]

75

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Alfred L. Jazynka budapesti követségi másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1962. október 11.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Jazynka köszöni Sabo augusztus 29-én kelt levelét az új miseszándékokkal. Elnézést kér a csekk késedelmes beváltásáért, amelyet csak a levél-írás napján tesz meg, de volt valamennyi készpénze, és úgy gondolta, megvárja, míg szükség lesz rá. A jövőben igazolni fogja Sabo leveleinek vételét és nem késlekedik a csekkek beváltásával, így gyorsabban kerül sor azok könyvelésére. Megkérdezte a vendéget a miseszándékokról, és az a válasz, hogy fogytán van. Lehet, hogy ismét keresztezni fogják egymást leveleik. A vendég nagyon köszöni folyamatos segítségét és áldását küldi.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your letter of August 29 enclosing the new intentions. Please excuse my delay in cashing the check, which I am doing today, but I had some cash on hand and decided to wait until the need arose. In the future, however, I shall acknowledge your letters and cash the checks upon receipt, thereby permitting the checks to clear more rapidly for your accounting convenience.

I have just checked with our friend on intentions and he states that he is running low. Once again, it will probably be a case of our letters crossing in the mail. He is most appreciative of your continued support and sends his blessings.

Sincerely,

Alfred L. Jazynka [aláírás hiányzik]

76

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Alfred L. Jazyanka budapesti követségi másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1962. október 18.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Jazyanka kifejezi „köszönetüket” a legújabb listáért. Éppen jókor jött, hogy az előző sorozatot folytatni lehessen. Ugyanakkor a szándékok és a felajánlók nem voltak egyértelműen megjelölve. Jazyanka úgy véli, hogy a lista baloldali oszlopa a szándékokat sorolja fel. Barátjuk viszont úgy gondolja, hogy az ellenkező ugyanennyire lehetséges. Még egyszer küldi nagyrabecsülésüket Sabo segítségéért és kedvességéért.

*

Dear Monsignor Sabo:

“Our” thanks for your latest list and note. The list arrived at just the right time to replace the previous series. However, the intended and those offering the intentions were not clearly defined. I conclude that the left side column lists the intended. Our friend believes the opposite is quite possible.

Once again, his and my appreciation for your help and kindness.

Sincerely,

Alfred L. Jazyanka [aláírás hiányzik]

77

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Alfred L. Jazyanka budapesti követségi másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1962. november 23.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Jazyanka köszöni a miseszándékokat és az október 30-án kiállított csekkeket.¹¹⁰ A lista tisztázta a korábbi zavart, amelyet annak elhagyása okozott, hogy megjelölték volna, ki az adományozó, és milyen szándékra adományoz. Azon korábbi döntését, hogy a csekkeket az érkezésüket követően azonnal

---

¹¹⁰ Ez a levél nem került elő forrásainkban.

beváltja, Jazynkának meg kell változtatnia, mert a barátjuk azt óhajtja, hogy hagyja őket függőben, amíg a kötelességének eleget tesz. Jazynka reméli, hogy ez nem fog Sabónak kellemetlenséget okozni. – Barátjuk áldását küldi, és köszöni a folyamatos segítséget.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your list of intentions and check, dated October 30, 1962. The list clarified any confusion caused by the previous omission of “by” and “for”.

I fear my decision to cash each check as it arrives had to be reversed. Our friend prefers that I hold them, at least until the obligation is fulfilled. I trust this arrangement doesn't inconvenience you.

He sends his blessings and thanks for your continued help.

Sincerely,

Alfred L. Jazynka [aláírás hiányzik]

78

A bíboros emlékiratainak sorsa

H. G. Torbert, Jr.¹¹¹ ügyvivő emlékeztetője

Budapest, 1962. december 4.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 2. do., 1. gy.

1962. november 21-én a bíboros arra kérte Jazynkát, hogy a mellékelt föl - jegyzések szerint bizonyos levelezést folytasson az emlékirat szerkesztésével kapcsolatban. Miután Torbert a kérdést megbeszélte a bíborossal, Mindszenty egyetértett azzal, hogy elegendő lesz, ha jelen emlékeztetőt a végrendeletéhez csatolják. Ebben az volt a kérése, hogy az emlékiratainak kiadásával Spellman bíboros foglalkozzék, de belátta, hogy a bíboros nagyon elfoglalt, ezért megnevezte Sheen püspököt¹¹² és Mons. Sabót,¹¹³ mint akiket

---

111 1962 végén Torbert már távozóban volt Budapestről. Utódja Owen Thomas Jones (1907–2003) lett.

112 Fulton John Sheen (1895–1919), Peoriában, Illinois államban született, rkat. pap 1919-től, ismert rádiós és televíziós igehirdető. 1951-től New York (tehát Spellman bíboros) segédpüspöke, 1966-tól 1969-ig a New York állambeli Rochester püspöke, majd címzetes érsek.

113 Torbert emlékeztetője Szabót ír, Sz-szel.

szeretne, ha érdeklődnének ezen feladat iránt. Ezt követően Torbert a bíboros rendelkezéseit rögzíti az emlékiratok kiadásával kapcsolatban. Az emlékeztető magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 99. sz. dokumentum, 330sk.

*

On November 21, 1962, the Cardinal requested Mr. Jazynka, in accordance with the attached notes, to engage in certain correspondence regarding the editing of his memoirs. After conversation with me he agreed that it would be satisfactory if I recorded them in a memorandum to be attached to his testament. They apparently modify instructions left in his testament on these matters. The following are the ideas he has in mind:

He apparently has requested in his testament that Cardinal Spellman assist in publishing his memoirs. Realizing that the Cardinal is very busy and not in very good health, he asked that the names of Bishop Sheen and Monsignor Szabo be added as persons whom he would like to interest themselves in the work.

He would like us to keep our eye out for illustrations that would be useful in the edition which may appear in American newspapers or periodicals or in Hungarian ones. He suggested particularly that the photograph of him published in the March 24, 1962 issue of the Paris edition of the *New York Herald Tribune* and in the December 5, 1961 issue of *Corriere Della Sera* would be useful. He would like to have pictures taken of his palace in Budapest and of other buildings which figure in the story of his career.

Although he apparently has requested in the testament that the pictures be distributed throughout the text, he now suggests that they be collected in succeeding pages in one or more parts of the text. He likes the format of the "Story of Cardinal Spellman" published in 1962. Although he has divided his text into four volumes he has no objection to it appearing in one or two volumes as may be convenient.

1963

79

**A bíboros tiltott kapcsolattartási kísérlete, 1.
Owen T. Jones¹¹⁴ levele Harold C. Vedelerhez¹¹⁵**

Budapest, 1963. január 10.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 1. gy. (két példány)

A Department példánya: EE, 11. do., 2. gy.

Mindszenty szónak teszi, hogy egy könyvben pénzt küldött az egyik barátjának, de a pénz nem érkezett meg és a könyv üresen ért vissza hozzá. Owen T. Jones ügyvivő levélben számol be Harold C. Vedelernek, a Kelet-Európai Ügyosztály igazgatójának. Az ezer forintot a diplomaták vették ki és emlékeztek a bíboros menedékének szabályaira Jones leírja a pénz forrását is: a Mons. Sabo által küldött összegek azok, amelyek felett a bíboros rendelkezik, és azokból jótékonykodik. Ez a tevékenysége kiterjedtebb, mint azt a követség korábban feltételezte. A levél magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 101.sz. dokumentum, 333–335.

*

There has been a sequel to the incident reported to you by Turner Shelton¹¹⁶ in his letter dated December 27, 1962.

The night before last the Cardinal commented to Carl Sharek that it had come to his attention that some money contained in a book destined for a friend of his had

---

114 Wailes kinevezett követ, Barnes, Ackerson, Torbert után Mindszenty bíboros életébe belép a következő amerikai ügyvivő: Owen T. Jones, aki 1964-ig áll majd a követség élén. Jonest a belgrádi nagykövetség első beosztotti posztjáról (1960–1962) helyezték át a magyar fővárosba. Néhány munkanapot itt töltött, ezt követően konzultációkra Washingtonba utazott.

115 Harold C. Vedeler (1903–2007) 1959–1965 között a Department Kelet-Európai Ügyosztályának igazgatója. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m., 804.

116 Torbert távozása és Owen T. Jones megérkezése között néhány hétig Turner Shelton (1915–1982) volt a budapesti ideiglenes ügyvivő.

been removed. He said he understood that Joe Sherman¹¹⁷ had removed it. In subsequent conversation Sharek ascertained that the book had come back into the Legation together with a message that the money had not been received. The Cardinal deplored to Sharek this apparent sequestration of funds that was destined for the needy in this area. While enjoining Sharek not to speak to Shelton or myself on this, he asked Sharek to discuss this matter with Sherman. Sharek reported the incident to us.

Shelton and I took the matter up with the Cardinal late yesterday afternoon. Shelton recalled the original circumstances and said that the money and the handwritten note had been removed in order to protect the individuals involved, the status of the Cardinal himself within the Legation and the position of the Legation generally. The ground rules under which we are obliged to operate in granting him asylum were recalled to the Cardinal and the envelope and money (1,000 forints) returned to him. After commenting at length on the poverty of many Hungarian pensioners and the inadequacy of the present pension system, and stressing the overriding moral obligations he felt to help the needy from whatever resources he had, the Cardinal expressed surprise that we had interceded on something that he had been doing regularly ever since he has been here. He asserted that there was no danger to the people involved in his transmission belt and in any event the Hungarian Government would be put in a bad light internationally if it chose to make an issue of his sending such modest funds to the needs. He could not understand why money could not be permitted to leave the Legation while a book could and why he had not been informed of the interception at the time this occurred.

At this point I told the Cardinal that this had been reported to me on my arrival, that I had satisfied myself that the Legation officers involved had acted correctly and that this was a problem that I planned to discuss with the Cardinal after familiarizing myself more fully with the Legation's operations. While expressing the greatest sympathy for the humanitarian considerations that prompted His Eminence in this action, I pointed out that it served to jeopardize both his own position here and the position of the Legation in general. The Cardinal became progressively more relaxed, said that now that this had become a matter of official note he understood and accepted the original envelope and money that had been proffered him. This portion of the talk closed by his recalling in a good-humored sort of way, that the Department had become more and more strict on these matters. He added, however, that the Legation officers were always courteous and kind.

On leaving, I recalled to the Cardinal that I would be returning to the States next week for consultation and that I hoped to have another chat with him before departing. This elicited a troubled reaction. He recalled a request made of Mr. Torbert that

---

¹¹⁷ Joseph „Joe” Peter Sherman (1926–2005) II. o. titkári rangban 1962–1964 között szolgált a budapesti amerikai követségen. Mindszenty végrendeletének egyik tanúja volt.

if there were any change in our Government's relations with the Hungarian Government, he be informed in advance. Shelton recalled your conversation with him on this point saying first that you had indicated there were no present plans on this matter and secondly that account would be taken of his interest in all matters. This did not satisfy him. He recalled Bill Tyler's¹¹⁸ statement before the House Foreign Affairs Committee on the "captive peoples" problem and said that there was a disposition on the part of our Government to find an accommodation with the present regime in Eastern Europe. Although I came here as Chargé he said it was possible that my status might be changed over a six or seven month period or an American Minister brought in to replace me. The Legation would know of such changes in advance and he urged again that he be informed so that he could, in the meantime, "make his own arrangements". The meeting closed on a reasonably friendly vein when I told him he should not read too much into my returning for a routine consultation. I pointed out that newly arriving officers ordinarily have their consultations and briefings in Washington while on route. In my case, I came directly from Belgrade. This seemed to reassure him somewhat.

It seems to me the foregoing highlights three things:

1. The Cardinal's channel with the outside is more effective than had been realized and may be a long standing. In spite of the additional precautions taken since the incident was first reported, the book got back into the Legation with a message.

2. The Cardinal has been disbursing funds through channels other than his confessor and his sister as had been originally believed here. I understand that the pool from which he draws is that which accumulates from the contributions of Monsignor Szabo of Cleveland. I also understand that it is possible to account for the bulk of the dispersals by the Cardinal. They have been made, apparently, through his confessor. While the amounts involved are relatively small the circumstances of this incident do indicate an active channel to the outside that could be used for other purposes as well.

3. The Cardinal is still in a troubled state of mind over what he understands to be our policy of accommodation with Eastern Europe regimes that will eventually lead to a normalization of relations with this regime here in Budapest and thus jeopardize his status with the Legation.

The developments reported here involve things that will probably feed the current uneasiness of the Cardinal's. I shall be looking forward to discussing the implications of all of this in depth with you in a couple of weeks. Meanwhile, we are

---

118 William „Bill” Royall Tyler (1910–2003) hivatásos amerikai diplomataként Párizsban, Bonnban és Hágában szolgált. 1958–1961 között a Nyugat-európai Ügyosztály igazgatója. 1962-ben Kennedy elnök Európa-ügyi helyettes államtitkárnak nevezi ki, ezt követően államtitkár (1962–1965).

exploring the possibilities of bringing under control the channels with the outside the Cardinal apparently is now maintaining.

All good wishes.

Sincerely,

Owen T. Jones [not signed]

80

A bíboros tiltott kapcsolattartási kísérlete, 2.

Harold C. Vedeler válaszelevele

Turner B. Shelton ideiglenes ügyvivőnek Budapestre

Washington, 1963. január 18.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 2. gy.

A Department hivatali példánya: EE, 11. do., 2. gy.

Vedeler ezt a válaszelevelét Jones távollétében a helyettesének címezi. Iga - zolja Shelton 1962. december 27-i levelének és Jones január 10-i részletes információinak vételét. Mind a titkos csatorna létezése, mind pedig a bíboros hozzáállása aggasztja a Departmentet. Vedeler helyteleníti a bíboros törekvé - sét, hogy – bár ismételten kapott eligazítást, ennek ellenére – figyelmen kívül hagyja menedékének szabályait és veszélybe hozza saját és a követség helyze - tét. Ehhez adódik az, hogy politikai ügyekben szívesen kioktatja és szondázza az amerikai diplomátákat. Vedeler egyben arra utasítja Sheltont, hogy a to - vábbiakban is tartsa be a megállapított szabályokat, és a szükségesnek tartott eszközökkel blokkolja a bíboros által engedély nélkül használt csatornákat. Jones washingtoni konzultációi során a Department alaposan meg fogja vizsgálni az ügyet.

*

We were very glad to have your letter of December 27¹¹⁹ and Owen's follow-up letter of January 10 on the situation that has been uncovered regarding the Cardinal's clandestine communication with outside parties. Like Owen and yourself, we are deeply disturbed by the matter, particularly because of the probable existence of

---

119 1962. december 27-én kelt jelentésében Shelton arról számolt be washingtoni felette - sének, hogy visszatartotta König bíboros üdvözlő levelét, és nem adta át a címzettnak, Mindszenty bíborosnak. Jelzete: Bp Cardinal Files, 2. do., 2. gy.

the channel over a long period of time and its apparent effectiveness. We are equally disturbed by the Cardinal's attitude toward the matter and depressed by the fact that, despite the clear and repeated explanations that have been afforded to him over the years concerning the established restrictions on his communications and on any use by him of the Legation as a base for political or ecclesiastical activities, he chose to contrive ways to avoid them. His conduct reflects little understanding of the delicacy of our position (or of his own) in respect to his situation of refuge. His characteristic approach seems further reflected in his penchant for constantly lecturing and probing us on policy matters, developments in our relations with Hungary, and the nature of our intentions.

What does all this add up to for the Legation and the Department? Continuing problems and headaches, obviously! What do we do? Hold firmly to our established ground rules and block off these unauthorized channels by such means as we determine to be appropriate and necessary! We intend to go into the matter thoroughly with Owen while he is on consultation here.

We feel that Owen and you have handled the situation very well thus far and that all of you, including Joe Sherman, are to be commended for your alertness and perspicacity in bringing it to light. This aspect of developments has been most reassuring to us.

With all best wishes,
Sincerely,

Harold C. Vedeler [s. k.]

81

Összefoglaló jelentés a bíboros és Sabo kapcsolatáról

Owen T. Jones levele Harold C. Vedelerhez

Budapest, 1963. február 19.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 2. gy. és 2. do. 5. gy.

A Department példánya: EE, 11. do., 4. gy.

A szöveg fontossága miatt nem tartalmi kivonatot adunk, hanem a teljes dokumentum fordítását (amely, a jegyzetekkel együtt, Deák András Miklós munkája).

Miután visszatértem [Budapestre], a munkatársaimmal alapos vizsgálat tárgyává tettük azt a gyakorlatot, amelyet a követség az évek során a Mon-

signor Sabo-féle levelezés kezelésére kialakított. A jelenlegi megoldás eredete homályba vész. A kérdésben rendelkezésre álló aktáink az 1960 novemberre előtti időszakra már nem nyúlnak vissza. Azok az iratok, amelyek megvannak, azt jelzik, hogy a levelezés időben megelőzi Torbert és Papendorp [hivatali idejét].

Először is hadd körvonalazzuk a jelenlegi gyakorlat jellegét. Amennyire csak meg tudjuk állapítani, ezek az évek során jelentős mértékben nem változtak. Íme, az alapvető elemek:

1. Öt-hathetente Monsignor Sabo a diplomáciai futárpostában olyan személyek nevét küldi meg, akikért a bíboros misét mond. Ezeket a leveleket annak a követségi diplomatának címezik, aki a bíboros szükségleteiért felel. Ez a diplomata most Jazynka. Őt megelőzően Papendorp volt, akinek az elődje Crowley volt.

2. A listához egy csekkét csatolnak, amely kb. 60-70 dollárra rúg. A csekket a követségi diplomata nevére állítják ki. A csekket a követségi diplomata váltja be, és a forintösszeget a követségi személyzet számára érvényes árfolyamon elhelyezi a bíboros számlájára. Úgy tudom, hogy a bíborosnak tudomása van erről a kedvezményes árfolyamról. [Az így kapott forintot] ezt követően a bíboros különféle célokra költi, beleértve szivarok, bor, az oltára virágok, könyvek vásárlására, és ahogy az egyik korábbi levelünkben jeleztük, a magyarországi szegényeknek [juttatott] adományokra fordítja.

3. A lista és a csekk mellé Sebo [sic! recte: Sabo] rendszerint a követségi diplomatának egy levelet [is] mellékel. A diplomata általában elismeréssel nyugtázza Lebo's [sic! recte: Sabo] levelének kézhezvételét. Alkalmanként a diplomata több listát kér, [mégpedig] akkor, amikor a bíboros kezd kifogy-ni a nevekből. Sabo időnként ellátja a bíborost különféle egyházi kellékekkel. Aktáink nem jelzik, hogy a bíboros és Sebo [sic!] közvetlen levelezésben állnának. Az aktákban lerakott levelek diszkréték, megfelelő biztosítékokat tartalmaznak, és jórészt a listák és a kellékek sajátos problémáira korlátozódnak.

4. Azon személyek listáját, akikért misét kell mondania, beadják a bíborosnak. A múltban a követség láthatóan semmilyen másolatot nem őrzött meg. Az egyik ilyen listáról, amely az imént érkezett meg egy 60 dolláros csekkel együtt, mellékelek egy másolatot. Úgy értesültem, hogy a bíborosnak az az általános gyakorlata, hogy a listában haladva, mindennap az azon szereplő egy személyért mond misét.

Úgy tűnik, hogy jó néhány évvel ezelőtt olasz forrásokból egy ilyen lista, vagy listák és némi pénz érkezett arra, hogy a bíboros azokat hasonló módon használja fel. Nincs a birtokunkban olyan részlet, hogy ez honnan származott, illetve azt hogyan kezelték. Úgy tűnik, hogy ezeknek a listáknak már egy ideje Sebo [sic!] az egyedüli forrása.

Úgy tűnik, hogy mindez a bíboros életének igen fontos részét jelenti. Ahogy az egyik diplomatánk mondta, ez lehetővé teszi a bíborosnak, hogy a vallását helyesen gyakorolja azáltal, hogy meghatározott emberekért misét mond. Értelmes napi rutint ad neki, amelynek most már nagy fontosságot tulajdonít. Élénk figyelmet szentel annak, hogy a listák időben megérkezzenek, annak érdekében, hogy megőrizhesse a megszokott napi beosztását. Úgy tudom, amikor [két lista között] űr keletkezik, a bíboros nyugtalanná válik. Azt is mondják, hogy az ebből a gyakorlatból nyert pénz fontos lelki pluszt ad neki. A függetlenség érzetét kínálja neki, hogy olyan személyes dolgokat vásárolhat, mint a szivarok, virágok és könyvek, továbbá [fedezheti] a mosatása és a ruhaneműje javításának a költségeit. A Mindszentyvel gyakran találkozó diplomatáink egyöntetű véleménye az, hogy ennek a rutinnak a bármiféle felborítása, amely a bíboros elszigeteltségének és bezártságának szerves részévé vált, lelkileg káros hatással lenne számára. Arra intenek, hogy egy ilyen hosszúra nyúlt időszak után¹²⁰ nehéz lenne beérni, hogy egy ilyen törés pontosan milyen következményekkel járhatna.

Ennek a gyakorlatnak számos olyan vetülete van, amely aggasztó. Az, amely eredetileg erre az ügyre felhívta figyelmünket, azaz annak a kommunikációs csatornának a lelepleződése, amelyen keresztül a bíboros a követségen kívüli világban eljuttatja a szükségét szenvedőknek az adományait, csak egyike ezeknek.

Egy olyan vetület, amelyre különösen figyelniünk kell az, hogy Monsignor Sebónak [sic!] most már egy egész sorozat levele van a követség diplomatáitól. Olyan levelek, amelyek arról tanúskodnak, hogy a követség hosszú évek óta elfogadja ezt a megoldást. Ha most véget vetnénk a miseszándékok küldésének, ennek esetleg olyan vonatkozásai lehetnek, amelyek túlmutatnak azokon, amelyek a bíboros lelkére hathatnának. [A fennálló gyakorlat] felborítása akkor következne be, amikor lehetőségünk nyílhat, hogy kísérletet tehetünk arra, hogy érvényt szerezzünk befolyásunknak, és a menedé-

---

120 1963 februárjában a bíboros már hetedik éve él a menedékében.

kének¹²¹ problémájára megoldást kereshetünk. [A fennálló gyakorlatot] esetleg olyan módon boríthatnánk fel, amely a bíboros számára és az Egyesült Államokban vagy másutt befolyásos csoportok szempontjából ellenszenves lehet. Ezek mindegyike esetleg elveszíthetné rokonszenvét azon fontosabb célkitűzéseink iránt, amelyeken gondolkodunk. A jelen gyakorlat hirtelen megszakítását, a fentiek összefüggésében és a Sebo-féle [sic!] levelezés aktáinak fényében, esetleg félreérthetik és félreértelmezhetik. Ebben a nehéz ügyben magam arra a következtetésre jutottam, hogy hagynunk kellene a gyakorlat folytatódását. Ön esetleg behívathatná [a Departmentbe] Monsignor Sebót [sic!], és megvitathatná vele a jelen megoldás vonatkozásait. Mi fokozni fogjuk, valójában már fokoztuk is az éberségünket, hogy elejét vegyük a bíboros nem engedélyezett kapcsolatfelvételeinek, amelyek lehetővé tennék neki, hogy [a követségről] pénzt küldjön ki. A pénze természetesen fel fog halmozódni, mivel a most beérkező összegek meghaladják a személyes szükségleteit. Összességében azonban szívesebben vállaljuk ezt a kockázatot, mint a többi.

Amikor majd elkészül a végső feljegyzés arról a menedékről, amelyet ez a követség a bíborosnak biztosít, úgy vélem, kíváncsún lenne, hogy az vegye figyelembe azt a szokatlan emberi problémát, amellyel egy ilyen hosszúra nyúlt azylum [esetében] szembesülünk. Következtetésünk, amellyel rangidős munkatársaim egyetértenek, tekintetbe veszi ezt a megfontolást, és véleményünk szerint ugyancsak számol a valós gyakorlati megfontolásokkal.

Minden jót kívánok!

*

The practices that the Legation has developed over the years in handling the Monsignor Sabo¹²² correspondence has been the subject of a careful review by my colleagues and myself since my return. The origin of the present arrangement is obscure. Our files on it do not go beyond November, 1960. What files we have indicate clearly that it antedates Torbert and Papendorp.

Let us first outline the nature of the present practices. As near as we can ascertain, they have not changed significantly over the years. Here are the essential elements:

1. At intervals of five or six weeks, Monsignor Sabo mails, via the diplomatic pouch, a list of people for whom the Cardinal says Mass. These letters are addressed

---

121 Jones itt és lentebb is az „asylum” szót használja.

122 Jones végig fonetikusán Sebo-t ír, a harmadik pontban betűt téveszt és Lebo-t.

to the Legation officer in charge of the Cardinal's needs. That officer is now Jazynka. Prior to that it had been Papendorp. He had been preceded by Crowley.

2. The list is accompanied by a check that runs around sixty to seventy dollars. This is made out to the Legation officer. The checks are cashed by the Legation officer and forints credited to the Cardinal's account at the rate available for Legation personnel. I understand that the Cardinal is aware of this special rate. He then uses the forints for various purposes including the purchase of cigars, wine, flowers for the altar, books and, as we have indicated in a previous letter, gratuities to the needy here in Hungary.

3. Ordinarily the list and the check are accompanied by a note from Sebo to the Legation officer. The Legation officer has generally acknowledged appreciatively the receipt of Lebo's [sic! recte: Sabo]. Occasionally the Legation officer has written for more lists when the Cardinal's supply of names was running low. At times Sebo has supplied the Cardinal with various ecclesiastical paraphernalia. The files show no correspondence directly between the Cardinal and Sebo. The correspondence in the file is discreet, contains appropriate safeguards and is limited pretty much to the specific problem of the lists and ecclesiastical paraphernalia.

4. The list of people for whom Masses are to be said is passed in to the Cardinal. No copies were apparently retained by the Legation in the past. I attach a reproduction of one such list that just came accompanied by a \$60.00 check. I understand that in working from these lists it has been the Cardinal's general practice to say a Mass for one person on the list each day.

It appears that several years ago such a list or lists and some money were received from Italian sources for the use of the Cardinal in a similar manner. We have no details on the origin of this or how it was handled. Sebo appears to have been the only source of such lists now for some time.

It appears all of this occupies a very important part of the Cardinal's life. As one of the officers put it, it has enabled the Cardinal to practice his religion properly by offering up Masses for specified people. It has given him a meaningful daily routine to which he has come to attach great importance. He shows keen interest in the timely arrival of the lists in order that this daily routine may be preserved. When there is a gap I understand he has shown anxiety. It is also said that the money derived from this practice has given him an important psychological lift. It gives him a feeling of independence for the purchase of personal things like cigars and flowers and books and also for the cost of his laundry and the repair of his clothes. It is the clear consensus of those officers who see a lot of the Cardinal that any disruption in these routines, which have become an integral part of his isolation and confinement, would have a damaging psychological impact on the Cardinal. After such a protracted period, they caution that it would be difficult to gauge just what the implications of such a disruption might be.

There are several aspects of these practices that are troublesome. The one that originally brought this matter to our attention, the exposure of a line of communication of the Cardinal's with the outside here in distributing his funds to the needy, is only one of them.

One aspect of what we should be particularly mindful is Monsignor Sebo having on file now a series of letters from Legation officers that constitute an acceptance by the Legation over a number of years of this arrangement. A termination of it now might have implications beyond just those involved in the psychological impact on the Cardinal. It would come at a time when it is within the realm of possibilities that we may attempt to exert our influence in seeking a resolution of the problem of his asylum, in a manner that may be repugnant to him, and to influential groups in the United States or elsewhere, all of whom might be out of sympathy with the larger objectives that we may have in mind. A sudden termination of the present practice taken in the context of the foregoing and in the light of correspondence on file with Sebo, might be misunderstood and misinterpreted.

My own conclusions on this difficult case are that we should allow the practices to continue. You might wish to call Monsignor Sebo in and discuss the implications of the arrangement with him. We will increase, indeed we have already increased, our vigilance in forestalling unauthorized contacts of the Cardinal, that would enable him to pass this money out. The funds will, of course, pile up, for the amounts now coming in are in excess of his personal needs. In balance, we prefer to take this risk than the other ones.

When the final record is written on the asylum that this Legation has offered the Cardinal I believe it is desirable that it be one that has taken account of the unusual human problem we have in such a protracted asylum. Our conclusion, which is one in which my senior colleagues concur, is one that takes account of that consideration and one that we believe also takes account of realistic practical considerations as well.

All good wishes.

Sincerely,

Owen T. Jones

82

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Mons. Sabo levele Alfred L. Jazyanka

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1963. február 26.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo mellékelten küldi a miseszándékok újabb listáját és a csekket. Barátjukat érdekelheti, hogy néhány héttel korábban New Yorkban járt. [Légrádi] József ministrált neki minden reggel a szentmisénél. Jól van. Sabo Washingtonban három úrral ebédelt, akikre a barátjuk emlékezhet: Nyerges, Katona és Papendorp. Mondja meg a barátjuknak, ha szüksége van vala - mire, tudassa vele.

*

Dear Mr. Jazyanka:

Herein I am sending another list of Masses and a check.

Our friend may be interested to know that I was in New York a few weeks ago. Joseph served my Mass every morning. He is fine.

In Washington I had lunch with three gentlemen he may remember: Nyerges, Katona and Papendorp.

Tell him if he needs anything to let me know.

Regards.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

Encl.

83

Miseszándékok listája Mindszenty számára. A bíboros ruházata

Mons. Sabo levele J. Theodore Papendorpnek

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo mellékelten küldi a miseszándékokat, lásd alább a két listát. Kérdezi, van-e szükség új reverendára. Imádságairól biztosítja.

*

Dear Mr Papendorp

Thanks for the note from Our friend. Will you forward this one to him.

Is he in need of clothes? Does he need a new cassock?

Sincerely yours

Msgr John S. Sabo [s. k.]

[P. S.] Prayerful greetings for a happy season for you.

84

Miseszándékok listája Mindszenty bíboros számára

Mons. Sabo levelének melléklete

South Bend, é. n.

Fotosztatikus másolat, nehezen olvasható, gépelt

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

OUR LADY OF HUNGARY CHURCH

829 WEST CALVERT STREET

SOUTH BEND 14, IND.

MASSSES TO A PRIEST IN HUNGARY¹²³

FOR:¹²⁴

BY:

1. Rozalia Arr

Mary Kaszas – Mr. & Mrs. Jos. [Madar?]

2. ”

Mr. & Mrs. Karl Barta

3. ”

Mr. & Mrs. Michael Tomolak

4. ”

Mr. & Mrs. Anthony Warsits

5. ”

Mr. & Mrs. Jos. Sipocz Sr. Jos & Trump

6. Anna Rossberg

Mr. & Mrs. Karl Farkas

7. ” ”

Mr. & Mrs. Andrew Fuchs

8. ” ”

Mr. & Mrs. Frank Orban

9. ” ”

Mr. & Mrs. Anthony Imkowski

10. ” ”

Mr. & Mrs. Steve Meszei

---

¹²³ Miseszándékok egy magyarországi pap számára.

¹²⁴ Ezen a két listán a bal oldalon szerepel, kinek a javára szándékozik misét mondatni a jobb oldalon szereplő adakozó.

11. Stanley Jozwiak	Mr. & Mrs. Clem Paczkowski
12. Michael Pinter	Mr. & Mrs. Richards Radics
13. Michael Pinter	Mr. & Mrs. Clas Neil
14. Michael Pinter	Mr. & Mrs. Alex Horvath
15. Michael Pinter	Mr & Mrs. N. L. Berfanger
16. Michael Pinter	Mr. & Mrs. Baldie Riba
17. Alex Nemeth	Mr. & Mrs. George Klipich
18. Alex Nemeth	Mr. & Mrs. Paul Szalay, Sr.
19. Alex Nemeth	Mr. & Mrs. Alex Vecs
20. Alex Nemeth	Mr. & Mrs. Alex Nagy
21. Mrs. Clarence Richard	Mary Bokary
22. Bes Dyerling	Mr. & Mrs. George Gray
23. Steve Fabian, Sr.	Mrs. Louis Tars
24. Steve Fabian, Sr.	Mr. & Mrs. Ges. Karner
25. Steve Fabian, Sr.	Mr. & Mrs. Nick Gergacz
26. Steve Fabian, Sr.	Mr. & Mrs. Alex Forray
27. John Lucas – Vera Nagy	Mr. & Mrs. Frank D. Nagy
28. John Lucas – Vera Nagy	Mr. & Mrs. Frank D. Nagy
29. George Lorence	Mr. & Mrs. C. Paczkowski
30. Harry Kanczuczewski	Mr. & Mrs. Frank Wenisch

85

Miseszándékok listája Mindszenty bíboros számára

Mons. Sabo levelének melléklete

[South Bend, Indiana], é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

OUR LADY OF HUNGARY CHURCH
829 WEST CALVERT STREET
SOUTH BEND 14, IND.

MASSES SENT TO A PRIEST IN HUNGARY

For:

By:

1. Michael Pinter
2. “ “
3. “ “

Mrs. Louis T. Molnar
Mr. & Mrs. Emery Nemeth
Mr. & Mrs. Steve Torok

Mons. John Sabo és Mindszenty bíboros, 1963

---

4. Michael Pinter	Mr. & Mrs. to Lancheweerd
5. " "	Mr. & Mrs. Keith Taylor
6. Brigita Wittner	John Lukacs
7. " "	Mr. & Mrs. Nicholas Gergacz
8. " "	Mr. & Mrs. John Klebusits
9. " "	Mrs. Mary Horvath
10. " "	Mr. & Mrs. Andrew Beck
11. " "	Mr. & Mrs. Charles Orban
12. Peter Arr	Mr. & Mrs. Frank Kuminecz
13. "	Mr. & Mrs. Michael Nemeth
14. "	Mr. & Mrs. Alex Vargo
15. "	Mr. & Mrs. Michael Tomolak
16. Gizella Horvath	Mr. & Mrs. Louis Kertesz
17. " "	Mr. & Mrs. Louis Klebusits
18. " "	Mr. & Mrs. George Racz
19. " "	Mrs. Frank Balint
20. " "	Mrs. Helen Vida
21. Rose Mary Papai	Mr. & Mrs. Hubert Kuzmits
22. Rose Mary Papai	Mr. & Mrs. Nicholas Gergacz
23. Rose Mary Papai	Mr. & Mrs. August Szokolics
24. Rose Mary Papai	Mr. & Mrs. John Nemeth
25. Andrew Natala	C & R Scherpercel
26. " "	Mr. & Mrs. Joseph Vargyas, Br.
27. " "	Mr. & Mrs. Michael Barany
28. " "	Mr. & Mrs. Andrew Beck
29. " "	Mr. & Mrs. Julius Egyhazy
30. Joseph Herczeg, Sr.	Mr. & Mrs. Steve Wieger
31. " "	Mr. & Mrs. Joseph N. Herczeg
32. " "	Mr. & Mrs. Frank J. Nagy
33. " "	V. Troutman and P. Stosebroker
34. Anthony Gloyeski	Mr. & Mrs. Frank Wenisch
35. " "	Mr. & Mrs. William Wenisch

Hét kézzel írt sor, Sabótól Jazyknának, összegzi a miseszándékok stipendiumait.

86

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
Mons. Sabo levele J. Theodore Papendorphoz

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Sabo hatvandolláros csekket küld Papendorpnek, születésnapra jókíván -
ságait kéri továbbítani barátjuk felé, Rómába készül, az Exul Familia augusz -
tus 3. és 7. közötti ülésére. Ezt megelőzően Bécsben lesz. Kérdezi, hogy Pa -
pendorp is jár-e valamikor arrafelé. Kézírásos, nehezen olvasható.*

*

*... a check for JTP 60.00 I thought I told you, ... should be our annual ... I'll
send it at once. I hope you [...] my friend happy birthday for me. I hope ... he in
Rome for ch. "Exul [sic! – recte Exsul] Familiae"¹²⁵ Anniversary meeting Aug 3 to
7. Before that I hope to be in Vienna. Will you be there any time?*

Sincerely

Msgr. John S. Sabo [s. k.]

87

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
Mons. Sabo Jazynkához

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Sabo Jazyknának harminc kétdolláros miseszándékot és egy hatvando -
láros csekket küld. New York felé tart és [Légrádi] Józsefnél fog meg szállni.
Reméli, hogy Washingtonban találkozni fog néhány, Jazynkával közös
barátjukkal.¹²⁶*

*

---

¹²⁵ „Exsul Familia” kezdettel 1952-ben a menekültek anyanyelvi lelkipásztori ellátása
ügyében XII. Piusz pápa apostoli konstitúciót adott ki, amely a kérdésben „Magna
Charta”-vá vált. Ugyanezen név alatt nemzetközi munkacsoport tartott időnként ta -
lálkozót Rómában, amelyre Sabo is hivatalos volt.

¹²⁶ Ez a megfogalmazás diplomatákat sejtet. Vö. a 82. sorszám alatt.

Mons. John Sabo és Mindszenty bíboros, 1963

Dear Mr Jazynka
Here are 30 more Mass Intentions @ 200 and a check for 60.00
I am on my way this far to New York and stay with Joseph. In Washington I hope
[to] see some of your friends.
Regards to all.
Msgr. John S. Sabo [s. k.]

88

**Sabo előző üzenetének folytatása Jazynkához,
mintegy post scriptum**

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Köszöni Jazynka üzenetét. A fentieket megerősíti. A reverenda költségéről
írtakat el lehet felejteni.*

*

*Thanks for your note. The above, masses, a check for 60.00 Tell him to forget
the cost of cassock.*
[aláírás hiányzik]

89

Miseszándékok a bíboros számára

Sabo Alfred Jazynkához

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Sabo Jazynkának 25 kétdolláros miseszándékot küld és egy hetven [!] dol -
láros csekket. Mellékel egy újságkivágást [itt hiányzik], amelynek a barátjuk
örülni fog. Mint Jazynka tudja, Sabóék számos hírt kapnak arról, hogy a ba -
rátjuk távozásra készül. Sabo reméli, hogy Jazynkától kap információt. Utó -
iratban kérdezi, hogy a bíborosnak nincs-e szüksége pénzre.*

*

Dear Mr Jazynka here are 25 Masses @ 2.00 and a check for 70.00 Here is a clipping he might enjoy. As you know we are getting many [egy szó, áthúзва] about our friend leaving. I hope you keep me informed.

Sincerely

Msgr Sabo [s. k.]

[P. S.] Does he need money?

90

Két könyv Mindszentyről. Bíborosi levél Sabóhoz
Owen T. Jones ideiglenes ügyvivő levele Robert M. McKissonhoz
Budapest, 1963. március 11.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 2. gy.; másik példány: 2. do., 5. gy.

A Department példánya: EE, 11. do., 4. gy.

Jones ügyvivő beszámol McKissonnak arról, hogy a közelmúltban két könyv jelent meg Mindszentyről. Az egyik németül Münchenben, a szerzője Vecsey József. Az angol nyelvű New Yorkban, Tarlo Gyula összeállítása, a címdoldalon szerzőként a bíboros van feltüntetve.¹²⁷ A német kötetet a bíboros korábbi papja írta, ez sorrendben a negyedik, amelyet ugyanő jegyez. A hercegprímás 70. születésnapjára¹²⁸ dedikálta, és különböző szerzők tanulmányait tartalmazza Mindszentyről. Az angol nyelvű kötet a bíboros korábbi megnyilvánulásait hozza. A bíboros 1956. november 8-án kelt és Eisenhower elnökhöz íródott üzenete kivételével valamennyi dokumentum a budapesti menedék előtt keletkezett. A német nyelvű kötetet a bíboros New Yorkban élő unokaöccse küldte, kísérőszöveg nélkül. Az angol nyelvű kötetet a követség egyik diplomatája szerezte be, saját kezdeményezésére. Jones arra az esetre küldi a fentieket, ha McKisson úgy döntene, hogy beszél Sabóval. Mindszenty

---

¹²⁷ Lásd a 60. sorszám alatt.

¹²⁸ Mindszenty 1962. március 29-én töltötte be a hetvenedik évét. Ez alkalommal jelentette meg Vecsey József a következő művet: *Kardinal Mindszenty. Beiträge zu seinem Siebzigsten Geburtstag*. Hrsg. v. Josef Vecsey, München, Donau Verlag, 1962. Magyarul: *Mindszenty bíboros. Írások hetvenedik születésnapjára*. Szerk. Dr. Vecsey József, ford. Taczman Andrea, Agyagosszergény 2017. – A jeles évfordulóra időzített a másik, a floridai Szabó János is: Szabo, John, *I Was in Prison with Cardinal Mindszenty*, Southern Publishing Company, Orlando (Fl) 1962. (Reprint: Brantley Burcham Literary Licensing, LLC 2011.)

átadott Jazyknának egy néhány soros levelet, amelyet Mons. Sabónak szánt. Ennek magyar szövegét és angol fordítását is csatolták a levélhez, melynek szövege:

Kedves barátom!

Köszönöm a két átutalást!

Remélem, Józsefnek nem volt szerepe a Tarló-kötetben.

Ha így áll a dolog, kérlek, légy oly kedves és figyelmeztess, tartsa távol magát Tarlótól. Bár nagyon régen, de a kisöcsémtől valamiféle kést is kaptam.

A dolgok jelen állása kínos. Fogatlan öregasszonyok gyülekezete is rendezni tudta volna a magyar kérdést.

Tisztelettel

József

Bp, 63. II. 21.

Jones jelentésének magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 110. sz. dokumentum, 346–348.

*

There have been two books published recently on the Cardinal. One appeared in German in Munich and the other in English in New York. Both came out in 1962, and both have some features that I think you should know about. The German book is entitled “Cardinal Mindszenty”. Its author is Dr. Joseph VECSEY. The publishing house was Donau Verlag. The English book is titled “The World’s Most Orphaned Nation”. The cover and title page read “By Joseph Cardinal Mindszenty”. The publisher is shown as Julius Tarlo of New York. The book is distributed exclusively by the Bookmailer, Inc., 232 East 35th Street, New York 16, New York.

The German volume was written by a former chapl[a]in of the Cardinal. It is the fourth in a series all on the Cardinal, all by the same author. It is dedicated to the Cardinal’s 70th birthday and like the three earlier volumes has the Prince Primate’s seal on the cover. Various writers who were formerly associated or acquainted with him contributed to this volume. While our people found it generally unexceptional, the text reflects the bias of the contributor and is highly laudatory. The foreword refers to his asylum here and inter alia says “books, newspapers and all means of modern communication are at his service”. Several photographs appear in the book that must have been taken during his asylum here.

The English book consists of a collection of letters, writings, and public utterances of the Cardinal. In the foreword, Julius Tarlo describes himself as a relative

reared by the Cardinal. He says the Cardinal's late mother, who visited the Cardinal regularly before her death,¹²⁹ and "certain Hungarian patriots and American friends" were responsible for bringing these documents to the attention of the free world. He says neither the Cardinal nor any member of the U. S. diplomatic corps were involved in any way. Except for a letter dated November 8, 1956 of the Cardinal to President Eisenhower, all documents purport to have originated prior to his asylum here.

Subsequently, this concern over the English book took the form of a communication that the Cardinal asked Jazyinka to pass along to Monsignor Szabo [sic!]. I enclose the original of this document as well as a translation. The Joseph referred to therein is apparently the Cardinal's nephew. This message to Szabo is apparently a request that he give the nephew a word of caution. Jazyinka accepted the communication without comment. The Cardinal has made no further inquiry as to the disposition that was made of it. All of this adds a footnote to my earlier communication regarding Monsignor Szabo. In the event you had decided to talk to the Monsignor, it occurred to me that you might like to have this additional background information.

All good wishes.

Sincerely,

Owen T. Jones [aláírás hiányzik]

Enclosures:

Original hand-written document and typed translation.

TRANSLATION

Charissime!

Thank you for the two remittances.

I hope that Jozsef has no part in the Tarlo edition.

If so, please be so good as to warn him to stay away from Tarlo. However a long time ago I got some kind of a knife also from my little brother.

The now state of affairs is embarrassing. Toothless old women sitting together could have settled the Hungarian Question as well.

Respectfully,

/a/ Jozsef [aláírás hiányzik]

Bp, 63. II. 21.

---

129 Mindszenty édesanyja 1960. február 5-én hunyt el.

91

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele Alfred L. Jazyanka

budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1963. április 10.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Amikor az előző szombaton Légrádi [Sabo Légrády-t ír, ipszilonnal] József meghalt, Sabo nem vélte bölcsnek, hogy táviratot küldjön, ezért felhívta Washington, és kérte, hogy Nyerges tájékoztassa az összekötőt. József április 6-án, szombaton hajnali kettőkor hunyt el. Nem volt beteg, sőt, jól nézett ki. Hirtelen rosszul lett volt. Az orvos szerint a szíve. Sabo reméli, hogy nem akarják tovább vizsgálni, ez semmiképpen sem tenne jót. Ma délelőtt, április 10-én temették. Mivel Nagyhét van, és Sabo 700 mérföldre van New Yorktól, nem tudott elmenni a temetésre. Napi kapcsolatban állt New Yorkkal. A hagyatéki problémákat megpróbálják megoldani. Józsefnek volt egy ötezer dolláros életbiztosítása. Hogy az adót csökkentsék, Sabo azt javasolja, hogy a biztosító több éven át fizessen az özvegynek. Józsefnek volt néhány irata, Sabo valószínűleg el fogja olvasatni azokat.

*

Dear Mr. [J]azyanka:

Last Saturday morning when Joseph Legrady died, I did not think it wise to send a telegram to you direct so I called Washington and had Mr. Nyerges inform you.

Joseph died Saturday morning, April 6th at 2. He had not been sick. In fact he looked well. It was a sudden illness. The doctor said heart. I hoped they would have no further examination. It would do no good anyway. He was buried this morning, April 10th. Since it is Holy Week and I am over 700 miles from New York I could not get to the funeral. I was in daily communication with New York. The problems connected with his belongings we will try to settle. He had a \$5000.00 Insurance Policy. To avoid a lot of taxes I am recommending that the Insurance Company pay it to his widow over several years. He has some papers, we will have someone go over them.

That is all we can say for the present.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

92

**Köszönet a miseszándékokért. Az unokaöcs halálhíre
Mindszenty bíboros magyar nyelvű levele Sabóhoz**

Budapest, 1963. április 2.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Kedves Méltóságos Uram!

Köszönöm az intentiókat.

*József, szegény hirtelen meghalt szívattakban. Nem tudtam, hogy szíve
nincs rendben, azt sem tudom, volt-e nála pap szentkenettel. Ha nem, mikor
gyónt utoljára.*

Kérem, imádkozzék érte. Ő is miattam kapott üldöztetést.

Szeretettel áldja

63. IV. 26.

Mindszenty József [s. k.]

93

Mindszenty bíboros latin nyelvű levél-fogalmazványa Sabóhoz

Az előző magyar nyelvű levél latin változata, néhány kiegészítéssel

Illustrissime!

Gratias pro intentionibus.

*Josephus subito mortuus est. Rumor deprimebat. Etiam ipse est persecutus
propter me. Deo offerebam animam et sacrificium eius et familiam. De circumstan-
tiis nihil cognosco, neque de praeparatione.*

Rogo dignetur exprimere meam gratiam P. Gabrieli Takách pro Nyisztor-libro.

Memento + Josephi!

Benedictione mea

Joseph C. Mindszenty [s. k.]

*

94

**Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
Sabo levele Alfred L. Jazyanka budapesti követségi másodtitkárhoz**

South Bend, 1963. május 3.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Az aznapi rádióhírek szerint barátjuk hamarosan útra kel [Budapestről]. Sabo küld további miseszándékokat. Kéri, Jazyanka mondja meg neki, hogy távozása után is, már ha valóban távozik, fogja folytatni, feltéve, hogy barát -
juk tudatja vele az új címét, bárhol is lenne. Mellékelve egy hatvandolláros csekk.*

*

Dear Mr. Jazyanka:

Today's radio says our friend is soon on his way from there. I am sending some more masses. Tell him I will continue even after he leaves, if he does, provided he lets me know his address wherever he is.

Regards,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, V.G., P.A. [s. k.]

Encl 6000

also a portion of Joseph in his cashes.

Let where you can, ...

95

**Miseszándékok listája Mindszenty bíboros számára
Mons. Sabo levelének melléklete**

1963. május 3.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

OUR LADY OF HUNGARY CHURCH
829 WEST CALVERT STREET
SOUTH BEND 14, IND.
May 3, 1963

FOR

1. Gizella Horvath
2. " "
3. " "

BY

- Mr. & Mrs. Carl Strebinger
Mr. & Mrs. Carl Benke
Mr. & Mrs. Stephen Madick

4. Gizella Horvath	Mr. & Mrs. Kelley Murphy
5. " "	Mr. & Mrs. James Balint
6. Peter Arr	Mr. & Mrs. Alex Orban
7. "	Mr. & Mrs. Geo. Kocsics
8. "	Mr. & Mrs. Joseph Kertesz
9. "	Mr. & Mrs. Anthony Wartha
10. "	Mr. & Mrs. Frank Madar
11. Thomas Morris	Albert Treber
12. Walter Wozniak	Mr. & Mrs. Leonard Sciba
13. Lewis J. Horvath	Mr. & Mrs. Louis Tars
14. John Kolicki	Marencsics & Grazrodziela
15. Joseph Herczog	Mr. & Mrs. John Turk
16. Margaret Linner	Mr. & Mrs. Peter Vakarich
17. Margaret Linner	F. Linner – R. Green
18. Mrs. Alex Halasz	Mrs. Emery Tamasi
19. Mrs. Alex Halasz	Mrs. Joseph Molnar
20. Mrs. Frank Brezovich	Mr. & Mrs. Frank Horvath
21. Boldie Riba	Mr. & Mrs. John Mueller
22. Boldie Riba	Mr. & Mrs. Paul Harsanyi
23. Boldie Riba	R. Waldvogel
24. Agnes Vegh	Neighbors
25. Agnes Vegh	Ethel Nemeth
26. Marion Niedbolski	Mr. & Mrs. Joseph Pecs
27. Charles Bushman	Mrs. Louis Tamasi
28. Christine Fowler	James Walsh
29. Walter Wozniak	Mr. & Mrs. Steve Wieger
30. Walter Wozniak	Rose Mary Pecs

96

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele Alfred L. Jazyinka budapesti követségi másodtitkárhoz

South Bend, 1963. június 10.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

A Department példánya: EE, 11. do., 4. gy. Csekk: EE, 11. do., 5. gy.

*Sabo hosszú ideje nem kapott hírt Jazyinka felől, de úgy véli, hogy barát -
juk már végére ért a miselistának. Küld száz miseszándékot, mindegyik öt*

dollár. 100 aid (*ad intentionem dantis* [latin]: az adományozó szándékára), küldi: főtisztelendő Stanley Cak.¹³⁰ Mellékel egy ötszáz dolláros csekket. Ez egy darabig elég lesz, és ha barátjuk netán távozna, ahogy a szóbeszéd tart - ja, lesz egy kisebb összeg saját maga számára. Sabónak van egy kisebb pénz - alapja, amit szívesen felajánl.

*

I have not heard from you for a long time. I think our friend may be out of masses. Here are 100 low masses at \$5.00 each.

100 Ad intentionem dantis [sic!] by Rev. Stanley Cak.

Enclosed a check for \$500.00. This should last him for a while and should he leave as rumors say – he will have a little amount for himself. I have a little fund he could use if necessary.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P. A., V. G. [s. k.]

97

Mindszenty rokonának nem engedélyezik a látogatást

Owen T. Jones levele Robert M. McKissonhoz

Budapest, 1963. június 12.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 3. gy.; másik példány: 2. do., 5. gy.

A Department példánya: EE, 11. do., 5. gy.

Az ideiglenes ügyvivő arról tájékoztatja Robert McKissont, hogy június 12-én biztonsági okokból a bíboroshoz nem engedték be Légrádinét. Inkább vállalták Mindszenty esetleges neheztelését, mint azt a kockázatot, amelyet az akkori helyzetben az özvegy beengedése jelentett volna. Tudatában voltak, hogy valakit várhat a bíboros, mert Jazynkától korábban felvette a Mons. Sabo által küldött és a vendég által idáig át nem vett összes pénzt ellenértéket forintban. A jelentés teljes szövegét magyar fordításban lásd: Menedékben, i. m., 137. sz. dokumentum, 405sk.

*

---

130 Stanley A. Cak (1906–1974), arról információ, hogy magyar szolgálatban lett volna. A Fort Wayne-South Bend egyházmegyében működött több helyen, segédlelkészként.

You will recall that several months ago we wrote to you concerning the visit of Mrs. Jozsef LEGRADI to the Legation to see the Cardinal following the death of her husband who was his nephew. This had been her first visit to the Legation.

On 12 June she again called at the Legation to see the Cardinal. She was imprecise as to just what her purpose was. The sense of the conversation that she had with Joe Sherman, who received her downstairs, was that she wished to discuss some family problems of her own with His Eminence. She appeared to be in a state of tears. She specifically asked about the Cardinal's health. Joe reassured her that the Cardinal was in good health. He then came upstairs for instructions.

We gave this matter the most careful consideration. We wanted to be appropriately responsive to valid humanitarian family problems if they were indeed valid. We were mindful of the fact that the Cardinal would be very displeased if he learned that we had denied her access to him. We were conscious of the possibility that he might have been expecting her in view of his recently asking Jazyanka for the forint equivalent of all of the unused funds obtained through the Monsignor Szabo [sic!] channel. We assumed the Hungarians had her under surveillance. We were sensitive of the dangers of providing the Cardinal with a further communications channel with the outside at this time. It was doubtful whether a monitor present during her meeting with the Cardinal could be effective. After taking all of these considerations into account we decided that the risk of encountering His Eminence's displeasure was less than the other risks implicit here during a delicate period such as this. We accordingly instructed Sherman to inform her that she had been granted access to the Cardinal on the first occasion because of special humanitarian reasons in connection with the death of her husband to whom the Cardinal had such a great attachment. It was not possible, however, for the Legation to grant her regular access to the Cardinal.

When Sherman went down and gave her the substance of this instruction, she is said to have asked him rather curtly to tell His Eminence that she was not able to see him because the Charge denied her request. She left immediately.

I am bringing this to your attention because this is the sort of thing that can bounce in a number of different directions and at intervals long after the original episode. We want you to have this on file as a matter of record.

With all good wishes.

Sincerely,

Owen T. Jones [not signed]

Mons. Sabo János csekkje
Owen T. Jones levele Harold C. Vedelerhez

Budapest, 1963. június 28.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 3. gy.

A Department példánya: EE, 11. do., 5. gy.

Mivel Jones ügyvivő a február 19-én kelt jelentését követően nem kapott Vedelertől visszajelzést, a dolgot úgy kezelte, mint korábban. Mons. Sabo most viszont egy olyan új elemet vezetett be, amellyel kapcsolatban útmutatást kell kérnie. A héten Jazynka egy június 10-i keltezésű levelet kapott Monsignor Sabótól, amelyhez egy 500 dolláros csekket mellékel. Ennek két szokatlan vonása van. A csekken szereplő összeg lényegesen magasabb a szokottnál, ugyanis azok rendszerint 60 dollár körül mozognak. És Sabo nem mellékelte a feladó azon személyeknek a listáját sem, akikért Őminenciájának miséznie kellene. Nem egyértelmű, vajon az 500 dollár a levélben említett Stanley Cak adománya-e, avagy valamilyen szervezett pénzgyűjtési akció eredménye. Ez lényegesen nagyobb pénzösszeget bocsát Őminenciájára rendelkezésére, mint amennyi eleddig volt. Ez mind átváltási, mind ellenőrzési problémákat felvet. A jelentés teljes szövegét magyar fordításban lásd: Menedékben, i. m. 140. sz. dokumentum, 408sk.

*

Back on February 19, I wrote to you concerning the arrangements with Monsignor Sabo. Not having heard from you further, we proceeded to handle this as before. Now a new element has been introduced by Monsignor Sabo on which we would like guidance.

This week Jazynka received a letter dated June 10 from Msgr. Sabo enclosing a check for \$500.00 for H. E. Reproduction of both the check and the letter are attached. There are two unusual features about this communication. The amount of the check is considerably larger. Ordinarily they are around \$60.00. And there is no accompanying list of people for whom H. E. is to say masses. It is not clear whether the \$500.00 is a donation of the Rev. Stanley Cak mentioned therein, or the result of some organized fund raising effort.

This will put at H. E.'s disposal a much larger amount of money than hitherto available. It raises both conversion and control problems.

Your early guidance on handling this would be appreciated. H. E. will be running out of lists within the week.

Sincerely,

Owen T. Jones [aláírás hiányzik]

Enclosures: 2 thermofax copies:

1. Letter from Msgr. Sabo
2. Check – \$500.00

99

Sabo csekkjét visszaküldik a feladónak, 1.

David A. Betts¹³¹ levele Sabóhoz

Budapest, 1963. augusztus 29.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 3. gy.; másik példány: 2. do., 5. gy.

Miután Alfred Jazynkát áthelyezték, David A. Betts lett az új kapcsolat - tartó. Ebben a minőségében jelentkezik Mons. Sabónál, és küldi vissza az ötszáz dolláros csekket, amely eltérést jelent a múltbeli gyakorlattól. A levél teljes szövegét magyar fordításban lásd: Menedékben, i. m. 142a. sz. doku - mentum, 411.

*

Dear Monsignor Sabo:

With the transfer of Mr. Alfred Jazynka from this post, I have assumed those duties of his that have involved from time to time some correspondence with you. Among the material that he turned over to me for appropriate action was your check dated June 11, 1963, made out to Mr. Jazynka for \$500.00.

I find that it is not within my terms of reference to accept this check which represents a departure from past practices. I hope you will, therefore, understand my reasons for returning it to you.

Sincerely,

David A. Betts [aláírás hiányzik]

Second Secretary of Legation

Enclosure:

Check \$500.00

---

131 David A. Betts budapesti követségi tisztviselő, 1962–1965 tavasza között szolgált Alfred Jazynka hivatali utódjaként a budapesti amerikai követségen.

100

**Sabo csekkjét visszaküldik a feladónak, 2.
Owen T. Jones levele Robert M. McKissonhoz**

Budapest, 1963. augusztus 29.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 3. gy.; másik példány: 2. do., 5. gy.

Jones McKissonnak jóváhagyásra megküldi a Sabónak szánt válaszlevél szövegét azzal a kéréssel, hogy amennyiben azt rendben találja, továbbítsa Mons. Sabo részére. Az ügyvivő hivatkozik a közelmúltban a témában folytatott washingtoni konzultációira. Megjegyezzük, hogy ezt megelőzően a budapesti misszió a tárcával nem ellenőrizte a Sabónak címzett levelet. A levél teljes szövegét magyar fordításban lásd: Menedékben, i. m., 142b. sz. dokumentum, 411sk.

*

I attach a copy of a letter of Dave Betts' written in reply to the letter of Msgr. Sabo dated June 10, 1963 addressed to Jazyanka. You will recall that this was the subject of a letter of mine to Harold Vedeler dated June 28, 1963. Our handling of this matter is pursuant to our conversations in Washington recently.

If you find the enclosed letter in appropriate form, I would be grateful if you would put it into the mail for Msgr. Sabo.

Sincerely,

Owen T. Jones [aláírás hiányzik]

Enclosure: Letter as stated.

101

**Sabo csekkjét visszaküldik a feladónak, 3.
Robert M. McKisson válaszlevele Owen T. Joneshoz**

Washington, 1963. szeptember 3.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 6. gy.

McKisson egyetértőleg válaszol Jonesnak, és a Betts-levelet postázzák. Amennyiben a tárcához valamilyen visszhang érkezne Sabótól, tudatni fogják.

*

We have received your letter of August 29 with which you enclosed David Bett's proposed communication to Monsignor Sabo. We think it is okay and are putting it in the mail today.

If we get any echoes at this end, we will let you know.

Sincerely,

Robert M. McKisson [aláírás hiányzik]

102

Vissza kell térni a korábbi rutinhoz a miseszándékok ügyében, 1.

Owen T. Jones ideiglenes ügyvivő levele Robert M. McKissonhoz

Budapest, 1963. szeptember 17.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 4. gy.; másik példány: 2. do., 5. gy.

A Department példánya: EE, 11. do., 5. gy.

Jones ügyvivő mellékeli Mons. Sabo szeptember 13-i keltezésű levelét,¹³² amelyben az 500 dolláros csekk problémájával foglalkozik. Úgy tűnik, száz misézési kérést tartalmazó lista is volt, amely végül nem került bele a borítékba. Jones szerint Sabo a sajtóban olvasott a bíboros lehetséges távozásáról. Ezért előre feltételezve, hogy Mindszentynek kiegészítő útiköltségekre lesz szüksége, a nagyobb csekkel együtt egy hosszabb misézési kéréslistát küldött. Tekintettel arra, hogy a bíboros már egy ideje nyugtalan, lásd 1963. február 19-i levelét, ezért a korábbi gyakorlatot folytatni kellene. Jones egyben jóváhagyásra felterjeszti a Sabónak küldendő levelet, amit Betts fogalmazott,¹³³ és kéri annak postázását. Ez már a második alkalom, hogy a követség válasza a Department előzetes jóváhagyását követően kerül Sabónak megküldésre, azaz a tárca szűrőként belépett a folyamatba. A levél teljes szövegét magyar fordításban lásd: Menedékben, i. m., 145. sz. dokumentum, 415.

*

We are enclosing a letter dated September 13 from Monsignor Sabo and addressed to the problem of a \$500 check which you will recall we returned by our letter of August 29 that you forwarded on from Washington. There was apparently a list of one hundred mass intentions that did not get into the envelope with which

---

132 Ez a levél nem került elő az általunk tanulmányozott diplomáciai források közül. A szeptember 13-i levelet a tárca csak azt követően látta, hogy a misszió azt fölterjesztette.

133 Lásd a következő dokumentumot.

Sabo sent the \$500 check. I think it is now pretty clear what happened. Sabo had been reading the press and the possible departure of the Cardinal. Anticipating his needing some additional travel funds, Sabo had sent in a larger list of mass intentions with a larger check.

The Cardinal has been pressing Dave Betts on what has happened. The disruption of this practice has had an unsettling effect on him as we suggested might be the case in our letter of February 19, 1963. For the reasons given in that earlier communication, we believe that the precedence now well established should be continued.

We have accordingly prepared the attached letter of reply to Sabo which you will note suggests that he reverts back to the practice that he had followed earlier of simply sending small monthly checks with appropriate lists of mass intentions.

If our proposed letter of reply to Sabo which Dave Betts has signed appears in order to you, we would be grateful if you would put it in the mail.

Sincerely,

Owen T. Jones [aláírás hiányzik]

103

Vissza kell térni a korábbi rutinhoz a miseszándékok ügyében, 2.

David A. Betts levele Sabóhoz

Budapest, 1963. szeptember 27.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 5. gy.; másik példány: 2. do., 6. gy.

A Department példánya: EE, 11. do., 6. gy.

Betts értesíti Sabót, hogy számukra meglepetés volt a szeptember 13-án kelt levele,¹³⁴ amelyben száz csendes miseszándékot küldött azon csekkel együtt, amelyet visszaküldtek neki, és amelyet az elődje [Jazyanka] intézett. Ez a lista nem volt a borítékban. Örölnének, ha Sabo a múltbeli gyakorlatot folytatná: havonta a megszokott összegű csekket küldené és a miseszándékok listáját.

*

We were surprised to learn from your letter of September 13 that you had sent a list of one hundred low Mass intentions with the check that was returned to you and

---

134 Forrásaink között nem került elő.

which had been made cut to my predecessor. This listing was not in the envelope received here.

We would be pleased to continue the practice that we have followed in the past. It would be better to revert to the former procedure of sending your checks on a monthly basis and of the past order of magnitude with, of course, a list of the Mass intentions.

Yours very truly,

David A. Betts [aláírás hiányzik]

*

Jones ügyvivő 1963. október 9-én arról tájékoztatja Vedeler igazgatót, hogy Mindszenty kedélyállapota kedvezőtlen fordulatot vett. Ebben része van annak, hogy az egyik takarítónő, akit a bíboros rendszeresen használt üzenetek továbbítására, betegség miatt öt-hat hétig hiányzott. Azt feltételezi, hogy az üzeneteket az ÁVO-nak adta át, ezért meg kellett változtatni a munkabeosztását, hogy ne találkozzék a bíborossal. – A kedélyállapot rosszabbodásában része van a Mons. Sabóval való kapcsolat megszakadásának is. A követség felismerte, hogy a bíboros kapcsolattartása kiterjedtebb, mint korábban gondolták. A jövőben jobban odafigyelnek, de eminenciája jogos igényeinek megpróbálnak eleget tenni. A levél teljes szövegét magyar fordításban lásd: Menedékben, i. m., 147. sz. dokumentum, 417sk. Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 2. do., 4. gy.; másik példány: 2. do., 5. gy. A Department példánya: EE, 11. do., 6. gy.

*

There have been some developments bearing on the Cardinal's frame of mind that I believe you should know about. They arise from a juxtaposition of events involving the disruption of the Monsignor Szabo [sic!] arrangement, the departure of several officers whom he had come to know well, and a recent shift in duty of a char woman who had been serving as a channel of communication for him to the outside. All of this coming at much the same time has served to increase in the Cardinal's mind a sense of isolation and a feeling that we are tightening up on him. The only one of these developments on which I want to comment at any length has to do with the char maid.

This woman was recently out for five or six weeks because of illness. H. E. was disturbed over her extended absence. It became apparent from his remarks that he had been using her extensively for communication purposes. It appeared to be of an

order of magnitude involving risks we could unwisely continue to incur. Accordingly, we changed her hours and her duties so that she would have no further contact with him. When informed of this move she expressed great anxiety about the reaction of "other people" who could only be the AVO. There was no doubt whatsoever in the minds of our two officers who handled the matter that she was in direct contact with the AVO and was keeping them fully informed of her activities.

With this break in what apparently has a well established and active channel with the outside, the Cardinal has recently been making some rather unusual requests of my officers for information and assistance. This morning he asked to have some meetings arranged with members of the local staff who follow the press and are well informed on the local activities generally. He has also exhibited to several of the officer's lists of information and things he would like to have obtained for him from the outside. Quite aside from the propriety of our responding to such requests, they are wholly beyond the capabilities of our staff.

It now seems pretty clear that the channel of communication through the char maid may have been far more extensive than we realized. The real dangers in that situation was not only in its being monitored by the AVO but the possibility that some of the information this woman passed in to him may have come from the AVO itself and to serve AVO's own purposes.

The purpose of this letter is simply to keep you informed. We are trying to be as responsive as we can to the legitimate requirements of HE. During a period like this we are taking special pains to minimize any influences that might have an unsettling impact on him.

All the best.

Sincerely,

Owen T. Jones

104

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Mons. Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, 1963. október 25.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo köszöni Betts szeptember 27-én kelt levelét, amely három hete érkezett South Bendbe. A jövőben úgy fogja küldeni a miseszándékokat, mint a múltban. Mellékelten küld harminc csendes miseszándékot, á. két dollár és a csekket hatvan dollárról. Aggódik a száz szándékot tartalmazó lista felől, amit a barátjuk már el is mondhatott. Ha így állna a dolog, Sabónak tar -

tozása van feléje. Az összeget időben késleltetve, részletekben meg tudja küldeni. De kéri, Betts tudja meg, hogy elmondta-e már őket. Ha nem, akkor Sabónak South Bendben kell elmondatnia azokat.

Kézzel írt megjegyzés: A lista csak egy sor volt: „különleges szándék.” Mind a százat ugyanaz a személy szándékozta, ez az oka annak, hogy Sabo egyszerre küldte meg őket.

*

Dear Mr. Betts:

Thank you for your letter of September 27th. It arrived here about three weeks later.

I will send as in the past. Here are 30 low Mass intentions @\$2.00 and a check for \$60.00.

My worry about the list of one hundred is that he may have said them. If so I owe him. I can send the amount in smaller checks-spread out over time. But please find out if he has said any of them. If not I will have to have them said somewhere.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [aláírás hiányzik]

Encl.

P. S. THE "LIST" WAS ONLY ONE LINE – "SPECIAL INTENTION" ALL ONE HUNDRED THE SAME PERSON THAT IS WHY I SENT THEM AT ONCE.

JSS.¹³⁴ [s. k.]

105

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

David A. Betts levele Sabóhoz

Budapest, 1963. november 18.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Betts értesíti Sabót, hogy megkapta a miseszándékok listáját. Átadta közös barátjuknak, aki nagyon örült neki. Reméli, hogy a listákat a jövőben havi rendszerességgel kaphatják,¹³⁵ mint a múltban.

---

134 A JSS rövidítés John S. Sabot takarja.

135 Betts újfent megismétli Sabónak a követség elvárását a gyakoriságot illetően. A diplomáciában a precedensnek és az attól való eltérésnek komoly jelentősége van.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you for your recent letter and list of intentions. I passed the list on to our friend and he was very pleased. I hope that we can now receive these on a regular monthly basis as before.

Thank you very much for your help and kindness.

Sincerely,

David A. Betts [aláírás hiányzik]

106

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo küld 25 háromdolláros csendes miseszándékot és egy csekket 75 dollárról. – Sabo továbbra is óhajt miseszándékokat küldeni.

*

Dear Mr Betts

There are 25 low Masses @ 3,00 each and a check for \$75.00 How goes everything with you? Remember should you change – [kilenc olvashatatlan szó] so I can continue to send Masses.

Sincerely

Msgr John S Sabo [s. k.]

107

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo küld 25 kétdolláros csendes miseszándékot és egy csekket 50 dollárról. Üzeni barátjuknak, hogy ne aggódják a South Bendből jövő miseszándékok miatt. Isten megáldotta jó emberekkel, akik számos szentmisét mondatnak, ezért fölöslege van. Ismétli, ha Bettsnek valamire szükség volna, kéri, tudassa.

*

Dear Mr. Betts.

There are 25 more low Masses @ 2.00 and a check for 50.00 Again tell our friend not to worry about the Masses coming from here. God has blessed us with good people who have many Masses said so I have a surplus.

I repeat, should you need anything let me know.

Msgr Sabo [s. k.]

108

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, 1963. december 4.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo méltatlankodik, hogy nem kap határozott információt az általa küldött száz csendes miseszándékról. Mivel el kell őket mondani, húszasával fogja küldeni. 20 ötdolláros miseszándék egy paptól. Mellékel egy százdolláros csekket. Ez az első húsz. Ha a barátjuk már elmondott valamennyit a százas listából, kéri annak tudatását, hányat. Kisebb adagokban fogja őket küldeni – amíg elmondásra nem kerülnek. Húszat fog küldeni egyszerre és egy százdolláros csekket. Természetesen, ha a barátjuknak van valamire szüksége, kéri annak vele való tudatását.

*

Dear Mr. Betts:

I feel disappointed that I can't get definite information about the 100 low Mass Intentions I sent. Now since they must be said I will send them 20 at a time.

20 Intention of a priest @5.00.

I enclose a check for \$100.00. These are the first 20.

If he has already said any of these I sent as a list of 100 let me know how many. I will send them in small lots – until they are said. I'll send 20 at a time and a check for \$100.00.

Of course if there is anything else he needs just let me know.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P. A., V. G. [s. k.]

Encl.

109

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

David A. Betts levele Sabóhoz

Budapest, 1963. december 30.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Betts köszöni Sabo december 4-én és 18-án kelt levelét. Továbbadta őket, amint azt a múltban is tette. Beváltotta Sabo hatvan- és százdolláros csekk-jét. Mihelyt végeznek az új miseszándékokkal, a 75 dolláros csekket is be fogja beváltani. Az újesztendőre jókívánságaikat küldi. Betts Sabo méltatlankodására nem válaszol.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you very much for your letters of December 4 and December 18. I have passed them on as in the past.

I have now cashed your earlier checks for \$60.00 and \$100.00 and you should have them back soon. As soon as the new intentions are completed I will endorse the \$75.00 check.

We send you our thanks and best wishes for the New Year.

Sincerely yours,

David A. Betts [aláírás hiányzik]

110

David A. Betts emlékeztetője

Mindszenty bíboros befejezetlen projektjeiről

Budapest, é. n.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 1. do., 2. gy.

Másik példány: i. h. 2. do., 5. gy.

Az emlékeztető pontokban sorolja fel a befejezetlen projekteket, de jelez - zük, hogy szorosabban véve az utolsó pont érdekel bennünket, amely Mons. Sabóról is szól. 1. Tizenöt különféle fénykép budapesti és vidéki épületekről. Ezeket emlékiratai számára gyűjti, mindazon templomok, börtönök és más épületek felvételei, ahol élt és működött. 2. Információk azon fiatalokról, akik esti hitoktatásban részesülnek a (fő)város katolikus templomaiban. 3. A má - sodik világháború oroszországi német hadicselekmények részletes leírása, térképekkel, melyek az egyes területeken elért legnagyobb behatolást ábrá - zolják. 4. Dakar, Bizerte és Marokkó korábbi francia gyarmatok második világháború utáni leírásai, amelyek ezen területek igazgatásáról és az ENSZ-hez való viszonyáról szólnak. 5. A második világháború folyamán Salzburgban őrzött magyar vallásos tárgyak állapotáról szóló személyes híradás. Ezt egy bécsi szakember beszámolójának kell követnie, aki garan - tálni tudná, hogy ezeket a tárgyakat megfelelő módon őrzik.¹³⁷ 6. A burgen - landi magyar nyelvű iskolák állapotáról, amelyek fenntartását garantálta az a békeszerződés, amely ezt a területet Ausztriához csatolta. Egy lista a helyi rezsim vezető politikusai gyermekszámáról, töredékes. 8. A magyarországi abortusz statisztika. Őminenciája másfél millió magyar magzatról ír, ameny - nyit a kommunisták a hatalomátvétel óta meggyilkoltak. A módja nem vilá - gos. Őminenciája az előző év kormányzati sajtónyilatkozatáról ír (Tímár András), hogy az abortusz másfélszerese az elveszületéseknek, de őminen - ciája láthatóan nincs (ezzel) megelégedve. 9. A kormányzati épületek meg - nevezése és címe és elhelyezkedése a (fő)város térképén. 10. Információk Magyarország mezőgazdasági termékeiről 1920 és 1945 között, évenkénti gabonatermés átlagok. Statisztika a Csehszországban, valamint osztrák Sziléziá - ban élő csehek és morvák létszámáról 1910 és 1920 között. Adatok az 1910. évi ausztriai és az 1920. évi cseh[szlovákiai] hivatalos népszámlálás alap - ján. A Pearl Harbor-i támadás közös kongresszusi meghallgatásának egy példánya (2., 5., 6., 11., 12. és 16. rész), referencia célból, valamint Stark ten - gernagy¹³⁸ és más katonai vezetők beszámolója és tanúságtétele. 13. A helyi sajtó egyes régi számai egy éven belül és a Herald Tribune néhány régi szá - ma. 14. Számos emberünk dolgozik olyan gépelési és számolási projekteken,

137 Lásd: Deák, A. M.–Somorjai, Á. OSB–Zinner T.: Mindszenty bíboros és a Szent Ko - rona az amerikai diplomaták levelezésében (1957–1970) in: *Magyar Napló* XXXI. évf. 2019. október, 20–23.

138 Harold Raynsford Stark tengernagy (1880–1972).

amelyek hamarosan befejezésre kerülnek. 15. Számos kérést kapok, hogy továbbítsak leveleket Papendorpnek, Sabónak és másoknak, amelyekről megpróbálom lebeszélni a bíborost.

*

Mr. Betts

UNFINISHED PROJECTS FOR H.E.

1. A collection of about 15 photographs of various buildings in Budapest and the provinces. These are for use in the memoirs and are pictures of churches, prisons, and other buildings where he worked and lived.

2. Information on the number of young people taking religious instruction in the evening at the various catholic churches in the city.

3. Some detailed information on the German campaigns in Russia during World War II including maps showing maximum extent of penetration and total areas occupied in various sectors.

4. Reports on the former French possessions of Dakar, Bizerte, and Morocco following World War II which would show how these areas were administered and their relationship to the United Nations during this period.

5. A personal report on the condition of the Hungarian religious relics which were stored at Salzburg during World War II. This is to be followed by the visit of an expert from Vienna who could insure that these articles are being properly stored.

6. Information on the status of the Hungarian language schools in the Burgenland which were guaranteed by the treaty which awarded this territory to Austria.

7. A list of the number of children of the leading members of the local regime. Some material already collected in fragmentary form.

8. Statistics on the abortion rate in Hungary. H.E. has computed that 1? million Hungarian fetuses have been murdered since communists took over. Computation not clear. H.E. informed of regime release to press last year (Andy TIMAR) that abortion rate 1 1/2 times number of live births, but H.E. apparently not satisfied.

9. A list of the names and addresses of the government buildings in the city and their locations on a city map.

10. Information on the production of agricultural products in Hungary between 1920 and 1945 to include yearly tonnage by crop.

11. Statistics on the number of Czechs and Moravians living in Bohemia, Moravia, and Austrian Silesia between 1910 and 1920. These figures available from the official Austrian Census of 1910 and the Czech one of 1920.

12. For reference purposes, a copy of the Joint Congressional Hearings on the Pearl Harbor Attack (Parts 2, 5, 6, 11, 12, and 16) and the report of Admiral STARK and the other military leaders who testified.

13. Various back numbers of the local press over a year old and several old copies of the *Herald Tribune*.

14. There are a number of people working on various typing and calculation projects but these are in process and should be completed in routine fashion.

15. I receive a number of requests to transmit letters to Papendorp, Msgr. Sabo etc, which I try to discourage.

[aláírás hiányzik]

1964

111

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, 1964. február 5.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo küld húsz ötdolláros csendes miseszándékról listát az adományozó szándékára. Mellékel egy csekket száz dollárról. A kézzel írt utószóban a „Commonweal Magazine”-ra és a „Puer” Magazinra hivatkozik, egy bizonyos Rev. Parkerre.

*

Dear Mr. Betts:

Here I am sending 20 (twenty) Low Mass Intentions for “Intentio dantis” @ \$5.00.

Also included a check for \$100.00.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P. A., V. G. [s. k.]

Encl.

P. S. I saw come – Commonweal Magazine counter as if a certain Msgr was in the “Puer” Magazine counter as if a certain Rev. Parker was all over the place and talked to our friend and people pose problems for us?

112

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Mindszenty bíboros levele Sabóhoz

South Bend, 1964. február 21.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 6. gy.

Méltóságos Protonotárius Úr!

Köszönöm az újabb intentiókat. Végzem őket.

Szívélyesen köszönti és áldja:

Bp, 1964, II. 21.

József [s. k.]

113

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

David A. Betts levele Mons. Sabóhoz

Budapest, 1964. március 9.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Betts köszöni Szabó [Szabo, z-vel] február 5-én kelt levelét és a csekket. Az információt átadta barátjuknak. Aznap dátummal beváltotta a december 18-án kiállított 75 dolláros csekkjét és még magánál tartja a december 29-én kelt százdolláros és a február 6-án kelt százdolláros csekket. Reméli, hogy a beváltás késedelmesége nem okoz problémát. Barátjuk jobban szereti, ha a csekket nem váltják be, mielőtt eleget tett volna a kéréseknek. A Sabo által február 5-én kelt levélben említett ügy, Betts legjobb tudása szerint, pontatlan.

*

Dear Monsignor Szabo:

Thank you for your letter of February 5 and the enclosed check. I have passed the information on to our friend.

Today I cashed your check of December 18 for \$75.00 and am now holding your two most recent ones – December 29 for \$100.00 and February 6 for \$100.00.

I hope the delay in cashing these does not inconvenience you too much. Our friend prefers not to cash the checks until he has completed the requests.

The matter that you refer to in your February 5 letter is, to the best of my knowledge, not accurate.

Sincerely yours,

D. A. Betts [aláírás hiányzik]

114

**Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
Mindszenty bíboros magyar nyelvű levele Sabóhoz**

Budapest, 1964. június 4.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 6. gy.

+ *Méltóságos Uram!*

Köszönöm az intentiókat és stipendiumokat. Gondosan végeztem őket.

Hosszan tartó teher ez Méltóságodra.

Tettem egyidejűleg lépést, hogy tehermentesítsem híveivel együtt. Talán két hónapon belül sikerül. Akkor értesítjük.

Szeretettel áldja

+ *József* [s. k.]

4. VI. 4.

115

**Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
David A. Betts levele Mons. Sabóhoz**

Budapest, 1964. július 31.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Betts köszöni Sabo havi rendszerességű leveleit a csendesmise-szándékokkal és a csekkekkel. Úgy tűnik, hogy azok a megfelelő ütemben érkeznek. Barátjuk eleget tett mindegyik listának, kivéve a legújabbat, amelyet hamarosan elkezdi mondani. Betts minden csekket beváltott a legújabb három, a májusi, júniusi és júliusi kivételével. A dolgok állása felől nincs mondani valója, hiszen [a követségen] valójában csak azt tudják, ami az újságokban olvasható. Ha a körülmények netán megváltoznának, természetesen azonnal tájékoztatja Sabót.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you very much for your monthly letters with the lists of Low Mass Intentions and the checks. They seem to be coming in at about the right intervals. Our friend has completed all of the lists but your most recent one, which he will start on shortly. I have cashed all of your checks but the three most recent ones from May, June and July.

There is nothing here I can tell you about the status of things as we really only know what is printed in the papers. Should conditions change, of course, I will inform you at once.

Sincerely yours,

David A. Betts [aláírás hiányzik]

116

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

A levél nehezen olvasható. Sabo a miseszándékok részleteiről ír. Sajnálja, hogy zavart okozott.

*

Dear Mr Betts

This [egy szó] the 100 low Masses and I send this 25. Hereafter I will send the rent at 2.00. I'm sorry this caused confusion

Regards

Msgr Sabo [s. k.]

117

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo küld harminc csendesmise-szándékot, á. két dollár, és egy csekket hatvan dollárról. Kéri, hogy Betts tudassa, ha a barátjuknak szüksége lenne valamire. A legnagyobb diszkrécióval fogja azt beszerezni. Betts mondja meg barátjuknak, ne aggódjék amiatt, hogy a miseszándékok ugyanazon forrásból származnak. Nem fogják megtudni, ki a magyar pap, és Sabo másoknak is szokott [miseszándékokat] küldeni.

*

Dear Mr Betts

Here are 30 low Mass intention[s]@2.00 and a check for 6000. Will you please let me know if our friend needs anything? I wish get it with the greatest discretion. Tell him not to worry about the intention ...from the same franchise. [sic] They are not [to] know who the Hungarian priest is. And I do send to others also.

Sincerely Msgr Sabo [s. k.]

118

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo aggódik, hogy [a miseszándékok] elfogyhattak, ezért küld 25 két - dollárosat és egy csekket ötven dollárról.

*

Dear Mr Betts.

I worry that you may run out. Here are 25 @ 200 and a check for '50.00

Sincerely

Msgr Sabo [s. k.]

119

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, é. n.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Mons. John Sabo és Mindszenty bíboros, 1964

Sabo küld húsz háromdolláros csendesmise-szándékot és egy csekket hat - van dollárról. Számos híresztelés kering [South Bendben]. Reméli, hogy Betts tudatni fogja vele, mihamar bármilyen változás következik be, amely érinti barátjuk helyzetét.

*

Here are 20 low Mass intention[s] at 3.00 each and a check for 60.00
There are many rumors afloat here.
I hope you will let me know as soon as you may of any change that affects our friend.

Sincerely

Msgr John S Sabo [s. k.]

120

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, 1964. december 18.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo küld tizenöt további ötdolláros miseszándékot és egy csekket 75 dollárról. Még kisebb összeget küld, hogy ne aggódjanak. A miseszándékok mind „speciális szándékok”. Áldott ünnepeket kíván.

*

Dear Mr. Betts:

Enclosed are 15 more Mass Intentions at \$5.00 and a check for \$75.00. I'm making it a yet smaller amount so that you have less worries.

The Mass Intentions are each one for a "Special Intention".

I wish you a very blessed holiday season.

Sincerely,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo*, P.A., V.G. [s. k.]

Encl.

121

Mindszenty köszönete, jókívánságai, hírei

A bíboros levele Sabóhoz

Budapest, 1964. december 26.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 6. gy.

Méltóságos Uram!

Hálásan köszönöm jószágos gondoskodását. Már restelkedem a hosszú, pap- és hívőmegterhelés miatt. Kértem is már külső beiktatást. Nekem nagy jótétemény.

Nagy az egyéni és családi, egyházi nyomor.

Most jelentkezett egy meg-amnestiázott pap. Súlyos, operált beteg, ha az nem volna, a rendszer akkor sem engedné dolgozni. Nem tehető rokonok tartják szánalomból. Hogy érezheti magát a magyar pap, aki sosem volt kol - dus?! Innét jutott neki.

A papnak állami fizetése 599 forint havonta (\$12), cserébe beadja érte füg - getlenségét.

Boldog Újévet kíván és szeretettel áldja

Bp, 64. XII. 26.

+My József [s. k.]

122

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele David A. Bettshez

South Bend, 1964. december 29.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Sabo küld húsz ötdolláros csendesmise-szándékot és egy csekket 100 dol - láról. A miseszándékok mind az, azokat kérő személyért mondandó „spe - cialis szándékok”.

*

Dear Mr. Betts:

Herewith I am sending you twenty (20) Low Mass Intentions at \$5.00 each. Each Mass for a special Intention for the person requesting it.

Enclosed is a check for \$100.00.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P. A., V. G. [s. k.]

Encl.

1965

123

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

David A. Betts levele Sabóhoz

Budapest, 1965. január 6.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Betts köszöni a legújabb miseszándék-listát és az azt kísérő csekket. Most kapta meg a decemberi listát és adta azt át barátjuknak. Arra kérte Bettst, hogy Sabónak fejezze ki nagyrabecsülését az érte kifejtett folyamatos erőfeszítéseierért, és azt is kérte, hogy küldje meg neki legjobb kívánságait az ünnepekre és az újesztendőre. Betts feljegyzései szerint az októberre, novemberre és decemberre szóló legújabb három kivételével minden csekket beváltottak. Ez idő szerint barátjuknak nincs szüksége semmire, és úgy tűnik, hogy minden szükségessel elég jól el van látva. Betts nagyon szépen köszöni Sabo havonta érkező leveleit és segítségét a miseszándékok listájának küldésével, amely nagyon sokat jelent a barátjuk számára.

*

Dear Monsignor Sabo:

Thank you very much for your recent list of intentions and the accompanying checks. I have now received the list for December and have turned it over to our friend. He has asked me to express his appreciation for your continuous efforts on his behalf and he also desires to send you his very best wishes for the holiday season and the coming new year.

According to my records here we have cashed all of your checks except the three most recent. They are for October, November and December. Our friend is not in need of anything at all at this time as he seems to be fairly well supplied with most things. Thank you very much for your monthly letters and your help in arranging the list of intentions which mean a great deal to him.

Sincerely yours

David A. Betts [aláírás hiányzik]

124

A floridai John Szabo levelét nem lehet kézbesíteni, visszaküldik, 1

Richard W. Tims¹³⁹ levele Robert M. McKissonhoz

Budapest, 1965. május 25.¹⁴⁰

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 1. gy.

Tims mellékeli azt a levelet, amelyet a követség éppen megkapott az egyesült államokbeli John Szabótól [Szabót ír, Sz-szel], amelyben üzenet van Mindszenty bíborosnak, s amelyben Szabo arra kéri a követséget, hogy azt továbbítsa a bíborosnak. Hacsak McKisson másképp nem gondolja, Timsnek az a véleménye, hogy a Department feladata lenne.¹⁴¹

Jelen esetben nem az indianai Sabóról, hanem a floridai Szabóról van szó, amint az alább ki fog derülni.

*

There is enclosed a letter that the Legation has just received from a Roman Catholic priest in the United States, the Reverend John Szabo, with a message addressed to Cardinal Mindszenty, which he asks that the Legation pass to the Cardinal.

Unless you think otherwise, I believe it would be more appropriate for the Department to reply to Father Szabo than for the Legation to do so.

With best regards,

Sincerely,

Richard W. Tims [aláírás hiányzik]

Enclosure:

Correspondence from Rev. Father Szabo

---

139 Richard W. Tims (1912–1996), az első általa jelzett dokumentum 1964. augusztus végén kelt, 1966. szeptember 24-től tanácsosi rangú ideiglenes ügyvivő 1967. október végéig.

140 1965. május 11-i dátummal Mindszenty írt Sabónak: „Köszöni levelét. 'Nincs semmire szükségem, csak a magyar sors jobbra fordulására. Nincs-e lehetőség arra, hogy most, amikor ott az iskolaügy szőnyegen van, történjék az, amit korábban kértem: két férfi, egy-két női magyar rend iskolája felől? Slachta Margit főnöknő él-e, hal-é?’ ” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, i. m. 55. old. 268. sz.

141 Tims azért teszi ez a javaslatot, mivel Szabo levele a nyílt postán érkezett, és így azt a magyar állambiztonság felbonthatta és ellenőrizhette. A South Bend-i Sabo nem a magyar nyílt postán, hanem a Department révén diplomáciai futárzsákok útján levezetik a követséggel.

125

A floridai Szabo levelét nem lehet kézbesíteni, visszaküldik, 2.

Harold C. Vedeler levele Mons. John Szabóhoz¹⁴²

Washington, 1965. június 4.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 1. gy.

A Department példánya: Central Files 3222. sz. do.

Vedeler értesíti a floridai John Szabót [lásd a címzést a levél végén], hogy a budapesti amerikai követség megkapta azon levelét, amelynek mel - lékletét Mindszenty bíborosnak címezte. A Department értékeli a kérdés iránti érdeklődését, de sajnálattal közli, hogy nem adhatja át az üzenetet. – Vedeler bizonyos abban, Szabo meg fogja érteni, hogy Mindszenty bíboros menedékes helyzete a budapesti amerikai követségen rendkívül kényes kérdés. A Department tartozik azzal, hogy elkerüljön minden olyan cselekedetet vagy körülményt, amely a bíboros menedékét veszélyeztetné vagy a követség helyzetét megnehezítené. Ennek következtében nem engedhető meg, hogy a bíboros a külvilággal levelezzen. – Ezen megfontolások alapján sem a Department, sem a budapesti követség nincs abban a helyzetben, hogy a bíboros felé továbbítandó üzeneteket fogadjon. A Department jelen esetben csak azt tudja javasolni, hogy Szabo lépjen közvetlen kapcsolatba a Pápai Állam - titkársággal, hogy megismertesse velük a bíboros helyzetével kapcsolatos nézeteit és javaslatait. – Bár kötetünk tárgya nem e levél írója, értékes információ a floridai Szabo lakcíme 1965 júniusában.

*

The Department has received from the American Legation in Budapest the letter with its enclosures that you sent addressed to Cardinal Mindszenty. The Department appreciates your interest in this matter, but regrets that it cannot transmit your communication to the Cardinal. The letter and its enclosure are accordingly returned herewith.

I am sure you will understand that Cardinal Mindszenty's situation of refuge within the premises of the American Legation in Budapest is an extremely delicate

---

142 A Department eleget tett Tims javaslatának: John Szabo nem a budapesti amerikai követségtől kapott választ, és így nem is alakult vele egy második levelezési csatorna. Ennek a kísérletnek az amerikai diplomácia, amely a Vatikán felé terelte az érdeklődését, ügyesen elejét vette.

matter. It is incumbent upon the Department to avoid any actions or circumstances which might be prejudicial to the Cardinal's situation of refuge or render the position of the Legation more difficult. Consequently, it is not open to the Cardinal to have outside correspondence.

In view of the foregoing considerations, neither the Department nor the Legation in Budapest is in a position to accept communications for forwarding or delivery to the Cardinal. The Department can only suggest in the circumstances that you may wish to consider directly to the Papal Secretary of State at the Vatican to make known your views and suggestions on the subject of Cardinal Mindszenty's situation.

Sincerely,

Harold C. Vedeler [aláírás hiányzik]
Director
Office of Eastern European Affairs

Enclosure:

Letter to Cardinal Mindszenty, with enclosure.

The Reverend

John Szabo, J.C.D.,¹⁴³
1927 – 20th Avenue,
Vero Beach, Florida.

126

Mindszenty bíboros amerikai kitüntetése, 1. Különböző hírek Sabo levele Papendorphoz¹⁴⁴

Washington, 1965. szeptember 14.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 1. gy.

Sabo azt írja, hogy a helyi sajtó szerint közös barátjuk jobban van. Nem volt tudomása ellenkező hírről.¹⁴⁵ Hamilton Fish ezredes megkérdezte a New

---

¹⁴³ Juris Canonici Doctor – egyházjog doktor rövidítése.

¹⁴⁴ J. Theodore Papendorp 1965-től Washingtonból visszakerült Budapestre, ahová június 21-én érkezett meg, lásd Richard W. Tims ügyvivő 1965. június 21-én kelt levelét Robert M. McKissonhoz, Bp Cardinal Files, 3. do., 1. gy. Továbbra is követségi másodtitkárként működött és ismét az összekötő feladatait látta el Mindszenty bíboros személye mellett.

¹⁴⁵ Ezek szerint a követség ügyesen levelezik Saboval, mivel a bíboros tébécés megbetegedésének kiújulását nem tudatták vele. A sorok között olvasva, ezt nehezményezi is.

York-i bíborost,¹⁴⁶ hogy közös barátjukat kitüntethetik-e a Lafayette Society of America békedíjával. Ő igennel válaszolt. Sabo azon a véleményen van, hogy előbb meg kellene kérdezni a barátjukat. Talán Papendorpnek a francia nagykövetségen lévő barátai tanácsot adhatnának. A díjat valaki máson keresztül nyújtánák át. – Az elmúlt héten Sabo a youngstowni¹⁴⁷ ünnepsé -
geken járt. Ott járt a fatimai¹⁴⁸ püspök [is]. Órákon át barátságosan beszél -
gettek a világ problémáiról. A püspök, bár nagyon vidám, nincs túlzottan
jól, Youngstownból a Mayo klinikára¹⁴⁹ ment vizsgálatra. Ez a sajtó számára
nem volt ismert. Az utazáson a titkára egy magyar volt, Kondor SVD atya.¹⁵⁰
– Hogy van Papendorp családja? Molnár atya¹⁵¹ azt mondta, hogy találkoztak. Sabo üdvözlését küldi Papendorp feleségének.

*

Dear Mr. Papendorp:

The other day the local press said our friend was better. We didn't know he was otherwise.

Colonel Hamilton Fish approached the Cardinal of New York to ask they might give the Lafayette Society (of America) Peace Award to our friend. He said "yes". I am of the opinion he should first be asked. Maybe your friends at the French Embassy could advise you. It would be given through someone else.

Last week I attended the festivities at Youngstown. The Bishop of Fatima was there. We had hours for friendly discussion on world problems. The poor man, though very cheerful, is not too well. He from Youngstown went to Mayo Clinic for

---

146 Francis Joseph Spellman (1889–1967).

147 Youngstown város Ohio államban, magyar ferences központ, ahol a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* is megjelent.

148 Fatima a Mária-jelenésekről híres zarándokhely Portugáliában.

149 A Mayo Clinic rendkívül híres gyógyintézmény Rochesterben, Minnesota államban.

150 Kondor Lajos, SVD (1928–2009): teológiai tanár, a fatimai látnokok szenttéavatásának posztulátora. Verbita szerzetes, rkat. pap 1953. 1954-től Fatimában élt, nevelő és tanár a szemináriumban. Nagyrészt az ő munkájának az eredménye a fatimai magyar kálvária és kápolna fölépítése.

151 Molnar, Anthony (1910–2003), rkat. pap 1934, magyar lelkész Belgiumban 1941, majd Franciaországban 1947. 1960-tól az Egyesült Államokban. Sabo szerint Papendorp második budapesti kiküldetése előtt találkoztak. Okát csak feltételezhetjük: Molnár üzenetet és/vagy csomagot adott át a bíboros részére.

a checkup. This was not known by the press. His secretary for the trip was a Hungarian, Father Kondor S.V.D.

How is your family? Father Molnar said he saw you. Regards to your wife.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

127

**Mindszenty bíboros amerikai kitüntetése, 2.
Papendorp levele Christopher A. Squire-hoz,¹⁵²
a Department magyar referenséhez, Washingtonba**

Budapest, 1965. szeptember 27.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 1. gy.

Papendorp – hivatali előljárója, O'Shaughnessy ügyvivő¹⁵³ javaslatára – megküldi Squire-nak, a Departmentbe, Sabo előző héten érkezett levelét. A „Lafayette Society of America” nevű csoport a békedíját a vendégnek óhajtja adni, és Sabo szeretne jelzést kapni, hogy hajlandó-e azt elfogadni. – A követségnek nincs arról információja, milyen csoport is ez, és ezt természetesen nem vetik fel a budapesti francia kollégáknak sem. Azt feltételezik, hogy a jelenlegi szabályok szerint erről a lehetséges kitüntetésről nem kérdezhetik meg a bíborost. Hacsak Squire másként nem tanácsolja, azt tervezik, hogy értesítik Sabót, miszerint nem kérdezhetik meg a bíboros véleményét, viszont nem kommentálhatják a Társaság terveit sem, hogy díjat adományozzanak. Ugyanakkor azt szeretnék, hogy a Társaság megértse, hogy a díj bármely konkrét jelét nem adhatják át a bíborosnak, ill. azt a bíboros nem nyugtázhatja. – Papendorp megérti, ha Squire netán közvetlenül szeretne Sabónak válaszolni. Viszont örülne, ha ezt előre tudatná velük, hogy értesíthesse Sabót, hogy Squire-nak át kellett adnia az ügyet.

*

At Mr. O'Shaughnessy's suggestion I am sending you a copy of a letter I received last week from Msgr. Sabo concerning the Cardinal. You will note that

---

152 Christopher A. Squire (1923–1988) 1956 novembere és 1958 decembere között volt II. o. titkár a budapesti amerikai követségen, majd a Departmentben az Kelet-európai Ügyosztály munkatársa (1963–1966).

153 Elim O'Shaughnessy az Owen T. Jonest 1964-ban váltó ideiglenes ügyvivő.

a group called the Lafayette Society of America desires to present its peace award to our guest and Sabo would like an indication of his willingness to receive it.

We have no information here of what sort of group the Lafayette Society is and of course would not raise this matter with our French colleagues here. We assume that under the ground rules we should not ask the Cardinal about this possible award. Unless you advise otherwise, we plan to inform Sabo that we are unable to solicit the Cardinal's opinion, that we could have no comment on the plans of the Society to make the award, but would want it to realize that any concrete token of the award could neither be presented to nor acknowledged by the Cardinal.

I can understand should you wish to respond to Sabo on this matter directly, but would appreciate it if you would let me know in advance, so that I could inform him that I had to forward the matter to you.

[I found John Vought's¹⁵⁴ letter of September 17 very interesting and I am acknowledging it with the suggestion that he turn it into an airgram in the interests of adequate dissemination throughout the establishment. I will suggest that he drop Barcs'¹⁵⁵ comments on the Cardinal from his rapport however.]

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

Enclosure:

As stated.

128

Mindszenty bíboros amerikai kitüntetése, 3.

Sabo levele Papendorphoz

South Bend, 1965. november 16.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 2. gy.

Sabo rákérdez a szeptemberi levelére Mindszenty kitüntetésével kapcsolatban. Mielőtt a távollétében neki ítélnék, meg kellene őt kérdezni. A közel jövőre tervezik, kérdezi Papendorptól, hogy megszerzi-e a beleegyezését.

---

154 A szögletes zárójelbe tett rész egészen más témával foglalkozik. John R. Vought 1960–1962 között II. o. titkár a budapesti amerikai követségben, ahonnan Bernbe helyezték át. 1969-ben a Kelet-európai Ügyosztályon magyar referens.

155 Barcs Sándor (1912–2010), az MTI vezérigazgatója (1950–1980).

Egyébként minden rendben van. A következő héten New Yorkba készül. Mr. Jackson¹⁵⁶ dicséri.

*

It seems to me many months ago¹⁵⁷ I wrote and asked about Our Friend getting the Freedom Award of the Order of Lafayette. Before they give it in absentia he should be asked. It is now scheduled for the near future, would you mind getting his O.K. on it?

Everything is going fairly well. I will be in New York next week. Mr. Jackson is a fine young man.

Sincerely,

Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G [s. k.]

129

**Mindszenty bíboros amerikai kitüntetése, 4.
Papendorp levele Christopher A. Squire-hoz,
a Department magyar referenséhez, Washingtonba**

Budapest, 1965. november 24.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 2. gy.

Miután O'Shaughnessy ügyvivő visszatért szabadságáról, Papendorp egyeztetett vele. Egyikük sem kapott még választ szeptember 27-én kelt kérdésére a Lafayette Society kitüntetésével kapcsolatban. Ami az ENSZ Közgyűlését, a Szabó-ügyet és más gondokat illeti, Papendorp megérti, hogy nem lehetett könnyű még ezzel is foglalkozni. – Kérdezi, milyen fázisban jár az ügy, hogy válaszolhasson Sabo levelére.

*

After checking with Mr. O'Shaughnessy upon his recent return from leave, I find that neither he nor I have as yet received a reply to my inquiry of September 27 about the proposal that our guest be presented with a peace award by the Lafayette Society. What with the UNGA, the Szabo affair and other concern, I can understand that it might have been difficult for you to handle this matter.

---

156 Robert J. Jackson 1964–1966 között adminisztratív attasé a budapesti amerikai követségben. Ugyanakkor az amerikai diplomaták Mindszenty József neve helyett – titoktartási okból a Robert „W.” Jackson nevet is használják.

157 Sabo túloz: a Lafayette-díjról nem sok hónappal, hanem két hónappal korábban írt.

Could you let me know where the matter stands so that I might answer Msgr. Sabo's letter?

Best regards to all.

Sincerely,

J. T. Papendorp [aláírás hiányzik]

130

Mindszenty bíboros amerikai kitüntetése, 5.

Papendorp levele Sabóhoz

Budapest, 1965. december 9.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 2. gy.

Papendorp sajnálattal írja Sabónak, hogy a barátjuk számára javasolt díjjal kapcsolatban oly sokáig tartott a válasz a szeptember 4-i levelére. Amint Sabo előtt is ismeretes, az ilyen esetekben szükséges megkérdezniük a Departmentet. Sajnálatos módon a magyar referens számos egyéb problémával volt elhalmazva, és Papendorp csak most kapta meg a válaszát. – Sabo tájékoztatására mellékeli a Department szeptember 14-én kelt levelét a Lafayette Társaság elnökéhez. Az összekötő sajnálja, hogy ennek a válasznak az értelmében, nem kérdezheti meg barátjuk véleményét a díjról. Természetesen, ebből az is következik, hogy bármiként is dönt a Társaság a javasolt kitiüntetés megítélésével kapcsolatban, amire bizonyosan meg is van a joga, a budapesti követség nem lesz abban a helyzetben, hogy a vendégük számára bármilyen oklevelet, plakettet vagy érmet továbbbítson.

*

I am very sorry indeed that it has taken me this long to respond to your letter of September 4 about the proposed award to our friend. As you can understand, in cases such as this, we found it necessary to consult with the Department of State. Unfortunately my colleague on the Hungarian desk has been swamped with a number of problems and I have only just received his answer.

I am enclosing for your information a copy of a State Department letter of September 14 to the President-General of The Order of Lafayette. In keeping with that response, I am afraid I would not be able to solicit our friend's comments on the award. Naturally, it follows that should the Order decide, as it certainly has every right, to make the award as proposed, we would be unable to deliver any certificate, plaque or medal to him.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]
Second Secretary of Legation

Enclosure:

Copy of letter, Sept 14, 1965

1966

131

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Robert J. Jackson levele Sabóhoz

Budapest, 1966. január 20.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

*Jackson igazolja az 1965. december 20-án érkezett lista és a százdol -
láros csekk kézhezvételét. Barátjuk hálás, mint mindig, jó egészségnek
örvend, és jó a hangulata. Valójában jobban néz ki, mint valaha, az utolsó öt
hónapban öt fontot¹⁵⁸ hízott. Jackson és a fia ministráltak az éjjéli misén,
ahol az egész követségi személyzet ott volt. Papendorp kinevezte magát dia -
kónusznak. – Jackson köszöni Sabo áldását. – Sabo néhány havonta küldhet
miseszándékokat. – Ami a barátjuk szükségleteit illeti, azokat általában meg
tudják oldani a bécsi vagy müncheni úti céllal utazókkal. Köszöni Sabo fela -
jánlását. A vendég tévéje és rádiója működik, de jobban szeret olvasni. Egy -
szer elmondta Jacksonnak, hogy a rádióban csak a karácsonyi énekeket
szereti hallgatni az ünnepek környékén. Az éjjéli mise után a követségi dol -
gozók kórusa karácsonyi dalokat adott elő a barátjuknak.*

*

Dear Msgr. Sabo:

This is to acknowledge your check for \$100 and the list that I received on
December 20, 1965. Our friend is grateful as ever and is in good health and good
spirits. He really looks better than ever and has gained about five pounds in the last
five months. My son and I served midnight mass, all of the Legation staff attended.
Mr. Papendorp was self-appointed Deacon.

---

158 Kb. két és fél kilogram.

Thank you for your blessings.

I suppose you could send him a list every couple of months.

As far as his needs we are usually able to take care of them by travelers to Vienna or Munich. Thank you for your offer. His TV and Radio are both working, but he prefers to read and told me once that he only liked to listen to the Radio around the Holidays to hear Christmas carols. Some of the office group sang carols to him after the midnight mass.

Season's greetings to you and God bless you.

Sincerely,

Robert J. Jackson [aláírás hiányzik]

132

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Robert J. Jackson levele Sabóhoz

Budapest, 1966. március 8.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.; másik példány: 3. do. 3. gy.

Jackson Sz-szel írja Sabo nevét. Értesíti, hogy éppen megérkezett a leg - újabb lista és a 125 dolláros csekk. Közös barátjuk igen nagyra értékeli mindkettőt reméli és imádkozik azért, hogy Sabo egészsége jó a felépülése pedig gyors legyen.¹⁵⁹ Barátjuk egészsége jó, és úgy tűnik, kiváló a hangulata. A február [Budapesten] igen enyhe volt, és a hosszú távú előrejelzés szerint a március is enyhe lesz.

*

Dear Msgr. Szabo:

I have just received your note and the latest list, and your check for \$125.00.

Our friend is very appreciative and we both hope and pray that your health and recovery is good and fast.

Our friend's health remains good and he seems to be in excellent spirits.

It has been a very mild February here and the long range forecast is also mild for March.

With warmest personal regards,

Sincerely,

Robert J. Jackson [aláírás hiányzik]

Attaché of the Legation

---

¹⁵⁹ Ezek szerint a követség értesült Sabo megbetegedéséről. Lásd a 133. sorszám alatt is.

133

A bíboros köszönete és alternatív forrás megjelölése

Mindszenty bíboros levele Sabóhoz

Budapest, 1966. május 8.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 5. do., 6. gy.

Méltóságos Uram!

Köszönettel vettem III. 2-án és IV. 18-án a 2 stipendium-küldeményt.

*Az első miséző soraiból részvétellel értesültem kórházát is kívánó betegsé -
géről. Utána szentmiséimben megemlékeztem.*

Megérttem, hogy a betegség közbelépett.

*De felvetődött újból bennem a gondolat: az én szentmisém nagy terhet
jelentenek, – minden jószáguk mellett is – egy plebánosra, és egy plebánia
híveire. Viszont itteni kötöttségem nem enged ma más párhuzamosan II.
közvetlen forrást.*

*Ezért felvetem – mivel a meg nem érkezett, de feltehetően ott már elő -
jegyzett szentmisék mellett jelentős könnyebbség volna, minden II. hónapban
P. Takách Gáborékkal¹⁶⁰ kérni 30-31 szentmisét és így minden II. hónapban
háruháza Méltóságodra, és plebániájára ez a teher, nem volna-e jó ezt az utat
járunk.*

*Természetesen, P. Takách nem hozzám, hanem Méltóságodhoz küldené és
Méltóságodat terhelné ez az expedíció is.*

Most érkezett a gyönyörű Sacramentary¹⁶¹ is. Ezt is jószágának köszönöm.

Szeretettel áldja szerető testvére

+ M. József [s. k.]

6. V. 8.

---

160 Takács Albert Gábor ferences (1896–1973), 1945-től az ausztriai Aunfallban a menekültek lelkesze, 1948-tól az Egyesült Államokban 1955–1961 között a ferences Szent István kuszódia vezetője és a Katolikus Magyarok Vasárnapja szerkesztője. 1950–1957 között Clevelandban, majd Yountownban szolgált. Lásd: Dudás Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában*, i. m. 375. – A hercegprímás már 1963-ban köszönetet nyilvánított egy neki küldött könyvért, lásd fentebb, a 93. sz. dokumentumot.

161 Szakramentarium: itt a szentségek (kereszttség, bérmlás, stb.) kiszolgáltatására szolgáló segédkönyv.

134

Misekönyv és Szakramentálé Mindszenty bíborosnak

Mons. Sabo levele J. Theodore Papendorphoz

South Bend, Indiana, 1966. június 23.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 4. gy.

Sabo egy dobozt küld, amelynek tartalma néhány misefüzet, amelyben az introitus (kezdő ének) és más imák (ún. propriumok) vannak, amikor a hívek imádkoznak és a pap nem. Barátjuk használhatja az utolsó misekönyvet, amit kapott – ha az új szakramentálé köztelében tartja. Az áldás formulája a szakramentáléban lévő nagyobb betét, benne hangjegyek, a válaszokat innen másolhatja ki. Ha Papendorp elvesztette volna, Sabo küld a sajátjából, továbbá küld a zsinati dekrétumokból. Úgy véli, ez jó fordítás és kommentár is van hozzá. Idáig csak papírkötésben jelent meg. Sabo azt tervezi, hogy a következő évben részt vesz a fatimai Mária-kongresszuson. Húsz éve ott volt az ottawain,¹⁶² ahol érdekes emberekkel találkozott. Üdvözlését küldi Papendorp családjának.

*

I am mailing a box of things for you.

(a)¹⁶³ some small missals which have the introit and other propers – which if you recite in the congregation the celebrant does not.

He can use the last missal he received – if he keeps it near the new sacramentary.

The form for the blessing is on the large insert in the “sacramentary”. It has it set to notes – but you can copy the responses. In case you lost it, I’m sending the one out of mine.

Just for anyhow I am sending a copy of the decrees and so on of the Council. I think this is a good translation and it also has comments. So far it has appeared in paperback only.

I am planning on going to the Marian Congress at Fatima next year. Twenty years ago I attended one at Ottawa. I met some interesting people there.

Give my regards to your family.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

---

¹⁶² 1947 júniusában.

¹⁶³ Sabo nem jegyzett fel (b) pontot.

135

**Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
Sabo magyar nyelvű levele Mindszenty bíboroshoz**
South Bend, 1966. július 12.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 4. gy.

E[minenciás] Uram,
a közvetítő¹⁶⁴ mondja, hogy E[minenciád] aggódik afölött, hogy híveinktől jön a sok miseszándék. Igen, hála Istennek, vannak miséink. Én rendszeren küldöm őket rászoruló papoknak. Híveink nem is tudják legtöbbször, hogy kinek megy. Isten ments, hogy megemlítsük, hogy pont ezek kinek mennek. Szigorúan rám parancsoltak, hogy soha ne írjak személyes üzenetet. Ha meg is próbáltam, biztosan nem volt közvetítve. Talán ez se lesz. De ismételten mondom, nem szabad mástól kérnem erre a célra és nincs is erre egyenlőre [sic!] szükség. Van-e valamire Önnek szüksége? Jövő évre Mária kongresszusra Fatimába szándékozom menni. Egy utóbbin mi találkoztunk. Sánta [sic!] Pali Msgr. és én voltunk kísérők.

136

**Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
Sabo levele Mindszenty bíboroshoz
Papendorp fordítása angolra**
Washington, 1966. július 12.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 4. gy.

Translation by JTP¹⁶⁵

Our intermediary has said that you are concerned that so many mass intentions come from the faithful (of my parish to you). Yes, thank God we do have mass intentions. I regularly send these on to needy priests. My faithful generally do not know to whom they go. God forbid that I should tell particularly these to whom they go. I have been strictly told that I may not write personal messages; if I tried

---

164 Sabo az összekötő diplomatát, jelen esetben Papendorpot, aki egy államot képvisel egy másik államban, „közvetítőnek” titulálja.

165 J. Theodore Papendorp fordítása, az előző dokumentumé.

they probably would not be sent on [sic!]. Perhaps not even this one, but I want to say again that it is not possible to ask intentions of those for this purpose and neither is it necessary for the foreseeable future. Do you have need for anything else? Next year I hope to go to the Marian Congress in Fatima. At a previous one we met Msgr Santa Pali and I were your escorts.

137

Misefüzetek vétele. Miseszándékok

J. Theodore Papendorp levele Sabóhoz

Budapest, 1966. augusztus 5.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 4. gy.

Papendorp sajnálja, hogy nem válaszolt korábban Sabo június 23-án kelt levelére, de várta a csomagot. Az imént megérkezett, és a miseszöveget kiosztotta a híveknek, hogy ismerkedjenek vele. Vasárnaptól tervezik használatba vételét. Közös barátjuk (és ők is mindannyian¹⁶⁶) természetesen igen hálásak a füzetekért, és azt kérik Papendorptól, hogy tolmácsolja közsönetüket a miseszándékokért és Sabo rendszeres ajándékaiért. Másrésről, mint Sabo, barátjuk igencsak habozik az ilyen jelentős ajándékok elfogadását illetően. Ezért szeretné megtéríteni az árukat oly módon, hogy visszatartja a stipendiumok megfelelő részét a következő miseszándékoknál. Papendorp kéri Sabót, hogy tudassa Timsszel, hogyan hangzik ez számára Papendorp felesége¹⁶⁷ éppen iskolai szüneten van, és idősebb lányukat az elszóaldozásra készíti elő. Az angol válaszokra való áttéréssel, lehetséges lesz a fiuk számára, hogy a szentmisén ministráljon.

*

I'm sorry that I've not responded earlier to your kind letter of June 23, but I wanted to await the arrival of the package. It has now come and the missals have been distributed to the faithful for familiarization. We plan to launch into the new from this Sunday.

Our friend (and we all) are naturally most grateful for your kindness in sending the books, and he asked me to express his thanks to you for them, the intentions,

---

166 Azok, aki részt vesznek a követségen tartott vasárnap reggeli miséken.

167 Monica Papendorp. A házaspárnak három gyermeke: Monica, John és Barbara.

and your other periodic gifts. On the other hand, as you know, he is reluctant to accept substantial gifts, such as this. He therefore would like to reimburse you for the cost of the material by means of a "withholding" at an appropriate portion of the stipends from the next list of intentions you send. Please let Mr. Tims know how this strikes you.

Best wishes from we us all. My wife is currently taking advantage of the school vacation to prepare our elder daughter for First Communion. With the shift to all English responses, it should be possible for our son to serve the Mass at which she first receives.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

138

Hasznos tudnivalók a bíboros körül

J. Theodore Papendorp emlékeztetője Alfred J. Jazynkának

1966. augusztus 7.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 5. do., 16. gy.

Távozása előtt Papendorp átadja Jazynkának a bíboros kitisztított és molyirtóval ellátott télikabátját, továbbá egy hossznyi bélést. Kéri, hogy a követségi szabó vagy Margit varrónő révén cseréltesse ki a régi bélést. A költségeket a bíboros készpénzére terhelje. Hamarosan meg kell érkeznie a bíboros néhány feljavított kelyhének és fejfedőjének, amelyet a bécsi Páz - máneum rektora révén szereztek. Minden valószínűség szerint Carlhoz¹⁶⁸ lesznek címezve, de lehet, hogy még Papendorp nevére. Ha nem számlás, Jazynka, ha újra Bécsben jár, felkereshetné Mons. Lepoldot (a Páz - máneum a nagykövetségtől balra van), és meg kell kísérelnie, hogy kifizesse azt. Amint Jazynka látni fogja, a bíboros igencsak ragaszkodik ahhoz, hogy meg - engedjék neki, hogy ezeket a költségeket ő fedezze.

[Más kézzel:] O.K.

*

Before leaving I will pass on to you the Cardinal's winter coat which has been cleaned and sprayed with mothproofing, as well as a length of lining material. Will you please arrange for the "Legation" tailor or perhaps Margaret the seamstress to replace the old lining with the new? The work should be charged to his cash account.

---

168 Carl Sharek, lásd fentebb.

There should be arriving sometime soon the Cardinal's re-plated chalice and several skull caps, obtained via the Rector of the Pazmaneum in Vienna. They will in all likelihood come addressed to Carl, although it is possible that they will be in my name. If there is no bill indicated perhaps you could arrange to visit Msgr. Le[o]pold, the Rector (the Pazmaneum is just to the left of the Embassy) the next time you are in Vienna and at least make an attempt to reimburse him: as you will learn, the Cardinal is very insistent that he be allowed to pay his own way.

[By another hand] OK.

139

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele Richard¹⁶⁹ W. Tims ügyvivőhöz¹⁷⁰

South Bend, 1966. október 6.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 4. gy.

Sabo azt írja, hogy Jackson tájékoztatása szerint Tims lenne az ő utód - ja.¹⁷¹ E levelével küld 25, egyenként ötdolláros miseszándékot, 125 dolláros csekkel. Ha barátjuknak szüksége lenne valamire, kéri, közölje vele. Sajnál - ja, hogy későn jelentkezik. A nyár hamar elmúlt. Június 15-vel kapott volna segítséget, de betegsége miatt az illető még nem jelentkezett [munkára]. Egy emberrel kevesebben vannak, helyt kell állniuk.

*

Mr. Jackson told me you would be his successor. Here I am sending 25 Masses with stipends @ \$5.00 ea[ch] a total of \$125.00. Should our friend ever need anything let me know.

Sorry if I am late. This summer went by so speedily. An assistant I was supposed to get on June 15th still has not shown up due to an illness. We have had to do our best one man short.

Sincerely.

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

encl.

check # 1040

---

169 Sabó tévesen Robertet ír.

170 Elim O'Shaughnessy 1966 szeptemberében váratlanul elhunyt, ezért ismét Tims lett az ideiglenes ügyvivő.

171 Ebben Sabo téved. Az ügyvivőt a követség soha nem rendeli összekötői szolgálatra. Úgy tűnik, átmeneti helyzetről van szó.

140

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
Sabo levele J. Theodore Papendorp követségi első titkárhoz¹⁷²
South Bend, 1966. október 7.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 4. gy.

Sabo mentegetőzik, hogy késett a válasszal, de [csak] az Úr tudja, hova és hogyan ment el a nyár. Van néhány dolog, amit szívesen küldene. Kérdi, gyakran jár-e Papendorp Bécsben. Szeretne a Pázmáneumba küldeni néhány dolgot, hogy megtekintse, és ha megfelelő, akkor vigye magával. Barátjuk többször kérdezett rá egy idősebb „kedvesnővérrre”. Sabo megemléltette ezt a nővért, és válaszként néhány irodalmi tételt küld. A miseszövegeket és más dolgokat illetően nem gondolja, hogy bármit is elfogadna értük. Barátjuk felajánlhatná imáit, és ezt Sabo úgy tartaná, hogy ez több, mint ha fizetséget kapna. Sabo írt Timsnek. Margit nővér Buffalóban él. Papendorp anyósa valamikor meglátogathatná. Ha netán elfogynának a miseszándékok, azonnal kér egy kis emlékeztetést. Sajnálja, hogy nincs közelebb, hogy segíthetne a gyermekei előkészítésében az elsőáldozásra. Az elmúlt nyáron és ősszel több látogatójuk volt Magyarországról, különösen Budapestről. Egyikük azt akarta, hogy Sabo gyűjtsön a budapesti Szent Mátyás-templom¹⁷³ festésére. Úgy véli, túlságosan nem bátorította az illetőt. Sabo egyik jó barátja, Mons. Peterson, ezen a nyáron öt napig Budapesten járt. Róla Papendorp budapesti ismerősei tudhatnak. Miss Trefner valóban járt Európában, de az idejét ausztriai (salzburgi) és svájci barátainál töltötte. Sabo nem látta őt azóta, hogy visszatért. Pajzsmirigy-operációja óta viszsanyerte régi súlyát, amely már elég nagy, hogy a University of Notre Dame¹⁷⁴ rögbicsapatában a hátsó sorokban játszhasson. Üdvözlí a közös barátokat és természetesen Papendorp feleségét és családját.

*

---

172 Papendorp kinevezéséről Sabo természetesen nem tudhatott. Papendorp első alkalommal 1966. október 12-én használta a hivatalos levelezésben a „First Secretary of Legation” címet, lásd levelének fogalmazványát egy Van Bree nevezetű magánszemélyhez: Bp Cardinal Files, 3. do., 4. gy. Ezek szerint másodtitkárból első titkárrá léptették elő.

173 Helyesen Mátyás-templom.

174 A University of Notre Dame katolikus fenntartású magánegyetem Indiana államban, nem messze South Bendtől.

I am a little late answering but Lord knows where the summer went and how.

I have a few things I would like to send. I wonder how often you go to Vienna. I would like to send it to the Pazmaneum for you to look over and take in if you see fit. Our friend asked several times about a certain older "nun". I mentioned it to her and in return a few pieces of literature.

With regards to the small missals and whatever – I would not think of accepting anything for them. He can offer some prayers and I will feel more than repaid. I've written to Mr. Tims.

Sister Margaret lives in Buffalo. Perhaps your mother-in-law might visit her sometime.

Should you run out of Mass intentions send me a little reminder at once.

Sorry I am not closer to help prepare your youngsters for First Holy Communion.

We have had several visitors from Hungary and in particular Budapest this past Summer and Fall. One tried to interest me in raising funds for a decoration in St. Matthias church on the Budapest side. I suppose he found not too much encouragement from me. A good friend of mine, a Monsignor Peterson, was in Budapest for 5 days this summer. He would be known to some of your acquaintances there. Miss Trefner did go to Europe but she spent her time with friends in Austria (Salzburg) and Switzerland. I have not seen her since she came back.

Since my surgery for a Thyroid I've put on my old weight, heavy enough for the backfield at Notre Dame.

Give my regards to our friend and of course your wife and family.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

141

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Mons. Sabo levele Richard¹⁷⁵ W. Timshez

South Bend, 1966. november 9.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 4. gy.

Sabo küld 25, egyenként ötdolláros miseszándékot egy 125 dolláros csekkel. Még nem hallotta, hogy megérkezett-e előző levele. Hogy van minden? A tél megkezdődött. Van-e szüksége valamire a télre?

---

¹⁷⁵ Sabó tévesen ismét Robertet ír.

*

Here are 25 more Mass intentions @ \$5.00 and a check for \$125.00.
I have not heard whether or not you received the last list.
How is everything? Our winter has started. Does our friend need anything for the winter?

Sincerely

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo*, P.A., V.G. [s. k.]

Encl.

142

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Richard W. Tims válaszlevele Sabóhoz

Budapest, 1966. november 21.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 4. gy.

Tims elnézést kér, hogy nem lépett vele korábban kapcsolatba. Amint Jackson írta júniusban, ő vette át tőle akkor a speciális feladatokat, beleértve a Sabóval való levelezést is. Közben ideiglenes ügyvivőjük, O'Shaughnessy meghalt, és ő az utódja, amíg az új misszióvezetőt ki nem nevezik. Továbbra is Tims az, aki személyesen felelős vendégük napi igényeinek kielégítéséért. Köszöni Sabo kedves érdeklődését. Úgy gondolja, hogy minden szükségletében gondoskodnak róla. Tudja, hogy Sabo érdeklődését nagyra értékeli. November 9-én kelt levele épp aznap érkezett meg, és az új miseszándékokat átadták. Korábbi levele egy hasonló csekkkel októberben érkezett meg. A címzett részéről Tims köszönetet mond és közli, hogy ez a fajta megoldás nagyon is kielégítő a vendég számára. Az Úr áldását kéri munkájára. Tims az utóiratban kéri, hogy Sabo korrigálja az ő [Tims] nevét.

*

I want to apologize for not getting in touch with you sooner. As Mr. Jackson wrote you in June, I took over from him at that time the special duties he had been performing, including the correspondence with you. In the meantime our Charge d'Affaires, Mr. O'Shaughnessy, died and I have been in charge of the Legation until a new Chief of Mission is appointed. I shall continue meanwhile to be personally responsible for the daily needs of our guest. Thank you for your kind inquiry about him; I believe his needs are well taken care of. I know your solicitude is much

appreciated. Your letter of November 9 arrived just today, and the latest list of intentions has been handed over. Your previous letter with a similar check came in October. On behalf of the recipient let me extend thanks and say that the arrangement seems to be very satisfying to him. May the Lord bless you in your work.

Sincerely,

Richard W. Tims [aláírás hiányzik]

Chargé d’Affaires ad interim

P.S. You will note correct spelling of my name.¹⁷⁶

143

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele Richard W. Timshez

South Bend, 1966. december 5.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 4. gy.

*Sabo köszöni Tims levelét és helyesen fogja írni a nevét. Küld 25 ötdol -
láros miseszándékot és egy 125 dolláros csekket. Ahogy közeledik a kará -
csony, nem tehet róla, de muszáj e kedves budapesti ünnepségre gondolnia.
Reméli, hogy ugyanabban az örömteli légkörben készülnek, mint náluk
South Bendben. Ha Timsnek bármikor bármire netán szüksége volna, csak
tudassa vele.*

*

Thanks for your letter. I will note the spelling of the name.

Here are 25 Masses with the stipends \$5.00 and a check for \$125.00. As we near Christmas – I can’t help but think of this lovely feast there. I hope you will have all of the joyous atmosphere that we have here. Should you need anything at any time let me know.

Sincerely,

Msgr. John S. Sabo P. A., V. G. [s. k.]

Encl.

---

¹⁷⁶ Az érintett kéri, hogy Sabo szólítsa őt helyesen.

1967

144

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Richard W. Tims válaszlevele Sabóhoz

Budapest, 1967. június 12.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 5. gy.

Tims nagyon köszöni Sabo május 18-án kelt levelét,¹⁷⁷ a 25 miseszán - dékokat és a csekket. A címzett, aki jó egészségnek örvend, nagyra értékeli azt, és arra kérte, hogy biztosítsa Sabót legmelegebb köszönetéről és áldásáról. Tims értékeli Sabo szíves felajánlását, hogy augusztusi bécsi útja alkalmából hoz valami olyant barátjuk számára, amire szüksége van. Ha van valami, amit tehet érte, Papendorp tudatni fogja vele. Úgy véli, Papendorp reméli, hogy találkozik Sabóval bécsi tartózkodása folyamán. Tims is reméli, hogy egy nap találkozhatnak. Ez idő szerint nem tudja, mikor tér vissza Amerikába.

*

Thank you very much for your letter of May 18 enclosing the list of 25 mass intentions and check. The recipient, who is in good health, greatly appreciated receiving them and asked me to assure you of his warmest thanks and his blessing.

I also appreciate your kind offer to bring him anything he may need when you visit Vienna in August. If there is anything you might do for him, Mr. Ted Papendorp will let you know. (I believe Ted hopes to meet you in Vienna while you are there.)

I too hope I may meet you some day. At this time I have no idea when I will be back in America.

Sincerely,

Richard W. Tims [aláírás hiányzik]

Chargé d'affaires ad interim

---

¹⁷⁷ Forrásaink közül nem került elő.

145

Mindszenty bíboros kérései: Sabo, Városi, Lepold

J. Theodore Papendorp emlékeztetője

Richard W. Tims ügyvivő számára

Budapest, 1967. augusztus 5.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 6. gy.

Amikor Papendorp az előző este ügyeletben volt, a bíboros azt kérte tőle, hogy amikor találkozik Sabóval, köszönje meg neki az általa küldött missziós szándékokat és stipendiumokat és tolmácsolja áldását. Papendorp reméli, hogy ezzel kapcsolatban [Timsnek] nincs kifogás[a]. A bíboros arra is kérte, hogy kérje meg gyóntatóját, Városi atyát, hogy a következő héten jöjjön el, akkor, amikor neki alkalmas. Papendorp kéri ehhez Tims engedélyét. – Mi közben (rádiószáj mellett) beszélgettek, a bíboros egy negyedik pontot is át húzott az emlékeztető listáján. Ekkor Papendorp megkérdezte, mi volt az. Azt mondta, azt tervezte, hogy tájékoztassam Mons. Lepoldot, a Pázmáneum rektorát, hogy készüljön a fogadására,¹⁷⁸ de arra tekintettel, hogy ez Papendorpnak „pszichológiai nehézséget” fog okozni, úgy döntött, visszatartja ezt a kérést. Papendorp egyetértett, hogy [valóban] így áll a helyzet. Hacsak Tims nem ellenzi, a következő heti bécsi látogatása alkalmából mégis udvariassági látogatást tenne Lepoldnál anélkül, hogy megemlítené a bíboros [menedékből való] távozásának lehetőségét. Lehetséges, hogy ezt a kérdést König¹⁷⁹ már fölvetette Lepoldnak: ha az utóbbi megkérdezné Papendorpot, mi legyen a válasz.

*

---

178 Abban az időszakban járunk, amikor Mindszenty bíboros Hillenbrand nagykövet érkezése miatt azzal fenyegetőzik, hogy kísétál a nagykövetségről. A nagykövet kinevezését a Fehér Ház július 25-én jelentette be.

179 Franz König (1905–2004), rk. pap 1933, St. Pölten koadjutor püspöke 1952–1956 között, Bécs érseke 1956–1985 között, bíboros 1958-tól. Vatikáni megbízatásból ismételtén fölkereste Mindszentyt az amerikai követségen, lásd összefoglalásunkat: Somorjai Á.: König és Mindszenty bíboros kapcsolattartásának kutatástörténetéhez. Mindszenty bíboros ismeretlen gratuláló levele König bíboroshoz, in: *LABORATOR ASSIDUUS. A 70 éves Zombori István köszöntése*, Budapest 2019. 415–426. Interneten: <http://real.mtak.hu/90689/>

While I was on duty last night the Cardinal asked me to thank Msgr. Sabo, when I saw him, for the Mass intentions and stipends he had been sending and to convey to him his blessing. I trust there is no objection to this.

The Cardinal also asked me to ask the Confessor, Fr. Varosi, to come next week at his, Varosi's convenience. Please let me know if this is OK.

As we talked (under cover of radio noise), he crossed a fourth item off his little list of reminders and I asked him what that had been about. He said he had been planning to ask me to inform Msgr. Le[o]pold, the Rector of the Pazmaneum in Vienna, to begin making preparations for his coming, but, since this request would doubtless cause me "psychological difficulty" he decided to withhold the request. I agreed that this was the case. Unless you object, however, I do intend to pay a courtesy call on Msgr. Le[o]pold while I'm in Vienna next week, without, of course, mentioning the possibility of the Cardinal's departure. It may be that Konig may already have raised this question with Le[o]pold: if he asks me, what should my response be?

146

Egyházi kérdések: polgári házasság szanálása, a mise anyanyelvi bevezetése az Egyesült Államokban és Magyarországon

J. Theodore Papendorp levele Sabóhoz

Budapest, 1967. október 4.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 6. gy.

Sabo legutóbbi két levele kíváncsivá tette Papendorpot. Reméli, hogy Sabónak lesz alkalma arra, hogy még több részletet írjon a Nyugat-Németországban hallott történetekről. Amióta legutóbb beszélt Sabóval, Budapesten volt egy újabb liturgikus esemény, amelyet érdemes följegyezni a historia domusban,¹⁸⁰ nevezetesen egy előzetesen polgári módon megkötött házasság szanálás. Feltételezve, hogy Sabónak is lesz lehetősége hasonló megoldásra, mint amiről beszéltek. Papendorp mellékel egy külön lapot a házasságkötés részleteiről, és reméli, hogy Sabo postafordultával tud küldeni egy szokványosabb bizonyítványt. Egy friss újságban Papendorp azt olvasta, hogy az angol nyelvű misekánon szöveget az Egyesült Államokban október 24-től

---

180 Papendorp plébániai följegyzésekről ír, ami lényegében ugyanazt jelenti. A *historia domus* latin kifejezés alatt a plébános által vezetett naplót, a napi események följegyzését értjük.

mondják. Csak elmúlt vasárnap, október 1-jén volt képes a Püspöki Kar [ezt Papendorp magyarul írja] intézményesíteni azokat a változásokat, amelyek máshol már az előző év júniusában bevezetésre kerültek. Az általa ismert egyik monsignore szerint a Püspöki Karnak fogalma sincs, mikor vezet - hetik be a magyar nyelvű misét – részben a papírhiány miatt, hogy ki - nyomtassák a szükséges olvasmányos köteteket, stb.

*

I was intrigued by your last two letters and hope you'll have the chance to write me more about the stories you'd heard in West Germany.

Since I spoke to you last, there has been another liturgical event here meriting inscription in parish records, a regularization of a previous civil marriage. On the assumption you will be able to make a somewhat similar arrangement to that we discussed on the confirmation, I'm enclosing a separate sheet giving the details of the marriage in hopes that you can send along a more usual certificate in due course.

I note from a recent newspaper that the English canon is to come into use in the US on October 24: It was only last Sunday, October 1, that the Püspöki Kar here was able to institute the changes elsewhere implemented last June and, according to one of the monsignori with whom I'm acquainted, they have no idea when they will be able to introduce an all-Hungarian mass – at least partially for lack of paper to print up the necessary Lectionaries, etc.

Best wishes,

Sincerely,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

Enclosure

147

Mariológiai lexikon

Sabo levele. J. Theodore Papendorphoz

South Bend, 1967. szeptember 7.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 6. gy.

Sabókék visszaérkeztek az Egyesült Államokba, a New York-i Kennedy repülőtéren a taxikkal való nehézségeket követően jutottak be a városba. – South Bendben kapott egy levelet egy németországi paptól, akinek érdekes információi voltak. Néhány olyan dolgot közölt, és nem bizalmas módon, amelyek meglepnék Papendorpot. Többek között azt, hogy [a követségen]

Papendorpéknak szükségük lenne egy mariológiai lexikonra. Sabo kifizeti – a következő bécsi útja alkalmából Papendorp megkapja Gianone monsignorénél¹⁸¹ a Boltzmanngassén. – Bécs nagyon tetszett Sabónak, Zágonnak beszámolt Papendorp szavairól. Zágon kimerültnak tűnt. Az épület szép, és az ünnepségek lenyűgözőek voltak.¹⁸² Róma ugyanolyan meleg volt, mint Lisszabon. De Lisszabon szép, és Fatima [városa] nagyobb lett a kilenc évvel ezelőtti utolsó útja óta. Kondor atya nagyon segítőkész volt irányukban. – Sabónak sok fényképfelvétele már megérkezett, amikor hazaért, úgyhogy azokat már meg tudták nézni a nővére családjával együtt, mielőtt hazautaztak volna. Az utószóban Sabo jelzi, hogy megérkezett Papendorp levele. Sabo be fogja vezetni a bejegyzéseket.¹⁸³ Homályos említést tesz egy bizonyos Páhlion T. atyáról.

*

Dear Mr. Papendorp:

We arrived back in the states after difficulties with taxis at Kennedy Airport got to New York.

At South Bend I had a letter from a priest in Germany who had some interesting information. He was telling me and not in confidence some things that would surprise you. Among other things he told me your people wanted a certain “Lexikon der Marienkunde”. I am paying for it – you can pick it up from Monsignor Gianone at Boltzmanngasse on your next trip to Vienna.

I enjoyed Vienna very much – I gave your words to Zagon. He looked worn out. The building is beautiful and the festivities were very impressive. Rome was hot as was Lisbon. But Lisbon is beautiful and Fatima has grown since my last visit there nine years ago. Father Kondor was very helpful to us.

Many of my pictures were already here when I arrived home so that we enjoyed them with my sister’s family before she left for home.

Regards to our friend and your family.

Sincerely

Msgr. John S. Sabo [s. k.]

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G.

---

181 Gianone Egon (1910 – Bécs, 1999) rkat. pap, Lepold Antal rektor halála után 1971 májusától 1987 májusáig a Pázmáneum rektora, és ebben a minőségében később, 1971. október 23. és 1975. május 6. között Mindszenty bíboros vendéglátója.

182 A római Szent István Házzal van itt szó, amely Zágon József projektje volt. Fölszentelése 1967. augusztus 20-án történt.

183 Feltehetőleg a Papendorp október 4-i levelében kért szokványosabb házassági okiratba. Lásd 146. sorszámon.

P.S. Your letter just arrived. I'll make the entries. I'm still wondering where Fr. Pahion T. gave him information.

148

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo levele Richard W. Timshez

South Bend, 1967. szeptember 18.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 6. gy.

Sabo köszöni az ügynek a Kurírból¹⁸⁴ kapott másolatát. Láttá az eredetét, amit Zágon mutatott meg neki. Zágon nagyon felindult¹⁸⁵ rajta. Sabo szerint a Kurír egy hangyányit „megszerkesztette”. Zágon nem hagyta, hogy Zemplén¹⁸⁶ elolvassa. Zemplén megjelent a fogadáson – vagy Sabo legalábbis nem látta őt Egy pap mutatta be Sabót, aki azt mondta neki: „jó estét”, és otthagya – Zemplén el volt foglalva valakivel, aki Sabo számára ismeretlen volt. Úgy véli, a szövegben ez áll [idézi magyarul]: „őt személy szerint és ... a püspöki kart”, [majd angolul]: Hamvasra értették, hogy a „t” betűt lehangy - ták a „kar” végéről.

Sabo úgy véli, már elmesélte Timsnek Cserhátival¹⁸⁷ való találkozását a Pázmáneumban. Akkor amiatt panaszkodott, hogy a püspököket nem hívták meg, ezért ő nem tudott erről. Eleve nem kaptak meghívót. A meghívás igen formális volt, – nehogy a Vatikánt zavarba hozzák, amiért nem kaptak meghívót.

Mivel a püspökök nem mutattak érdeklődést, nem engedték, hogy Magyarországról bármiféle segítséget kapjanak [a meghíváshoz], nem számí -

---

184 A budapesti egyházi hírgyűjteményre, a Magyar Kurírra gondolhatunk, ennek számaiban az 1967. augusztus közepétől szeptember közepéig terjedő időszakból nem találtunk fogódzót. Az „ügyről” nincs több információnk. Tims hivatkozott levele nem maradt fenn az általunk ismert amerikai diplomáciai források között. Egy római fogadásról van itt szó, majd a bécsi Pázmáneumról. Sabo európai programjában tehát magyar egyházi vonatkozások és magyar egyházi vezetőkkel való találkozások voltak mind Rómában, mind Bécsben.

185 Az eredetiben: „fit to be tied”, azaz olyan dührohamot kapott, hogy le kellett volna kötni.

186 Zemplén György, a Pápai Magyar Intézet rektora.

187 Cserhádi József (1914–1994), rkat. pap 1940, 1964. szeptember 15-étől c. püspök és apostoli kormányzó.

tottak arra, hogy bármit is megtesznek a meghívás érdekében. Bizonyos, hogy nem volt ok arra, hogy olyan levelét kapjanak, amelyet túlzottan nem volt hízeltől elolvasni. – Sabo abban a kiváltságban részesült, hogy a bíboros,¹⁸⁸ egyik koncelebránsa lehetett. A programot a Magyarok Vasárnapja lehozta, amit Tims bizonyára meg is kapott.

*

Thanks for the copy of matter in Kurir. I saw the original which Zagon showed me. He was “fit to be tied”. The Kurir I think edited it a wee bit. He did not let Zempleni [sic!] read it. Zempleni showed up for the Reception – or at least I did not see him till after the dedication at the Reception. A priest introduced me. I said “jo estet” to him, and left him – he was busy talking to some stranger to me. There are no 5 mentioned – I think the text reads “őt személy szerint és....a püspöki kart, meaning Hamvas-the “t” was left off of “kart”.

I think I told you of meeting Cserhati at the Pazmaneum – At that time he complained about the Bishops not being invited – so he did not know about it. They were not going to get an invitation. The invitation was very formal – lest the Vatican be embarrassed that they had no invitation. Since the Bishops showed no interest in it, permitted no help from Hungary for it, they were not expected to do anything about the invitation. They certainly had no reason to have a letter that was not too complimentary to be read.

I had the privilege of being one of the Concelebrants the Mass with the Cardinal. The program was written up in the *Magyarok Vasárnapja* which no doubt you received.

Regards and greetings,

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

P.S. [Nyolc kézzel írt sor. Ennek első három sorát megpróbáltuk elolvasni:]

I have some fair pictures in both slides and movies. I had a call from the „Free - dom Fighters” who want to stand a move to keep our friend there. They say they got news from Europe that [...]

---

188 Értsd: Franz König bíboros, Bécs érseke.

Mindszenty bíboros távozási előkészületei, 1.

J. Theodore Papendorp nagykövetségi első titkár emlékeztetője

Richard W. Tims ideiglenes ügyvivő számára

Budapest, 1967. október 1.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 7. gy.

Mindszenty bíboros 1967 októberében önként el akarja hagyni az amerikai nagykövetséget. Papendorp emlékeztetője a távozási előkészületeiről szól. Ebben rögzíti, hogy Mindszentynek az volt a szándéka, hogy a Sabótól érkező csekket küldjék utána. Ha pedig nem sikerülne a távozás, a forint-összegeket a gyóntatóján keresztül a szegényeknek és Papendorpon keresztül az ő házigazdájának kell átadni. – Az emlékeztető szövege magyar fordításban megjelent in: Menedékben, i. m., 247a. sz. dokumentum, 581sk.

*

When I went in to the Cardinal this evening he had various items on his desk and indicated to me the disposition he wanted made of them, e.g., the Herend statuette of the Virgin he wanted given to Mrs. Legradi, a cross thru her to one of his greatnieces, some bottles of Lourdes and Jordan water to us, the brassware mementos Cardinal Gracia[s] had given him to my son, etc. He then pointed out that he had separated his personal books from those belonging to the Embassy, and that he had begun to empty various bookshelves, desk drawers, the telephone cabinet behind his desk, etc. He pointed out to me the chalice, altar linens cross, missal, etc., he either would take with him when he left or hoped to have sent promptly. The Cardinal asked me request from you permission to move certain of his possessions (books, newspaper files, file cabinets) to a room on the fourth floor, with the proviso that only I have access to it as long as I am here – or, more correctly, that I also be present whenever it would be entered (we did not discuss what should happen after my transfer). He described what was in the various file cabinet drawers and the relative priority under which these should be sent to him once he leaves here, should this be possible. The bulk of his library and other “non-urgent” possessions he would hope could remain in the store-room until they could somehow be shipped to him or disposed of in due course according to his will. He was anxious that his suite be promptly available for redecoration upon his departure so that it could be made ready for the Ambassador. In his usual allusive way, he spoke of in departure from the Embassy as having two alternatives – either getting “out” or not getting “out”, and by implication asked that his manuscripts be stored in the event he was not able to go to the west. He did ask specifically that any checks from Mons. Sabo he sent

on to him if he did make it, and that if not, the forint proceeds should be given to the poor through his confessor (who he would like to have called this week) and my contact for his host. He asked that certain Italian language books (sermons of Pope Paul IV) be passed to a Canon Matrai through the latter.

Among the manuscripts he has in his file cabinets, in addition to the Memoirs, are a biography of Stalin, a folder of the drafts of his English-language sermons, a file of material on Kadar, and a "Journal" covering his stay at the Embassy.

Once the Cardinal had informed me of his dispositions (this took almost an hour), he did not seem to want to talk further so I asked him how he foresaw developments relating to his departure. He said the matter was now in the hands of God, and that the matter was not developing as he had hoped when he "negotiated" with Cardinal Koenig last Spring. He reiterated that he had no desire to leave with the Vatican emissaries who had negotiated with the Kadar regime, which he considered just as illegal now as it was eleven years ago. He said he hoped for an early reply to the message he had asked you to send to Cardinal Koenig, i.e. that he would like the Cardinal to visit him before October 15. At this point I interjected that we had received word that the Ambassador would come on October 10, and he noted that this was a further difference from the October 20 [sic!] date you had mentioned to him some time ago, subsequently changed to "mid-October" and October 15. He asked me to ask you, whether the message you had discussed Saturday had gone to Koenig and, if not to correct the date to October 10, if so to send a follow-up to correct the date. He feared that should the Vatican emissaries get involved in his departure this would require them to agree to conditions imposed by the Kadar regime, since the latter would now in all likelihood prefer him to stay here. He commented that a few years ago when Kadar wanted him to leave, he could dictate conditions: now it was their turn, but he could not accept them. He seemed to imply that Koenig could get around these somehow.

150

Mindszenty bíboros távozási előkészületei, 2.

J. Theodore Papendorp nagykövetségi első titkár emlékeztetője

Richard W. Tims ideiglenes ügyvivő számára

Budapest, 1967. október 1.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 7. gy.

Papendorp emlékeztetője szerint Mindszenty bíboros úgy gondolja, hogy esetleg a következő hétvége előtt sikerül távoznia, és arra kéri, hogy osszon szét jó néhány imádságos könyvjelzőt a misére járók között, ill. adjon át

a nagykövetség különböző tagjainak számos misefüzetet. További forint „ajándékleteket” helyezett el nála, hogy azokat adja oda azon alkalmazot - taknak, akik részt vettek az ellátásában (ezek további pénzüsszegek a takarítónőknek, a fodrásznak és a konyhai kisegítőnek). Azt is kéri, hogy mindenestre Monsignor Sabo még beváltatlan csekkjei közül egyet Papen - dorp váltson be forintra, és azt osszák szét a két egyházi kapcsolatuk¹⁸⁹ kö - zött. – Az emlékeztető szövege magyar fordításban megjelent in: Menedékben, i. m., 250. sz. dokumentum, 590sk.

*

The Cardinal has made further dispositions tending to confirm his intention to leave the Embassy, one way or another, in the near future. Apparently feeling that he might be able to leave before the next weekend, he asked me to distribute a number of devotional bookmarks to the attendees of his masses, asked that the several missals be given to various members of the Embassy, made additional “deposits with me of forint gifts to be given to employees who have participated in his upkeep (additional funds for the chars, the barber, and the kitchen helper), and asked that in any event at least one of the as yet unnegotiated checks from Mons. Sabo be cashed for forints and distributed between our two clerical contacts.

He also stopped me as I was leaving this afternoon to inform me that the papers which he had reported missing some weeks ago had turned up in a file cabinet in the course of his current “house cleaning”. He asked that the duty officers of the period in question and the chars be absolved from any blame or suspicion, and said he was sorry that the question had arisen.

As of time of writing (20.00 hrs) I have not yet had a chance to call his confessor, but intend to do it early Wednesday.

151

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
Richard W. Tims tanácsos¹⁹⁰ válaszevele Sabóhoz
Budapest, 1967. október 1.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 7. gy.

---

189 Városi Ferenc és Bárány Anzelm.

190 Mivel Hillenbrand nagykövet nemcsak megérkezett, hanem október 30-án át is adta a megbízólevelét, Tims már nem ideiglenes ügyvivő. Ezért írja alá levelét tanácsosként.

Tims köszöni Sabo október 13-án kelt levelét,¹⁹¹ amelyben miseszándékok és csekk volt. Vendégük nagyra értékeli a gondoskodást.

*

Thank you very much for your letter which arrived October 13, with Mass intentions and check. Our guest greatly appreciates your interest.

With kindest regards.

Sincerely,

Richard W. Tims [aláírás hiányzik]
Counselor of Embassy

152

**Missziós vasárnapi adományok, angol miseszöveg,
egyházi szertartások igazolása,
gyászmise Pétery püspök halála alkalmából
J. Theodore Papendorp nagykövetségi első titkár levele Sabóhoz
Budapest, 1967. december 4.**

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 3. do., 8. gy.

Papendorp levelében értesíti Sabót, hogy a missziós vasárnap alkalmából kis [budapesti] gyülekezetük, néhány héttel megkésve ugyan, de összeadott egy kevés adományt. A mellékelt csekken 31 dollárt küld és azt a megfelelő célra kéri felhasználni. Mellékel egy máriazelli csoportképet, diái is vannak. Közös barátjuk nagyon örült nekik. Sabo nővérének és Miss Trefnernek is nyomtatott változatokat szándékozik küldeni. Mindannyian jól vannak, és vendégük továbbra is nagyon köszöni a sok kedvességet. Az angol nyelvű misekánon, amit Sabo küldött, rendben megérkezett, bár még nem kezdte el használni, mert még mindig latinul imádkozza.¹⁹² – Félreértette-e, kérdezi Papendorp, a bérmlás és a házasságkötés igazolványaival kapcsolatos beszélgetésüket? Úgy gondolta, hogy Sabo küldeni fog néhány megfelelő igazolást a szertartásokról. Ugyanakkor ezek a levélírás napjáig nem érkeztek

---

191 Forrásaink között nem került elő.

192 A mise második része, az ún. eucharisztikus ima, vagy misekánon, amelynek népnyelvi, ez esetben angol nyelvű változata ez idő szerint jött ki. Ezt megelőzően évszázadokon át a megszokott nyelv a latin volt, és a bíboros még ennél maradt.

meg. – Múlt szombaton Papendorpnek volt egy érdekes, megható és még mindig zavaró élménye: elment Vácra, hogy részt vegyen a Shvoy püspök¹⁹³ által Pétery püspökért¹⁹⁴ mondott gyászmisén. Pétery november 25-én halt meg Hejcéen. Brezanóczy püspök,¹⁹⁵ aki a szentbeszédet mondta, kb. 45 percen át képes volt úgy beszélni, hogy nem utalt annak az okára, hogy Péterynek oly sok éven át távol kellett élnie az egyházmegyéjétől. A központi sajtó termék-szetesen meg sem említette a halálesetet, de még a katolikus újságokat is láthatóan arra utasították, hogy nekrológjukat az 1942-ben történt püspök-szentelésével zárják!

*

Our little congregation here held its belated “Mission Sunday” collection a few weeks late, but we did hold it. Would you see that the enclosed check for \$31.00 is sent to the right place? Thank you.

I’m enclosing a couple of photos of our group in Mariazell – the slides also came out. Our friend was most happy to see them. I plan to send prints also to your sister and Miss Trefner.

We are all well and our friend continues to thank you for your many kindnesses. The English canon you sent arrived safely, although he has not yet begun to use it’s the: “rubric” (?) here still call for the canon in Latin.

Did I misunderstand our conversation about the confirmation and marriage records? I thought you would also be sending us copies of appropriate certificates covering the ceremonies about which I wrote you. To date these have not reached us, however.

Last Saturday I had a most interesting, moving, and yet disturbing experience: I went up to Vac to attend the requiem mass said by Bishop Shvoy for Bishop Petery, who died in Hejce on November 25. Bishop Brezanoczy, who preached the sermon, was able to talk some 45 minutes without even suggesting the reason for Petery’s absence from his diocese for these many years. There was, naturally enough, no mention of the death in the central press, but even the Catholic papers were apparently under instructions to end their obituaries with his consecration in 1942!

Sincerely, [szignó]

---

193 Shvoy Lajos (1879–1968), rkat. pap 1901, a Regnum Marianum világi papi közösség tagja, 1927-től székesfehérvári püspök.

194 Pétery (1939-ig Petró) József (1890–1967), rkat. pap 1912, váci püspök 1942-től. 1953-tól száműzetésben élt Hejcéen.

195 Brezanóczy Pál (1912–1972), rkat. pap 1935, 1956-től káptalani helynök, 1959-től apostoli kormányzó, 1964-től c. püspök, 1969-től egri érsek.

1968

153

**Oklevelek szertartásokról. Zágon levelet akar írni a bíborosnak
az emlékiratokkal kapcsolatban. Mariológiai lexikon**

Sabo levele J. Theodore Papendorphoz

South Bend, 1968.¹⁹⁶ január 4.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy.

Sabo köszöni a képeket. Küldi az okleveleket. – Korábban úgy értesült, hogy a barátjuk egy német mariológiai könyvet szeretne [kapni].¹⁹⁷ Sabo egyik németországi barátja megvette a könyvet, és elküldte azt a Pázmáneumba, Mons. Gianone számára. Kéri, hogy amikor Papendorp Bécsben jár, vegye azt át. – Sabo levelet kapott Zágon Józseftől.¹⁹⁸ Levelet kíván küldeni barátjuknak, az írásai témájában, ha netán nem tudná elhagyni a nagykövetséget, és az élete ott érne véget. Zágon úgy véli, hogy Papendorpék meg fogják semmisíteni az írásait.¹⁹⁹ Ez tragédia lenne. Vagy azok mindörökké egy zárolt levéltárban végeznék. – Sabo sajnálja, hogy Papendorpot elhelyezik Budapestről. Reméli, hogy Papendorp és Tims az utódjukat eligazítják, hogy fennmaradjon a kapcsolattartás Sabóval. Ha barátjuk netán eltávozna [a nagykövetségről], Sabo átrepülne Európába, hogy találkozzék vele, akárhova is menne. – Mellékeli az igazolásokat. A londoni pap azt mondja, hogy John február 11-én született, és április 7-én tartották a keresztelőt.

---

196 Tévesen 1967-re datálva az eredetint.

197 A mariológia teológiai tantárgy, amely a Katolikus Egyház Mária-tiszteletének rendszeres tárgyalása.

198 Zágon József (1909–1975), győri egyházmegyes pap, a teológiát a Pázmáneumban végezte, 1943-tól püspöki irodaigazgató, 1946-ban Ausztriába távozott, majd Rómában élt. 1950-től az emigráns katolikus magyarok apostoli vizitátora, majd az elvándorlás és a turizmus apostoli bizottságának titkára. 1953-tól a Pápai Magyar Intézet rektora. 1956-tól pápai prelátus, apostoli protonotárius. A Római Szent István Ház alapító igazgatója, a Santa Maria Maggiore bazilika kanonokja. 1967-től a Püspöki Kongregáció keretében az Emigráció Lelkipásztori Ellátásával foglalkozó Pápai Pásztorális Bizottság delegátusa, 1970-től titkára. A pontosítást köszönöm Németh László Imrének.

199 Lényegében a bíboros emlékiratairól van szó.

*

Thanks for the picture.

I am sending the certificates.

Some time ago I was told that our [friend] wanted a German book on Mary. A friend of mine [in] Germany bought the book and sent it to the Pazmaneum to Monsignor Gianone. Should you be in Vienna stop and pick it up.

I received a letter from Zagon. He would like to send a letter to our friend concerning the subject of his writings, should he not leave the Embassy and should he cease this life there. He feels your people would destroy the writings. This would be a tragedy. Or they may go into a dead file forever.

Sorry to hear that you will be changed from there. I hope you and Mr. Tims set up your successors to keep up my contact. Should our friend leave there I would fly over to Europe to visit him wherever he would be.

I am sending the certificates. The London priest says John was born on February 11 and baptized on April 7.

Sincerely,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo*, P.A., V.G. [s. k.]

Ugyanannak fogalmazványa kézírással, aláírt
Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy.

Dear Mr. Tims,

There are 25 mass intentions a 5.00 and a check for 125.00- Someone told me that our friend wanted a book "Lexikon der Marienkunde". ... Pazmaneum, on Boltzmanngasse 14. Msgr. Gianone will give it to either you, Mr. Papendorp, or anyone who goes to Vienna. The book has been there awhile, I think I forget to mention it.

I wish you a very merry Christmas and a happy new year

Msgr. Sabo [s. k.]

154

Mariológiai lexikon

J. Theodore Papendorp emlékeztetője

Budapest, 1968. január 15.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy.

Amikor Papendorp szabadságra ment és Bécsben járt, felhívta Gianonét a Pázmáneumban a Sabo által említett könyvvel kapcsolatban. Gianone nem tudott a könyvről, de azt mondta, megkérdezi a rektort. Papendorp megkérte Gianonét, hogy azt küldje meg számára a bécsi amerikai nagykövetségen keresztül.

*

As we discussed before I went on leave, I called Msgr. Gianone at the Pasma-neum about the Book Sabo mentions. Gianone pleaded ignorance about the book but said he would check with The Rector.

I asked him to send it to me c/o Embassy Vienna.

JTP[apendorp]

155

Szabadság Ausztriában. Mariológiai lexikon

J. Theodore Papendorp levele Sabóhoz

Budapest, 1968. január 30.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy.

Papendorp köszöni Sabo január 4-én kelt levelét, amely már várt rá, amikor a szabadságukról visszatértek... Feltételezi, hogy Sabo időközben megkapta az Obergurglban kelt üzenetét.²⁰⁰ Köszöni kedvességét a különböző igazolásokkal kapcsolatban. A Scutt-gyerekek²⁰¹ bérálásával kapcsolatban sajnálatosan akad néhány hiba, és azokat a javításokkal együtt visszaküldi, újbóli kiállításra. Reméli, hogy ennek nincs akadálya. – Mellékel egy felvételt, amelyet Bécsben, a Kahlenberg tetején vett föl, amikor ott jártak az elmúlt nyár folyamán. Már nem emlékszik, hogy Sabónak, vagy Sabo nővérének szánta, de ha az utóbbi, akkor kéri, küldje meg neki, a legjobb kívánságaival együtt. – Budapest felé visszautazva, a rövid (és túl hideg!) bécsi átszállás alatt a vasútállomásról telefonon sikerült felhívnia Mons. Gianonét. Megemlítette neki a mariológiai lexikont, de ő azt mondta, nem tud arról, hogy lenne nála egy példány a barátunk számára. Papendorp úgy véli, hogy vala -

---

200 Obergurgl Tirolban van, síparadicsom. Ezek szerint a Papendorp család síelni volt. Feltűnő, hogy Papendorp magánemberként is tartotta a kapcsolatot Sabóval.

201 Richard, E. Scutt 1967–1968 között II. o. titkár a budapesti amerikai nagykövetségen.

mi félreértésről lehet szó, mivel, amint arra Sabo is emlékszik, már hozott egy ilyen kötetet a múlt nyáron tett bécsi látogatásáról. – Papendorp tolmácsolja a barátjuk és Tims legjobb kívánságait. Biztosítja Sabót, gondoskodni fognak arról, hogy a váltások után zökkenőmentesen folytathassák a kapcsolatot az immár hagyományos módon.

*

Thanks for your letter of January 4, which awaited me upon our return from leave... I think in the meantime you will have received my note from Obergurgl. We all appreciated your kindness in issuing the various certificates. Unfortunately, the ones relating to the Scutt children's confirmation contain a few mistakes and I am returning them (with corrections) for re-issuance. I trust you'll not mind.

I am enclosing also a slide I took from the top of the Kahlenberg in Vienna when we were there last summer. I don't recall if I took it for you or for your sister, but if the latter, please send it on with my best wishes.

During the brief (and all too cold!) stopover in the Vienna railroad station during our trip back to Budapest I was able to chat with Msgr. Gianone on the phone. I mentioned the *Marienkunde Lexikon* and he said he wasn't aware that he was holding any for our friend. I wonder if there might be some misunderstanding since, as you recall, I did bring one such volume back after our visit to Vienna last summer.

Best wishes from our friend and Mr. Tims. You can be sure that we will work out a smooth change-over so that our contacts with you will continue in their now-traditional way.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp
First Secretary of Embassy

Enclosures:

Certificates, Slide

156

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Richard W. Tims válaszlevele Sabóhoz

Budapest, 1968. február 6.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy.

Tims köszöni Sabo januári levelét és a miseszándékokkal kapcsolatos csekket, amelyek, mint mindig, a vendég örömére szolgáltak. Jó egészségnek örvend. Tims bizonyos abban, hogy a legmelegebb jókívánságait küldi. Tims nem gondolja, hogy ez idő szerint valamire is szüksége lenne. Köszöni szíves érdeklődését. Sabo továbbra is írhat neki, amíg itt van, ami valószínűleg júliusig tart. Azt követően pedig várja áthelyezését Washingtonba, vagy valamelyik más állomáshelyre. A nagykövet²⁰² megfelelő időben ki fog jelölni egy másik diplomatát, hogy ellássa az egyházi feladatokat. Erről Sabót értesíteni fogják.

*

Thank you for your letter of January and check for mass intentions, which, as always, gratified our friend. He is in good health and would, I am sure, want me to send you his kindest regards. I don't believe there is anything he needs at this time. Thank you for your kind inquiry.

You can continue to write to me as long as I am here, which will probably be until July. After that I expect to be transferred to Washington or some other post. When that time comes, the Ambassador will designate another officer to look after church affairs, and you will be notified who it is.

With best wishes,

Sincerely,

Richard W. Tims [aláírás hiányzik]

Deputy Chief of Mission

157

Aktuális kérdések

J. Theodore Papendorp emlékeztetője a nagykövet számára

Budapest, 1968. február 26.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy. (két példány)

Papendorp beszámol a bíborossal (rádiószaj mellett) folytatott bizalmas beszélgetéséről, melynek témái: Mindszenty kéri, hogy tájékozzódjon Bárány atyánál,²⁰³ aki a miséhez szükséges ostya és misebor forrása, hány plébánia van Budapesten, továbbá az Esztergomi Főegyházmegyében és a Váci és

---

202 Martin J. Hillenbrand.

203 Bárány Anzelm (1911–1986), 1958–1977 között Budapest-Zugligetben plébános.

Székesfehérvári Egyházmegyében. Kérte továbbá, hogy küldjön 3250 forintot gyóntatójának, Városi atyának. Amikor Városi legutóbb a nagykövetség - gen járt, csak 950 forintot fogadott el, a többit elutasította, mert ha megál - lítják, nehezen mondhatta volna, hogy az az ő saját pénze. Ezt nagyobb összeggel nem teheti meg. Papendorp megmondta a bíborosnak, hogy nem szívesen teljesítené az utóbbi kívánságát, mert nem tudja, milyen mértékben tartják őt megfigyelés alatt, és mert nem akar a gyóntatónak nehézséget okozni. A bíboros arra is kérte, hogy Papendorp tegyen javaslatot, hogyan tudna Városi számára pénzt küldeni. – A bíboros elég jó hangulatban volt, és amikor egy Kádár-beszédről szóltak a hírek, elmondta, hogy 1953-ban együtt voltak Budapesten ugyanabban a Conti utcai börtönben, bár erről csak nemrég értesült egy emigráns újságból. – A L'Unità tudósítója az előző kedden elmondta Papendorpnek, hogy magyar forrásokból úgy értesült, miszerint a Vatikán márciusban vagy áprilisban javaslatot akart tenni a magyar kormánynak a bíboros ügyében. Papendorp azt tervezi, hogy meg - kérdezi erről az olasz nagykövetet,²⁰⁴ ha legközelebb látja, hacsak a nagykö - vetnek erre nem lesz hamarabb lehetősége. – Sajnálattal írja, hogy nem tudta korábban tájékoztatni, de a múlt heti bécsi útja alkalmából telefonált a Pázmáneum rektorhelyettesének és König bíboros titkárának, Dr. De - xingernek.²⁰⁵ Az utóbbi házon kívül volt, így csak üzenetet hagyott és üdvöz - letét küldte. Mons. Gianone azt mondta, hogy még mindig nem kapta meg Mons. Sabótól a mariológiai lexikont. Nem kérdezősködött a bíboros felől, és Papendorp sem tett említést róla.

*

While I was DO²⁰⁶ this evening I followed my usual custom of going over the Proper of the succeeding Sunday's mass with the Cardinal. Afterwards he asked me to turn on the radio for cover noise and asked me to establish the number of parishes

204 Ludovico Barattieri di San Pietro budapesti olasz nagykövet.

205 Ferdinand Dexinger (1937–2003) a bécsi egyetemen teológiát tanult, ahol 1964-ben dok - torált. Már a tanulmányai alatt 1961-től (egészen 1970-ig) König bíboros titkáráként dol - gozott. 1967. október 5-én ebben a funkciójában kísérte el a bíborost Budapestre.

206 Duty Officer, ügyeletes tiszt. Vö. *Duty Log. Cardinal Mindszenty in the American Lega - tion at Budapest 1956–71* – Az ügyeletes tiszt kézikönyve. Mindszenty bíboros az amerikai nagykövetségén. (The Cardinal Joseph Mindszenty Papers, Subsidia 2.), Ed. by Adam Somorjai, Pannonhalmi Főapátsági Levéltár, Pannonhalma, 2018.

in the City of Budapest in each of the Esztergom Archdiocese and Vác and Székesfehérvár Diocese. He suggested that I try to obtain this information from Father Bárány (my source for hosts and sacramental wine) when next I contact him. He also asked me to arrange the transmission of Ft. 2350 to his confessor, Mons. Városi. When Varosi was here the last time he accepted Ft. 950 from the Cardinal, but declined to take more since he could claim, if stopped, that such an amount represented his own funds. This he could not do with a larger amount. I told the Cardinal that I would hesitate to carry out his last request since I was not sure to what extent I might be under observation by the authorities and I would not want to cause Városi any difficulty. He asked that I see what could be done to get money to Városi.

The Cardinal seemed to be in fairly good spirits, and when Kadar's opening address to the Budapest Consultative Meeting came on the news, recalled that they had been prisoners together in the same Budapest prison in Conti utca in 1953, although he had learned in this only recently from an article in an emigre journal written by one of Kadar's jail mates.

Apropos, the *l'Unita* correspondent told me last Tuesday that he had heard from Hungarian sources (otherwise unspecified) that the Vatican was planning a further approach to the GOH on the question of the Cardinal in March or April. I plan to query the Italian Ambassador along this line when next I see him, unless one of you [sic!] have the chance this first.

I'm sorry I didn't have the chance to inform you of this in advance, but I telephoned the Vice Rector of the Pazmaneum and Cardinal Koenig's secretary, Dr. Dexinger while I was in Vienna last week. The latter was out and so I just left the message that I had called and left my regards. Msgr. Gianone said that he had still not received the *Marian Lexicon* from Msgr. Sabo. He did not inquire about the Cardinal and I did not refer to him.

158

Igazolások szertartásokról

Sabo levele J. Theodore Papendorphoz

South Bend, 1968. február 27.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy.

Sabo küldi a javított igazolásokat. Köszöni a felvételt. Volt egy kellemes estéje New Yorkban Miss Trefnernél, ahol különböző emberek fényképfelvételeit nézték végig. Megmutatta a saját diáit és mozgóképeit. – Nővére és annak férje eljöttek egy Liga Vacsorára és Bálra. Vasárnap találkoztak egy müncheni fiatalemberrel. Rokonainak nagyon tetszett. – Sabo két hétig Miami-ban volt, ahol leburnult. Miss Trefner átjött Fort Lauderdale-ből egy látogatásra. – Sabo néhány érdekes sajtóanyagot látott a barátjukról. Most azt írják, hogy [végre] ott fog maradni, ahol állandóan tartózkodik. – Május 1-jére Sabo New Yorkba készül. A Magyar Tanulmányok Alapítványa vacsorát ad. Majd hírt ad róla.

*

Here are the Certificates corrected.

Thanks for the slide. We had a pleasant evening in New York at Miss Trefner's where we looked at pictures taken by the various people. I showed both my slides and movies.

My sister and her husband came up to the League Dinner & Ball. Sunday we met with a young man from Munich. My relatives were impressed with him.

I spent two weeks in Miami where I picked up a tan. Miss Trefner came down from Ft. Lauderdale for a visit. She was visiting there again yesterday as I phoned them.

I saw some interesting news releases on our friend. Now they say he will remain where he is permanently.

I'll be in New York for May 1st. The Hungarian Studies Foundation is having a dinner. I'll write you about it.

Regards to all.

In Christ

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

159

Igazolások szertartásokról és egyéb hírek

J. Theodore Papendorp levele Sabóhoz

Budapest, 1968. március 12

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy.

Papendorp köszöni Sabo február 27-én kelt levelét, amelyben megküldte a javított igazolásokat. Biztos abban, hogy Dick Scutt nagyon fog nekik örülni. Mellékelten küld Sabo nővére számára egy további fényképfelvételt, amely az elmúlt nyáron, közös bécsi látogatásukkor készült.²⁰⁷ Papendorp sajnos csak akkor tudta átvenni az elkészült példányokat, amikor az előző hónapban a bécsi Operabálba ment. – Papendorp, a felesége és két nagyobb gyermekük húsvétkor a Szentföldre készülnek. Onnan majd küldenek Sabónak életjelet vagy képeslapot. – Amikor Papendorp Bécsben járt, föl - hívta Mons. Gianonét, aki még mindig nem kapott további példányt a mari - ológiai lexikonból.

*

Thank you for your letter of February 27 enclosing the corrected certificates. I know Dick Scutt will be happy to have them. I am enclosing for you to send along to your sister another one of the photographs taken during our visit together in Vienna last summer. Unfortunately, I only was able to pick up the prints when I was back in Vienna late last month for the Opern Ball.

My wife, our two older children and I are looking forward to a visit to the Holy Land over Easter. We'll try to drop you a note or card from there.

I called Monsignor Gianone while in Vienna and he still had received no further copies of the *Marienkunde Lexikon*.

Sincerely yours,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]
First Secretary of Embassy

160

Köszönet jókívánságokért, miseszándékokért Mindszenty bíboros angol nyelvű levele Sabóhoz Budapest, 1968. március 23.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy.

Ceruzával utólag más kézzel: Üzenet Mons Sabónak (csak parafrázisban maradt meg). Mindszenty kézzel írt levélben köszöni meg Sabónak a nénnapi jókívánságokat, imáit és a miseszándékokat. Áldásával, József. Utóirat: A kánon-szövegből már imádkozta a teljes első angol misét, amelyet Sabo küldött meg neki.

---

207 Ezek szerint Papendorpék Sabo nővérével 1967 nyarán találkoztak Bécsben.

*

[By another hand]

Message to Msgr. Sabo

(relayed only in paraphrase)

My Dear Protonotary,

Thank you for the namesday good wishes a[nd] prayers a[nd] for the intentions.

With my blessings

III, 23, 68.

+ Joseph

P.S. Also celebrated the I. whole English Holy Mass by the Canon-text, what you sent to us.

161

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Richard W. Tims válaszlevele Mons. Sabóhoz

Budapest, 1968. március 25.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy.

Tims köszöni Sabo levelét, csekkjét és a listát a miseszándékokról. Barátja arra kérte, hogy azokat köszönje meg, továbbá a nemrég küldött bér - málási igazolásokat is. Nagyra értékeli kedvességét. – Tims nem gondolja, hogy különösebben aggódni kellene a legutóbbi levelében említett dologgal kapcsolatban, mert az nem sürgős. – Tims átadta Sabo névnapi jókívánságait, és azokat a barátjuk örömmel fogadta, – A nyár folyamán Tims végleg távozik Budapestről, valószínűleg visszatér Amerikába. Mielőtt elutazna, megküldi utódjának nevét, akivel Sabo levelezhet.

Megjegyzésünk: Az itt említett levél hiányzik forrásainkból. – Ebből a levélből arra következtethetünk, hogy Mindszenty bíboros kézzel írt fentebbi levele a követségi irattárban maradt, helyette Tims fejezte ki a bíboros hálóját.

*

Thank you very much for your most recent letter and check with list of mass intentions. Your friend for whom they are meant has asked me to thank you for them, and also for the confirmation certificates that you recently sent. Your kindness is greatly appreciated.

I don't think there is any particular reason for the concern you mentioned in your last letter. The question is not a pressing one.

I have passed on the Name-Day greetings that you expressed, and they were warmly received.

I shall be leaving Budapest sometime this summer, probably to return to America. Before I go, will send you the name of my successor with whom you can correspond after that time.

Sincerely,

Richard W. Tims

162

Mindszenty bíboros kísérletei a misepénzek szétosztására

Budapest szegényei között

J. Theodore Papendorp emlékeztetője

Richard W. Tims és Martin Hillenbrand nagykövet számára

Budapest, 1968. június 8.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 1. gy.

Papendorp írásban is megerősíti korábbi szóbeli közlését, és kiegészíti a hírt a bíboros óhajáról, hogy a misestipendiumokból származó aktuális egyenlegét szétosztja az arra érdemes szegények között. Amint Papendorp korábban már jelezte, amikor május 17-én ügyeletes volt, Mindszenty megkérdezte őt, hogy az előző év novemberében adott nagyköveti engedély, hogy bizonyos összeget átadhasson a gyóntatójának, egyszeri engedély volt-e, vagy továbbra is érvényes, mert szeretne egy újabb osztást a jelenleg rendelkezésére álló mintegy húszezer forintból. Szándéka az, hogy Városi ossza szét az összeget a szükségét szenvedő hívek között (az összeg eredetéről fel nem világosított több pap révén). Papendorp azt válaszolta, hogy a korábbi engedélyt egy konkrét alkalomra kérte, de meg fogja beszélni a kérdést a nagykövettel. – A nagykövet osztotta Papendorp nézetét, hogy nem lenne bölcs ekkora összeget kijuttatni, és [a bíborosnak] Papendorp az ő habozására hivatkozhatna, hiszen ez a nagykövetségnek és a célszemélyeknek egyaránt kockázatot jelentene. Viszont Papendorp azt javasolhatná a bíborosnak, hogy névtelenül el lehetne helyezni kisebb összegeket az egyes plébániai Szent Antal-perselyekben.²⁰⁸ A bíboros megértette az óvatosság szükséges -

---

²⁰⁸ Papendorp itt a szegények perselyéről ír. Más helyen a bíboros kifejezetten Szent Antal-perselyt említett, aminek ugyanaz az értelme, csak ez a katolikusok által használt kifejezés.

ségét, és beleegyezett, hogy Városinak kisebb összegeket kell adni. Hasonló összegeket (ezer forintnál kevesebbet) kell adni Báránynak (akivel Papendorp időről időre találkozik, hogy ostyát és misebort kapjon tőle), és az egyenleget ily módon kell szétosztani. A második megbeszélésük utáni napon a bíboros azonban behívta [magához] Papendorpot, és elmondta, hogy érett megfontolást követően, ha az adományokat a Szent Antal-perselybe helyezik, ez nem biztosítja, hogy az [valóban] a szükségét szenvedőkhöz jusson el: nyilvánvaló, hogy a plébániák gyakran olyan szegények, hogy „bele kell nyúlniuk a szegények perselyébe,” hogy a folyó kiadásait fedezzék. Bár mennyire is rászólgálnának erre, ez nem az, ami az ő szándéka a pénzzel. Azt mondta, hogy megkéri Sabót, ne küldjön több miseszándékot, és minden személyes pénzét fölveszi a végakaratóba. – Itt tartott a dolog egészen aznap estig, amikor a bíboros ismét megkereste Papendorpot, és megjegyezte, hogyha most nem adhatja oda a hozzájárulását a szegényeknek, akkor kevesebb annak az esélye, hogy ez a halálát követően megtörténhet, mivel a rezsim őt vagyonelkobzásra ítélte. Ezért megkérte Papendorpot, hogy beszéljen Timsszel, hogy a beváttatlan csekkjeit használják fel Dr. Klontz²⁰⁹ és Dr. Hefner utazási költségeinek a megtérítésére. Így a bíboros hozzájárulhatna az orvosi kiadások fedezéséhez. Papendorp azt válaszolta neki, hogy nem biztos abban, hogy ez működni fog, de továbbítja a kérést. – Papendorp tudatában van annak, hogy ez egy sor problémát vet föl, de hasznos lenne, ha foglalkoznának a felvetéssel.

Másnap, június 9-én a bíboros ebéd után ismét megkereste Papendorpot, hogy megbeszéljen vele egy „bizalmas kérdést”. Mivel Wilgisnek²¹⁰ éppen volt más feladata és tudott figyelni a telefonra is, Papendorp bevitte a bíborost az akusztikus szobába, hogy „magukban” lehessenek. A bíboros azt mondta, hogy érti a fenntartásainkat, hogy nagyobb összegeket juttassunk ki egyes személyek javára, ezért egy olyan rendszert javasolt, amellyel Bárány „riasztana” kiválasztott papokat, hogy bizonyos összeg fog jelentkezni a szegények perselyében, és hogy ő, Papendorp vagy más fogja felkeresni a templomokat, hogy elhelyezze az adományokat. Papendorp megismételte, hogy [a követség] nem vehet részt olyan rendszerben, amely közvetítőket vonna

---

209 Dr. Charles E. Klontz (1917–1976) 1968–1970 között a Department bécsi regionális orvosa. Nepálban és Kolumbiában is dolgozott a Department Egészségügyi Szolgálatának.

210 Herbert E. Wilgis, Jr. (1935–2018) 1968-tól gazdasági és kereskedelmi ügyekkel fog-

be, vagy amely összeesküvés jelleget ölt. Nem tud többet tenni, hogy pl. Bárány révén megpróbál összeállítani egy listát, mely templomokban a legkisebb a valószínűsége annak, hogy a szegények javára adott perselypénzt más célra „eltérítik”. Ezt követően ezekben a templomokban teljesen névtelen és alkalmi adományokat helyeznének el. A bíboros csalódottnak mutatkozott a válasz miatt, és azt motyogta, hogy nem fogad el több miseszándékot, vagy „elégeti” a rendelkezésére álló pénzt, ha nem fordíthatja karitatív célokra, amelyekre elfogadta.

*

This is to confirm my earlier oral report and to add additional information concerning the Cardinal's desire to disburse his current income balance from mass stipends to the worthy poor. As I already informed you, the Cardinal approached me while I was duty officer on May 17 and inquired whether the permission you had given last November to deliver certain monies to his confessor was granted on a one-time basis or whether I would be able to make another delivery, this time of something on the order of 20,000 forints. He wanted Fr. Varosi to distribute the funds (apparently through several other pastors unaware of the source) to needy parishioners. I said that the earlier permission had been requested by me for the specific occasion but that I would discuss the matter with you.

You agreed with my suggestion that it would be unwise to make such a substantial delivery, that I could cite your hesitancy because of the risk involved both to the Embassy and the recipients, and that I should suggest that modest sums could be placed anonymously in various parish poor boxes. The Cardinal understood the grounds for our caution, agreed to continue to give nominal amounts to Fr. Városi when he came and that I should give similar amounts (less than 1000 ft.) to Fr. Bárány (whom I visit periodically to obtain hosts and sacramental wine), and that the balance should be distributed as suggested. The day after our second discussion, however, he called me in to see him and said that on reconsideration, placing donations in poor boxes would not assure that the money would reach the needy: it was clear that parishes often were so poor themselves that they had to "dip into the poor box" to cover running expenses. However worthy this might be, it was not what he wanted to do with his money. He said that he would consider requesting Msgr. Sabo to stop sending mass intentions and that he would take up the disposition of any personal funds in his will.

There the matter stood until this evening when he came to me and noted that if he could not get his contributions to the poor now, there was less chance that it could be done after his death, particularly since he was still under a sentence by the

regime of confiscation of property. He therefore asked that I try to arrange with Mr. Tims that his uncashed checks be used to reimburse the travel expenses of Drs. Klontz and Hefner so that he could contribute to the cost of their examinations of him. I said that I was not sure whether this could be worked out, but would submit his request.

While I realize the suggestion raises a spectrum of problems, it would be useful indeed if we could take him up on it.

Postscriptum: June 9, 1968

The Cardinal came to me after lunch asking to discuss a “confidential matter”. Since Mr. Wilgis was in doing some work and could cover the phone, I took the Cardinal into the acoustic room for greater privacy. He said he understood the qualms we had about transmitting large sums to certain individuals, but proposed a system whereby Fr. Bárány would “alert” selected pastors to expect a certain amount to be placed in their poor boxes and I or others would visit the churches involved to make the “deposits.” I reiterated that we could not become involved in any system which involved intermediaries or which smacked of conspiracy, and could do no more than to attempt to establish, e.g. from Fr. Bárány, which churches would be least likely to “divert” poor-box contributions to other causes and then make completely anonymous and unscheduled contributions in such churches. He was disappointed at this answer and muttered again about discontinuing the receipt of mass stipends or, “burning up” the money he has on hand since he cannot put it to the charitable purpose for which he accepted it.

163

Tims és Papendorp áthelyezése

J. Theodore Papendorp levele Sabóhoz

Budapest, 1968. július 1.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy. (két példány)

Tipikus hirtelenséggel mind Tims, mind Papendorp megkapták az áthelyezésüket. Mindketten néhány héten belül elhagyják Budapestet.²¹¹ Papendorp biztosítja Sabót, gondoskodik arról, hogy az a követségi diplomata, aki közös barátjuk ügyeivel fog foglalkozni, teljes mértékben tájékoztatva

---

²¹¹ Papendorp másodszor, és ezúttal véglegesen távozik Budapestről. Ő az egyetlen amerikai összekötő diplomata, aki két alkalommal is szolgált Mindszenty bíboros mellett.

legyen a kapcsolatukról. Ez a diplomata Patrick J. Flood,²¹² akinek Sabo a szokásos címre írhat. – Papendorp és családja nagyon örülnek annak, hogy az amerikai nagykövetségre Hágába kerültek. Sajnálatos módon ez egy „közvetlen áthelyezés”, azaz 1968 júliusa előtt [Papendorp 1967. júliust ír] nem utazhatnak haza szabadságra. Azt reméli, hogy Sabóval lesz lehetőségük akkor találkozni, és ha pedig Sabo netán Hollandiába jönne, az „üdvözlő szőnyeg” készen várja. – Ezt követően Papendorp Simon Lajos ösztöndíjáról ír, hivatkozva május 2-án kelt levelére,²¹³ majd megadja az új címét. Végezetül reméli, hogy Sabóval nem szakad meg a kapcsolatuk, és a jövőben is tud bármilyen helyénvaló módon segíteni.

*

With typical suddenness, both Mr. Tims and I received our transfer orders within a couple of weeks of each other and we are now preparing to leave Budapest. I believe writing you also, but I wanted to assure you that we are taking care that the officer who has been selected to deal with the affairs of our mutual friend will be completely familiar with your relationship. That officer is Patrick J. Flood and you can write him at the usual address.

My family and I are very happy to have received orders to the American Embassy in The Hague and we are looking forward to our assignment there. Unfortunately, however, this is a “direct transfer” and so we will not have home leave until July of 1967 [sic! – corrige: 1968!]. I hope that we will have the opportunity to see you then and should you ever come to Holland the welcome mat is out for you.

Have you had any chance to look into the possibility of some sort of scholarship for young Lajos Simon? As I said in my letter of May 2, I can understand the difficulties posed by my inquiry but would appreciate some indication of his chances so that I could inform his mother before I leave on July 24. If it is not possible to send an answer in time to reach me here, please write Mr. Flood.

Our address at The Hague will be:

J. Theodore Papendorp

American Embassy

APO New York 09159

---

212 Patrick James Flood (1939–) 1967 és 1969 júliusa között másodtitkári rangban a budapesti amerikai nagykövetség konzuli osztályának vezetője. 1968 nyarán Ted Papendorptól veszi át az összekötő diplomata feladatkörét, és azt majd Ross Titusnak adja át. Nyelvtudása révén Mindszenty bíborossal magyarul érintkezik. Katolikus családjával eljár a vasárnapi misékre.

213 Ez a levél nem került elő forrásaink közül. Valószínűleg Simon Miklósról van szó, lásd alább, a 220. sz. dokumentumot.

I naturally, hope to stay in touch with you and be helpful in any appropriate way.

Sincerely yours,

J. Theodore Papendorp [aláírás hiányzik]

164

**Papendorp tájékoztat és személyes szolgálatokat kér
J. Theodore Papendorp követségi első titkár levele
Patrick J. Flood követségi másodtitkárhoz**

1968. augusztus 28.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Papendorp feltételezi, hogy a nagykövet megmutatta [az utódjának] Floodnak²¹⁴ azt az augusztus 20-i levelét, amelyben a Mons. Sabótól kapott levélről írt. Tény, hogy Sabót augusztus 21-ig nem hívta fel.²¹⁵ Ekkor azonban hivatkozott a Department szóvivőjének²¹⁶ három hónappal korábbi azon állásfoglalására, amelyet a Budapestet állítólag elhagyni óhajtó bíborosról szóló bécsi újságírói pletykák vétele után tett. Megemlítette Sabónak tovább - bá, hogy a Department szóvivője akkor cáfolta ezeket a híreket, és Papen - dorp ehhez nem tud mást hozzátenni. Kérte, hogy Sabo erről ne tegyen em - lítést beszédében. – Sajnálatos módon a [Department] postázójában figyel - men kívül hagyták azt az emlékeztetőt, amelyet a levelezéssel kapcsolatban Papendorp náluk hagyott, és már kapott egy csomagot többféle vallásos újsággal és folyóiratszámmal, amelyeket a bíborosnak kellene továbbítani. Az előző nap pedig megkapta a Maryknoll Publications kiadó misekönyvét, amelyet Floodnak kért „intézkedésre”. Az angol nyelvű misekánonbetétek, amelyeket Maryknollból kért, nem voltak benne a misekönyvben. Bizonyára Flood külön kapta meg őket. Amennyiben nem, akkor Floodnak kérnie kell a [Department] futárzásaitól, hogy tartsák nyitva a szemüket, és a Mary -

---

214 Vö. Deák András Mikló–Somorjai Ádám OSB: Patrick Flood amerikai konzul összekötő szolgálata Mindszenty bíboros mellett in: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 29 (2017/3–4) 125–158.

215 Ezek szerint 1968. augusztus 21-én a Washingtonban tartózkodó Papendorp telefonon jelentkezett Sabónál és figyelmeztette.

216 Robert James McCloskey (1922–1996), aki hosszú időn át, 1964-től 1973-ig látta el a tárca szóvivőjének feladatait.

knoll Publications bármely küldeményét neki továbbítsák. Kéri, hogy a mel - lékelt Gábor Áron-könyvet, valamint a Central European Federalist számot adja át a bíborosnak. Lehetséges, hogy ezeket is elfogták és ellenőrizték,²¹⁷ mielőtt Papendorphoz megérkeztek volna, mivel Kapótsy Béla²¹⁸ küldi őket. Úgy véli, az emlékeztetőjében az ő nevét is megemlíttette. Természetesen, gondolatban gyakran jár Budapesten, amióta a hírek Magyarország részvéte - léről szólnak Csehszlovákia megszállásában. Sajnálatos módon a washing - toni hírek igen keveset hoznak az azóta történt budapesti fejleményekről. Örülne, ha Flood megkérdezné Ross Titust,²¹⁹ tudna-e neki informálisan a témával kapcsolatos nagykövetségi jelentéseket küldeni.²²⁰ Papendorp kéri, Flood mondja meg Rossnak, hogy hamarosan jelentkezik még más témák - ban, de addig is nagyon örülne, ha rendszeresen tudna neki magyar kiad - ványokat küldeni, hogy a nyelvi ismereteit naprakészen tarthassa. Bármely napilap, vagy a Magyarország vasárnapi kiadása megteszi. Az újságok frissessége természetesen nem fontos. Papendorp az utolsó is lehetne az ilyen körözött példányok vételében. – Papendorp mellékel még néhány leve - let az édesanyjától, amelyek továbbítását kéri Floodtól.

217 Papendorp a magyar állambiztonság küldeményellenőrzésére gondol.

218 Kapótsy Béla (1923–2013) az amerikai követség sajtóosztályán dolgozott fordítóként. kémkedéssel, és államellenes izgatással vádolták, ezért 1956 januárjában életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. A hatvanas évek második felében már biztosan New Yorkban élt, és a Hunter College könyvtárban dolgozott. Demográfiai írások mellett írt verseket, teológiai, művészet(történet)i cikkeket, beszámolókat, filozófiai írásokat is. 1970. január 6-án kelt levelében bibliográfiai kérdésekre válaszolva ír, 1970. január 27-én Ross Titus ezeket Mindszenty nevében pontosítja, megköszöni és rákérdez költségeire, ami azt jelen - ti, hogy a budapesti diplomaták a Department engedélyével leveleztek amerikai magán - személyekkel a bíboros kérésére, hogy emlékiratai írásakor segítséget kapjon. Lásd még alább, a 196. sz. dokumentumot. – Ross Titus elütötte az évtized számát, ezért a le - vélváltást tévesen 1960-ra datáltuk itt: *The Cardinal Mindszenty Documents in American Archives. A Repertory of the six Budapest Mindszenty Boxes – Mindszenty bíboros buda - pesti amerikai követségi tartózkodásának dokumentumai. Repertórium*, i. m. 288. 101. <http://mek.oszk.hu/13800/13850> – Köszönöm Simon Istvánnak, hogy alaposan utá - nanézett Kapótsy életrajzának. Egyelőre nem tudjuk, mikor utazott ki az Egyesült Álla - mokba, de annyit tudunk, hogy az amerikai külügy letartóztatásakor már tiltakozott, és, mint látható, utána is számon tartották.

219 Ross Paul Titus (1924–2016) 1968 nyarától 1971 nyaráig II. o. titkár Budapesten. Papen - dorp azért tőle és nem Floodtól kéri a jelentések másolatait, mert Titus politikai ügyekkel foglalkozik, és Papendorp kollégája volt a politikai szekcióban.

220 Papendorp itt messze túllép hivatali feladatain, és olyan szívességekre kéri meg Floodot, amelyre hivatali előjáróit nem kérhetné meg és velük aligha közölhetné.

*

I expect the Ambassador has shown you my letter of August 20 about the correspondence I received from Monsignor Sabo. In point of fact, I did not call him until August 21 and referred him to the statement of the Department's spokesman made about three months ago following press stories from Vienna about the Cardinal's supposed desire to leave Budapest. I mentioned that the spokesman then discounted these reports and I could add nothing further. I also urged him not to raise this issue in his speech.

Unfortunately, the communications people did not seem to pay attention to the memorandum I left them about disposition of mail and I have already received one packet of various religious newspapers and magazines which should have gone to the Cardinal. Then, too, yesterday, I received the missal from Maryknoll Publications which I asked be passed to you for "action". The English canon inserts which I requested from Maryknoll were not shipped with the missal. You may have received them separately. If not, you might ask the pouch people to keep their eyes open and give you any correspondence from Maryknoll Publications. Please pass the enclosed copy of the Gabor Aron book and the Central European Federalist to the Cardinal. These also could have been intercepted before being sent on to me since they come from Bela Kapotsy. I think I mentioned his name in that memo as well. Naturally, my thoughts have gone back to Budapest many times since the news came of the Hungarian participation in the occupations of Czechoslovakia. Unfortunately, the news here carries very little about developments in Budapest since then and I would appreciate your asking Ross Titus if he could informally send me copies of your reporting on this issue.

Tell Ross I probably will be writing him sometime soon on other matters but in the meantime would also appreciate it if he could send me on a regular basis some Hungarian publications so that I could keep my language up. The Sunday edition of any of the dailies or *Magyarország* suggest themselves. Naturally, timeliness is not so important and I could be the last one on the distribution of one of the copies that circulates.

I would also appreciate it if you could deliver the enclosed letters from my mother.

Sincerely yours,

J. Theodore Papendorp, [s. k.]
First Secretary of Embassy

165

**Flood igazolja Sabo levelének és üzeneteinek vételét.
Megkéri, hogy a jövőben is hozzá címezze leveleit
Patrick J. Flood követségi másodtitkár levele Sabóhoz
Budapest, 1968. szeptember 18.**

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Flood bízik abban, hogy Sabo már megkapta az augusztus 30-án kelt rövid levelét, amelyben igazolja a július 18-án kelt levél és melléklet vételét.²²¹ A szeptember 6-án és 7-én kelt üzenetei²²² megérkeztek, és a tartalmukról értesítette közös barátjukat. Mint mindig, most is hálás a figyelmességéért. – Flood megerősíti Sabót abban, hogy a Hágába történt távozását megelőzően Papendorppal részletesen beszéltek ezekről a témákról. Kéri, hogy Sabo a leveleit őhozzá intézze, a már ismert címre. Mellesleg megjegyzi, hogy hallott Papendorp felől, és úgy tudja, élvezzi az új kihelyezését.

*

I trust that you have by now received my short letter of August 30, acknowledging receipt of your letter and enclosure of July 18.

I have today received your notes of September 6 and 7, and have informed our friend of their contents. As always, he is most appreciative of your thoughtfulness.

You are correct in assuming that Mr. Papendorp and I discussed these subjects at some length before his departure for The Hague. Please feel free to correspond with me at any time, using the same address as before. By the way, I have heard from Mr. Papendorp, and he seems to be enjoying his new assignment.

Sincerely,

Patrick J. Flood [aláírás hiányzik]

166

**Sabo találkozni akar Papendorppal Hágában
Sabo levele J. Theodore Papendorphoz, Hágába
South Bend, 1968. szeptember 23.**

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

---

221 Ez a levél – Flood első írása Sabóhoz – hiányzik forrásaink között.

222 Mindkettő hiányzik forrásaink között.

Sabo számára váratlan lehetőség adódott, hogy Luxemburgba utazzon. Nővére, akivel Flood találkozott és annak férje, Mallory Horton bíró,²²³ valamint 12 éves lányuk utazik oda és Sabo velük megy. Remélik, hogy eljutnak Lourdes-ba, Rómába és Zürichbe. Vagy az út elején, vagy a végén elrepülnek Amszterdamba, és néhány órára vagy egy napra kocsival átmennek Hágába – a menetrendtől függően. Sabo szeretne találkozni Papendorppal, hogy megtudja, milyen hírei vannak közös barátjuk felől. Tudatni fogja utazási terveit, mielőtt megkapja az európai foglalások időpontjait. November 8-án vagy 9-én utaznak el, és Luxemburgból nem később, mint november 24-én repülnek vissza.

*

An unexpected opportunity came my way to take a trip to Luxemburg. My sister, whom you met, her husband Judge Mallory Horton and their 12 year old daughter will be going and I will go with them. We hope to fly to Lourdes, Rome and Zurich. Either at the beginning or end of our trip we will fly to Amsterdam, and drive to the Hague for a few hours or a day – depending on schedules. I am anxious to see you to see what news you have of our friend. I will let you know our plans as soon as I get dates for European reservations. We will fly either the 8th or 9th of November and catch a flight back from Luxemburg no later than November 24th.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

167

**Papendorp utasítást kér Hillenbrand nagykövettől
a Sabóval való találkozást megelőzően**

J. Theodore Papendorp levele²²⁴

Martin J. Hillenbrand budapesti nagykövethez

Hága (Hollandia), 1968. szeptember 30.

A Hollandiában akkreditált US-nagykövetség hivatalos levélpapírjára

gévelt eredeti: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Papendorp megkésve ugyan, de igazolja Hillenbrand augusztus 30-án kelt levelének vételét.²²⁵ Feltételezi, hogy Flood megmutatta neki az augusztus -

---

223 Mallory Horne Horton bíró (1913–2004).

224 Ennek a levélnek az útja a futárzsákokban Hága–Frankfurt–Bécs–Budapest.

tus 28-i levelét,²²⁶ amelyben beszámolt arról, hogy mit közölt Sabóval. Tájé -
koztatására mellékeli Sabo szeptember 23-án kelt levelének fénymásolatát.²²⁷
Kérdezi, hogy van-e olyan téma, amit fel kellene vetnie neki. Emlékezteti
Hillenbrandot, hogy valamivel korábban vagy ő (amikor szabadságra megy),
vagy Tims (ha netán találkozna Sabóval Washingtonban), megbeszélne
Sabóval a miseszándékok nagyságával kapcsolatos kérdéseket. Hillenbrand
továbbra is beleegyezne-e, ha arra kérné Sabót, hogy ezeket észszerűen fog -
ja vissza. Em Brown²²⁸ visszaérkezett Hágába, és így Papendorp számára [az
élet] kevésbé hektikus. Amint Hillenbrand előre jelezte, Brown jó főnök. A há -
gai kihelyezés minden szempontból élvezetes. Neki a holland segélyügyek
alakulását kell figyelnie (főleg Indonéziával kapcsolatban), továbbá a szál -
lítmányozási, az energetikai és a tudományos ügyeket.²²⁹

*

I want to acknowledge, belatedly, receipt of your letter of August 30. I assume
that Pat [Flood] showed you my letter of August 28 which reported what I actually
did tell Sabo.

I'm enclosing for your information a copy of the good Monsignor's letter of
September 23. Is there anything you would like me to raise with him when he
comes? As you recall, I proposed somewhat earlier that either I (on home leave) or
Dick Tims (should he have the chance to see Sabo in Washington) discuss the ques -
tion of the size of the mass stipends. Would you still agree that I urge him in some
discreet way to keep these reasonably low?

Em Brown is now back and so things are somewhat less hectic for me. He is, as
you predicted, a good boss to work for, and the assignment here has every prospect
of being a most enjoyable one. I find myself following Dutch development aid mat -
ters (largely concerning Indonesia), transportation, energy, and scientific affairs.

Best wishes to you, Faith,²³⁰ your guest, and all the staff.

Sincerely yours,

J. Theodore Papendorp, [aláírás hiányzik]
First Secretary of Embassy

225 Ennek szövegét nem ismerjük.

226 Lásd fentebb, a 164 sz. dokumentumot.

227 Lásd az előző dokumentumot.

228 Emerson Milton Brown 1920–2017, aki Hágában gazdasági ügyekkel foglalkozott.
Egyéb külszolgálati: Németország és Kanada.

229 Hágában Papendorp az Emerson Milton Brown által vezetett hétfős gazdasági szekcióban
kapott beosztást.

230 Faith Stewart Hillenbrand (1917–2004) Martin Hillenbrand nagykövet felesége.

168

Zágon aggódik Mindszenty emlékiratainak sorsa felől

Mons. Zágon József magyar nyelvű levele Sabóhoz

Papendorp küldte meg Hillenbrandnak, lásd alább

Róma 1968. október 7.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Giuseppe Zágon
Via Liberiana 27
00185 Roma
Róma, 1968 október 7.

Rt Rev.
Msgr. JOHN SZABÓ
SOUTH BEND

Kedves Monsignore,

örömmel vettem szabadságomról való visszaérkezésem után szeptember 21-én kelt leveledet, melyben római látogatásodat helyezed kilátásba. Szeretettel várlak s szívesen rendelkezésedre állok, ha valamiben szükséged volna.

Mindszenty bíboros emlékiratai ma is nagy gondomat képezik. A probléma nem az, hogy ne kerüljenek a kommunisták kezébe. Ezt nem is tételezem fel, mert a Szentszék is, az amerikaiak is ezt meg tudják akadályozni. Véleményem szerint azonban ez nem elég. Ha akár az államtitkárság, akár az amerikaiak kezére kerülnek ezek az iratok, levéltárba kerülnek s egyhamar nem láthatnak napvilágot. Úgy a bíboros, mint a magyar egyháznak érdeke volna, hogy halála után azonnal megjelenjenek ezek az emlékiratok – kihagyva azokat a részeket, melyek akár a Szentszékre, akár az amerikaiakra kellemetlenek. Ez a publikálás csak úgy jöhet létre, ha az emlékiratokat vagy Te vagy mi kapjuk kézhez. Ezt a kardinálisnak is tudomására kell hozni s ez az én tulajdonképpeni problémám. Ő közölte velünk, hogy az emlékiratokat a Szent István Alapítványra akarja hagyni. A probléma az, hogyan történjék ez s hogyan lehessen végrehajtani. Ennek módjáról szeretnék majd Veled bővebben beszélgetni, ha Rómába jössz.

Az egész vonalon baj van az Egyházban. Mindenki azt csinálja, amit jó-nak lát, valóságos eretnkségeket hirdetnek a teológusok, disziplináról pedig

senki sem akar tudni, még tanítóhivatalról sem. Teljes rationalizmus uralkodik az egyházban. Nem tudom, hová fog ez fejlődni. Nemcsak az aposztáziák nagy száma sorvasztja az egyházat, hanem az utánpótlás óriási megfoghatósága a jövő munkáját bénítja. De miért is jönne valaki papi pályára, ha sem a tanítás biztonsága, sem a hit csálhatatlansága nem ad már értelmet a papi pályával járó áldozatoknak és lemondásoknak?

Magam jól vagyok, egészségem is sokat javult, tavaly óta 8 kilót híztam. Munkám rengeteg, de megszerettem a hivatalt is, mely sokkal nyugodtabb keretekben folyik, mint eddigi nincstelen és nyugtalan életem.

A viszontlátás reményében szeretettel köszönt

Zágon József [s. k.]

169

A levél emlékiratokra vonatkozó részének angol nyelvű fordítása

Hága (Hollandia), 1968. szeptember 30.

A Hollandiában akkreditált US-nagykövetség hivatalos levélpapírára
gévelt eredeti: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Also today Cardinal Mindszenty's memoirs concern me greatly. The problem is not that they might fall into Communist hands. I don't even conceive of that as a possibility since both the Holy See and the Americans would be able to prevent that. But I feel that is not sufficient. If the manuscript comes into the hands of either the (Vatican) State Secretariat or the Americans, it will go into the archives and never see the light of day. But it would be in both the Cardinal's and the Hungarian Church's interest that the memoirs be published promptly after his death (excluding, of course, those portions which would be unpleasant for either the Vatican or the Americans). Publication, however, would only be possible when memoirs come into your or our hands. The Cardinal has to be informed of this and that is exactly my problem. He has informed us that he wants to leave the memoirs to the St. Stephen Foundation. The problem is by what manner can this be done and how can it be executed. I'd like to discuss the possibilities with you more fully when you come to Rome.

Megjegyzésünk: lásd alább Hillenbrand november 18-án kelt jelentését Raymond E. Lisle-hoz.

170

Sabo és Papendorp találkozása

Sabo levele J. Theodore Papendorphoz, Hágába

Papendorp küldte meg Hillenbrandnak, lásd alább
South Bend, 1968. november 1.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

*Sabo köszöni Papendorp levelét.²³¹ Úgy véli, már túl késő, hogy változ -
tasson az amszterdami helyfoglaláson. Este háromnegyed kilenckor érkez -
nek – ha a gép pontos – át kell menniük a vámvizsgálaton – és el kell jutniuk
a szállodába. Nem tudják, hogy kapnak-e enni a gépen. Párizsból jövet csak
egy órát lesznek rajta. Viszont, ha Papendorp úgy gondolja – korán megreg -
gelizhetnek és átjöhetnek Hágába a misére – és vissza a repülőtérre, ha nem
lesz túl nagy a forgalom. Ellenkező esetben maradjanak a repülőtéri ebéd -
nél. Telefonon jelentkezni fog, ha megérkeznek. Amszterdamban, a Hilton
Szállóban foglaltak. Deborah, egy 12 éves kislány²³² is velük lesz. – Sabónak
van egy érdekes levele Zágontól, amelyet mellékel.²³³ Ha Papendorp szeretne
erről valamit mondani, mielőtt Sabo találkozna Zágonnal, írjon a római
Michelangelo Hotelbe, Via della Stazione, San Pietro, Roma címre. Róma
előtt Zürichben az Engematihoff Strasse 4 sz. alatt lesznek.²³⁴*

*

Thanks for the letter. I think it is too late to change the reservation for Amster-
dam. You see we arrive at 8 : 45 P.M. – if the plane is on time – by the time we
clear customs – we better head for our hotel. We do not know whether or not we
will have eaten on the plane. We will be on it only an hour from Paris. We could,
however, if you so think – have an early bite and come to the Hague for Mass – and

---

231 Ennek szövegét nem ismerjük.

232 Sabo unokahúga.

233 Lásd az előző két dokumentumot.

234 Sic! Sabo nyilvánvalóan elírta a zürichi címet, de nem világos, hogy ez utcanév-e, vagy
egy Engematihoff nevű szálloda címe-e, ahol az utca nevét nem adta meg.

a trip back to the Air Port. If that is not too much getting around in traffic. Otherwise we stay with the original plan of a lunch at the airport. I will call as we get in.

Our reservations are at the Hilton in Amsterdam.

There will be Deborah – a 12 year old with us.

I have an interesting letter from Zagon which I am sending to you. You can return it when we meet. If you wish to say anything about it before I see him, write to the Michelangelo Hotel in Rome, 14 Via della Stazione, San Pietro in Rome. Before Rome we will be at the Engemathoff, Strasse 4, in Zurich.

Sincerely,

Rt. Rev. *Msgr. John S. Sabo*, P.A., V.G. [s. k.]

171

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Martin J. Hillenbrand nagykövet levele

J. Theodore Papendorphoz Hágába

Budapest, 1968. november 4.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Válaszol a szeptember 30-i levélre.²³⁵ Csak annyit kér, ha Papendorp találkozik Sabóval, diszkrétan megemlíthetné a miseszándékok kérdését. Ezt követően néhány sort ír a csehszlovákiai beavatkozást követő budapesti hírekről, majd üdvözléseket küld. A levél magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 287a. sz. dokumentum, 650sk.

*

Please forgive this somewhat belated reply to your letter of September 30, 1968. When you see Monsignor Sabo, you might well discreetly make the point with him about the Mass stipends. We have been having no particular problems with our Guest, whose life and pace continue much as before – including the length and discursiveness of his sermons.

You will undoubtedly have thought many times about Budapest and this part of Europe during recent months. The cable traffic, both in and out, has continued heavy, and I need hardly tell you that the local Government and Party, with the exception of a few hard-liners, was not happy about the whole intervention –

---

235 Lásd fentebb, 167. sz. alatt.

despite their need to participate and to give lip-service to the standard propaganda line. Any pretense to independence which might have been entertained has been shown up for the sham it was.

I hope you are continuing to find The Hague interesting. Give my regards to Em Brown and Bill Tyler, and all the very best for Monica and you.

Sincerely yours,

Martin J. Hillenbrand [aláírás hiányzik]
American Ambassador

172

Sabo és Mindszenty emlékiratai, 2.

J. Theodore Papendorp válaszevele

Martin J. Hillenbrand budapesti nagykövethez

Hága (Hollandia), 1968. november 6.

A Hollandiában akkreditált US-nagykövetség hivatalos levélpapírjára
gévelt eredeti: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Papendorp megküldi Sabo és Zágon fentebb közölt levelének másolatait. Szándéka az, hogy távol tartja magát az emlékiratok kérdésétől, ha pedig Sabo veti föl a kérdést, nem foglal állást, bár hasznos lenne megtudni, miről tárgyalt Sabo és Zágon Rómában. Felidézi azon javaslatát, hogy Tims próbálja meg a Departmentet rábeszélni a kézirat kimenekítésére. Hillenbrand - től útmutatást kér. A levél magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 287b. sz. dokumentum, 651sk.

*

When I got home yesterday after getting my letter to Ross into the pouch (with a request, inter alia, that he check with you on a response to my letter of September 30) I found the attached letter from Msgr. Sabo enclosing one from Msgr. Zagon. A copy of the latter is also enclosed herewith with a translation of the pertinent, second paragraph.

In the absence of suggestions from you, I intend to steer clear of the memoirs question while Sabo is here, and, if he raises it will stay non-committal – although it would be useful to know what Sabo and Zagon discussed in Rome. Nevertheless, you recall my suggestion that Dick Tims try to talk the Department into evacuating the manuscript. Has anything happened along this line?

Please give me any appropriate guidance and, if possible for passing to Sabo, an idea of your guest's current situation. Sabo will also be interested to know if he has any material needs he (Sabo) could fill.

Best wishes to all, including especially your mother from mine.

Sincerely,

J. Theodore Papendorp, [s. k.]

Enclosures:

Copies of two letters. Translation of one paragraph.

173

Mindszenty magyar nyelvű levele Sabóhoz

Budapest, 1968. november 13.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Charissime!

Köszönettel megkaptam ma az új intenciókat. 12 éve már, hogy kapom. Nagy-nagy jótétemény! A szegények kapták. Isten áldja érte. Ha Isten hirtelen hív, vegye ezt mindenért köszönetnek.

Isten áldja és szegény szolgája is áldja

[aláírás hiányzik]

174

Mindszenty bíboros emlékiratai, 3.

Martin J. Hillenbrand nagykövet 2145 sz. távirata

J. Theodore Papendorphoz Hágába

Budapest, 1968. november 13.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Ami Papendorp november 6-án kelt levelét illeti,²³⁶ nincsenek új fejlemények az emlékiratok kéziratának kimentésével kapcsolatban. Hillenbrand - nak is az a véleménye, hogy Papendorp ne kötelezze el magát. November 4-én kelt levelében²³⁷ azt javasolta, hogy Papendorp a misestipendiumok kér -

---

236 Lásd fentebb, 172. sz. alatt.

237 Lásd fentebb, 171. sz. alatt.

dését vesse föl Sabónak. Az összekötő távozása óta a vendég állapota változatlan. Jó egészségnek örvend, és jó a hangulata.

*

Your letter Nov. 6. There have been developments on evacuating manuscript. Agree you should be non-committal on this. My letter to you of Nov. 4. suggested you raise stipend question with Sabo. Guest's current condition unchanged since your departure. He continues in good health and spirits.

Hillenbrand

175

**Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
Patrick Flood követségi másodtitkár levele Sabóhoz**

Budapest, 1968. november 18.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Köszöni Sabo november 6-án kelt üzenetét és a mellékletet. Értesítette a vendéget annak vételéről és átadta neki a listát. Amint a múltban, kifejezte nagyrabecsülését figyelmessége iránt. Flood reméli, hogy Sabo európai útja kellemesen telik. Bár ezúttal nem lesz alkalmuk találkozni, Flood reméli, hogy egyszer erre is sor kerül.

*

I wish to acknowledge receipt of your note of November 6, and its enclosure. I have informed our friend of its arrival and have passed the list to him. As in the past, he expressed his warm appreciation for your thoughtfulness.

I hope that you are enjoying your trip in Europe. Although we will not have the opportunity to meet this time, I hope that we will be able to do so someday.

Sincerely,

Patrick J. Flood [aláírás hiányzik]
Second Secretary of Embassy

176

Mindszenty bíboros emlékiratai, 4.

**Martin J. Hillenbrand nagykövet levele Raymond E. Lisle-nak,
a Kelet-Európai Ügyosztály igazgatójának²³⁸ a Departmentbe
Budapest, 1968. november 18.**

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

A nagykövet beszámol Papendorp értesüléseiről és az általa közvetített levelekről, továbbá idézi Mons. Zágon leveléből az emlékiratok sorsáról szóló részt.²³⁹ Sabóra úgy hivatkozik, hogy ő az a pap South Bendből, aki régóta érdeklődik a bíboros ügyei iránt. Hillenbrand rákérdez: szó esett-e a Departmentben Papendorp-nak az emlékiratok kimentésével kapcsolatos felvetéséről. Aggasztja a csatornák sokasodása. Kéri, Lisle írásban kérje a volt összekötőt, hogy jelezze Sabónak, Zágonnak és bárki másnak, többé már nem számít megfelelő csatornának. A levél magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 289. sz. dokumentum, 653sk.

*

I had note recently from Ted Papendorp, now in The Hague, about a visit he was about to have from Msgr. Sabo, the South Bend priest who, as you know, has long interested himself in the Cardinal's affairs. Ted's specific concern was the question of the memoirs. Sabo had sent Ted a letter he (Sabo) received from Msgr. Zagon in which, among other things, Zagon stated:

“Also today Cardinal Mindszenty's memoirs concern me greatly. The problem is not that they might fall into Communist hands. I don't even conceive of that as a possibility since both the Holy See and the Americans would be able to prevent that. But I feel that is not sufficient. If the manuscript comes into the hands of either the (Vatican) State Secretariat or the Americans, it will go into the archives and never see the light of day. But it would be in both the Cardinal's and the Hungarian Church's interests that the memoirs be published promptly after his death (excluding, of course,

---

238 Raymond E. Lisle (1911–1994) 1965 júliusától 1970-ig töltötte be ezt a posztot. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m., 786.

239 Lásd fentebb, 168 és 169. sz. alatt, magyarul és angol fordításban.

those portions which would be unpleasant for either the Vatican or the Americans). Publication, however, would only be possible when the memoirs came into your or our hands. The Cardinal has to be informed of this and that is exactly my problem. He has informed us that he wants to leave the memoirs to the St. Stephen Foundation. The problem is by what manner can this be done and how can it be executed. I'd like to discuss the possibilities with you more fully when you come to Rome."

In his note Ted recalled suggesting that Dick Tims raise the question of the evacuation of the Cardinal's memoirs when he got home this summer. I should be interested in hearing if there was any discussion of the subject and what conclusions were reached.

Incidentally, I think the question of Papendorp's continued involvement in the Cardinal's affairs calls for clarification. I have no doubts as to his discretion, but difficulties could arise from proliferation of channels, especially since Papendorp is no longer fully clued in on developments here. I propose writing to him in this sense, and suggesting that he make clear to Sabo, Zagon and any others that he is no longer an appropriate channel and that they should communicate directly with the Department or the Embassy should need arise.

Sincerely,

Martin J. Hillenbrand [aláírás hiányzik]
American Ambassador

177

Sabo és Mindszenty emlékiratai, 5.

J. Theodore Papendorp levele Martin J. Hillenbrand nagykövethez

Hága, 1968. november 26.

A Hollandiában akkreditált US-nagykövetség hivatalos levélpapírára
géptelt eredeti: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Papendorp beszámol a Sabóval való találkozásról. A miseszándékok dolga rendben lesz. Az emlékiratok ügyében Zágonnak az a gondolata, hogy készítsenek mikrofilmet, és azt vigyék ki a nagykövetségről, s adják át a Szent István Alapítványnak (Róma, Szent István Ház). Erre szeretné Mindszentyt biztatni. A magyar kormányzati tényezők vatikáni tárgyalásairól Sabo nem

*kapott információt sem Zágontól, sem Csertő²⁴⁰ monsignorétól és más vati -
káni hírei sem voltak. Sabo szeretne találkozni Flooddal, ha szabadságra
megy az Egyesült Államokba. A levél magyar fordítása megjelent in: Me-
nedékben, i. m., 290b. sz. dokumentum, 656sk.*

*

Monsignor Sabo has now come and gone and I appreciated having in advance the guidance in your letter of November 4 and in the telegram of November 13. I raised the stipend issue with him and I think this will work out OK. He mentioned that in earlier days when he had initially started sending stipend for \$2.00 rather than the earlier \$1.00 figure, your guest had indicated (assumedly through the “religious attaché” of the time) that the smaller figure was more than enough.

As expected, he did raise the question of the memoirs and I did little more than listen, confirm the difficulty of discussing the issue with your guest because of the limitations inherent in the ground rules on his refuge, and confirm Zagon’s view that they would not fall into Communist hands. Sabo mentioned having discussed with Zagon the possibility of microfilming the documents; with the implied consequence that the films would be passed to the St. Stephen Foundation, but I did not comment on this. Sabo said that Zagon’s letter to him was apparently unclear in implying that your guest “...has informed us that he wants to leave the memoirs to the St. Stephen Foundation”. Sabo understood the letter as I also translated it, but it became clear in his talks with Zagon that what the latter actually wants is that your guest be informed of this possibility, i. e. that he be encouraged to will the memoirs to the Foundation rather than to any one individual. In sum, though, nothing concrete came out of their talks in Rome.

I also asked Sabo if he had any information about the talks which State Secretary Prantner had with Vatican officials. Sabo said that none of his contacts (Zagon or Csertő) were informed about the talks and Sabo had been unable to see Cardinal Vagnozzi (the former Apostolic Delegate to the U.S.). He had likewise heard nothing about the visits to the Vatican of Cardinal Wyszynski or Bishop Tomasek.

Has Pat Flood left for the States as yet? Sabo mentioned that he would like to have a chance to meet Pat and if you have anything further you might like to have discussed on a personal basis, the two of them could get together while Pat is home for Christmas. I don’t recall where Pat’s home is but Sabo said he would be willing

---

240 Csertő (Czethofer) Sándor (1913–1982), esztergomi főegyházmegyes pap, a teológiát Innsbruckban végezte. 1948-tól Rómában. Az Aquinói Szent Tamás egyetemen jogot tanult, 1953-tól a Hittani Kongregáció levéltárosa, majd irodafőnöke, 1969-től főügyésze, 1980-tól a Szent Péter-bazilika protonotárius kanonokja.

to meet him in Chicago if that was convenient or to have Pat stop by in South Bend on his way to or from home.

Sincerely yours,

J. Theodore Papendorp, [s. k.]

First Secretary of Embassy

P.S. I passed your greeting to Ambassador Tyler and Em Brown and they reciprocate in kind. P.

178

Sabo érdeklődik Mindszenty egészsége felől

Mons. Sabo levele Patrick Floodhoz

South Bend, 1968. december 3.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Sabo köszönettel vette Flood november 18-án kelt levelét. Az előző héten érkezett vissza, és még mindig a levelezését intézi. Számos telefonhívást kapott, hogy barátjuk súlyosan beteg, és operálni kell. Információt kér és kérdezi, miben tud segíteni.

*

Thanks for your letter of November 18th. I arrived back here last week – and am still wading through mail.

Sunday and yesterday I received several phone calls that state that our friend is in serious condition and in need of surgery. Is this true? What can we do to help?

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

P.S. I stopped off at Amsterdam, and the Hague.

179

Mindszenty bíboros emlékiratai, 6.
Raymond E. Lisle igazgató válaszlevele
Martin J. Hillenbrand nagykövethez
Washington, 1968. december 6.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Lisle aggasztónak tartja Sabo és Zágón azon törekvését, hogy a bíboros ügyei iránti érdeklődésüket úgy fejezik ki, hogy személyesen Papendorppal kommunikálnak, ahelyett, hogy közvetlenül a nagykövetséget vagy a Departmentet keressék meg. Lisle-t az is zavarja, hogy nem világos, milyen csatornán értesítette a bíboros Zágont arról, hogy a Szent István Alapítványra akarja hagyni az emlékiratokat. A gyóntatón keresztül? Königen keresztül? Feltételezi, hogy nem Papendorpon keresztül. Majd határozottan képviseli a Department álláspontját, hogy sem Papendorp, sem más amerikai diplomata nem léphet semmiféle személyes vagy felhatalmazás nélküli kapcsolatba a bíborossal vagy Sabóval vagy Zágonnal, vagy bármely érdeklődő magánszeméllyel. Lisle egyetért a Hillenbrand által Papendorpnak írandó levél gondolatával, amelyben azt tanácsolná Papendorpnak: tegye egyértelművé az említett személyek előtt, hogy ővele már nem helyénvaló ez ügyben tárgyalni, és közvetlenül a Departmenttel vagy a nagykövetséggel kell kapcsolatba lépniük, ha arra szükség lenne. Ha pedig bekövetkezne az, hogy Sabo továbbra is érdeklődne a bíboros emlékiratai iránt, s ezzel meg is keresné a nagykövetséget vagy a Departmentet, egyértelműen tudomására kell hozni, hogy egyikük sincs abban a helyzetben, hogy ebben az ügyben közvetítőként lépjen fel a bíboros és külső személyek között, sőt, amíg a bíboros a nagykövetségen tartózkodik, nem engedélyezett számára, hogy magán-személyekkel levelezést folytasson. Ennek amúgy már világosnak kellene lennie Sabo számára, akit a múltban ismételtén tájékoztattak afelől, hogy a bíboros menedékes helyzete eleve kizárja a közte és külső személyek közötti kapcsolattartást. Ezt követően pedig Lisle taglalja az emlékiratokkal kapcsolatos lehetséges amerikai álláspontot. A levél magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 293. sz. dokumentum, 660–664.

*

We²⁴¹ appreciated very much your letter of November 18 reporting on the note you had recently from Ted Papendorp at The Hague concerning Monsignor Sabo's inquiry.

We find rather disturbing Monsignor Sabo's and Monsignor Zagon's inclinations to pursue their interest in the Cardinal's affairs by communicating with Ted personally rather than directly addressing the Embassy or the Department.

There is another disturbing point which emerges from Zagon's letter to Sabo, which the latter sent to Ted and which is quoted in part in your letter. Through whom or what channel was Zagon informed by the Cardinal "that he (the Cardinal) wants to leave the memoirs to the St. Stephen Foundation"? Through the confessor? Koenig? We assume, of course, that it was not conveyed by the Cardinal to Zagon through Ted.

We clearly cannot control and, of course, do not wish to try to control the actions of Sabo and Zagon where their activities do not involve US official personnel. However, I think we can and should ensure that Ted or any other officer, whether no longer or still assigned at Budapest, does not enter into any personal and unauthorized involvement with the Cardinal or with Sabo, Zagon, or other interested private parties.

We are accordingly in full agreement with your proposed letter to Papendorp suggesting that he make clear to Sabo, Zagon, and any others that he is no longer an appropriate channel and that they should communicate directly with the Department or the Embassy should need arise.

If, in the end, Monsignor Sabo pursues his interest in the Cardinal's memoirs by so addressing the Embassy or the Department, we would then make clear that we are not in a position to act as an intermediary between the Cardinal and outside parties in this or any other matters and, further, that it is not open to the Cardinal, while he remains in refuge in the Embassy, to have outside correspondence. Actually, all this should already be clear to Sabo, since he has been informed on one or more past occasions when he has been in touch with the Department that the Cardinal's situation of refuge precludes direct or indirect communication between him and outside parties.

Since his return to Washington, Dick Tims had not raised with us the question of the eventual disposition of the Cardinal's memoirs. Upon our receipt of your letter, however, we discussed the matter with him and he has seen your letter and this response. *For your own information only*, we believe that the problem is best left at rest. We cannot possibly foresee, or usefully speculate on, at this time all of the circumstances and considerations which might exist when the time comes – presum-

---

241 Értsd: mi, a Departmentben. A fontosabb ügyekben testületi álláspontot alakítottak ki.

ably upon the Cardinal's death – for the disposition of his papers. However, certain general thoughts occur to us:

1. It seems reasonably clear we would not want, after the Cardinal's death, to keep such papers indefinitely in the Embassy or to retain them in our custody outside the country with all the involvements and problems that would inevitably entail.

2. It is also reasonably clear that so long as Hungary is under Communist rule the papers could not be released to the Cardinal's surviving nearest relative or relatives without placing these persons in serious jeopardy and risking confiscation of the papers by the Hungarian authorities.

3. We would not turn the papers over to Hungarian Government authorities.

4. The Department and the Embassy (including individual officers in the employ of the U. S. Government) should not accept, assume, or be drawn into any role of intermediary, whether at the Cardinal's own request or the request of anyone else, with regard to placing such papers in the hands of publishers or involving ourselves in any way in negotiations concerning the publication of such papers.

5. So far as we are aware, the Cardinal has never indicated to us any specific person, organization, or institution to which he would wish his papers to go upon his death. We are not disposed to take any initiative at this time to elicit such a designation from him. It might greatly disturb him, or, on the other hand, encourage him to all sorts of impracticable requests and schemes. We would, I think, be opening up a veritable "can of worms". If and when he raises the subject on his own initiative, we will, of course, have to deal with it as best we can.

6. The most relevant past discussion of this subject which has taken place with the Cardinal (at his initiative) occurred in 1962 in a letter he addressed to the Secretary under date of June 11. After appropriate study and authorization in the Department Harold Vedeler, at that time Director of EE, sent instructions to Tully Torbert, then Chargé at Budapest, covering the oral response he was to make to the Cardinal. Harold's letter was dated August 28, 1962. Tully conveyed the response to the Cardinal on September 4-5 and reported the conversation and the Cardinal's reactions in a letter of September 5, 1962. The correspondence cited should be in your files, and you may wish to read it over for further background.

7. Probably, the best course from our point of view would be to turn over the papers to the Vatican following the Cardinal's death and to leave to the Holy See the carrying out, to the extent possible and appropriate in its judgment, any specific requests affecting the papers or their use that the Cardinal might have made prior to his death.

8. We must assume that the Hungarian authorities are quite aware that the Cardinal has been writing his memoirs and otherwise setting down for the record his views and judgments. We don't recall, however, that they ever, even during the

period of Vatican-Hungarian negotiations in 1967, have broached the matter to us or the Vatican in specific terms. Conceivably, of course, the prospect of the publication of such papers might have been a factor, along with public pronouncements and other activities in which the Cardinal might engage once he was outside Hungary, in the mind of the Hungarian authorities when they insisted in 1967 on the Cardinal's "silence" as a condition for permitting him to depart from the country. Regardless of whether they raised the issue of the Cardinal's papers following his death, I am inclined to think that we would in due course move the papers out of Budapest and turn them over to the Holy See for disposition. The Hungarian Government might be most unhappy (as apparently would Monsignors Sabo and Zagon), but we would have to take that risk, for such a course would appear to be not only a responsible and proper one but also the only practicable one open to us.

9. When the appropriate time approaches or arrives, we will check out carefully with the Legal Adviser²⁴² here any legal aspects and considerations which might affect the determination of our course of action on the disposition of the Cardinal's papers after his death. We don't wish to do this at present or otherwise prematurely, however, since, as mentioned previously, we don't feel that we can usefully try fully to anticipate conditions and circumstances that may arise in the months or years ahead.

10. In a separate letter, I am sending to you our revised contingency "Guidance for Use When Cardinal Mindszenty Is at Point of Death or Dies in American Embassy at Budapest".²⁴³ Among other things, you will note that we have added a brief point at the end of that "Guidance" in reference to the Cardinal's personal effects and papers.

Sincerely,

Raymond E. Lisle [s. k.]

---

242 A Department jogi tanácsadóinak listáját lásd in *Menedékben*, 766.

243 Az Útmutatót lásd *Menedékben*, i. m., 302b dokumentum, 680–687. Lásd továbbá: Deák A. M.–Somorjai Á. OSB: Két amerikai diplomáciai dokumentum az időszedő Mindszenty bíboros esetében várható és életveszéllyel fenyegető helyzetek kezeléséről. 1964 és 1968 in: *archivNET. XX. századi történeti források*. 18. évf. 2018. 5. szám: <http://archivnet.hu/ket-amerikai-diplomaciai-dokumentum-az-idosodo-mindszenty-biboros-eseteben-varhato-es-életveszellyel>

180

Mons. Sabo és Mindszenty emlékiratai, 7

Martin J. Hillenbrand nagykövet levele

J. Theodore Papendorphoz, Hágába

Budapest, 1968. december 17.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

*Hillenbrand köszöni Papendorp november 26-án kelt levelét. Ezt köve -
tően ismerteti vele a Department álláspontját. (Lásd az előző dokumentu -
mot.) A nagykövet igen udvariasan fogalmaz, hiszen többé már nem hivatali
felettese Papendorpnek, aki azonban bizonyosan érteni fogja, milyen
üzenetet kell átadnia Sabónak: már nincs benne a bíboros-„játékban”.
Flood készül haza karácsonyra, de nem Chicago környékén, hanem Zanes -
ville-ben, Ohióban lakik. Sabo esetleg telefonon megkereshetné.*

*

Thank you for your letter of November 26. As regards the memoirs, we would certainly not, as you know, want to act in any sense as intermediaries or assume any official or personal involvement in any discussion of their ultimate disposition. Zagon, I take it, is acting purely on his own personal initiative. Until the Vatican raises the matter officially in the established channels, or until the Cardinal himself takes some initiative, the matter will presumably rest where it is at present.

Incidentally, I know you have enough to do without having to deal with the Cardinal's affairs at long range – which is difficult to do in any case, because of the complexities of developments here on the spot. Because of this, I am sure you have made it clear to Sabo, Zagon or any others that they should direct any inquiries to the Department or the Embassy here. We would not want to further complicate an already involved situation through possible proliferation of channels. I think it would be good if you would let them know politely but firmly that you are no longer in the Cardinal game.

Pat Flood is leaving for home just before Christmas. He will not have a great deal of time since he plans to be back in the latter part of January, and I know he wants to spend all his time with the family. His home, incidentally, is in Zanesville, Ohio, and he does not, so far as I am aware, plan to be in the Chicago area. Perhaps he and Monsignor Sabo might be in touch by phone, however.

Best Christmas wishes to you, Monica and the rest of the family.

Sincerely,

Martin J. Hillenbrand [aláírás hiányzik]
American Ambassador

181

Sabo és Mindszenty emlékiratai, 8.
Martin J. Hillenbrand nagykövet levele
Raymond E. Lisle igazgatónak, a Departmentbe
Budapest, 1968. december 18.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Hillenbrand nagykövet köszöni Lisle igazgató december 6-án kelt levelét. Beszámol arról, hogy újabb levelet kapott Papendorptól,²⁴⁴ s ebben tisztáz - za: Sabo egyértelművé tette előtte, hogy a bíboros nem mondott semmi olyat Zágonnak, miszerint emlékiratait a Szent István Alapítványra kívánná hagy - ni. Zágon volt az, aki fölvetette, hogy a bíborost erre biztassák. Továbbá ér - tesíti Lisle-t, hogy utasítása értelmében írt Papendorpnak. A helyzetet bonyo - lítja az a körülmény, hogy a bíboros 1962-ben végrendeletileg Papendorpot bírta meg írásainak végrehajtójául. – A levél magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 299. sz. dokumentum, 671–673.

Thank you for your letter of December 6 on the Cardinal's memoirs.

Since my letter of November 18 to you I have received a further letter from Ted Papendorp in which he reports on Monsignor Sabo's visit to The Hague. Papendorp's letter clarifies the point that bothered you and us about the channel through which the Cardinal supposedly told Zagon he wanted to leave the memoirs to the St. Stephen Foundation. According to Papendorp, Sabo made it clear when in The Hague that Zagon had not actually been told anything of the kind but was anxious that the Cardinal be encouraged to will the memoirs to the Foundation – clearly a very different matter.

I agree that we should not act in any sense as an intermediary between the Cardinal and others on the question of the disposition of the memoirs. I also agree (your point 5) that we should not suggest to the Cardinal at this time that he designate a person or organization as the recipient of his papers upon his death, and that (point 7) the bestcourse eventually for us would be to turn the papers over to the Vatican. On this last point, however, we would be on rather delicate ground in turning the memoirs over to the Vatican if the Cardinal had previously made some specific provision against such a step. This is all quite hypothetical at this point, of course. All I want to register now is that we might not be justified in regarding turn-over of the memoirs to the Vatican as completely automatic. This is something on which the Department's lawyers would doubtless have something to say.

---

244 Ez a levél nem került elő forrásaink közül.

I have, incidentally, written Papendorp asking him to make it clear, if he has not already done so, that he is no longer officially involved in the Cardinal's affair. I note, however, that Tully Torbert in his letter of November 28, 1962 to Bob McKisson refers to the fact that the Cardinal has designated Papendorp in his testament as his literary executor. This is the first time I had this brought to my attention. Is the statement correct? If it is, has there been discussion with Papendorp of the implications, and can we really say that he no longer has any role to play in this matter?

On other matters concerning the Cardinal, I understand that he was willed a savings bond some years ago. Is the bond in the Department's custody and am I right in thinking that in the past you have been opposed to permitting him to cash it?

One further point involving personnel assignments. As time goes on, we must obviously assume that the Cardinal will need increased medical attention. On major matters, we have the current arrangements which work quite well providing for fairly frequent visits by the Department Regional Medical Officer. On questions of day-to-day attention on minor matters and having someone with a professional medical background here to keep an eye on things, I believe thought has been given to trying to assign families where the wife has nursing training and experience. If this could be kept in mind and eventually resulted in the assignment of such individuals, it might, I believe, be most helpful in the years to come.

Sincerely,

Martin J. Hillenbrand [aláírás hiányzik]

American Ambassador

182

Mindszenty bíboros egészsége

Patrick Flood követségi másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1968. december 19.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 4. do., 2. gy.

Köszöni Sabo december 3-án kelt levelét, amelyben barátjuk jóléte felől érdeklődött. Örömmel válaszolja, hogy kiváló egészségnek örvend, és jó a hangulata. Flood feltételezi, hogy azokat a megkereséseket, amelyek Sabóhoz eljutottak, a nemrég a sajtóban felbukkant hírek váltották ki. Tapasztalataik szerint hasonló „sztorik”, minden ténybeli alap nélkül, időről időre elő szoktak kerülni.

*

Thank you for your letter of December 3. I hope that you enjoyed your trip through Europe.

With reference to your question about our friend's wellbeing, I am happy to say that he remains in good health and fine spirits. The enquiries you received were, I assume, prompted by the spate of rumors which appeared recently in the press. It has been our experience that similar stories, equally without foundation in fact, tend to crop up from time to time.

Please accept my very best wishes for a Merry Christmas and a Happy New Year.

Patrick J. Flood [aláírás hiányzik]

1969

183

Névnapi jókívánságok, miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Mindszenty bíboros latin nyelvű levele Sabóhoz

Budapest, 1969. március 5.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

Mindszenty latin nyelven, kézzel írt levélben köszöni meg Sabónak a név - napi jókívánságokat, a miseszándékokat és a stipendiumot, amelyeket elvégzett. Húsvéti jókívánságait küldi.

*

Illustrissime,

Gratias pro omnibus optimas optatis occasione diei onomastici, pro intentioni - bus stipendiisque.

*Priores exsequibar
Felicem Allelujam.
Osculo cum fraterno*

+ Joseph [s. k.]

184

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Mons. Sabo kézírásos levele [Patrick Floodhoz]

Budapest, é. n. [1969. március 10.]

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

Sabo kézzel írt néhány sorban jelzi, hogy a jövőben szívesen küld kétdolláros miseszándékokat, a jelenlegi ötdollárosok helyett, mert felelős személyek túl soknak tartják a pénzt, amit idáig küldött. Flood kérdezte meg, hogy a barátjuk beéri-e a kétdollárosokkal, akkor gyakrabban fog küldeni. A kézírás nehezen olvasható. A levél címzettje feltételezhetően Patrick Flood.

*

There are 25 intentions @ 5. I have been told to not send this type of an intention, that some persons in authority consider too much money in having sent. Ask our friend if he will be content with 2,00 ones. I will send those more often.

We need all kinds of mission from there.

Give my regards to our friend.

Sincerely

[aláírás hiányzik]

185

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Patrick Flood levele Sabóhoz

Budapest, 1969. április 9.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

Flood köszöni Sabo március 10-én kelt üzenetét, a mellékletekkel együtt. Mint mindig, vendégük mélységesen hálás a figyelmességéért. Az az új összeg, amit említ üzenetében, megfelelőbb lenne, de nem gondolja, hogy

*gyakrabban kellene küldeni. A megszokott gyakoriság (azaz havonta vagy kéthavonta) elegendő lenne. Ami a híreszteléseket illeti, nincs fedezetük. Nehezen érthető okokból azok időnként fel- felbukkannak. A helyzet való -
jában változatlan. Kéri, hogy továbbra is írjon neki, amikor gondolja, a már
ismert címre.*

*

I should like to acknowledge receipt of your note of March 10 with enclosures. As always, our friend is deeply appreciative of your thoughtfulness.

I might add that we here believe that the new figure you mention in your note would be more appropriate. I don't think it would be necessary to send these more often, however; the customary frequency (i.e. about once every month or two months) should be sufficient.

As for the rumors you mention, well, they are just that and nothing more. They tend to crop up from time to time for reasons that are often hard to fathom. The situation in fact remains as it has heretofore.

Please feel free to write to me at any time, using the normal address, i.e. via the Department of State, Washington, D.C. 20521.

Sincerely yours,

Patrick J. Flood [aláírás hiányzik]

186

Mindszenty bíboros emlékiratai

Mons. Sabót akarja megkérni a szerkesztésre és megjelentetésre

Patrick Flood emlékeztetője Francis J. Meehan²⁴⁵ számára

Budapest, 1969. május 9.

Követségi példány jelzete: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

*Flood a május 8-án történt beszélgetésének érdemi részét emlékeztetőben rögzíti az ideiglenes ügyvivő számára. Mindszenty Sabót akarja felkérni, hogy halálát követően vállalja el az emlékiratai szerkesztését és megjelen -
tetését. Ezzel kapcsolatban részletes terve van.; kérné Nixon elnök írásos garanciáját, hogy halálát követően Sabo kapná meg a kéziratot, mert min -
denáron biztosítani akarja, hogy az ne kerülhessen Kádár kezébe. Ha Sabo*

---

²⁴⁵ Hillenbrand nagykövet 1969. februári végleges távozása után Alfred Puhán 1969. májusi megérkezéséig Meehan lett az ideiglenes ügyvivő.

nem vállalná, a Pázmáneum igazgatóját, Mons. Lepoldot akarná megkérni. A bíboros Sabót – tévesen – saját egyházmegyei papjaként tartja számon csakúgy, mint Lepoldot. Flood javaslata az, hogy miután a kérdést a bíboros felvetette, a követség futárpostában küldje meg az emlékiratokat a Vatikánba, amennyiben nem óhajtáná azokat Sabónak vagy Lepoldnak átadni. A levél magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 308a. sz. dokumentum, 703sk.

*

When I visited the Cardinal on May 8, he told me that he would like to send a letter, over his own signature, to Msgr. Sabo to ask the Msgr. to assume responsibility for the editing and eventual publication, after his (the Cardinal's) death, of his memoirs. (The conversation was held under cover of the sound/static of his radio.) If the Monsignor agreed to undertake this responsibility, the Cardinal would then write a letter to President Nixon asking the President whether he would have any objection to having Msgr. Sabo execute this task. The Cardinal would hope to have a written reply from the President. The Cardinal is deeply concerned that his memoirs might fall into the hands of the Kadar regime upon his death. [He said that "Kadar will promise you anything to get his hands on these memoirs".] There is apparently a great deal about Kadar in the manuscript. The Cardinal apparently feels that 1) either the Embassy will sacrifice the memoirs for the sake of "good relations" or for some other reason or that 2) Kadar will obtain the memoirs by trickery, deceit, or even outright theft (burglary?). What the Cardinal specifically wants is a written guarantee from the President that the Embassy will, upon his death, hand over the memoirs to Msgr. Sabo.

If Msgr. Sabo is for any reason unwilling to accept this responsibility, the Cardinal would like to arrange that the memoirs be transmitted to Msgr. Lepold, Director of the Pazmanium [sic: recte Pázmáneum] in Vienna. [The Pazmanium is a seminary; it apparently trains Hungarian-speaking priests for service in Burgenland and other Hungarian language areas in Austria.]

The Cardinal is anxious, he said, to see some definite arrangement made as soon as possible. [I did not, of course, commit myself to agreeing to forward his request to Msgr. Sabo, but] I did ask him why he felt it was now urgent. He did not answer directly, but he implied that he believes his time may be drawing near. When I remarked that he looked very well, he said that appearances are deceiving, that it was not, at his age, a question of how one felt or looked but simply a matter of preparing for what is to come.

[COMMENT: *Since I've been away for a while*, I don't recall what the last word from the Department is on the subject of the memoirs (probably to do nothing and

let events occur as they will), but I am convinced that we ought to do something about these important papers. Now that the Cardinal has himself brought it up, we could, if we didn't like his idea, suggest that we pouch them to the Vatican. He'll be waiting for an answer soon, and I think we should be positive about it.]

By the way, both Msgr. Sabo and Msgr. Le[o]pold are former priests of the Archdiocese of Esztergom. This is one reason why he thinks they would be suitable candidates for taking custody of his memoirs.

187

Mindszenty bíboros emlékiratai

Mindszenty magyar nyelvű levele Sabóhoz

Budapest, 1969. május 13.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 6. gy. (több példányban)

A levél szövege először megjelent in: Somorjai Ádám OSB: Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/2. Documenta 1967–1971. – Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása, III/2. i. m. 291. Lásd tanulmányunkat in: Miért hagyta el Mindszenty bíboros az amerikai nagykövetséget? in: Magyar Szemle, Új Folyam XX (2011/7–8) 46–58. http://www.magarszemle.hu/cikk/20110906_miert_hagyta_el_mindszent

Kézírásos. Szövegét rövidítve és más olvasatban hozza Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 55. old. 273. sz. – Magyar szövege átirásunkban:

Charissime!

A köszönettel vett intenciókból a megelőzőket elvégeztem a legújabbakat ma kaptam.

Volna nagy bizalommal kérésem. Ezt a szerepet Spellman bíborosnak szántam. De ő elment.²⁴⁶

Arra kérem, hogy halálom után azonnal szíveskedjék átvenni illetőleg elkérni vendéglátómtól az Emlékiratok kéziratának 4 kötetét és több cég felhívása és ajánlata után és előzetes honarium-tárgyalás [sic!] után a legkedvezőbb ajánlat-tevőnek adni mielőbb megjelentetésre.

---

²⁴⁶ Francis Spellmann bíboros 1967. december 2-án hunyt el.

Az Emlékirat sokat veszített már abból a lehetőségből, hogy kapós (best - seller) legyen. Az elmúlt 13 év túl nagy idő, közben a világ leromlott számára az uralkodó elv: az antikommunizmus korunk (korunk) legnagyobb „kísértése” (Barth²⁴⁷ és keresztények szerint.) Sőt az egyetlen igen ... bűn – a SzU és társutasai szerint.

Mégis nem mondhatok le a kiadásról a szót kérő igazság miatt, amit a világ részben nem ismer, részben rövid emlékezettel el is felejtett.

Ha ma nem is várhatjuk az 1956-ban felajánlott egy millió dolláros tisztelet-díjat, valamit mégis hoz a végrendeletben megjelölt magyar cél - nak.

Mielőbbi szíves válaszát Mr. Floodnak kérem.

Szeretettel áldja

+ József

*

Angol fordítása Patrick Flood munkája, lásd alább, Flood május 22-én kelt emlékeztetőjét.

Követség hivatali példánya: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

Beloved:

I have completed the Masses for the intentions you sent earlier, for which I am grateful, and I have today received the new ones.

I have a request to make of you in a very important matter. I had hoped to ask the late Cardinal Spellman to do this for me but he has passed on.

What I would ask is that, after my death, you immediately request from my hosts the four volumes of the manuscript of my memoirs and, after having approached several firms and discussed the amount of the honorarium, that you accept the best offer and deliver the memoirs to that firm.

The memoirs have lost much of their best-seller potential over the past thirteen years, during which time the world itself has also deteriorated. Today the reigning spirit is that anticommunism is the greatest temptation of our age (according to Barth and his group of Christians). On the other hand, according to the Soviet Union and its fellow-travelers, it (anti-communism) is the only truly noxious crime.

---

247 Karl Barth (1886–1968) neves evangélikus reformteológus.

Nevertheless, I cannot keep the truth, which seeks outward expression, from seeing the light of day, truth which the world in part does not know and in part has forgotten due to its short memory.

(Even) if we cannot expect to obtain the half-million dollars which was offered in 1956, the memoirs will at least bring something which can further the purposes which I have set forth in my last will and testament.

Please send a reply as quickly as possible to Mr. Flood.

With affection and blessings,

Joseph [aláírás hiányzik]

188

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Sabo kézzel írt üzenete

H. n., é. n. [1969. április 12.?)

Kézzel írt: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

Sabo kézzel írt üzenetében ír a kétdolláros intenciókról és az ötvendol - láros csekkéről. Nem érti, hogy hirtelen miért aggódnak a túl sok pénz miatt. John Cody²⁴⁸ chicagói bíboros március 23-án szentmisét mondott közös ba - rátjukért. Ő, Sabo is megemlékezik róla imáiban és a szentmisében ebben az évfordulós évben. Örülnek, hogy jól van. Ha valamire netán szüksége lenne, kéri, értesítsék.

*

As I mentioned in my last letter, I am sending Mass intentions á 2,00 and a check for 50,00 why the worry all as a sudden [?] about too much money? Cardinal Cody of Chicago offered a Mass on March 23 for our friend. I my way am remembering him in my prayers and Masses in this Anniversary year. We are happy to hear that he is well. Should he need anything let me know.

Sincerely Msgr. John P. Sabo

---

248 John Cody (1907–1982), St. Louis segédpüspöke 1947–1954, Kansas City koadjutor püspöke 1954–1956, Kansas City megyéspüspöke 1956–1961, New Orleans koadjutor érseke 1961–1964, New Orleans érseke 1964–1965, Chicago érseke 1965–1982, bíboros 1967-től.

189

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára

Patrick Flood levele Sabóhoz

Budapest, 1969. május 13.

Kézírt: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

*Flood köszöni Sabo április 12-én kelt üzenetét és a mellékleteket.²⁴⁹ Azo -
kat átadta a szándékozott címzettnek, aki, mint mindig, kifejezte nagyrabecsü -
lését. Bizonyos abban, hogy Sabo megkapta április 9-én kelt levelét,²⁵⁰ amely
az április 12-én kelt üzenetben fölvetett kérdéssel részben foglalkozik.*

*Megjegyzésünk: Április 12-ig Sabo nem kaphatta meg Flood itt hivatko -
zott április 9-i levelét, ezért nem is válaszol rá érdemben.*

*

I should like to acknowledge receipt of your note and enclosures dated April 12, 1969. The enclosures have been passed to their intended recipient who, as always, has expressed his appreciation for them.

I am sure that you have by now received my letter of April 9, which deals in part with one of the subject you raised in your April 12 note.

Sincerely,

Patrick J. Flood [aláírás hiányzik]
American Consul

190

Mindszenty bíboros emlékiratai

**Francis J. Meehan ideiglenes ügyvivő 608. sz. távirata
a Departmentbe**

Budapest, 1969. május 15.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

Department példánya: EE 9. do., 14. gy. és Central Files, 3072. sz. do. SOC 12-1 HUNG

*A budapesti nagykövetség olyan fontosnak ítélte Mindszentynek a Flood -
dal közölt fenti szándékát, miszerint már most Sabót kéri fel emlékiratai*

---

249 Az összefüggés szerint az előző dokumentum.

250 Lásd fentebb, a 185. sz. dokumentumot.

szerkesztésére és kiadására a halálát követően, hogy erről táviratban értesítette washingtoni feletteseit.²⁵¹ Amennyiben Sabo beleegyezően válaszol, a bíboros Nixon elnöknek óhajt írni, annak reményében, hogy írásos választ kap. A Sabónak szánt levelet már megírta, és a Departmenten keresztül kéri gyors továbbítását. Kérését előrehaladott korával indokolta, és azzal, hogy fel kell készülnie arra, ami várhat rá. Meehan utasítást kér, és azt veti fel, hogy a tárca tegyen alternatív javaslatokat. Ezek egyike az lehet, hogy az iratokat megőrzésre a Vatikánnak küldik meg. Gyors választ kér. – A távirat szövegének magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 308b. sz. dokumentum, 705sk.

*

1. Cardinal Mindszenty has informed Embassy officer he wishes to write Monsignor John S. Sabo, Our Lady of Hungary Church, South Bend, Indiana, to ask if he would be willing to assume responsibility for editing and publication of Cardinal's memoirs after his death. If Sabo agrees, Cardinal then wishes to write President Nixon to ask (1) whether USG has any objection to this course and (2) if not, whether President would undertake to agree to transmit memoirs to Sabo on Cardinal's death. Cardinal hopes to receive written reply from President.

2. Cardinal explained that problem of disposition of his memoirs has been very much on his mind lately. He is deeply concerned that they might fall into hands of Kadar regime after his death. He added there is great deal about Kadar in manuscript, including heretofore unknown facts about his tenure as Interior Minister. Cardinal is anxious to see some definite arrangement made as soon as possible. He has already written letter he wishes to send Sabo and has asked that it be transmitted via Department as quickly as possible.

3. Without responding to Cardinal's request, Emboff asked why he considered matter particularly urgent just now. In reply Cardinal simply referred to his advanced age and saying everyone must prepare for what is to come.

4. Comment: We have no indication that Cardinal's request is prompted by any specific medical problem. He looks well and is generally in good spirits. Likewise we have no reason to suspect that he may again be considering possibility of leaving Embassy. Nevertheless, he clearly regards this as matter of urgency. When told we must refer matter of such importance to Department, he protested that valuable time would be lost, though after some discussion he grudgingly agreed.

5. Cardinal's desire to designate specific person to take charge of memoirs presents problems, but if it is decided we cannot agree to his request, believe it would

---

251 Lásd a fentebbi, a május 13-án kelt Mindszenty-levelet.

be wise to suggest alternative. One possibility would be that memoirs be transmitted to Vatican for safekeeping – either now or after Cardinal's death. This course might have advantage of easing Cardinal's mind while minimizing U.S. involvement in delicate question of disposition of memoirs. However, we are not sure Cardinal would accept such alternative. He has indicated that if Monsignor Sabo is unwilling to carry out task, he would wish to turn to Monsignor Le[o]pold, Director of Pazmaneum in Vienna.

6. In view of urgency attached to matter by Cardinal, we would be grateful for early reply.

Meehan

191

Mindszenty bíboros emlékiratai, helyzetértékelése

Patrick Flood emlékeztetője Francis J. Meehan

ideiglenes ügyvivő számára²⁵²

Budapest, 1969. május 22.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

Mindszenty május 21-én rákérdezett Floodnál, hogy elküldték-e a Sabó -nak címzett levelét a Departmentbe. Flood nemmel válaszolt, és elmondta, hogy táviratot küldtek, amelyben jelezték szándékát, továbbá emlékeztette őt arra, hogy türelmet kért, amíg meg nem érkezik Washingtonból a válasz, mielőtt a levelet feladnák. A bíboros kifejezte nehezitelését: nem látja be, miért nem küldték meg a levelét a Departmentbe. Ha el akarják küldeni Sabónak, akkor legalább ott kellene lennie és nem kellene kérniük, hogy megküldjük nekik (és ez további késedelmet okoz). Ha a Department ellen -véleményt jelent be, elegendő azt visszaküldeni. Flood értékelésében rögzíti, hogy ez az érvelés nem alaptalan. A bíboros nyilvánvalóan elfogadja azt az alapelvet, hogy a Departmentnek és a nagykövetségnek joga van arra, hogy ellenőrizték a nem vatikáni és nem az amerikai kormányzati személyekkel való levelezését. Bár nem szeretné, ha a Department nemet mondana kéré -sére, hogy Sabóval kapcsolatba lépjen, Flood úgy véli, hogy ezt nyugodtan tudomásul venné. Másrészt úgy gondolja, hogy gyorsítaná a döntést is és

---

²⁵² Lásd: Deák András Miklós–Somorjai Ádám OSB, Patrick Flood amerikai konzul össze -kötői szolgálata Mindszenty bíboros mellett, 1968. július 24. – 1969. június 18., i. m. 148.

a Sabóhoz való továbbítást is, ha a levél már beérkezne a Departmentbe. Flood megjegyzi, hogy Mindszenty nem tudja, hogy a táviratuk tartalmazta a Sabónak küldendő üzenet lényegét. Korábban azt kérte, hogy ne írjanak a Departmentnek küldendő táviratban az ő üzenetének tartalmáról, hanem egyidejűleg adják fel a levelét. Flood nem vette figyelembe ezt a kérését, hanem a lehető leggyorsabb módon riasztani akarta a Departmentet a bíboros szándékai felől. Mivel nem érkezett még válasz a táviratra, és a bíboros már több mint egy hete megírta a levelét, Flood azt javasolja, hogy küldjék meg a levelet Lisle-nak Washingtonba, mellékelve annak fordítását, amelyet Flood készített. A következő postázás másnap délben van, május 28-a előtt ez az utolsó. – A fenti beszélgetés összefüggésében a bíboros elmondta néhány negatív élményét is, amióta a nagykövetség területére lépett. Bizonnyos alkalmakkal a „gerebenen” ülve érezte magát [Flood magyarul írja és angolul értelmezi a gereben szót]. Példaként említette azt a tényt, hogy nem tájékoztatták és nem is konzultáltak vele az 1966–1967-es döntés előtt, a nagykövet küldésekor [értsd: amikor nagyköveti szintre emelték a budapesti követséget, illetve amikor kinevezték a nagykövet személyét], bár a Department ismerte álláspontját ezzel kapcsolatban, hiszen a múltban ismételten kifejtette azt és azt is, hogy ez megváltoztatja helyzetét a nagykövetségen. Hasonlóképpen panaszkodott afelől, hogy 1966-ban [sic! – recte 1962-ben]²⁵³ nem értesítették előre az Egyesült Államok döntéséről, hogy támogatják a magyar kérdés levételét az ENSZ napirendjéről. – Flood megjegyzi: a bíboros érti, hogy nincs szerepe az Egyesült Államok politikájának alakításában, és nem is lenne helyes, hogy legyen. Amit kifejezésre akar juttatni, hogy olyan dolgokban, amelyek őt személyesen érintik, vagy amelyek hatással lehetnek a magyar népnek az ő folytatólagos amerikai nagykövetségi menedékével kapcsolatos véleményére, azt neki előre meg kell mondani: mi az, amit az Egyesült Államok tervez és lehetőséget kell neki adni, hogy kifejtse álláspontját. Ezt nem konzultációnak tekinti, hanem udvariasságnak a vendég irányában, és ő pontosan e szavakkal fejezte ki magát.

*

---

253 Az ENSZ Közgyűlés XVI. ülészsaka 1962. december 20-án fogadta el az amerikai határozati javaslatot. Ezt megelőzően 1962. október 20-án a magyar–amerikai titkos tárgyalásokon szóbeli megállapodás született az 1956-os forradalom következményeinek kölcsönös felszámolásáról, ami magyar részről általános amnesztiát, másfelől pedig a magyar kérdés levételét irányozta elő az ENSZ Közgyűlés napirendjéről.

The Cardinal asked me again yesterday whether we had sent his letter to the Department. I said not, that, as I had told him before, we had sent a cable to the Department informing them of his intention; he would further recall that I had asked his indulgence in awaiting a reply from Washington before transmitting his letter. He then said that he could not see why we didn't just send the letter to the Department. If they were going to send it on to Msgr. Sabo, they would at least already have it there and would not have to request that we transmit it (thus occasioning further delay). If they (the Department) rule against sending the letter, it needs only be returned.

Comment: This argument has some merit, I think. The Cardinal obviously accepts the principle that the Department and the Embassy have the right to control his correspondence with non-Vatican, non-USG persons. He wouldn't like it, of course, if the Department said no to his request to communicate with Sabo, but I believe he would acquiesce fairly quietly. On the other hand, he feels that it might expedite both the decision itself and an actual transmission to Sabo if the letter were available in the Department for perusal. (He does not know that our cable contained the substance of his message to Sabo. He had asked earlier that, if we did cable the Department, we not say anything about the content of the message but instead pouch the letter itself simultaneously. I ignored this request, preferring to alert the Department to the Cardinal's intentions as quickly as possible.) However, since we've received no reply to our cable, matter with me and over a week since he actually composed his letter, I suggest that you send the letter along to Mr. Lisle, enclosing my translation, in one of your official informals to him. There is a pouch closing tomorrow at noon, the last until May 28, and this may be a good time.

In the context of the above discussion the Cardinal narrated some of his disappointments and frustrations since entering the Embassy. He said that on some occasion he had "had to sit on the 'gereben' (hackle; flax-comb; a surface studded with sharp points)". As examples he mentioned the fact that he had not been informed or consulted in advance before the decision in 1966-67 to send an Ambassador to Hungary, even though the State Department well knew his feelings on this score (he had made them explicit several times in the past) and knew also that this might affect his position in the Embassy. He made a similar complaint about the lack of advance notice of the decision by the U.S. to support the removal of the Hungarian Question from the UN agenda in 1966 [sic! – recte 1962].

I am sure that the Cardinal realizes he has no role in the making of U.S. policy and that it would be improper for him to seek one. What he seems to be asking for is that, on matters which might affect him personally, or might affect his evaluation of the value to the Hungarian people of his continued refuge in the Embassy, he be told in advance of what the U.S. has in mind and be given an opportunity to express

his reaction to what is planned. He does not regard this as policy consultation but rather as courtesy toward a guest, and he has expressed this to me in exactly these terms.

192

Mindszenty bíboros emlékiratai

Francis J. Meehan ideiglenes ügyvivő levele Raymond E. Lisle-nak
Budapest, 1969. május 23.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

Meehan folytatja a 608. sz. táviratát.²⁵⁴ Mellékeli a bíboros Mons. Sabóhoz írt levelének eredeti példányát, annak a nem hivatalos angol fordításával együtt. Abban az esetben, ha a Department elutasítaná Mindszenty kérését, hogy továbbítsák a levelét, Meehan feltételezi, hogy az lenne a megfelelő eljárás, ha azt visszaküldik Budapestre a bíborosnak. – Mindszenty sürgeti a Department válaszát. Azt mondták neki, hogy egy ilyen fontos ügyben eltart egy ideig, amíg alaposan átbeszéljük a kérdést, és döntésre jutnak. Bár a bíboros türelmetlen, a helyzet ellenőrzés alatt áll. – Papendorpra utalva, Meehan megemlíti, hogy Patrick Floodot, akinek a bíboros az emlékiratok kérdését felvetette, még nem kérte fel, hogy bármilyen szerepet játsszon a közzététellel kapcsolatban.

*

Further to our 608. I now enclose the original of the Cardinal's letter to Monsignor Sabo together with our informal translation. In the event the Department's decision is negative on the Cardinal's request to transmit the letter, I suppose the proper thing would be to return it to us so we can give it back to the Cardinal.

The Cardinal has been pressing us a bit on the Department's reply to his request, as you might imagine. We have told him that on a matter of such importance it will take some time to discuss the matter thoroughly and reach a conclusion. I know, of course, that you will let us have the decision as soon as you can, and, although the Cardinal is somewhat impatient, the situation is well under control.

In view of the Papendorp background, by the way, I should mention that Pat Flood, who is the one the Cardinal took up the memoirs question with, has not been asked by him to play any role with regard to publication, etc.

---

254 Lásd fentebb, a 190. sz. dokumentumot.

With best regards,
Sincerely,

Francis J. Meehan [aláírás hiányzik]
Chargé d'Affaires a.i.

2 Enclosures: a/s

193

**Mindszenty bíboros emlékiratai
A State Department szóbeli jegyzéke
az Apostoli Szentszék washingtoni képviselőjéhez
Washington, 1969. május 29.**

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

A kényes kérdéssel kapcsolatban a Department szóbeli jegyzékben fordul a washingtoni apostoli delegációhoz, ebben részletesen leírja a fentebb közölt eseményeket. Kéri az Apostoli Szentszék pozitív válaszát az eljárással kapcsolatban. Ennek remélt vételét követően ebben az értelemben tájékoztat - ja majd Mindszenty bíborost a várt döntésről: biztosítják őt, hogy nem adják át a kéziratot a budapesti kormánynak, azt az Apostoli Szentszékre bízák rá. Az amerikai adminisztráció teljesen ki akar maradni ebből a kérdésből, nem kívánja továbbítani a bíborosi levelet Sabónak, és Lepolddal sem óhajt ez ügyben kapcsolatot felvenni. A kérdést közvetlenül a bíboros és a Vatikán közti kétoldalú egyeztetésekre bízák. – A szóbeli jegyzék szövegét másolat - ban Raymond Lisle igazgató küldte meg Francis Meehan ideiglenes ügyvivő számára, Budapestre, lásd 1969. május 29-én kelt kísérőlevelét. Ebben arra utasítja Meehant, hogy ne értesítse a bíborost a Departmentnek erről a lépéséről. Eredeti példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

*

The American Embassy at Budapest has reported that Cardinal Mindszenty has now raised in concrete terms the delicate, though not unanticipated, question of arrangements for the disposition of his memoirs after his death. The Cardinal's specific requests, to which he attaches urgency because of his advanced age, are as follows:

1. He wishes to write to Monsignor John S. Sabo, our Lady of Hungary Church, South Bend, Indiana, to ask the latter to assume responsibility for editing and pub-

lishing the memoirs after the Cardinal's death; if Monsignor Sabo is unwilling to do so, the Cardinal then wishes to write similarly to Monsignor Le[olpold, Director of the Pazmaneum in Vienna, asking him to undertake the responsibility.

2. If Monsignor Sabo (or, alternatively, Monsignor Le[olpold) agrees to assume such responsibility, the Cardinal would wish to write to President Nixon asking (a) whether the US Government has any objection to this course and, if it does not, (b) whether it would undertake to agree to transmit the memoirs to Monsignor Sabo (or, alternatively, Monsignor Le[olpold) upon the Cardinal's death.

While the Cardinal had not previously formally raised the question of the disposition of his memoirs, it has been evident on various occasions that the matter was recurrently on his mind. Consequently, we and our Embassy, without initiating any discussion with the Cardinal, have given careful thought to this problem against the time when he might raise the subject or his death might occur. Our position in the matter is as follows:

1. We regret that we cannot accede to the Cardinal's request that we transmit communications from him and, eventually, his memoirs to Monsignor Sabo (or Monsignor Le[olpold). Any such correspondence necessarily would become two-way and would tend to expand and continue as long as the Cardinal lives. We consider it highly advisable to continue to adhere to the established ground rules which preclude correspondence between the Cardinal and parties outside the Vatican, since we believe that these rules have served most usefully to safeguard the integrity of the Cardinal's refuge and to avoid any impairment of our Embassy's position. Moreover, the activity and involvement of the United States government in the manner requested would not be consistent with our view of the principles of international law under which we have afforded the Cardinal refuge. Finally, it is our view that US involvement in the matter of the Cardinal's memoirs and our assumption of the responsibilities which the Cardinal wishes us to undertake would inevitably identify us with both the publication project and the content of his memoirs. It has been our impression from the time that the Cardinal began to write his memoirs that their content would be strongly political and polemical. This impression is based not only on the Cardinal's often-expressed views concerning the Hungarian regime but also on the fact that, in his recent discussion with our Embassy, Cardinal Mindszenty expressed deep concern that his memoirs might fall into the hands of the Kadar regime and added that there was "a great deal about Kadar in the manuscript, including heretofore unknown facts about his tenure as Interior Minister". In these circumstances, the severely damaging effect which US involvement in these matters would have on US-Hungarian relations is quite clear.

2. Although we cannot act, in view of the foregoing considerations, as an intermediary between the Cardinal and parties outside the Vatican or otherwise become directly involved in the matter of the memoirs, we recognize the desirability of

offering some practicable alternative to the Cardinal's present request. In our view, the only proper and feasible alternative which we can offer the Cardinal is our willingness to accept responsibility (a) for ensuring that the memoirs will not be turned over by us to the Hungarian authorities and (b) for transmitting them to the Holy See at such time as the Cardinal may request or in the event of his death.

3. We would hope that the Cardinal would accept this proposal and be willing to proceed on this basis. If so, he would be free, of course, to communicate with the Holy See through the established channels (viz., the Department and the Apostolic Delegate) in order to inform the Holy See of his wishes regarding the ultimate disposition of his memoirs after his death. (We are not prepared, however, to use these established channels for the transmittal of messages addressed directly by Cardinal Mindszenty himself to Monsignor Sabo, Monsignor Le[o]pold, or other parties outside the Vatican). Any understanding which the Cardinal might work out with the Holy See regarding the safekeeping and the disposition of his memoirs after his death would be a matter strictly between the Holy See and the Cardinal and solely their responsibility.

4. In the sincere belief that this is a matter in which, in the light of the entire history of the Cardinal's case, the Holy See has a proper interest, we feel a clear obligation to consult with the Holy See in this matter and would deeply appreciate the Holy See's concurrence in and support of the alternative stated in numbered paragraphs 2 and 3 immediately above.

5. If the Holy See so concurs, we would instruct our Embassy at Budapest at the earliest possible date (a) to convey to the Cardinal our position along the lines stated in numbered paragraphs 2 and 3 and including also the substance of the third and fourth sentences in numbered paragraph 1 immediately above and (b) to inform Cardinal Mindszenty that we have consulted the Holy See in this matter and that the Holy See concurs in our position.

194

A „H[is] E[minence]” jelű lezárt dobozok és borítékok leltára²⁵⁵

A State Department szóbeli jegyzéke
az Apostoli Szentszék washingtoni képviselőéhez

Washington, 1969. május 26.²⁵⁶

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

1969-re a nagykövetségen felgyülemlett a His Eminence – Őeminenciája feliratú dobozok és borítékok száma, ezért Meehan utasítást adott ezek leltárba vételére és leselejtezésére. Patrick Flood készítette el a leltárt, amelynek alapján az anyag egy részét megsemmisítették, más részét megtartották. A 2.B jelzet alatt egy nagy dobozban volt elhelyezve a Mons. Sabo-féle levelezés, amely „megmenekült” a leselejtezésről. A dokumentum magyar fordítása megjelent in: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: Majd’ halálra ítélve, Budapest 2008. 180sk.

*

1. Two large manila envelopes containing scrapbooks, paintings and newspaper articles sent to the Cardinal by persons in the U.S. (*Retained, June 1969*)

2. Large box (“Carnation Milk”):

A. Letters to the Cardinal from persons all over the world. Some draft replies by the Cardinal, either to these letters or to others which he had received. I doubt that 1) the letters in this box were ever shown to the Cardinal or that 2) the replies (probably to other letters) ever went beyond this box. (*Burned June, 1969 PJJF*)

B. Correspondence with Msgr. Sabo. (*Retained*)

C. Classified folder entitled “General Correspondence” containing memoranda of conversations with the Cardinal, letters to the Legation and Department re Cardinal, memos recommending new approaches to handling of Cardinal’s affairs, etc. Very interesting – don’t know whether copies are in main H.E. file or not. (Latter locked at time of this inventory). (*Retained*)

D. Black wooden crucifix (with metal corpus), initials “ALD” on reverse. (*Retained*)

---

255 Lásd: Deák András Miklós–Somorjai Ádám OSB, Patrick Flood amerikai konzul összekötői szolgálata Mindszenty bíboros mellett, *i. m.* 149.

256 A selejtezésre három nappal az Apostoli Szentszék washingtoni képviselőéhez intézett szóbeli jegyzéket megelőzően került sor.

[3.] Small box (unlabeled except for “H.E.” note on tape).

A. Contains folding wallet/portfolio apparently belonging to one Dr. Alajos PONG[R]ACZ,²⁵⁷ a former local employee of the Embassy. One envelope contains some old Reichsmarks (about 20) from WW II days. Others contain receipts, bills, etc. Others contain identity cards, work cards, military record (Pongracz’s), etc. Didn’t see anything about the Cardinal. (*Given to Mr. Glass²⁵⁸ for disposition.*)

B. Rest of box contents consists of public correspondence to Cardinal, including letters, magazines, etc. Apparently nothing classified. This set of correspondence apparently goes with that contained in the large box. (*Burned June, 1969*)

RECOMMENDATION: I believe we could destroy [*agree*] most of this material – perhaps all of it. We might want to keep the classified file and the Sabo file, though much of this material is no doubt either contained in the regular “H.E.” file is of ephemeral value. There may, of course, be a few real nuggets in here. It would require a fair amount of cross-checking to verify this. It might be a good task for my successor. For the rest, I could see to the destruction of the clearly routine, useless material letters received but never delivered to the Cardinal; or letters written by the Cardinal has been involved with all of this; this disturbs me somewhat, as you know – but this is irrelevant right now in connection with this old material.)

I have no idea who Dr. Alajos Pongracz is, other than that he once worked here, or why we are holding his portfolio, it seems to me that, whatever we do with it, it should not be in the H.E. file. [*agree. I think we should destroy*]

Given to Mr. Glass to disposition. PJF. (Pongracz worked in GS,²⁵⁹ Mr. Glass knows story)

The two boxes and two envelopes are back in their former location for the time being: on top of file cabinet A.514 in the duty officer’s outer room. [*Should be inside file cabinet.*]

no room; moved to C+R officer’s room, on top of H.E. cabinet there. After destruction of items listed above, only one box needed to hold material.

---

257 Dr. Pongrácz Alajos korábban a vezérkar hírszerzőinek fordított. A követségen is fordító lehetett. A Grósz-per ötödrendű vádlottja volt. 1951. július 31-én kivégezték. Életrajzához lásd: Somorjai Á. OSB – Zinner T.: *Majd’ halálra ítélve*, i. m. 1338.

258 Jack Glass 1967-től az általános szolgáltatásokat végző attasé a nagykövetségen.

259 GS = General Service, azaz általános szolgáltatások.

195

Flood távozása Budapestről, utódja Ross Titus

Patrick Flood levele Sabóhoz

Budapest, 1969. június 12.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

Flood értesíti Sabót, hogy közeledik az áthelyezésének napja, megnevezi utódját: Ross Titust, a nagykövetség másodtitkárát, akinek a megszokott címre lehet írni. Tájékoztatta levelezésük természetéről és nem lesz nehézség a folytatással kapcsolatban. – Floodot Limába helyezték át, és érdeklődéssel várja ottani feladatait. Örült a levelezésüknek és reméli, hogy valamikor találkozhatnak. Közös barátjuk pedig a legjobb kívánságait küldi.

*

As the time has arrived for me to depart from Budapest for other duties, I wish to inform you of the name of the officer who will succeed me with respect to the subject of our correspondence. He is Ross Titus, Second Secretary of Embassy, and you may write to him at the usual address. He has been briefed concerning our correspondence, and there should thus be no difficulty with the matter of continuity.

I am being assigned to the Embassy in Lima, Peru, and I look forward to an interesting tour of duty there. I have enjoyed our correspondence and hope that we will have the opportunity to meet someday. Meanwhile, our friend joins me in extending best wishes to you.

Sincerely yours,

Patrick J. Flood [aláírás hiányzik]

196

Nagykövetségi belső intézkedés a a bíboros levelezéséről

Patrick Flood emlékeztetője Hemingwaynek²⁶⁰

Budapest, 1969. június 13.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 3. gy.

---

²⁶⁰ Frank Hemingway titkos ügykezelő neve nem szerepel a Külügyminisztérium DT-listájában.

Flood emlékeztetőjében rögzíti, hogy június 18-tól kezdve minden, a bíboros számára címzett levelezést és csomagot Ross Titusnak kell átadni. Ezen túl a következő feladóktól az ő nevére érkező leveleket és csomagokat is Rossnak kell átadni: Mons. John S. Sabo; Geza Katona, Dr. Bela Kapotsy, Miss C. P. Junk²⁶¹ és Mons. H. Cserto. Ezenkívül az alább felsorolt újságokat és folyóiratokat is Rossnak kell átadni, függetlenül a címzett személyétől. [Az újságok és folyóiratok vélhetően mind Mindszentyhez kerültek oly módon, hogy azokat elhelyezték a nagykövetség könyvtárában.]

*

Beginning June 18, all correspondence and packages addressed to the Cardinal should be passed to Ross Titus. In addition, all letters and packages addressed to me from the following persons should be given to Ross: Msgr. John S. *Sabo* (Our Lady of Hungary Church, South Bend, Indiana); Geza *Katona*, Dr. Bela *Kapotsy*, Miss C.P. *Junk* and Msgr. H. *Cserto*.

Also, the following publications should be transmitted to Ross, regardless of the name appearing on the address label:

Maryknoll
Ave Maria
L'Osservatore Romano
Catholic Standard
America
Magyar Élet
Katolikus Magyar[ok] Vasárnapja
Magyarság

cc: Ross Titus
PJFlood/erh

---

261 C. Patricia Junk 1963–1965 között a követség költségvetésével és pénztárával foglalkozó II. o. titkár.

197

**Mindszenty bíboros sürgeti a washingtoni választ, 1.
Alfred Puhan²⁶² nagykövet 967. sz. távirata Budapestről
a Departmentbe**

Budapest, 1969. július 15.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 4. gy.

Department példánya: Central Files 3072. sz. do.

Mindszenty egyre inkább sürgeti a nagykövetséget. Tudni akarja, mi a helyzet emlékirataival kapcsolatban. Konkrétan rákérdezett, hogy levelét megküldték-e Sabónak. Mivel a bíboros nem kapott arról tájékoztatást, hogy a kérdéssel kapcsolatban a Department felvette a kapcsolatot a washingtoni apostoli delegációval, csak arra a kérdésre vár választ, hogy a tárca elküldte-e levelét Sabónak. Az újonnan megérkezett Puhan nagykövet²⁶³ kéri a Department eligazítását, hogy áll az ügy.

*

Cardinal Mindszenty has been pressing with increasing insistence recently for report on status of his request re disposition of memoirs and has asked specifically whether his letter has been delivered to Monsignor Sabo. Since Cardinal is not aware that question has been taken up with Apostolic Delegation he expects answer only to question whether Department sent letter to Sabo or not. Anticipate increasing pressure for reply and request Department advise present status and prospects in matter.

Puhan

198

**Mindszenty bíboros sürgeti a washingtoni választ, 2a.
Ross Titus emlékeztetője a nagykövetség irattára számára**

Budapest, 1969. július 18.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 4. gy.

Mindszenty kézzel írt üzenetét és géppel írt átírását mellékelve Titus jelzi, hogy a bíboros kéri annak távirati úton történő továbbítását a Department -

---

262 Alfred Puhan (1913–2005), 1969–1973 között budapesti amerikai nagykövet. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m., 793.

263 Puhan másnap, 1969. június 16-án át is adta a megbízólevelét.

be. A javasolt távirat a bíborosnak Sabóhoz címzett levele felől érdeklődik, amelyet a Department kapott meg továbbításra – lásd Lisle igazgató 1969. május 29-én kelt levelét Meehanhoz.²⁶⁴ A bíboros érthető módon bosszankodik, mert majdnem két hónapja nem hallott arról, mi a Department döntése. Ezért kéri távirati úton továbbítani a mellékelt feljegyzést. – Ezt nem tették meg, mivel július folyamán erre vonatkozóan már küldtek táviratot.

*

Attached to this memo is the text of a note from Cardinal Mindszenty which he requested be sent to the Department of State by cable. The proposed cable concerns the letter which the Cardinal sent to the Department for transmission to Monsignor Sabo – see Lisle to Meehan letter of May 28 (1969). The Cardinal is understandably vexed because he has not heard for almost two months what action was taken by the Department, so I said we would send the text of his follow-up message by cable.

We have not taken this action, since a cable inquiring about the status of the letter to Sabo was sent on July... (Budapest ...).

199

Mindszenty bíboros sürgeti a washingtoni választ, 2b. Mindszenty kézírásos üzenetének átírása angol nyelvre

H. n., é. n. [Budapest, 1969. július 18.]

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 4. gy.

Május 23-án megküldték a Departmentbe a Mons. Szabóhoz [Sz-szel], South Bendbe címzett levelet, kérve annak továbbítását. A levél a bíboros számára nagyon fontos. A címzettől még nem érkezett válasz. Kér információt a levélről. Mindszenty bíboros kézírása kék tollal és annak gépelt átírata.

*

State Department

On May 23 – we sent a letter to Msgr [sic!] Szabo (South Bend) with a request for pleasant (note: verbally change to “kind”) forwarding. The letter is for me very important. From the addressed we did not receive a response. I ask for a kind information about the letter.

Card. Mindszenty

---

264 Lásd fentebb, 193. sz. alatt a szóbeli jegyzék szövegét. A kísérőlevelet nem közöljük.

200

Washingtoni válasz Mindszenty bíboros ügyében
Raymond E. Lisle igazgató válaszelevele Alfred Puhan nagykövethez
Washington, 1969. július 25.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 4. gy.

Lisle igazgató Puhan nagykövetnek írt levele tartalmazza a washingtoni apostoli delegáció július 23-án kelt válaszának szövegét, amely szerint Villot bíboros államtitkár²⁶⁵ egyetért javaslatukkal, és kész fogadni Mindszenty emlékiratait az ő rendelkezése szerint, életében vagy a halálát követően. Lisle közli Puhannel, hogy a Department nem engedélyezi azt, hogy a bíboros magánszemélyekkel levelezzen, és visszaküldi a Sabóhoz írt Mindszenty-levél eredeti példányát. Lisle részletesen leírja, hogy Puhan az amerikai álláspont-ról miképpen tájkoztassa szóban a bíborost.

*

We received at long last this morning the Holy See's response to our memorandum of May 29 (copy enclosed with my letter to you of the same date) on the subject of the Cardinal's memoirs. The substantive parts of the reply which took the form of a letter to Acting Secretary Richardson,²⁶⁶ dated July 23 and signed by the Apostolic Delegate, Archbishop Raimondi,²⁶⁷ reads as follows:

"I have the honor to inform you that I am in receipt of a communication from His Eminence, the Cardinal Secretary of State, asking me to advise the United States Government of the decision of the Holy See in the matter of the disposition of the memoirs of His Eminence, Cardinal Mindszenty.

"Cardinal Villot states that the Holy See concurs with the proposal presented in numbered paragraph 5 of the memorandum of the United States Department of State, under date of May 29, 1969. Cardinal Mindszenty may be informed that: 'The Holy See is disposed to receive his memoires, if and when

---

265 Jean-Marie Villot bíboros államtitkár (1905–1979).

266 Elliot Lee Richardson 1969. január 23.–1970. június 23. között volt államtitkár a Departmentben, ezt követően egészségügyi miniszter. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m., 794.

267 Luigi Raimondi (1912–1975), címzetes érsek és Haiti apostoli nunciusa 1953, apostoli delegátus Mexikóban 1956, az USA-ban 1967, bíboros 1973-tól.

he wishes, and it will fulfill in the best possible manner the desires which His Eminence would express with respect to them.'

"The Holy See wishes to renew its deep gratitude to the United States Government for all that it continues to do in favor of Cardinal Mindszenty."

In view of the Holy See's concurrence in our proposed position, the way is now clear for you to inform the Cardinal in accordance with the guidelines in numbered paragraph 5 of our May 29 memorandum. It would be preferable, we think, to do this orally. Your statement would add up to the following:

"We consider it highly advisable to continue to adhere to the established ground rules which preclude correspondence between Cardinal Mindszenty and parties outside the Vatican, since we believe that these rules have served most usefully to safeguard the integrity of the Cardinal's refuge and to avoid any impairment of our Embassy's position. Moreover, the activity and involvement of the United States Government in the manner requested would not be consistent with our view of the principles of international law under which we have afforded the Cardinal refuge.

"Although we cannot act, in view of the foregoing considerations, as an intermediary between the Cardinal and parties outside the Vatican or otherwise become directly involved in the matter of the memoirs, we recognize the desirability of offering some practicable alternative to the Cardinal's request. In our view, the only proper and feasible alternative which we can offer the Cardinal is our willingness to accept responsibility (a) for ensuring that the memoirs will not be turned over by us to the Hungarian authorities and (b) for transmitting them to the Holy See at such time as the Cardinal may request or in the event of his death.

"We would hope that the Cardinal would accept this proposal and be willing to proceed on this basis. If so, he would be free, of course, to communicate with the Holy See through the established channels (viz., the Department and the Apostolic Delegate) in order to inform the Holy See of his wishes regarding the ultimate disposition of his memoirs after his death. (We are not prepared, however, to use these established channels for the transmittal of messages addressed directly by Cardinal Mindszenty himself to Monsignor Sabo, Monsignor Le[o]pold, or other parties outside the Vatican.) Any understanding which the Cardinal might work out with the Holy See regarding the safekeeping and the disposition of his memoirs after his death would be a matter strictly between the Holy See and the Cardinal and solely their responsibility."

In further reference to the Holy See's concurrence in our position, you can utilize, of course, the following statement as authorized by the Holy See:

"The Holy See is disposed to receive his [Cardinal Mindszenty's] memoirs, if and when he wishes, and it will fulfill in the best possible manner the desires which His Eminence would express with respect to them."

The original of Mindszenty's letter to Sabo is enclosed and could be returned to the Cardinal when you inform him of our position.

With best regards.

Sincerely,

Raymond E. Lisle [s. k.]

Enclosure:

Original (in Hungarian) of letter from Cardinal Mindszenty to Monsignor Sabo.

201

Mindszenty bíboros tájékoztatása a Department válaszaról

Ross Titus javaslatai Francis Meehannek

Budapest, 1969. augusztus 1.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 4. gy.

Titus részletes javaslatokat tesz: aznap délután meglátogatja a bíborost és elmondja: megérkezett a válasz Washingtonból. Míg a Department nem hajlandó közvetítő szerepet játszani Őeminenciája és bármely olyan személy között, aki nem tartozik a Vatikánhoz, mint pl. Mons. Sabo, az emlékiratok kérdésével kapcsolatban alternatív megoldást kínál fel. Titus átadja neki a memorandumot – amely lényegében azonos azzal, amit Lisle küldött –, elmondja neki, hogy örülnének, ha megkapnák válaszát, ha azt alaposan átnulmányozta és visszaadja neki a Mons. Sabóhoz írt levelét. – A Department alternatívát óhajtott javasolni a Sabo-Lepold-féle megoldáshoz, amelyhez azonban szükség volt az apostoli delegáció véleményére, ezért a nagy késelelem. – Őeminenciája megkérdezheti, hogy a nagykövetség kész-e arra, hogy megküldje emlékiratait a Vatikánnak az apostoli delegáción keresztül, de Titus feltételezi, amennyiben elfogadja a Department válaszát, akkor a Vatikánnal akar majd egy ideig kapcsolatban állni, hogy megállapítsa, ugyanannyira megbízhatóak-e, mint a két említett monsignor.

*

Except for a change here and there from “we” to “Department of State”, the attached note is the same text which Ray Lisle suggested we use when informing the Cardinal of the Department’s decision.

I suggest that I visit the Cardinal this afternoon, tell him that we have received a reply from the Department concerning his letter to Monsignor Sabo and, while the Department is not prepared to act as intermediary between His Eminence and anyone outside the Vatican, as in the case of Monsignor Sabo, it has proposed an alternative solution to the question of the memoirs which we hope will be acceptable to the Cardinal. I will hand him the memorandum, tell him that I will be glad to have his reaction to the proposal after he has had an opportunity to read it carefully, and return to him the letter which he wrote to Monsignor Sabo.

I will tell him that the Department’s desire to propose an alternative to the Sabo-Le[o]pold [sic! – recte: Lepold] arrangement, which necessitated discussions with the Apostolic Delegation, was the reason for the long delay in informing him of the disposition of his letter.

His Eminence may ask whether the Embassy is prepared now to transmit the memoirs to the Vatican via the Apostolic Delegation, but I would assume that if he is at all in favor of the Department’s proposal he will want to communicate with the Vatican for some time before deciding that it is as trustworthy as the two Monsignors.

202

Mindszenty bíboros kézhez kapja a washingtoni választ

Washington, 1969. augusztus 4.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 4. gy.

A fentiek értelmében Mindszenty 1969. augusztus 1-jén, pénteken kézhez kapja a csekély mértékben átfogalmazott washingtoni álláspontot, amely gyakorlatias alternatívát javasol a bíboros kérésével szemben. Az elején kézzel: átadva Őeminenciájának.

*

Given to H.E.

August 4, 1969

The Department of State considers it highly advisable to continue to adhere to the established ground rules which preclude correspondence between Cardinal

Mindszenty and parties outside the Vatican, since the Department believes that these rules have served most usefully to safeguard the integrity of the Cardinal's refuge and to avoid any impairment of our Embassy's position. Moreover, the activity and involvement of the United States Government in the manner requested would not be consistent with our view of the principles of international law under which we have afforded the Cardinal refuge.

Although we cannot act, in view of the foregoing considerations, as an intermediary between His Eminence and parties outside the Vatican or otherwise become directly involved in the matter of the memoirs, we recognize the desirability of offering some practicable alternative to the Cardinal's request. In our view, the only proper and feasible alternative which we can offer the Cardinal is our willingness to accept responsibility (a) for ensuring that the memoirs will not be turned over by us to the Hungarian authorities and (b) for transmitting them to the Holy See at such time as the Cardinal may request or in the event of his death.

We would hope that the Cardinal would accept this proposal and be willing to proceed on this basis. If so, he would be free, of course, to communicate with the Holy See through the established channels (vis., the Department and the Apostolic Delegate) in order to inform the Holy See of his wishes regarding the ultimate disposition of his memoirs after his death. (The Department would not be prepared, however, to use these established channels for the transmittal of messages addressed directly by Cardinal Mindszenty himself to Monsignor Sabo, Monsignor Le[o]pold, or other parties outside the Vatican). Any understanding which the Cardinal might work out with the Holy See regarding the safekeeping and the disposition of his memoirs after his death would be a matter strictly between the Holy See and the Cardinal and solely their responsibility.

We have been informed by the Holy See that it is disposed to receive Cardinal Mindszenty's memoirs, if and when he wishes, and it will fulfill in the best possible manner the desires which His Eminence would express with respect to them.

203

Mindszenty bíboros reakciója a washingtoni válaszra

Francis A. Meehan ideiglenes ügyvivő levele

Raymond E. Lisle igazgatóhoz

Budapest, 1969. augusztus 22.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 4. gy.

Augusztus 1-jén értesítették Mindszentyt a Department válaszáról (Lisle július 25-én kelt levele).²⁶⁸ (Első) reakciója élesen kritikus volt, hogy nem neki válaszoltak, amikor megkapták Sabóhoz írt levelét, és hogy bevonták a Vatikánt, mert sohasem akarta bevonni a Vatikánt ebbe a kérdésbe. Egy - szerűen csak megkérte a Departmentet, hogy tegyen valamit, vagy közölje, hogy nem tudja a kért dolgot megtenni. Feleslegesnek tartja, hogy ebbe be - vonták a Vatikánt. Ezzel kapcsolatban írni szándékozott a Departmentbe. – Augusztus 9-én azonban az esti sétáról való visszatéréskor elmondta az ügyeletes tisztnek, hogy megváltoztatta az álláspontját: mégsem ír levelet a Departmentnek, hanem egyszerűen kivárja, mit tesz az ügyben a Vatikán, miután kifejezte készségét, hogy fogadja az emlékiratait és a rendelkezései szerint járnak el vele. Megértette, hogy a Department a legjobb szándékkal kereste meg a Vatikánt, de megismételte: nem akarja terhelni a Vatikánt az emlékiratok ügyének megoldásával. Nem tartja többre a Vatikánt a politi - kailag összetett körülmények súlya alatt tanúsított magatartását, mint a De - partment ezzel kapcsolatos állásfoglalását. Ebben a helyzetben nem óhajtja, hogy a Vatikánnak új feladatot adjon, de kívárná, hogy a Vatikán tesz-e javaslatot, ami biztosítékul szolgálhatna arra, hogy az emlékiratok nem es - nek áldozatul a vatikáni–magyar kapcsolatok további fejlődésének útján. – Elmondta még: a februári érseki és apostoli kormányzói kinevezések csak egy állomást jelentenek a magyar–vatikáni kapcsolatok folyamatos fejlődése során, és fél attól, hogy emlékiratait feláldozhatnák e kapcsolatok oltárán. A bíboros nem tűnt túlságosan optimistának, hogy a Vatikán kezdeményezni fog a Mons. Sabóval való további intézkedésekkel kapcsolatban. Ezen a pon - ton úgy tűnt, hogy a Department visszautasítása láttán, hogy nem óhajt közvetíteni közte és Sabo között, sztoikus az álláspontja. – Meehan elnézést kér, hogy késedelmesen jelentkezett, de a kétoldali tárgyalások és a nyári szabadságolások eléggé megterhelték az ügymenetet. – Feltételezi, hogy Lisle tájékoztatni óhajtja az apostoli delegációt, és tájékoztatást kér a Vatikán esetleges szándékaival kapcsolatban.

*

On August 1 we informed the Cardinal of the Department's response (your let - ter of July 25) to his request to transmit the letter concerning his memoirs to Mon -

---

268 Lásd fentebb, a 200. sz. dokumentumot.

signor Sabo. His reaction was sharply critical of the Department for not replying immediately after it received his letter to Sabo either that the letter had been transmitted or could not be transmitted. He also criticized the decision to involve the Vatican, for, he said, he had never contemplated drawing the Vatican into the matter of the memoirs. He had simply asked the Department to do or to say it would not do something and he considered it supererogatory to have discussed the matter with the Vatican. He said he intended to write a letter on the subject for dispatch to the Department.

On August 9, however, while returning from his evening walk in the courtyard, the Cardinal informed the duty officer that he had changed his mind about writing a letter to the Department and would just wait to see how the Vatican followed up, if at all, on its expressed readiness to receive his memoirs and to carry out his wishes concerning their disposition. He said he now recognized that the Department had approached the Vatican with the best of intentions, but he repeated that he had not wished to burden the Vatican with the resolution of the memoirs matter. Furthermore, he said, he did not have any higher estimate of the Vatican's behavior under the stress of politically complicated circumstances than he did of the Department's record in this regard. In this situation he did not wish to take the initiative to give the Vatican a new task but would wait to see if the Vatican made a proposal which gave some assurance that the memoirs would not fall victim to the further development of Vatican-Hungarian relations.

He felt that the appointment of archbishops and apostolic administrator last February was but one stage in a continuing process of developing Hungarian-Vatican relations and was afraid that his memoirs could be sacrificed as the process continued. The Cardinal did not appear to be optimistic that the Vatican would take the initiative concerning further arrangements with Monsignor Sabo, but at this stage he appears (perhaps only temporarily) to have adopted a rather stoic attitude toward the Department's refusal to act as intermediary between him and Sabo.

I apologize for the delay in reporting the Cardinal's reaction. The combined pressure of the bilateral talks and the summer leave schedule has taxed our reporting energies rather heavily of late.

I take it you will now let the Apostolic Delegation know where the matter stands. We will be interested to hear if the Vatican intends to pursue the memoirs questions.

With best regards,
Sincerely,

Francis J. Meehan [aláírás hiányzik]
Chargé d'Affaires a.i.

204

Miseszándékokkal kapcsolatos csekkek
Ross Titus követségi másodtitkár levele Mons. Sabóhoz
Budapest, 1969. szeptember 24.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 4. gy.

Titus megkapta Sabo június 23-án és augusztus 30-án kelt csekkjeit, és átadta a névsorokat közös barátjuknak. A Patrick Flood nevére kiállított csekket el akarta küldeni neki, de egészen néhány héttel azelőttig nem tudta megszerezni az otthoni címét. Ezért visszaküldi a csekket Sabónak azzal a kéréssel, ha úgy gondolja, állítsa ki azt az ő, Ross Titus, vagy a budapesti amerikai nagykövetség nevére. – Ő is sajnálja, hogy nem tudtak röviden találkozni Bécsben. Talán a következő alkalommal, amikor Sabo ismét Európa-ban jár.

*

I have received your checks dated June 23 and August 30 and have passed the list of names to our friend. I intended to send the check made out to Pat Flood to him for replacement but did not get his home leave address until a couple of weeks ago. I am therefore returning it to you so that you may, if you wish, substitute one made out in my name or to the American Embassy, Budapest.

I, too, am sorry that we could not have a short visit in Vienna. Perhaps it can be arranged when you are again in this part of Europe.

With best wishes.

Sincerely,

Ross Titus [aláírás hiányzik]
Second Secretary of Embassy

Enclosure:

Check#1720

1970

205

**A bíboros feladja magát Ross Titus követségi munkatársnál
Alfred Puhan nagykövet levele Raymond E. Lisle igazgatóhoz**

Budapest, 1970. január 22.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

A bíboros a minap elmondta Ross Titusnak: aggodalommal tölti el, hogy mai napig nem kapott választ a Mons. Sabóhoz írt levelére. A beszélgetés során kiderült, hogy a legutóbbi látogatásakor a bíboros megkérte Königt a levél továbbítására, és König elvállalta azt. Mindszenty azt akarta, hogy Titus tudja meg Königtől vagy König hivatalától, hogy eljuttatták-e levelét Sabónak. Titus ezt nem vállalta el, és a történeteket jelentette hivatali felettesének. A bíboros tehát megkerülte a szabályokat, és ebben König a segítségére volt. Puhan rögzíti: a továbbiakban nem engedélyezhetnek ilyen lépéseket Königen keresztül, de ennek kivitelezése nem lesz könnyű. A kérdés feltételezhetően König következő látogatásakor vetődik fel majd újra. – Puhan levelének magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 315. sz. dokumentum, 712–714.

*

You will recall our correspondence last year on the subject of the Cardinal's memoirs. We conveyed the Department's views as contained in your letter of July 25, including the point that we would be prepared to undertake to deliver the manuscript to the Vatican. The Cardinal has not reacted in any way to our presentation in the intervening months.²⁶⁹ However, there has now been a related development which you should know about.

The Cardinal said to Ross Titus the other day that he was concerned that he had not yet received a reply to his letter to Monsignor Sabo about the memoirs. Ross

---

²⁶⁹ A nagykövetség számára csak 1970 januárjában derül ki, hogy Mindszenty októberben lényegében elutasítóan reagált a Department alternatív javaslatára: König segítségével értesítette Sabót.

thought there must be some mistake, since we had told the Cardinal clearly that we would not deliver the letter to Sabo. It then emerged that the Cardinal had asked Cardinal Koenig during his last visit to convey a message to Sabo and that Koenig had undertaken to do so. The Cardinal asked Ross if he would get in touch with Koenig's office privately, without letting me or Frank²⁷⁰ know about it, and find out where the matter stood. Ross, of course, said that he could not accept such a commission and then gave us the story.

So we have a situation where the Cardinal has presumably succeeded in asking Sabo to handle the memoirs and where Sabo may have made some response to Koenig to be conveyed by him to the Cardinal. This is clearly rather delicate all round. The Cardinal has made a successful end-run and Koenig has helped him to do it. I am not sure what the precise ground rules are for Koenig visits. I have assumed that he acts as a conveyor of messages between the Cardinal and the Vatican, but I have also assumed that this would not extend to carrying messages to private parties, and certainly not in a case which has political implications.

You will have noted the timing of the Cardinal's approach to Ross. It comes after the Koenig article on the Cardinal in the Italian periodical. The Cardinal has not said specifically that he resents the article but we have the feeling that he is not terribly pleased about it. Perhaps he raised his approach to Sabo through Koenig in some way to express his pique, knowing we would not be pleased with Koenig. We may get more insights in the time ahead into the present state of the Mindszenty-Koenig relationship in the light of the recent article, but we are faced practically with the memoirs problem. I don't think we can avoid at some time approaching Koenig directly on the matter, if only to find out whether he in fact passed a message to Sabo and, if so, where the matter stands. We would also want at such time to make it clear that the memoirs, since they are a political issue, involve us as a government and that we have our own viewpoint on this which we have conveyed to the Cardinal. Furthermore, this being the case, we cannot permit further moves through Koenig between the Cardinal and private individuals in the States or elsewhere. This, however, may be easier said than done.

I should be grateful for your thoughts on all this. The issue will presumably come up in a more urgent sense if and when we get to the point of another Koenig visit.

With best regards.

Sincerely,

Alfred Puhán, [aláírás hiányzik]

---

270 Francis Meehan, Puhán helyettese.

206

Sabo tervezett érkezése Bécsbe
Sabo levele Ross Titus követségi másodtitkárhoz
South Bend, 1970. február 13.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

*Sabo értesíti Titust bécsi érkezésének dátumairól, és kérdezi, hogy talál -
kozhatnak-e néhány órára. Tudja, hogy időnként átjár Bécsbe, miért ne te -
hetné meg a megadott időpontokban? Találkozhatnának és elbeszélgethet -
nének. – A levél magyar fordításban megjelent in: Menedékben, i. m., 319.
sz. dokumentum, 716.*

*

I will be in Vienna this April 29th to May 2nd. I will arrive at 12:40 on Wednes -
day and leave Saturday at 2:25. Is there any chance of you being in Vienna for at
least a few hours during this time.

I know you go there at times – why not schedule your visit for this time? We
could meet and have a chat.

Sincerely,

Rt. Rev. Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

207

A König-interjú és diplomáciai következményei
Raymond E. Lisle igazgató válaszlevele Alfred Puhan nagykövethez
Washington, 1970. február 17.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

*König bíboros nagyinterjút adott a Famiglia Mese olasz katolikus havi -
lapnak, amely az 1970. januári számban jelent meg. Erről bőséges informá -
ció található a budapesti amerikai nagykövetség Mindszenty-dobozáiban.
Tekintettel arra, hogy König volt az, aki a Sabóhoz írt Mindszenty-levelet ki -
juttatta a nagykövetség épületéből, ez már a második indiszkrécio, amellyel
megszegte a diplomáciai mentesség szabályait. A Department, jóllehet visz -
szafogottan, tájékoztatni fogja az apostoli delegációt az egész ügyről, és
hangot adnak aggodalmuknak mind a Famiglia Mesében megjelent König-
interjú, mind pedig Mindszenty bíborosnak az emlékiratok és Sabo tekinte -*

*tében Königen keresztül tett lépései miatt.*²⁷¹ – A levél magyar fordításban megjelent in: Menedékben, i. m., 320. sz. dokumentum, 716sk.

*

Thank you for your letter of January 22 concerning the Mindszenty' Koenig' Sabo developments which came to light in Ross Titus's recent conversation with the Cardinal. We think Ross is to be commended for standing firm against the Cardinal's attempts to involve him and to persuade him to act surreptitiously without your or Frank's knowledge. This incident, like some other in the past, demonstrated the Cardinal's deviousness and his lack of any sense of responsibility where the ground rules of his refuge are concerned.

Unfortunately, if as Mindszenty indicated to Ross, Koenig has seen fit to abet him in circumventing these rules, the situation is doubly disturbing. The ground rules for Koenig's visit, so far as accepting and transmitting messages of any sort to or from private outside parties are concerned, are precisely those which have always applied to the Cardinal's refuge, viz., it is not open to the Cardinal to send or receive such messages or to use his refuge in the Embassy premises in any way as a base for political or ecclesiastical activities. The Vatican and Cardinal Mindszenty, as well as Cardinal Koenig, are fully aware of these arrangements.

Meanwhile, you have received, as we have, Embassy Rome's A-65 of January 27, which enclosed a translation of the Koenig interview as it appeared in the January issue of the Catholic monthly *Famiglia Mese*. Here again, we very much regret and are disturbed by Koenig's action. He has previously shown a tendency to talk too much, but he outdid himself this time. The article is a curious mish-mash of facts and inaccuracies. We note Embassy Rome's comment that the Vatican was also discomfited by what Koenig said.

Our relationships with the Vatican itself and with the Apostolic Delegation here on the Mindszenty problem have been marked by cooperation and understanding. We attach importance to the continuation of these helpful relationships. In view of these considerations and of the developments which have occurred, I think there are two things we should do:

1. At our end here, we will inform the Apostolic Delegate frankly, though in low key, about the entire matter and express our concern at both the Koenig interview in *Famiglia Mese* and Cardinal Mindszenty's activities via Koenig regarding the

---

271 A Vatikán tehát ismételten amerikai diplomáciai jegyzékeket kap a Mindszenty-üggyel kapcsolatban, így válik érthetővé VI. Pál pápa 1971. áprilisi személyes érdeklődése Péter János külügyminiszternél és később a nagykövetség elhagyása Mindszenty részéről.

memoirs and Sabo. We will also indicate that you have been authorized, on the occasion of Koenig's next visit to Budapest, to approach Koenig directly on the matter of the message which it appears he may have passed from Mindszenty to Sabo and to make it clear to him that we cannot permit further transmittals of this sort.

2. On the occasion of Koenig's next visit to Budapest, you would approach him directly on the matter of carrying unauthorized messages to or from the Cardinal involving outside parties and make clear our concern and our position along the line indicated in the latter part of the penultimate paragraph of your letter of January 22.

Sincerely,

Raymond E. Lisle [s. k.]

208

Titus és Sabo találkozója Bécsben. Időpont javaslat, 1.

Ross Titus követségi másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1970. február 25.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

Titus nyugtázza Sabo február 13-án kelt levelének vételét, és kifejezi készségét, hogy Sabo javaslatára találkozzanak Bécsben. Javasolja az április 30-át, amikor is ebéden találkozhatnak, vagy Sabo Bécsbe érkezésének napját, április 29-ét.

*

Thank you for your letter of February 13. With regard to your suggestion that we meet sometime during your April 29 – May 2 visit to Vienna, I want to be back in Budapest for the May 1 parade, so would suggest that we meet on the morning of April 30 and have lunch together if you have no other plans. If you would prefer, I could be in Vienna on the day of your arrival, April 29.

Let me know which is more convenient for you.

With best wishes,

Sincerely,

Ross P. Titus, [aláírás hiányzik]

209

Titus és Sabo találkozója Bécsben. Időpontjavaslat, 2.

Ross Titus követségi másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1970. március 3.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

Titus módosítja az előző levelében tett javaslatát a bécsi találkozásuk időpontjára. Tekintettel arra, hogy hivatalos útra Londonba kell mennie, a május 3-át javasolja. Elnézést kér a programtorlódásért.

*

Since I wrote to you on February 25 I have had to alter my plans. I must be in London on official business between April 19 and May 2 and therefore cannot meet you in Vienna on April 29 or 30. Would it be convenient for you to extend your stay in Vienna to May 3, when I could stop on my way back to Budapest? I could arrive in Vienna at 12:50 p.m. on May 3 and be in the city within an hour, if such an arrangement would be practical for you. Another possibility arises if you happen to be going from Vienna to London. I would be glad to arrange to see you there after May 2.

I am sorry that my London trip must take place during your short visit to Vienna. If your departure from Vienna is at all flexible, or if you will be in London on May 3, please let me know where and at what time it would be most convenient to meet you.

With best wishes,

Sincerely,

Ross P. Titus, [aláírás hiányzik]

210

Titus és Sabo találkozója Bécsben. Időpontjavaslat, 3.

Sabo első válaszlevele Ross Titushoz

South Bend, 1970. március 4.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

Sabo még Titus előző levelére válaszol és tesz javaslatot a bécsi programjukra.

*

Received your letter. Thanks. Due to an appointment I have in the morning on the 30th, why don't we meet on the 29th? I am sure I would be finished by noon on the 30th – but I hate to take a chance. So let us make it on the 29th if possible.

I will be staying at either the Bristol or the Kiszserhoff.²⁷² I will let you know. We could have an evening meal together after a little talking. My sister, her husband²⁷³ and their married daughter will be with me. I can arrange for some private conversation before or after dinner. Will write again before then.

Sincerely

Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

211

Titus és Sabo találkozója Bécsben. Időpontjavaslat, 4.

Sabo második válaszlevele Ross Titushoz

South Bend, 1970. március 24.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

Sabo ezúttal Titus második levelére válaszol, és egy nappal meghosszabbítja bécsi tartózkodását. Javaslatot tesz, hogy a [schwechati] repülőtéren találkozzanak, így még aznap, a közös ebéd után továbbrepülhet. Személyleírást ad magáról, hogy Titus felismerje.

*

In reply to your letter of March 3rd. I was able to change. My sister and husband will go on from Vienna as planned. I will stay till the 3rd.

Why should you hurry into town? I can be at the airport as you arrive. We can have lunch together and talk and I can then fly further yet that Sunday afternoon.

Am looking forward to meeting you. How will I know you? Now, I will be in black – I am grey haired around 5' 10" tall. The collar has a tiny bit of red at the front – in case there are other clergy there.

Sincerely

Msgr. John S. Sabo, P.A., V.G. [s. k.]

---

272 Sabo a Bristol, ill. a Kaiserhof szállodákra gondol.

273 Sabo sógora Mallory Horne Horton bíró (1913–2004).

212

Titus és Sabo találkozója Bécsben. Időpontjavaslat, 5.

Ross Titus követségi másodtitkár levele Sabóhoz

Budapest, 1970. április 14.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

Titus menetrendet egyeztet Sabóval. Május 3-án csak másfél óra állna rendelkezésére a bécsi repülőtérén, ezért már május 2-án Bécsbe érkezik, és május 3-án 11 órakor Schwechat repülőtérén lesz. Járata 13 órakor indul Budapest felé, ezért lesz idejük a közös ebédre. Titus is személyleírást ad magáról. A nemzetközi indulások várójában, az újságosstand közelében lesz. Megadja bécsi szállodája címét is, ahol az előző éjszaka meg fog szállni.

*

I discovered that the May 3 flight from London arrives in Vienna only an hour and a half before the flight from Vienna departs for Budapest. Since this does not give us enough time for a useful visit, I have arranged to arrive in Vienna on May 2 and will be at Schwechat Airport on May 3 at 11 a.m. My plane for Budapest leaves at 13.00, so we will have time for lunch together.

I shall be carrying a small black carry-aboard suitcase with a red cloth or red bandanna tied to the handle. Otherwise I am 5' 7", weigh 135 lbs. and will be wearing a grey cloth ordinary raincoat and a brown suede hat.

If I arrive before you I shall be in the International Departure lounge near the newspaper stand.

With best wishes,

Sincerely,

Ross Titus, [aláírás hiányzik]

P.S. I shall be staying at the Vienna Intercontinental the night of May 2 if you should wish to get in touch with me in town rather than meeting at the airport.

213

Titus és Sabo találkozója Bécsben, jelentés

Ross Titus követségi másodtitkár emlékeztetője az irattár számára

Budapest, 1970. május 3.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

Titus végül május 3-án találkozott Sabóval a bécsi repülőtéren. Előbb összefoglalja a Sabóval ápoltnagykövetségi kapcsolatot és a bécsi találkozó előkészítését. Tekintettel arra, hogy Mindszenty bíboros utóbb Sabót jelölte meg emlékiratainak a halálát követő kiadásával, Titus felhatalmazást kapott arra, hogy a londoni szemináriumról Budapestre való visszatérését megszákítva, találkozzon Sabóval.

A találkozó célja az, hogy megtudja, valóban König bíboros volt-e a közvetítő Mindszentynek Sabóhoz írt levele továbbításában. – Két és fél órát beszélgettek, melynek folyamán Titus megtudta, hogy Mindszenty kézírásos üzenetét König bíborostól kapta meg még 1969 októberében. Sabo feltételezte, hogy a levelet a Department felnyitotta és lemásolta, mert annak dátuma 1969 májusa volt. Sabo elmondta neki, hogy bár szereti és csodálja a magyar bíborost, ezt a kérését azonban csak nagy habozással tudja elfogadni. Nehézséget lát abban, hogyan lehetne a bíboros halálát követően az emlékiratok kéziratát Magyarországról kijuttatni, Azok az idők is elmúltak, amikor az emlékiratok iránt nagy volt a kereslet. Mindezek ellenére kész arra, hogy keressen egy kiadót, és maga is foglalkozna a kiadással, feltételezve, hogy a bíboros nem éli őt túl és hogy kézhez is kapja a kéziratot. Sabo azt a figyelemreméltó megjegyzést tette, hogy természetesen feltételezi, hogy a közlést megelőzően az emlékiratokból bizonyos dolgokat ki kell majd venni, ilyenek pl. azok a megállapítások, amelyek sértenék az Egyesült Államok kormányát vagy a magyar kormányt, és így kényelmetlen lenne az Egyesült Államok kormányának, ha megjelennének. A megbeszélésnek ezt a részét lezáróan Sabo azt kérte, hogy Titus adja át a bíborosnak azt a magyar nyelvű kézírásos üzenetet, amelyben – általánosságban – elfogadja Mindszenty kérését. Titus azt válaszolta, hogy nem fogadhat el semmilyen üzenetet abból a célból, hogy azt átadja a bíborosnak, továbbá, hogy ez a nagykövetség álláspontja a bíboros tartózkodásának kezdetétől fogva. Sabo előre látta Titus visszautasítását, és feltételezte, hogy nem teszi meg, de a téma többször visszatért oly módon, hogy szóbeli üzenet továbbítására kérte. Titus minden egyes alkalommal azt válaszolta, hogy nem továbbíthat üzenetet a bíboroshoz sem írott, sem szóbeli formában, de tájékoztatni fogja a nagykövetet a megbeszélésükről. Titusnak nem volt az a benyomása, hogy Sabót zavarta volna az udvarias visszautasítása, de felfogta, hogy Sabo abban reménykedett, hogy ha mellékesen vissza-visszatér a „csak mondja meg a bíborosnak” kitételre, akkor Titus meggondolja magát és megteszi azt a kis

szolgálatot, amely senkit sem fog zavarni. – Titus továbbá rögzíti megfigyeléseit, hogy Sabo magatartásából arra következtet, hogy nem lelkes magyar revizionista, sem pedig olyan gentleman, aki azt hirdeti, hogy ő nem magyar revizionista. Sabo, mint elmondta, az Egyesült Államokban született, egész életében ott élt, kivéve néhány rövid nyári utazást, életében egyetlen - egyszer járt Magyarországon (1938-ban egy vallásos konferencián),²⁷⁴ sohasem találkozott korábban Mindszenty bíborossal, csak akkor, amikor 1947-ben Kanadában és az Egyesült Államokban járt a Mária-kongresszuson – amikor Sabo volt a bíboros egyik kísérője – és a nem gyakori miseszándék névsorok révén csak közvetett kapcsolata volt a bíborossal. Sabo mélységesen csodálja és szereti a bíborost az elveihez való ragaszkodásáért, de nem tudja osztani a bíboros láthatóan szilárd bizonyosságát, hogy a kommunista világ nem változik és kivételt képez azon fejlődési folyamatokat illetően, amelyek más társadalmaknál megfigyelhetők. Sabo többször is elmondta, hogy az idő elhaladott a bíboros felett, és ezt azzal a történettel illusztrálta, amelyet a bíboros korábbi papjaitól hallott az Egyesült Államokban. A zalaegerszegi²⁷⁵ alsópapság szokta mondani, hogy a nyugat-magyarországi fiatal papok a szemináriumban tanulták meg a mesterséget, de utána közvetlenül a Pehmináriumba küldték őket, hogy mindent újratanuljanak.

*

Monsignor John SABO, a priest from South Bend, Indiana, has occasionally corresponded with the Embassy over most of the period that Cardinal Mindszenty has been with us, mainly in connection with lists of “Mass intentions” (“Low Masses to a Priest in Hungary”) subscribed by individuals in his parish. Early in the year he wrote to me that he would be in Vienna at the end of April and early in May and asked whether I might be able to see him for a short while there. Since Monsignor Sabo has figured recently in the Cardinal’s efforts to ensure in advance that his memoirs will be published after his death, I was authorized to stop over at the Vienna Airport en route to Budapest from an economics seminar in London to see the Monsignor, with the possibility in mind that he might reveal whether or not a message had been transmitted to him from Cardinal Mindszenty via Cardinal Koenig of Vienna.

274 A leírás az 1938. évi budapesti nemzetközi eucharisztikus kongresszusra enged következtetni.

275 A zalaegerszegi időszakról lásd Balogh Margit: *Mindszenty József* I. II. MTA BTK Budapest, 2015. Ill. újabban Uő: *Az Apát Úr. Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi évei*, Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg 2019.

Monsignor Sabo stated at the outset of our two-and-a-half hour conversation that he had received a message in Cardinal Mindszenty's handwriting from Cardinal Koenig in October 1969. He said that he assumed the State Department had opened and photostated the letter, since it was dated in May 1969. The Monsignor said that while he loved and admired the Hungarian Cardinal, he was ready to undertake the requested assignment only with the greatest reluctance. His misgivings about the project, he said, concerned the really difficult question of how to get the memoirs out of Hungary even after the Cardinal's death as well as the fact that the time already was long past when the memoirs would have had any impact or influence. Despite those misgivings he said that he would undertake to seek a publisher for the memoirs and would himself take care of the necessary editing – assuming the necessary pre-condition that the Cardinal did not outlive him and that he could get his hands on the memoirs. The Monsignor made the interesting observation that he naturally assumed that there would be certain things in the memoirs which would have to be taken out before publication, such as, for example, statements which might be offensive to the United States Government or which might be considered offensive to the Hungarian Government and therefore embarrassing to the USG if published. In concluding this part of our conversation, Monsignor Sabo requested that I convey to the Cardinal a hand-written, Hungarian language note in which Sabo agreed in rather vague terms to do as Cardinal Mindszenty has requested. I replied that I could not accept any message for transmission to the Cardinal and explained the policy adopted by the Embassy at the beginning of the Cardinal's stay concerning written and oral communications between the Cardinal and persons outside the Embassy. Monsignor Sabo anticipated my refusal to deliver the written message by saying that he supposed that I would not be able to do so, but he returned to the subject of an oral message a couple of times. I clearly stated each time he approached the subject that I could not deliver his message to the Cardinal in either written or oral form but would inform the Ambassador of the substance of our discussion. I did not get the impression that Monsignor Sabo was disturbed by my polite refusal to purvey even an oral message, but I sensed that he may have hoped by returning very casually to his "just tell the Cardinal" line that I would think the matter over and just as casually do one of those little good deeds that don't hurt anyone.

If I accurately interpreted Monsignor Sabo's comments and overall behavior during our meeting, he is neither a sweaty-palmed Hungarian revisionist nor a casuistical, gentle man of the cloth merely pretending not to be a Hungarian revisionist. He was (he said) born in the United States, has spent his entire life there except for short trips abroad during a few summers, has been in Hungary but once in his life (attended a religious conference here in 1938), never met Cardinal Mindszenty until the latter went to Canada and the United States in 1947 to attend the Marian Congress – when Sabo was assigned as one of the Cardinal's two aides for the trip –

and has maintained only a tenuous, indirect contact with the Cardinal through the infrequent Mass intention lists. Monsignor Sabo profoundly admires and loves the Cardinal for his dogged and fiery adherence to the principles he has always espoused, but he appears not to share the Cardinal's seemingly unshakeable certainty that the communist world is unchanged and exempt from the evolutionary debility that afflicts other societies. The Monsignor commented a couple of times that the times had passed the Cardinal by and illustrated his view of certain irrelevancies about the Cardinal's world view by retelling one story he had heard from former priests of the Cardinal who later lived in the United States. It was a standard saying among the lower clergy of Zalaegerszeg, he said, that young priests in Western Hungary went to learn their lives' work at the seminary but were thereafter sent immediately to relearn it all at the Pehminarium.

214

Ross Titus és Sabo bécsi találkozója

Alfred Puhan nagykövet jelentése Robert M. McKisson igazgatóhoz

Budapest, 1970. május 12.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

Titus információi alapján Puhan nagykövet összefoglaló jelentést tesz a Departmentnek. Ő is azt tartja a legfontosabb eredménynek, hogy magától Sabótól tudták meg: Mindszentynek hozzá írt levelét 1969 októberében Kö - nigtől kapta meg, bár annak dátuma 1969. májusi volt. Fontosak még a nagykövet végszavai: „Szeretném hinni, hogy azzal, hogy rácsapunk az apostoli delegáció és König kezére, eldugaszoljuk ezt a lyukat. Mivel azon - ban ismerjük a[z érintett] feleket, egyáltalán nem vagyok meggyőződve ar - ról hogy ez valóban így is lesz.”²⁷⁶ A jelentés magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 327. sz. dokumentum, 729sk.

*

We got a letter some time ago from Monsignor Sabo, the priest from South Bend, Indiana, saying he planned to be in Vienna at the beginning of May and would like to talk with us about the Cardinal. I asked Ross Titus to meet with Sabo, which he did May 3. I thought you might be interested in what transpired.

---

²⁷⁶ Puhan előre megérezte, hogy Mindszenty és König Sabo felé tiltott kapcsolattartása felett nem lesz hatalma. Mindszenty 1970. szeptember 7-én a következőket jegyezte föl: „Card. König jött, hozta dr. Szabó János régi levelét.” Mindszenty József: *Napi jegyzetek. Budapesti amerikai követség, 1956–1971*. Vaduz 1979. 452.

We were interested in learning whether Cardinal Koenig had transmitted a message from the Cardinal to Sabo concerning the memoirs after we had blocked the Cardinal's direct request to us to forward his letter to Sabo. Ross learned from Sabo right away that the latter had indeed gotten a message in Mindszenty's writing via Koenig last October (the letter was dated May, 1969, however). Sabo said he assumed we knew of Mindszenty's message to him.

Sabo said he had misgivings about the Cardinal's request that he undertake the editing and publication of the memoirs. For one thing, he didn't know how the memoirs could be gotten out of Hungary even after the Cardinal's death. He also said he thought the time was long past when the memoirs would have any real impact. Interestingly, he said he assumed there were certain things in the memoirs which would have to be removed – for example, statements offensive to the US Government or to the Hungarian Government, which latter could in turn embarrass the US.

Despite his misgivings, however, Sabo asked Ross to give the Cardinal a handwritten note (in Hungarian) in which Sabo agreed in rather vague terms to comply with the Cardinal's request. Ross very properly said he could not accept any message for transmission to the Cardinal and cited the Embassy's policy in this regard. Sabo then asked if Ross could convey an oral message. Again, Ross very properly refused, adding that he would, however, inform me of Sabo's request. Ross says Sabo did not seem overly disturbed by his refusal to convey a message to the Cardinal.

I do not think anything further need be done on the matter at the point. I am sending you this primarily to tie down the point of fact for the record that Koenig did in fact transmit the Cardinal's message to Sabo. However, I am sure we have not heard the last of the matter yet. The Cardinal has not talked to us about his memoirs since we told him we would not pass his request to Sabo.

Specifically, he has not responded to our assurance that we would convey the memoirs to the Vatican on his death. But clearly the memoirs remain a major focus of interest for him. I would like to think that slapping the Apostolic Delegation and Koenig on the wrist would plug up this hole, but knowing the parties as we do, I am not altogether sanguine that this will be so.

With best regards.

Sincerely,

Alfred Puhán [aláírás hiányzik]

215

Ross Titus és Sabo bécsi találkozója

Robert M. McKisson igazgató válaszlevele Alfred Puhán nagykövethez
Washington, 1970. május 19.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

McKisson röviden reagál a fontosabb pontokra. Az amerikai diplomaták számára fontos volt, hogy Sabót eltántorítsák attól, hogy alternatív csatornaként Königet használja, bár ebben nem lehetnek biztosak. König bizonyára felfogja azon jelzéseket, amelyeket az apostoli delegáció útján küldtek, feltéve, hogy a Vatikán közli vele őket. A Department még nem kapott a delegációtól semmilyen reakciót. A levél magyar fordítása megjelent in: Menedékben, i. m., 329. sz. dokumentum, 733.

*

Many thanks for your letter of May 12 on the Titus-Sabo meeting in Vienna on May 3. We are glad to have the point clarified for the record that a message did, in fact, go to Sabo via Koenig.

Since Ross quite properly declined to convey either a written or oral reply from Sabo to Cardinal Mindszenty and made clear our policy in this regard, hopefully this may serve also to deter Sabo from trying to use Koenig as an alternative return channel. We cannot be certain, of course, of any such effect. The representations we made to the Vatican via the Apostolic Delegation some time ago may have duly registered with Koenig if the Vatican brought them to his attention. However, we have had no word through the Delegation of any Vatican reaction or response.

We share your view that nothing further need be done at this point. We also agree, however, that we have probably not heard the last of this matter in one respect or another.

All best wishes.

Sincerely,

Bob [s. k.]
Robert M. McKisson

216

Miseszándékok Mindszenty bíboros számára
Mindszenty bíboros latin nyelvű levele Sabóhoz
Budapest, 1970. augusztus 7.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

Mindszenty köszöni a miseszándékokat és a stipendiumokat. Megkapta a IX. kongresszus könyvét. Nem tudja, ki a jótevő. Kéri, tolmácsolja háláját, adott alkalommal a központban. Semmi esetben sem tudott választ kapni. Áldásával, szeretettel József.

*

Bp VIII. 7, 70

Illustrissime!

In hac momento recepi cum gratitudine intentiones cum stipendiis.

Ego accepi etiam librum IX congressus. Nescio benefactorem mittentem illustr.

Digneris exprimere meam gratitudinem in Centro data occasione.

In quadam re neque directe neque indirecte potui accipere responsum.

Cum benedictione et charitate

+ Joseph

217

Részletes utasítás az emlékiratok megjelentetésére
Mindszenty bíboros magyar nyelvű levele Sabóhoz
Budapest, 1970. szeptember 8.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 5. gy.

Először megjelent in: Somorjai Ádám OSB: Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/2. Documenta 1967–1971. – Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolattartása, III/2. i. m. 303sk. Lásd ugyanitt elemzésünket.

*

Illustrissime!

Köszönöm igenlő válaszát 69. máj-i kérésemre.²⁷⁷

Másolatban megküldöm kérésem szövegét. Ez az alap.

Most kérem az elnököt.²⁷⁸ Én nem bírom a bürokráciában. Kérem saját aláírásával, pecsétjével adja írásban: halálom után adják ki kézírataimat, bennük Emlék-irataim 4-5 kötetét Msgr. Dr. Szabó János protonotárius úrnak. A leggondosabb vigyázatot adja Bpest–Bécs, Bécs–South Bend közt, mert 1000 veszély leselkedik. Minden visszaélés vagyoni létet adna az elkövetőnek.

Jó lesz alapos ügyvédet készen tartani, ha az elnök vagy utóda, illetőleg apparátusa vonakodnék kiadni kéziratomat. Ez a jogász a sikertelen felkérés után fenyegetessen, hogy az elnöki ígéret ellenére sem adják ki az iratokat, ezért bírósághoz fordul.

Sietni kell: a haláleset rátereli a figyelmet a szerzőre.

A teendő a tárgyalás a kiadóval. Eladás, a megszervezése a propagandának.

Az eredeti magyar kézírathoz kiváló fordító szerzése.

A nyomtatás megtörténtével a magyar szöveg visszavétele egy esetleges magyar kiadás érdekében. Így az alkalmazott latin, angol, francia, német idézet jól fordítandó.

Persze magyar szöveg nem oly sürgős, mint az angol.

Lehet, hogy én egészen divatjamult leszek. Nem jelentkezik német, francia etc. kiadás igénye.

Vonjon be az I. tárgyalásba is ügyvédet, akit a szerzői díjból lesz csak köteles díjazni.

Ezen a jogászon kívül prominens, gyakorlati érzékű magyar emigráns világi [sze]mélyt is vonjon be.

Persze nyomdatechnikai szakértője is legyen.

Ne legyen hyper-propaganda, de a terjesztés ne mellőztessék.

Ami kérdés még eszébe jut, tessék feltenni Card. Könighez írt levélben.

Szeretném magam korrigálni a szedést. De hát én már akkor halott leszek. Sokat írtam életemben és alaposan [elromlott?]

Félek, hogy stílusom a fordításban eltűnik. Irodalom-tanárom áradozott ezzel a stílussal szemben.

Fordító, corrector nagyon fontos. Hiánya nagy csapás lenne.

Természetesen lesz még folytatás időről időre.

Dr. Pogány, Dr. Kertész, Dr. Varga László,²⁷⁹ Mr. Papendorp lehetnének a felkértek?

277 Ez a levél 16 hónappal később keletkezett, mint az általa hivatkozott 1969. májusi.

278 Richard Nixon.

279 Amerikai magyar közéleti személyiségek.

218

Mindszenty Nixon elnökhöz fordul

Alfred Puhan nagykövet jelentése John Alexander Bakerhez²⁸⁰

Budapest, 1970. szeptember 25.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 6. gy.

Mindszenty 1970. szeptember 15-én kelt levelében Nixon elnökhöz fordul.²⁸¹ Sabóra szeretné bízni az iratait, de erre a menedék alapszabályai szerint nem nyílt lehetősége. Puhan válaszolja az előzményeket, mely szerint Mindszenty nem reagált a Department alternatív javaslatára. A vatikáni bíboros államtitkárnak címzett kísérőlevéllel Mindszenty – a korábbi figyelmeztetése ellenére – viszont tiltott módon újabb levelet próbál meg Sabónak kijuttatni,²⁸² ezt azonban az amerikaiak kiveszik a zárt borítékból, és később foglalkoznak vele. Mindszentynek a Sabóhoz címzett ezen levele elemzését Puhan később, október 9-én terjesztette fel, lásd a következő dokumentumot.

*

Enclosed is a letter dated September 15 from Cardinal Mindszenty to the President concerning the disposition of his memoirs after his death. As you know, there is considerable back history in the files on the memoirs, the last chapter dating from last year. In a letter of July 25, 1969 Ray Lisle conveyed the Department's position in response to the Cardinal's request that we transmit correspondence concerning the memoirs to Monsignor Sabo of South Bend, Indiana. We then told the Cardinal that we would not transmit letters to Sabo but made the offer, as authorized by the Department, to move the memoirs to the Vatican.

The Cardinal never responded to our offer in any way until he wrote his letter of September 15. It can be inferred that he is less than enthusiastic about the memoirs going to the Vatican and wants to nail us down – the President specifically – on a commitment to get them directly to Sabo after his death. This move raises a different issue from the previous request to let him write Sabo.

At the same time, the Cardinal has also given us a sealed envelope addressed to

---

280 John Alexander Baker, Jr. (1927–1994) 1970–1974 között a Departmentben, az Európai Ügyek Hivatalában a kelet-európai ügyekkel foglalkozott.

281 Ennek szövegét lásd: *Mindszenty bíboros követségi levelei az Egyesült Államok elnökeihez – Letters to the Presidents. Cardinal Mindszenty to the Political Leaders of the United States, 1956–1971*, szerk. Somorjai Ádám OSB, METEM, Budapest 2011. 333.

282 Lásd az előző dokumentumot.

the Vatican Secretary of State. When we opened it, as we do in these cases, we found among other things a letter (unsealed) addressed to Sabo, concerning the memoirs, which we are now trying to decipher. This end run of the Cardinal's raises problems too. If the letter went forward to Rome, and from Rome to Sabo, our injunction against correspondence with outside parties would be blown wide open. But should we be peeking at the contents of sealed envelopes addressed to the Vatican Secretary of State, or do we turn a blind eye? In any case, the honor system clearly doesn't work here!

I will comment further shortly, when we have looked at the Cardinal's letter to Sabo in detail.

With best regards.

Sincerely,

Alfred Puhán [not signed]

Enclosure: a/s

219

Mindszenty levele Sabóhoz és Könighez, 1.

Alfred Puhán nagykövet jelentése John Alexander Bakerhez

Budapest, 1970. október 9.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 6. gy.

Puhan újra jelentkezik, miután „dekódolták” Mindszenty fentebb közölt kézírásos levelét. Dekódolták:²⁸³ azt ugyanis értelmezni kellett, majd le kellett fordítani angolra, hogy a diplomaták is megértsék. A nagykövet különösen azt nehezményezte, hogy bár ismételten a bíboros tudomására hozták, hogy még a Vatikánnak szánt levelet sem hozhat lepecsételt borítékban, mégis folytatta kísérleteit, hogy bevonja Sabót az emlékiratok kiadásába. Puhán -nak ezzel a jelentésével korábban ismételten foglalkoznunk kellett, mert többféle problémát is felvetett.²⁸⁴ A jelentés magyar fordítását lásd in: Menedékben, i. m., 335. sz. dokumentum, 747–749.

---

283 Az amerikaiak itt értik meg, hogy bürokrácia alatt Mindszenty bíboros a nagykövetség és a Department diplomatáira és gondol, és velük szemben fordul az Elnökhöz.

284 Így: Somorjai Ádám OSB: *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/2. Documenta 1967–1971.* – *Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolat -tartása, III/2, i. m. 302sk.; Mindszenty bíboros követségi levelei az Egyesült Államok elnökeihez – Letters to the Presidents. Cardinal Mindszenty to the Political Leaders of the United States, 1956–1971, i. m. 333.*

In my letter of September 25 to you I promised to write again after we had deciphered the letter in the envelope which Cardinal Mindszenty recently gave us for transmission to the Vatican Secretary of State.

In the large sealed envelope was a smaller unsealed envelope addressed to Monsignor John Sabo of South Bend, Indiana, two unsealed envelopes with short notes to Mr. Brendan Finn of Medford, Massachusetts²⁸⁵ and to a prior in Orange, California,²⁸⁶ and an envelope containing a Rosary and a note for Francis Cardinal Koenig of Vienna, who Cardinal Mindszenty believes dropped the Rosary during his last visit here in September. I am sending the Rosary and note for Koenig to you for transmission to the Vatican if you have no objection.

The envelope addressed to Monsignor Sabo, the South Bend priest who has for many years sent occasional lists of Mass intentions subscribed by his parishioners to the Embassy for the attention of “a priest in Hungary”, contains a short note in Latin thanking Sabo *inter alia* for the Mass intentions he sends, a letter in Hungarian regarding the Cardinal’s manuscripts and a copy of the letter he apparently sent to Sabo through Cardinal Koenig in May 1969, asking Sabo to agree to undertake the publication of his memoirs after his death.

From what we can make of its difficult handwritten text, the longer letter in Hungarian thanks Sabo for his positive answer to the Cardinal’s May 1969 request, explains that the Cardinal has written to the President, asking him to promise in writing and with his own signature and seal that he will turn over the Cardinal’s manuscripts, including volumes 4 and 5 of his memoirs, to Monsignor Sabo, and emphasizes the need for extreme care in moving the memoirs from Budapest to South Bend via Vienna. Most of the letter is devoted to general instructions on publishing the memoirs after the Cardinal’s death, including the need to hire a good lawyer to take the matter to the courts if the President’s hoped-for promise is vitiated by the bureaucracy (read: State Department and Embassy), the necessity for haste, the desirability of English, German and French edition to precede a possible Hungarian edition, and the importance of advertising while avoiding hyper-propaganda. Near the end of his letter the Cardinal suggests that if any questions come to mind Monsignor Sabo refer back to Cardinal Koenig’s letter. He may be referring to the May 1969 letter which Sabo personally told us he received from Cardinal Koenig.

In accordance with the suggestions contained in Ray Lisle’s letter of July 25, 1969 to me, we reminded the Cardinal on August 4, 1969 [sic! – recte August 1] of the ground rules agreed upon by him and the Legation when he arrived here which

---

285 Amerikai magánszemélyről lehet szó. Az amerikai diplomaták minden amerikai levélírónak adtak típusválaszt.

286 Keresztesy-Parker László, az orange-i magyar (csornai) alapítású premontrei monostor perjele.

exclude his use of the established channel with the Vatican for the transmittal of messages addressed directly by the Cardinal to any parties outside the Vatican. We specifically stated that, while the Cardinal was free to communicate with the Holy See through the established channels in order to state his wishes regarding the ultimate disposition of his memoirs after his death, the Department would not be prepared to use these established channels for the transmittal of messages addressed directly by the Cardinal to Monsignor Sabo, Monsignor Le[o]pold (Vienna) or other parties outside the Vatican.

It would have been better if we had insisted on opening the large envelope and informed His Eminence that the Sabo letter could not be transmitted, but he presented it just as we were thoroughly occupied with arrangements for the FAO²⁸⁷ delegation's arrival, and for the visits of Dr. Rabi²⁸⁸ and the Advanced Instrumentation Trade Mission and we could not devote the necessary attention to another small confrontation over the communications ground rules.²⁸⁹ Since he naturally assumes that the package has gone to Washington, I think it is best to inform the Cardinal eventually that the package, opened in the Department in accordance with the standard practice, contained letters which could not be forwarded through the established channels to individuals outside the Vatican. I plan to return the package to the Cardinal in a week or so with the comment that, while the Department was not prepared to transmit his letters to the individuals outside the Vatican, it has transmitted the Rosary and accompanying note to the Vatican for delivery to Cardinal Koenig. I do not intend to deliver the Rosary to Cardinal Koenig myself when I see him on October 20 because of the possibility that Koenig will reveal to Cardinal Mindszenty that I made an exception to the rule about communicating with Church officials only through the Vatican.

The communication to Mr. Finn and the California prior are thank-you notes for good wishes and possibly for books they apparently sent to the Cardinal by way of Cardinal Koenig. The notes will be returned to the Cardinal along with the letter intended for Monsignor Sabo.

With best regards.

Sincerely

Alfred Puhán [aláírás hiányzik]

Enclosures:

Note and Rosary for Cardinal Koenig

---

287 Food and Agricultural Organization, az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete.

288 Isidor Isaac Rabi (1898–1988) amerikai fizikus, 1944-ben fizikai Nobel-díjat kapott.

289 Vélelmezzük, hogy Mindszenty bíboros nem véletlenül időzítette a boríték átadását erre a hektikus időszakra.

220

Mindszenty levele Sabóhoz és Könighez, 2.

John Alexander Baker válaszlevele Alfred Puhán nagykövetnek

Washington, 1970. november 5.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 6. gy.

Baker megdicséri Puhant az ügy tapintatos kezeléséért, és megállapítja: Őeminenciája sohasem fogja visszafogni magát attól, hogy kiterjessze a levelezését. Együttérzően azt a reményét fejezi ki, hogy a bíboros azért ad lélegzetvételnyi szünetet, mielőtt új trükkhöz nyúl. A Könignek küldött rózsafüzért továbbítják a Vatikánon keresztül, ahogy Puhán javasolta. Bakernek Simon Miklóssal²⁹⁰ kapcsolatban is van híre.

*

With our attention focused on other aspects of Hungarian affairs in the last few weeks we have neglected a few points pertaining to the Cardinal. I refer specifically to your letter of October 9 describing the Cardinal's attempts to communicate with Monsignor Sabo of South Bend and others. I think you have handled that situation tactfully and well. Although none of us really expect His Eminence to desist in his efforts to expand his correspondence, we all hope that he will at least give you a breather before he launches a new ploy.

We shall see that the Rosary and the enclosed note are forwarded to the Vatican for delivery to Cardinal Koenig as you recommended.

On a related matter, you may recall my letter of September 11 regarding the Cardinal's interest in Miklos Simon. Clem Sobotka was good enough to give us copies of the response to his inquiry. You may wish to draw on this if you should choose to discuss the matter further with the Cardinal.

Sincerely

John A. Baker [s. k.]

Enclosure: Letter to Sobotka from Carlin, dated September 17, 1970

---

290 Simon Miklós a takarítónő fia, ügyében a bíboros kétszer is kért vatikáni közbenjárást, lásd: Somorjai Ádám OSB: *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/2. Documenta 1967–1971.* – *Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolat - tartása, III/2.,* i. m. 296sk.

1971

221

Az emlékiratokat vagy annak másolatát át kellene adni Sabónak

Alfred Puhan nagykövet levele Richard T. Davieshez²⁹¹

Budapest, 1971. április 9.²⁹²

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 7. gy.

Puhan véleménye az, hogy engedni kell Mindszentynek és a halálát követően át kellene adni az emlékiratok kéziratát Sabónak. Ő Eminenciájának ugyanis nem tetszik, hogy azt a Vatikán kapja meg, mert a magyar–vatikáni kapcsolatok érzékenysége miatt a Szentszék a bíboros számára nem elfogadható formában végezné el a kiadást. Puhan felveti továbbá, hogy az első példányt a Vatikán kapja, a másodikat Sabo. A bíboros elnöki biztosítékot óhajt. Puhan javaslatot tesz az eljárás egyszerűsített módjára. Angol szövege megjelent in: „His Eminence Files”. American Embassy Budapest. From Embassy Archives, 15 (1971) – Mindszenty bíboros az Amerikai Nagykövetségen. Követségi Levéltár 15 (1971), szerk. Somorjai Ádám OSB, METEM, Budapest 2008. 2. javított kiadás 2012. 37. <http://mek.oszk.hu/13800/13863/>

*

I thought it might be useful to review where I believe we came out in our discussion of the Cardinal's memoirs during your visit here in early March.

The point of departure for our discussion was my letter to you of January 15, in which I expressed the view that we should meet the Cardinal's wishes that after his death the memoirs be put into the hands of Monsignor Sabo. As you know, the Cardinal is unhappy about our position that we would only deliver the manuscript to the Vatican. He fears that the Vatican, because of the sensitivity of its relations with the

---

291 Richard T. Davies (1921–2005) 1968–1972 között a Departmentben az EUR Hivatal főosztályvezető-helyettese. Életrajzához lásd: *Menedékben*, i. m. 776.

292 1971. január 11-én Mindszenty írt Sabónak: „Emlékiratainak sorsáról, misestipendiumokról. Problémája: ezek összegét 'karácsonyra a fővárosi szegényeknek kiadtam, bár még nem végeztem el. Ez harmadik éve nehezékem. Ha meghalok, azt gondolják, rossz sáfára voltam komoly ügynek.' ” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 56. old. 274/A. sz.

Hungarian government, would be reluctant to publish the memoirs in what he would consider a complete and acceptable form.

From our discussion I gathered that a main consideration with you is that there be no publication until after the Cardinal's death. I would like to tie this point down firmly. The Cardinal has not suggested, nor do I suggest, publication prior to his death. We are, therefore, talking only about publication after death. I understood you to say that, if this point was clear, you believed it possible for us to go forward and give the Cardinal assurance that we will get the manuscript to Sabo. You also mentioned the possibility of giving the original to the Vatican and a copy of the manuscript to Sabo. I do not know what the Cardinal's reaction would be to this, but I am sure the main point for him would be that Sabo have complete freedom to publish.

There is also the question what form the assurance to the Cardinal should take. As you know, he asked for a Presidential assurance because he thinks only that would have any real weight. I am not suggesting to have to humor him on his distrust of the bureaucracy but if, as I would assume, it is decided not to go to the President, then the assurance should be given in somewhat formal style by a ranking officer of the Department. I would suggest the Secretary, myself. The Secretary could do this directly to the Cardinal or if he prefers, he could write to me, instructing me to assure the Cardinal. I think the secretary's name would reassure the Cardinal.

I look forward to hearing from you further on the matter, and I hope that it will be possible to go ahead in the direction which our discussions indicated.

Sincerely,

Alfred Puhan [aláírás hiányzik]
Ambassador

222

Az emlékiratok kérdése
Alfred Puhan nagykövet emlékeztetője
Mindszentyvel való megbeszéléséről
Budapest, 1971. május 1.

Követségi hivatali példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 7. gy.

Puhan feljegyzése nagyon értékes abból a szempontból, hogy rögzíti a bíboros vallomását: igaztalanul vádolták, és meghamisították a történelemben elfoglalt helyét. Őminenciája elmondja még, hogy egyedül azért él, hogy a hamisításokat helyre tegye, és ismertesse történetét a világgal. Kifejezi félelmét, hogy kézírásának olvashatatlansága miatt a publikálás számos hibát tartalmazhat. Ezért van szüksége gondos kiadóra. Be akarja vonni Sabót is,

titoktartás mellett. – Puhán válaszában elmondja: nehézséget jelentene hosszabb levelezése Sabóval, de fölvet más lehetőséget is. Kádár János közelmúltbeli nyilatkozata és Péter János vatikáni látogatása arra utal, hogy a magyar kormány felfogása megváltozott. Puhán tálcán kínálja a bíborosnak, hogy a nagykövetség elhagyása után az emlékiratok közzétételét személyesen tudná felügyelni. – Mindszenty kifejti: nem ért egyet a Vatikán újabb politikájával, ami a Szovjetuniót és a kelet-európai kommunista országokat illeti. Végezetül Puhán felhívja a bíboros figyelmét: nem valószínű, hogy az emlékiratok kiadását illetően az amerikai kormány vagy a Vatikán megváltoztatná az álláspontját. – Az emlékeztető angol szövege megjelent in: „His Eminence Files”, i. m. 59–61. <http://mek.oszk.hu/13800/13863/>

*

I met with Cardinal Mindszenty for one hour today in the acoustical room.²⁹³ Although I had planned to talk to him before going on home leave, it was clear both from remarks he had made to my Deputy,²⁹⁴ as well as to me when our conversation began, that he was most anxious to have a talk with me before I left.

He plunged immediately into the subject closest to his heart, his memoirs. He thanked me for past understanding of his concern regarding the publication of his memoirs but regretted that his desire to have Monsignor Sabo be granted the right to publish them after his death had not been granted. He made a very moving plea regarding the significance he attaches to these memoirs. He said that he had been maligned and his place in history falsified. He said he lived only to have this falsification rectified by having his side of the story told to the world. He was afraid that if his memoirs were published as they stood now they would lead to false conclusions because, as he put it, his “scripture”, meaning his handwriting was very poor. He needed a good editor. He asked whether his memoirs could not be sent out to Vienna where Monsignor Sabo could read them and send in corrections. He envisioned a correspondence with him regarding the task of preparing the memoirs for publication. As if to anticipate an objection that this might release the memoirs for publication prior to his death, he said he knew Monsignor Sabo as a former priest in his diocese²⁹⁵ and regarded him a man of integrity who would abide by the agreement that the memoirs were not to be published prior to

---

293 Puhán nagykövet körületekintően választja meg a beszélgetés idejét (még a szabadsága előtt) és helyét.

294 Francis Meehan.

295 A bíboros itt a floridai Szabóról szól.

his death. He felt that with this matter settled it remained only for the President to agree to the publication of the memoirs at a date, presumably after his death.

I assured the Cardinal that I appreciated the significance he attached to his memoirs, and would of course make known his request during my visit in Washington. At the same time, I said to him I knew he was a realist. I did not want to get his hopes up high that his wish would be granted. I pointed out to him that there were fifteen years of history on this matter, that the position consistently taken by the Department of State had been that his memoirs would not fall into the hands of the Hungarians but would be sent to the Vatican for publication after his death. I saw virtually no chance of having his memoirs edited by Monsignor Sabo in Vienna for this would involve the risk, in spite of the integrity of Monsignor Sabo, that they would be published while the Cardinal was still in this Embassy. They would also, as I had pointed out, involve a lengthy correspondence with the Monsignor which would be quite extraordinary and outside of present ground rules. I asked him at this time if he had ever considered other ways in accomplishing his objective, since he attached such great significance to the publication of the memoirs. I said I was sure he was aware that Kadar had recently appeared to invite an initiative on the Cardinal's status in an interview granted to an UPI correspondent. I said I was sure he also knew about the recent meeting that Hungarian Foreign Minister Peter had with the Pope. I told him I had no idea what Kadar had in mind or what had transpired in the meeting between the Pope and Janos Peter.²⁹⁶ I was certain, however, that the passage of fifteen years had brought changes both in the conditions in Hungary as well as in the thinking of the Government here regarding a good many matters. I said I wanted to be quite sure I was not misunderstood. I said that it was obviously a matter that he would have to decide for himself and if he wanted to stay here until he died that would be quite acceptable to us. However, I thought that he had more of a chance to get his memoirs published if he were in a position to supervise that project.

The Cardinal listened intently, nodded several times, assured me he did not misunderstand. His reaction to this suggestion, however, was to say first of all that he distrusted Kadar completely, he was sure Kadar's plan was to get the Vatican to agree to suppress his memoirs. He thought that Kadar's chances were fairly good in accomplishing this objective, for when the Vatican would ask for the approval of a Bishop in Hungary or would ask for improvement in relations between the Vatican and the Hungarian Government, Kadar would make the suppression of the memoirs a condition *sine qua non*. As for the meeting of Peter with the Pope, he said he was aware of it. He said he wished to speak in great confidence to me about the Casaroli line in the Vatican. He asked me not to talk about this because he said he did not wish to have prob-

---

296 VI. Pál pápa 1971. április 16-án fogadta Péter János külügyminisztert. Ez adott döntő lökést annak, hogy a hercegprímás végül is elhagyta az amerikai diplomáciai missziót.

lems with the Vatican. However, he said he was aware of the Vatican interest in improving relations with the Soviet Union and the Communist states of Eastern Europe. He said he was opposed to this but he was aware of the interests of the Vatican.

I said I appreciated his reaction. I told him it would be presumptuous of me to tell him about the Vatican since he knew so much more about it than I did. However, in my experience the Vatican tended in political matters to act like a government of a country. I said I could understand why the Vatican was pursuing a line of improving relations with the Communist world just as I understood our desire to improve relations with the Soviet Union and Eastern Europe. It seemed to me that without approving any aspect of Communism the alternative to seeking better relations was a holocaust.

Cardinal Mindszenty said he was very grateful to be able to talk to me about matters that were dearest to his heart. I replied that I was always ready to listen to him but that I again wished to remind him to remain realistic and not raise his hopes regarding a change in the attitude of my Government as well as the Vatican on his memoirs. I said that I wished he would think over other ways of accomplishing this objective and that I would be very happy to talk to him again after my return from Washington.

Distribution:

AMB / C&R / Briefing Book²⁹⁷

223

A nagykövetség elhagyása, 1. Sabo nem kaphat szerepet²⁹⁸

John N. Irwin²⁹⁹ külügyminiszter-helyettes 097483 sz. távirati utasítása

a római amerikai nagykövetséghez,

másolat a budapesti amerikai nagykövetséghez

Washington, 1971. június 3.

---

297 A három rövidítés jelentése: AMB = Az iratot el kell tenni a nagykövet (AMBassador) számára; C&R = Communications and Records. A nagykövetség központi irattára; Briefing Book = a nagykövet washingtoni konzultációira készített – minősített – tájékoztatók.

298 Donald B. Kursch (1942–), aki Alfred Puhán beosztottja volt Budapesten, úgy véli, hogy a Department a korábbiakhoz képest jóval határozottabb álláspontra helyezkedett. A távirat Puhán washingtoni konzultációi nyomán született. (Kursch közlése a lektorral.)

299 John Nichol Irwin II (1913–2000), politikai kinevezett diplomata, 1970-től külügyminiszter-helyettes, 1972-ig utolsóként az *Under Secretary of State* címen. 1973–1974 között nagykövet Párizsban.

Mons. John Sabo és Mindszenty bíboros, 1971

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 7. gy.

Department példánya: Central Files 3067. sz. do., SOC-1 HUNG

Nixon Presidential Library, National Security Files, Names Files, Box 828.

1971 júniusára felgyorsulnak az események. Irwin Washingtonból konkrét forgatókönyvet ír Robert F. Illing³⁰⁰ számára a római nagykövetségen. Ebben rögzíti azt a már korábbi megfigyelést, hogy a bíboros a történelemben elfoglalandó helyéért küzd, és ezért az amerikaiaktól függetlenül óhajt gondoskodni emlékiratai elhelyezéséről és posztumusz kiadásáról. Ennek ára az, hogy el kell hagynia a nagykövetséget (és Magyarországot). Bár Ő Eminenciája ismételten engedélyt kér, hogy a kéziratot megküldhesse Mons. Sabónak, ezt a kérést nem lehetett teljesíteni, és ezt Puhán május elején már közölte vele. Irwin véleménye szerint hatásos ösztönző lenne, ha a Vatikán helyet ajánlana fel az emlékiratok kiadásra való előkészítésére. A Departmentnek az a benyomása, hogy a budapesti kormány kész engedményekre: elfogadná, hogy Mindszenty megtartsa címeit, azzal a feltétellel, hogy a jövőben nem lesz befolyása az állam és az egyház ügyeire Magyarországon. Illing pontosan tartsa magát az instrukciókhoz, és azokhoz ne tegyen hozzá semmit. Haladéktalanul keresse meg Casarolit és Chelit³⁰¹ a vatikáni Államtitkárságon. – A távirat angol szövege megjelent in: „His Eminence Files”, i. m. 86–88. <http://mek.oszk.hu/13800/13863/> – Magyar fordítását lásd in: *Somorjai Ádám–Zinner Tibor: Washingtonból jelentjük. A budapesti amerikai nagykövetség Mindszenty bíboros tevékenységére vonatkozó, 1971-ben keletkezett iratai*, in: *Századok* 144 (2010/1) 143–196:179sk.

*

Illing should seek appointment with Msgr. Casaroli and Cheli at earliest opportunity and make following points:

1. We are deeply concerned that Cardinal in his advanced years is in need of type of care we cannot provide at our Embassy in Budapest. We fear that situation

---

300 Robert F. Illing 1970-ben Henry Cabot Lodge nagykövet beosztottjaként érkezett Rómába, és vezette az USA állandó diplomáciai képviselőt a Vatikánban. Emlékiratai: Illing, Robert F.: *America and the Vatican*, Palisades, New York 2011.

301 Cheli, Giovanni (1918–2013), rk. pap 1942, vatikáni diplomata, c. érsek 1978-tól, bíboros 1998-tól. 1971-ben a Vatikáni Államtitkárságon az Egyházi Közügyek Tanácsában (1988-tól az Államközi Kapcsolatok Titkársága) ügyhallgató (minutante), aki a kelet-európai (magyar) ügyekkel foglalkozott.

302 Lásd a vészhelyzeti Útmutatót in: *Menedékben*, a 302b sorszám alatt.

could arise in which we would be faced with necessity, in event of medical emergency, of taking him to Hungarian hospital.³⁰² Embassy Budapest will be prepared provide Vatican emissaries with detail about care HE now needs which increasingly difficult for Embassy for provide.

2. An early arrangement for Cardinal's resettlement³⁰³ is necessary and in interest of all parties concerned, for this reason, as well as for reasons Vatican and GOH may have.

3. We believe proposal put to Cardinal by Vatican must be sufficiently forceful, as well as attractive to him, to overcome his deep-stated reluctance to depart from his refuge at our Embassy.

4. The Cardinal's principal present concern appears to be his place in history. This HE hopes to establish through independent arrangements for editing and posthumous publishing of his memoirs, a possibility open to him only if he leaves Hungary. Although he has requested several times permission to send his unedited memoirs to his chosen confidant and editor, Monsignor Szabo, in the US, we have told him this would not be in accordance with his terms of refuge and we cannot make any commitments on this or on posthumous publication of his memoirs. HE was again told by Ambassador Puhan in early May that it was unlikely that his decision would be changed.

5. Against this background, one of the Vatican's most effective inducements, in our judgment, would be to offer Cardinal facilities to edit and prepare his memoirs for posthumous publication in accordance with his wishes.

6. We believe that the success of any new efforts to persuade Cardinal Mindszenty to end his refuge and leave Hungary would be greatly enhanced if the Vatican emissary designated to confer with him could speak at express direction and with full support of authority of his Holiness Pope Paul VI.

7. We concur with Vatican's impression that GOH ready for new effort on this problem and might be willing see Mindszenty retain his titles provided he had no influence on future course of regulation or Church-State affairs in Hungary.

8. We believe our Embassy in Budapest should be able to give Cardinal courtesy of one week advance notice of arrival of any Vatican delegation.

9. Recommend Illing be instructed to follow foregoing authoritative brief exactly and avoid adding anything to it, reporting back any questions which may be put to him. Great care necessary with this issue which has many sensitive ramifications.

Irwin

---

303 A távirat úgyesen megkerüli a „menedék” (elhagyása) szót, és helyette az „áttelepítést” használja. Ez a szó az anyagokban korábban nem fordult elő.

224

A nagykövetség elhagyása, 2. Sabo nem kaphat szerepet

Graham A. Martin³⁰⁴ 3538 sz. távirati jelentése

a római nagykövetségről a Departmentbe³⁰⁵

Róma, 1971. június [11] 5.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 7. gy.

Casaroli és Cheli június 5-én fogadták Illinget. Casaroli azt ígérte, hogy másnap referál a pápának, és gyorsan fog lépni: egy héttel korábban jelezni fogja a Mindszenty-nél teendő látogatás dátumát. Casaroli megítélése szerint az emlékiratok posztumusz kiadása lehet a kulcsa annak, hogy Mindszentyt kimondítsák [a menedékéből]. Ha az iratok valaha is elhagynák Magyarországot, az elhelyezésükről a Szentszéknek kell rendelkeznie. Casaroli is ellenzi, hogy Mons. Sabo, vagy valamely harmadik fél, akit nem lehetséges kellően ellenőrizni, szerepet kapjon a kiadásban. Most, hogy az ideje fogytán van, Mindszenty hajlandó lehet megváltoztatni a távozásával kapcsolatos, korábbi „mindent vagy semmit” álláspontját. A pápa véleménye szerint Mindszentynek igen nehéz lesz hallgatást parancsolni. Sőt úgy fogalmazott, hogy nem lenne igazságos, hogy azért hozzák ki a magyar fogságból, hogy aztán vatikáni fogságba vessék. Cheli igen bizakodó, hogy Mons. Zágon hathatós érvekkel tud Mindszenty előtt fellépni. – A távirat angol szövege megjelent in: „His Eminence Files”, i. m. 94sk. <http://mek.oszk.hu/13800/13863/>

*

1. Casaroli together with Cheli received Illing June 5. Illing briefed them following reftel exactly. Casaroli most appreciative for information which he felt contains some new helpful elements. At meeting with Pope June 6 he will discuss matter. Vatican intends to move fast but assures they will give at least one week notice before visiting Mindszenty.

2. Casaroli singled out idea that Mindszenty be permitted to publish his memoirs posthumously. He thought this seemingly new element could be key to mov-

---

304 Graham Anderson Martin (1912–1990), amerikai diplomata, 1969–1973 között az Egyesült Államok nagykövete Rómában.

305 Illing nem közvetlenül jelent Washingtonnak, hanem a római nagykövetség kommunikációs eszközeit használja. Irwin fenti utasítását is ezen az úton kapta.

ing Cardinal who previously desirous publish his papers as soon as possible. Casaroli noted that should Mindszenty papers ever leave Hungary their disposition should be controlled by Holy See. He contrary to admitting role for Msgr. Szabo or any “third party” who could not be properly controlled. If Mindszenty agrees to posthumous publication, Casaroli believes timing after Mindszenty’s death could be worked out between Cardinal and Holy See.

3. Casaroli mentioned that GOH, even during Peter visit, had never raised problem of memoirs. GOH main concern has been that Vatican impose silence on Mindszenty, especially denying him any contacts with media. As Pope told Peter and has often repeated to his staff, it would be most difficult to “impose” silence on Cardinal. Casaroli reported that Pope recently told him it would violate all decency and justice to remove Mindszenty from Hungarian captivity to place him in Vatican captivity.

4. Casaroli struck that reftel made no mention Cardinal’s heretofore insistence that GOH rescind all criminal charges against him. This may, Casaroli mused, be indication that with his time running out Cardinal may be willing alter his previous all or nothing at all approach to departure.

5. Casaroli said he would like USG to appreciate that Pope has been doing all morally possible to convince Mindszenty to depart our Embassy. Casaroli said he aware that certain persons in USG feel Pope has not brought sufficient pressure on Cardinal. There no question, he stressed, that Vatican strongly wishes rauc [sic! – Settle? Sort out?] this tragic affair, but there certain limits beyond which Pope as moral and spiritual leader cannot go regardless how deeply this particular problem troubles him.

6. During his talk with Pope Casaroli hopes to obtain permission to offer Mindszenty posthumous publication his memoirs. Will also discuss future of Cardinal’ titles and attempt have Pope write Cardinal a forceful letter. Casaroli seemed hopeful Pope would approve this line of approach.

7. Following meeting Cheli told Illing that he sanguine some real progress now possible. Cheli especially optimistic that his colleague, Msgr. Zagon, would be able present strong, convincing case to Mindszenty. Cardinal apparently places great store in Zagon’s judgment, and Zagon now personally convinced that Mindszenty should leave Hungary.

Martin

225

A nagykövetség elhagyása, 3.

Mindszenty egyik feltétele, hogy Sabo megkapja emlékiratai szövegét

Mons. Zágon József Pro Memoriaja

Budapest, 1971. június 25–26–27.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 4. do., 7. gy.

Az 1971 június 25–26–27-én készült Pro Memoria alapvető jelentőségű a Mindszenty-kutatásban.³⁰⁶ Itt most csak a következő részt emeljük ki: „Már intézkedtem, hogy emlékirataim Mons. Szabó János pápai protonotárius kezébe kerüljenek. Kérem ennek elfogadását.”³⁰⁷

*

„MINDSZENTY: I have already arranged that my memoirs should come into the possession of Monsignor Janos SZABO, papal prothonotary. I ask that this be accepted.” – A Pro Memoria angol szövege megjelent in: „His Eminence Files”, i. m. 125–129:128. <http://mek.oszk.hu/13800/13863/>

226

A nagykövetség elhagyása, 4. Sabo nem kaphat szerepet

Alfred Puhan nagykövet 1387 sz. távirati jelentése a Departmentbe

Budapest, 1971. július 29.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 5. do., 1. gy.

Puhan ismételten Mindszenty tudomására hozza: nem tehetnek eleget azon korábbi kérésének, hogy az emlékiratait Bécsbe küldjék Sabónak, mert nagy a kockázata, hogy azok megjelennek, míg ő a budapesti menedékében tartózkodik. Puhan helytelennek tartja, hogy a bíboros újabb kérésére – az

---

306 Elemzését lásd: Somorjai Á.–Zinner T., *Washingtonból jelentjük. A budapesti amerikai nagykövetség Mindszenty bíboros tevékenységére vonatkozó, 1971-ben keletkezett iratai*, i. m.

307 1971. június 26-i rész. Szövegét lásd Somorjai Á.: *Ami az emlékiratokból kimaradt. VI. Pál és Mindszenty József, 1971–1975* (Historia pro futuro 1), Bencés Kiadó, Pannónia 2008. 113.

*emlékiratokat Bécsben kizárólag Mindszentynek vagy az általa megjelölt személynek adják át – az Elnök válaszoljon. Ez kételyt ébresztene a Vatikán -
nal és az USA kormányával szemben. Mivel az emlékiratok a személyes tulaj-
donát képezik, és mivel már közölte a Pápával azon döntését, hogy távozik
[a menedékéből], a nagykövetség szívesen segít a bíborosnak a tárgyai, köz-
lük emlékiratai elszállításában. E tekintetben Puhan opciókat ajánl fel, és
kéri a Department állásfoglalását. – A távirat angol szövege megjelent in:
„His Eminence Files”, i. m. 94sk. <http://mek.oszk.hu/13800/13863/>*

*

1. Cardinal Mindszenty, although visibly shaken by news of his sister's death, raised question of his memoirs once again about an hour later. He asked Embassy officer to send a telegram to President Nixon requesting President's assurance in writing that Cardinal's memoirs would be turned over only to him in Vienna or to someone designated by him to receive them.

2. Believe it is inappropriate for the President to reply to such a request in this context. It appears to cast doubts on the integrity of the Vatican, for whom the Cardinal harbors considerable suspicion where his memoirs are concerned, and doubts on the integrity of the US Government.

3. I therefore would like to explain to the Cardinal that in our view the memoirs certainly are his personal property. We were unable to comply with his earlier request that his memoirs be sent to Vienna for editing by Monsignor Szabo [sic!] because of the risk of publication while he was still our guest. Since he now has communicated his decision to leave to the Pope and expressed such an intention to us, we are prepared to assist him in transporting his effects including his memoirs. The plan which he preferred and to which we had his consent, was that Embassy officers would take memoirs out in diplomatic vehicles and that these memoirs would be held in custody for the Cardinal. It is not, however, the Cardinal's only option.

3. [sic!] The Cardinal can leave his memoirs behind in our custody and we will deliver them directly to him when he arrives in Vienna. Or, if he chooses, he can take them along in one of the cars that will transport him out of Hungary.

4. In order for me to proceed with this talk, I need to know urgently whether the Department perceives any objection to any of these options. I recognize the difficulties in getting Vatican reaction with Casaroli and Cheli absent (Rome 4735), but I believe this may be the only way I can head off the telegram to the President. Even this may not work since it remains our judgment that Cardinal is struggling with the decision he arrived at to leave.

Puhan

227

A nagykövetség elhagyása, 5.
Mindszenty újból kéri, hogy Sabo megkaphassa emlékiratai szövegét
A válasz továbbra is negatív
Alfred Puhan nagykövet 1608 sz. távirata a Departmentbe
Budapest, 1971. augusztus 25.

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 5. do., 1. gy.

Puhan augusztus 24-én a negyven percen át tartó négyszemközti beszélgetésükről jelent. A bíboros csalódott, hogy a garanciát tartalmazó levelet nem Nixon elnök, hanem a nagykövet írta alá. Puhan úgy értékeli, hogy gondolkodni fog a helyzeten, és további érveket fog kitalálni a maradása mellett. Puhan emlékirataiban is foglalkozott ezzel a találkozással, melynek az elején a bíboros nem akart helyet foglalni, hogy így tiltakozzék az elnök hiányzó válasza miatt. Puhan szerint a történelemben először fordult elő, hogy egy bíboros egy nagykövet hívös, de határozott felszólítására végül is meggondolta magát és helyet foglalt.³⁰⁸ Mindszentynek jobban tetszett volna, ha Nixontól kapott volna aláírt választ, majd hirtelen visszatér egy évvel ez előtti kérésére, hogy emlékiratait adják át Sabónak Bécsben. Nagy keserűséggel mondja, hogy nem kapott választ, és ez a Római Katolikus Egyház bíborosának a megsértése. A nagykövet válaszában kifejti: emlékezete megcsalja, mert valójában kapott szóbeli választ előbb a nagykövetség diploma-tájától, majd tőle is, miszerint emlékiratainak szövegét addig nem adhatják át Magyarországnak határain kívüli élő képviselőjének, amíg a bíboros a nagykövetségen marad. Puhan következtetése: a fentiek még sürgetőbbé teszik, hogy a Vatikán lépjen. – A távirat angol szövege megjelent in: „His Eminence Files”, i. m. 231sk. <http://mek.oszk.hu/13800/13863/>

*

1. SUMMARY: Ambassador met forty minutes with Cardinal Mindszenty August 24. Cardinal accepted letter signed by Ambassador guaranteeing safe delivery his memoirs in Vienna but obviously disappointed letter did not come from White House. He will contemplate letter and, if past practice offers clue, will devise other arguments

---

308 Részletesen az emlékiratokban, lásd: Alfred Puhan: *The Cardinal in the Chancery and Other Recollections*, i. m. 207sk. Magyar fordítását in: Somorjai Á. OSB–Zinner T.: *Majd' halálra ítélve*, i. m. 1175.

to prolong his stay here. Note however that Cardinal is ailing and Ambassador has asked Vienna-based doctor to examine Cardinal's foot which pains him badly. Would seem that a Vatican move now more urgent than ever. END SUMMARY.

2. I spoke in private with Cardinal Mindszenty for forty minutes August 24. Before I could even inquire about his health, he informed me in some agitation that he refused to sit down because he had received no reply to his letter to the President about his memoirs. I replied that this precisely was the reason I wanted to speak to him. Then I reviewed the role his memoirs have played in negotiations with Monsignor Cheli and Zagon. I reminded the Cardinal of our recently expressed willingness to explore with him means for conveying his memoirs and other possessions to Vienna. It was only after we expressed our readiness to assist him in this regard, I recalled, that he asked us to send a telegram asking for President Nixon's personal guarantee that the memoirs and possessions would be delivered either to the Cardinal or to his designated representative. The Cardinal's wish had been communicated to the Government of the United States, I said, where it had received most sympathetic consideration. I was now in a position to give him the USG response, I said, handing him the letter. Because he had some difficulty in reading it, I slowly read it for him.

3. The Cardinal said naturally he would have been more pleased to get a letter signed by President Nixon. He next turned quickly to a request made over a year ago, that his memoirs be turned over to Monsignor Szabo in Vienna. With great bitterness he said he had received no reply, which was an offense to a Cardinal of the Roman Catholic Church. I countered by telling him that his memory appeared at fault, since he had in fact received an oral reply, both from an Embassy officer and from myself, to the effect that his memoirs could not be turned over to his representative outside Hungary so long as the Cardinal remained here in our Embassy. I reiterated that the situation now had changed. Since he had made known his decision to the Pope to depart the Embassy and Hungary, we therefore were able to guarantee safe delivery of his memoirs to him in Vienna. I noted the method he had appeared to prefer, that is, that they be carried out by officers of the Embassy, was not the only solution. The possibility existed of using our classified pouch, or we could await his departure and deliver the memoirs into his own hands after his arrival in Vienna.

4. While the Cardinal accepted my letter, he appeared to think that the value of a Presidential letter in his memoirs would be greater than that of an American Ambassador.

5. COMMENT: (A) The Cardinal will now mull over the letter and, if he follows past procedure, think of new obstacles to his departure.

(B) His health has deteriorated in recent days. In fact, I have asked Dr. McIntyre,³⁰⁹ the Regional Medical Officer from Vienna, to come in and look at his foot, which is causing him a great deal of difficulty.

(C) It seems to me that this makes a move by the Vatican even more urgent.

Puhan

228

Kimutatás miseszándékok stipendiumáról

A budapesti amerikai nagykövetség elszámolása

Budapest, 1971. szeptember 24-e körül.

Gévelt táblázat, fénymásolt

Követségi példány: Bp Cardinal Files, 5. do., 1. gy.

Elszámolás Mindszenty által 1966. szeptember 12-e óta átadott ösz - szegéről. Bevétel 334 500 Ft, a szegényeknek ebből 313 500 forintot adományozott a követségi alkalmazottakon keresztül. – Az elszámolás első oldala megjelent in: „His Eminence Files”, i. m. 231sk. <http://mek.oszk.hu/13800/13863/>

*

Összegzés, első oldal:

Fund: Special Sundry Account

Account of His Eminence

Records of Account prior to 1966 in Embassy

From Sept. 12, 1966 to date

Number of Checks Received 35?

Amount in Dollars \$ 3,445.00?

Amount in Forints after Cashing/Approx. 6 yrs. Fts. 133,500

Checks on Hand as of 9/24/71 NONE

Dollars on Hand as of 9/24/71

\$ 30 given to Hungarian Mailman upon instructions from the Cardinal

Forint on Hand as of 9/24/71 NONE

In 15 years rec'd approx. Fts. 334,500

Amount to Chars & others 21,000

Given to the Poor Fts. 313,500

---

309 Dr. Donald K. McIntyre, 1972-ben már a Departmentben dolgozott, mint a MED főigazgatója.

Msgr. John Sabo and Cardinal Mindszenty, 1966–1971

Ezt követően az egyes csekkokról táblázatos kimutatás:

1966		Amount	Date cashed	Forints
9/12	On hand			
	Uncashed check No. 990	\$ 125.00	12/14/66	6,000
9/25	Received check No. 371	5.00	12/14	240
10/17	Received check No. 1040	125.00	2/27/67	6,000
11/21	Received check No. 1063	125.00	2/27	6,000
12/13	Received check No. 1083	125.00	3/21	6,000
1966	Total	\$ 505.00		Fts 24,240
1967				
2/27	Received check No. 1125	125.00	5/12/67	6,000
4/3	Received check No. 1156	145.00	8/2	6,960
5/22	Received check No. 1211 dated 5/17	125.00	12/18	6,000
7/14	Received check No. 1263	150.00	12/18	7,200
8/14	Received check No. 1278 dated 8/1	225.00	12/18	10,800
10/13	Received check No. 1307 dated 10/4	150.00	12/28	7,200
12/22	Received check No. 1355 dated 9/9	125.00	5/31/68	6,000
1967	Total	\$ 1,045.00		Fts 50,160
1968				
2/1	Received check No. 1392 dated 2/24	125.00	5/31/68	6000
3/20	Received check No. 1415 dated 3/24	125.00	7/16	3,750
7/16	Received check No. 1474 dated 6/5	125.00	9/20	3,750
8/30	Received check No. 1492 dated 7/18	125.00	10/28	3,750
9/19	Received check No. 1526 dated 9/6	152.00	11/15	4,500
11/13	Received check No. 1566 dated 11/6	125.00	12/9	3,750
1968	Total	\$ 775.00		Fts 25,500
1966-1968:	Total	\$ 2,325.00		Fts 99,900
<i>Új lap</i>				
1966-1968:	Carried forward	\$ 2,325.00		Fts 99,900
1969				
3/18	Received check No. 1639 dated 3/8/69	125.00	3/19/69	3,750
5/2	Received check No. 1644 dated 4/10	50.00	6/11	1,500
9/24	Received check No. 1761 dated 8/30	50.00	9/25	1,500
9/30	Received check No. 1777 dated 9/22	75.00	9/30	2,250
10/22	Received check No. 1780 dated 10/2	50.00	11/17	1,500
10/22	Received check No. 1790 dated 10/17	75.00	11/17	2,250
1969	Total	\$ 425.00		Fts 12,750

Mons. John Sabo és Mindszenty bíboros, 1966–1971

1970				
1/9	Received check No. 1838 dated 12/27/69	50.00	1/16/70	1,500
3/9	Received check No. 1870 dated 2/21/70	90.00	3/10	2,700
5/18	Received check No. 1905 dated 4/30	90.00	7/2	2,700
6/30	Received check No. 1944 dated 6/23	60.00	7/2	1,800
8/7	Received check No. 1967 dated 7/27	60.00	11/16	1,800
9/18	Received check No. 1993 dated 9/9	60.00	12/17	1,800
11/20	Received check No. 2031 dated 11/11	75.00	2/9/71	2,250
1970	Total \$	475.00		Fts 14,550

1971				
1/21	Received check No. 2067 dated 12/30/70	50.00	5/13/71	1,500
4/15	Received check No. 2089 dated 2/17/71	60.00	5/13/71	1,800
4/15	Received check No. 2133 dated 4/8	60.00	5/13/71	1,800
7/15	Received check No. 2172 dated 6/15	50.00	8/16/71	1,500
1971	Total \$	220.00		Fts 14,550

Money to poor

1966				
10/12	Fts.	240	1966 Total Fts	240

1967				
2/27	Fts.	18,000		
8/2		6,500		
10/24		240		
12/5		50	1967 Total Fts	24,790

1968				
4/29		960		
10/21		150		
12/11		3,000	1968 Total Fts	4,110

1969				
2/7		4,000		
6/16		500		
12/17		3,000	1969 Total Fts	7,500

1970				
1/27		1,000		
8/24		400		
12/7		3,000	1970 Total Fts	4,400

1971				
	Fts	3,000	8/2	Fts 2,500
		1,000	8/6	3,000
		450	8/30	3,000
		1,000		
			1971 Total Fts	13,950

További Mindszenty-levelek Sabóhoz 1972–75

1972-től sem szűnt meg a kapcsolat Sabóval. A következőkben tételesen felsoroljuk a Magyarországi Mindszenty Alapítvány Levéltárában őrzött, tehát a bíboros bécsi tartózkodása alatt keletkezett tételeket, miközben a Levéltárban bebocsátást nyerő neves Mindszenty-kutatóra hagyatkozunk:

1972

1972. január 3. Bécs – Mindszenty Sabónak: „Köszöni levelét. 'Két világi magyar vezető járt itt' (= az USA-ból). Egyikük elbúcsúztatta a 'melting pot'-ot.³¹⁰ Azt hiszik, hasonló irány elindult az Egyháznál is. Kétkedve fogadom” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 63. old. 313. sz.
1972. június 1. Bécs – Mindszenty Sabónak: „Tájékoztatást és segítséget kér az USA-ban levő 'azon magyar templomok és lelkipásztori helyek felmérése érdekében, amelyeket bezárás fenyeget, hogy idejében meg lehessen azt előzni.' ” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 66. old. 339. sz.
1972. július 25. Bécs – Mindszenty Sabónak: „A Liga tevékenységének felfrísztésére tesz javaslatokat. 'Sok pap elkerülte a magyar pasztorációt. Templomokat becsuknak, plébániák válnak angolokká. A Ligát ezek az ügyek nem foglalkoztatják.' Az elnök mellé ügyvezető elnök kellene, javaslatot is tesz személyére. Javaslatait a bizalom és a szeretet vezérli.” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 69. old. 352. sz.
1972. október 19. Bécs – Mindszenty Sabónak: „Régóta vágyam, hogy a száműzésben élő és szétszórta észak-amerikai magyar testvéreimet meglátogassam. Eddig más ügyek megakadályozták e tervem megvalósításában. Most azonban remélem, hogy Isten segítségével elindulhatok a hosszú útra. Szívesen elmegyek mindenhová, ahol látogatásomat akarják és várnak. Látogatással meg akarom erősíteni magyar testvéreimet Jézus Krisztus hitében és szeretetében, Nagyszonyunkhoz való ragaszkodásukban. Így szeretnék magam is erőt és vigaszt nyerni, hogy mindannyian nagyobb buzgósággal dolgozhassunk népünk és hazánk ügyében.' Szeretné, hogy 'lehető rövid idő alatt minél többet teljesíthessek, mert Bécsben más tájak számára is vár a munka.” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 72. old. 372. sz.
1972. november 29. Bécs – Mindszenty Sabónak: „Amerikai utazásának tervét említi. 'Nem ünnepelni akarok, hanem az emberekben, magyarokban megújítani

310 Melting pot = olvasztótégely. Az Egyesült Államokra szokás így hivatkozni, arra utalva, hogy minden bevándorló igen gyorsan „amerikaivá olvasztódik”.

az Úr Krisztusban való hitet és bizalmat. Jobban szeretném, ha imádsággal és lelki megújulással várnának, semmint dobbal és zenével.’ ” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 76. old. 400. sz.

1974

1974. szeptember 1. Bécs – Mindszenty Sabónak: „Köszöni segítségét amerikai útján. Kéri azoknak a magyar plébániáknak a jegyzékét, amelyeket még nem látogatott meg, így kategorizálva: 1. hívtak, de nem tudtunk elmenni, 2. nem hívtak, 3. szóban vagy írásban elutasítottak.” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 103. old. 539. sz.

1974. december 5. Bécs – Mindszenty Sabónak: „,Hálásan megköszönöm a szégyenkek nevében is rajtam keresztül való gondoskodását. Karácsonyra szépen tudtunk juttatni a kevés, még szóba jöhető plébános részére. Félek, hogy az Ön segítsége – amint kezdettől fogva aggódtam – megterheli híveivel együtt.’ Más téma: Mécs Lászlót érdemes propagálni: ’elsőrangú versei vannak; hazájáért áldozat; 15 év börtönt kap egy verséért; élete minta.’ ” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 106. old. 550. sz.

1974

1975. január 30. Bécs – Mindszenty Sabónak: „A hetvenes évfordulón³¹¹ fogadja jókívánataimat és egyben köszönetemet mindazért, amit az amerikai katolikus magyar ügyért hosszú, jelentős papi működésében az élen tett. Gondolok különösen a magyarság nyomorúságának idejére 1920-ban, 1944-ben, 1956 után, a nagy menekülés idején a menekülőkre, otthonukra, a gyűjtés, közbenjárás, eljuttatás minden fáradságára.” Lásd: Mészáros I.: *Mindszenty-leveleskönyv*, 108. old. 564. sz.

---

311 Az 1905-ben született Sabo betöltötte a 70. életévét.

312 Mons. Sabo és Mons. Zágon 1972 után leveleztek Mindszenty bíborossal kapcsolatban, elsősorban az amerikai útjairól. Lásd: Németh László Imre: *Zágon-leveleskönyv. Irat - gyűjtemény-töredék Mindszenty József bíborosról 1967–1975*. Szent István Társulat, Budapest 2011. 58skk.

Irodalom – Literature

Forráskiadványok

Deák András Miklós – Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: *Menedékben. Amerikai diplomaták Mindszenty bíborosról 1957–1970*. Magyar Napló, Budapest 2019.

Dudás Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában. Az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában szolgálatot ellátott római és görög katolikus magyar, magyar származású, valamint magyarul beszélő lelképásztörök történeti névtára 1825–2019 között*. METEM, Budapest 2020.

Duty Log. Cardinal Mindszenty in the American Legation at Budapest 1956–71 – Az ügyeletes tiszt kézikönyve. *Mindszenty bíboros az amerikai nagykövetségen* (The Cardinal Joseph Mindszenty Papers, Subsidia 2.), Ed. by Adam Somorjai, Pannonhalmi Főapátsági Levéltár, Pannonhalma, 2018.

Mindszenty bíboros követségi levelei az Egyesült Államok elnökeihez – Letters to the Presidents. Cardinal Mindszenty to the Political Leaders of the United States, 1956–1971, szerk. Somorjai Ádám OSB, METEM, Budapest 2011.

Mindszenty József: *Napi jegyzetek. Budapesti amerikai követség, 1956–1971*. Vaduz 1979.

Mindszenty-leveleskönyv. Gondolatok a bíboros leveleiből 1938–1975. Összeállította: Mészáros István. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt. Budapest 1997.

Németh László Imre: *Zágon-leveleskönyv. Iratgyűjtemény-töredék Mindszenty József bíborosról 1967–1975*. Szent István Társulat, Budapest 2011.

Somorjai Ádám: *Ami az emlékiratokból kimaradt. VI. Pál és Mindszenty József, 1971–1975* (Historia pro futuro 1), Bencés Kiadó, Pannonhalma 2008.

Somorjai Á. OSB: *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, II. Documenta 1956–1963*. – *Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolat - tartása, II. Tanulmányok és szövegközlések*. METEM, Budapest 2009.

Somorjai Á.: *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/1., Documenta 1963–1966*. – *Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolat - tartása, III/1. Tanulmányok és szövegközlések*. METEM, Budapest 2010.

Somorjai Á.: *Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/2. Documenta 1967–1971*. – *Az Apostoli Szentszék és Mindszenty József kapcsolat - tartása, III/2. Tanulmányok és szövegközlések*. METEM, Budapest 2012.

The Cardinal Mindszenty Documents in American Archives. A Repertory of the six Budapest Mindszenty Boxes – Mindszenty bíboros budapesti amerikai követségi tartózkodásának dokumentumai. Repertórium (The Cardinal Joseph Mindszenty Papers, Subsidia 1.), Ed. by Adam Somorjai, Pannonhalmi Főapátság, Pannonhalma, 2012. 288 l. <http://mek.oszk.hu/13800/13850>

Somorjai Ádám OSB–Zinner Tibor: *Szeizmográf a Szabadság téren. Mindszenty bíboros levelezése az USA elnökeivel és külügyminisztereivel, 1956–1971*. Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, Budapest 2010.

Somorjai Á. OSB, (szerk.): „*His Eminence Files*”. *American Embassy Budapest. From Embassy Archives, 15 (1971) – Mindszenty bíboros az Amerikai Nagykövetségen. Követségi Levéltár 15 (1971)*. METEM, Budapest 2008. 2. javított kiadás 2012. 37. <http://mek.oszk.hu/13800/13863/>

Somorjai, Á. OSB–Zinner, T.: *Do Not Forget This Small Honest Nation. Cardinal Mindszenty to 4 US Presidents and State Secretaries 1956–1971 as conserved in American Archives and commented by American diplomats. A documentary overview*. Xlibris, Bloomington (IN) 2013.

Somorjai Á.–Zinner T.: *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal, 1956–1971* (VERITAS Könyvek 4.), Magyar Napló Kiadó, Budapest 2016. <http://mek.oszk.hu/18400/18472/>

Somorjai, Á. OSB–Zinner, T.: *Correspondence of Cardinal Mindszenty with the Holy See from the American Legation in Budapest, 1956–71*. EOS Verlag, St. Ottilien 2017.

The World's most orphaned Nation. By Joseph Cardinal Mindszenty. Published by Julius Tarlo. New York: The Bookmailer, 1962. – Reprint: Literary Licensing 2012.

Feldolgozások, emlékiratok

Balogh Margit: *Mindszenty József (1892–1975)*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest 2015. I-II.

Balogh Margit: *Az Apát Úr. Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi évei*. Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg 2019.

Beam, Jacob: *Multiple Exposure. An American ambassador's unique perspective on East-West issues*, Norton, New York 1978.

Deák, A. M. – Somorjai, Á. OSB: *Mindszenty bíboros első amerikai „házigazdája” Garret Ackerson ideiglenes ügyvivő budapesti évei – 1957–1961* (Megjelenés alatt.)

„*I was Francis Moly*”. Magyar Gyula emlékezései egy titkos politikai-diplomáciai békemisszióra. Szerkesztette, a bevezető tanulmányt írta és a forráskiadást jegyzetelte Fejérdy András. (Magyar történelmi emlékek. Elbeszélő források.) MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest 2019.

Kardinal Mindszenty. Beiträge zu seinem Siebzigsten Geburtstag. Hrsg. v. Josef Vecsey, München, Donau Verlag, 1962. 335 p. Magyarul: *Mindszenty bíboros. Írások hetvenedik születésnapjára*. Szerk. Dr. Vecsey József, ford. Taczman Andrea, Agyagosszergény 2017. 496 lap.

Puhan, Alfred: *The Cardinal in the Chancery and Other Recollections*, Vantage Press, New York (NY) 1990.

Tanulmányok

Deák András Miklós – Somorjai Á. OSB: *Két amerikai diplomáciai dokumentum az idősödő Mindszenty bíboros esetében várható és életveszéllyel fenyegető helyzetek kezeléséről. 1964 és 1968.* In: archivNET. XX. századi történeti források. 18. évf. 2018. 5. szám: <http://archivnet.hu/ket-amerikai-diplomaciai-dokumentum-az-idosodo-mindszenty-biboros-eseteben-varhato-es-életveszellyel>

Deák A. M. – Somorjai Á. OSB, Patrick Flood amerikai konzul összekötői szolgálata Mindszenty bíboros mellett, 1968. július 24. – 1969. június 18. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 29 (2017/3-4) 125–158.

Deák, A. M. – Somorjai, Á. OSB – Zinner T.: Mindszenty bíboros és a Szent Korona az amerikai diplomaták levelezésében (1957–1970) in: *Magyar Napló* XXXI. évf. 2019. október pp. 20–23.

Lelóczy Antal: „Msgr. Szabó János: a jópásztor mint elnök”, in: *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 1975. 82. évf. február 2. 5. sz. 1. old.

Miklósházy Attila, Vázlatok és adalékok a külföldi római katolikus magyar lelképásztorkodás történetéhez, in: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 13 (2001), 1-2. szám, 236.

Somorjai Á.: Az amerikai Mindszenty-dokumentáció hazai kutatástörténetéhez, in: *Heggyel az ég egybemosódik. Ünnepi kötet Korzenszky Richárd 70. születésnapjára*. Tihany 2011. 592–611.

Somorjai Á.: Miért hagyta el Mindszenty bíboros az amerikai nagykövetséget? in: *Magyar Szemle*, Új Folyam XX (2011/7–8) 46–58. http://www.magjarszemle.hu/cikk/20110906_miert_hagyta_el_mindszenty

Somorjai Á.: Mindszenty-levelek a kaliforniai Yorba Lindában, a Nixon-Könyvtárban, in: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 27 (2015/3–4) 83–99

Somorjai Á.: Ki volt Mindszenty bíboros gyóntatója az amerikai követségen? (I.) In: *Studia Theologica Transylvanensia*, 22 (2019), 1. szám, 71–94; (II.) i. h. 2. szám, 25–68.

Somorjai Á.: König és Mindszenty bíboros kapcsolattartásának kutatástörténetéhez. Mindszenty bíboros ismeretlen gratuláló levele König bíboroshoz, in: *LABORATOR ASSIDUUS. A 70 éves Zombori István köszöntése*, Budapest 2019. 415–426. Interneten: <http://real.mtak.hu/90689/>

Somorjai Ádám–Zinner Tibor, Washingtonból jelentjük. A budapesti amerikai nagykövetség Mindszenty bíboros tevékenységére vonatkozó, 1971-ben keletkezett iratai, in: *Századok* 144 (2010/1) 143–196.

Névmutató – Index of Names

A nevek után szereplő számok az oldalszámokra vonatkoznak

A jegyzetekre való utalást kurziváltuk

- Ackerson, Garret G. 24, 24, 29, 44, 44, 55, 55, 63, 64, 65, 67, 73, 74, 97, 104, 139, 326
- Baker**, John Alexander 302, 302, 303, 306
- Balogh Margit 19, 20, 295, 326
- Bárány Anzelm plébános 214, 221, 221, 223, 228, 229, 230
- Barattieri, Ludovico di San Pietro 222
- Barcs Sándor 190, 190
- Barnes, N. Spencer 113, 139
- Barth, Karl 261, 261
- Bartók A. Károly Mons. 10
- Beam, Jacob Dylene 48, 48, 326
- Betts, David A. 15, 27, 46, 123, 165, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184
- Beke Margit 10
- Boyer, G. Norman dr. 123, 123, 126
- Brezanóczy Pál 216, 216
- Brown, Emerson Milton 237, 237, 242, 248
- Cak**, Stanley A. 32, 32, 33, 40, 162, 162, 164
- Carlin, James E. 306
- Casaroli, Agostino 31, 310, 312, 312, 314-315, 317
- Cheli, Giovanni 312, 312, 314-315, 317, 319
- Cody, John 262, 262
- Crowley, Edwin D. 15, 34, 37, 40, 40, 75, 75, 76-81, 79, 83-84, 86, 144, 147
- Cserháti József** 210, 210, 211
- Csertő Sándor 240, 240, 275
- Csurgay Árpádné, Ildikó 7
- Davies**, Richard T. 307, 307
- Deák András Miklós 11, 13, 24, 45, 64, 118, 143, 175, 232, 252, 265, 272, 325, 326, 327
- Deborah, Mons. Sabo unokahúga 240-241
- Dellepiane, Giovanni Battista 26, 26, 98
- Dexinger, Ferdinand Mons. 222-223, 222
- Dudás Róbert Gyula 7, 10, 60, 195, 325
- Dulles, John Foster 8
- Eisenhower**, Dwight D. 48, 155, 157
- Elbrick, Charles Burke 15, 21, 21, 59, 61-62, 61
- Esterházy Pál, herceg 61-62, 68-69, 68, 71, 73, 73
- Fejérdy András** 109, 326
- Feld, Nicholas 112
- Fish, Hamilton III ezredes 33, 33, 187-188
- Flood, Patrick James „Pat” 6, 12, 13, 13, 15, 30, 41, 46, 50, 50, 231-233, 231, 232, 233, 235-237, 235, 244, 247-248, 253, 255-259, 261-263, 265-266, 268, 272, 272, 274-275, 285, 327
- Fuks(z)berger Anna 120
- Gianone**, Egon 209, 209, 217-220, 222-223, 225
- Glass, „Jack” 273, 273
- Grósz József 273
- Győrffy Géza** plébános 7
- Hamvas Endre** 210-211
- Hartke, Vance 45
- Hefner, dr. 228, 230
- Hemingway, Frank 50, 274, 274
- Hillenbrand, Faith Stewart 237
- Hillenbrand, Martin Joseph 17, 17, 206, 214, 221, 227, 236-238, 240-245, 249, 253-255, 258
- Hoover, Herbert Clark Jr. 48
- Horton, Mallory Horne bíró 236, 236, 273
- Illing**, Robert F. 18, 18, 312-315, 312, 314
- Irwin, John Nichol II 18, 18, 311-314, 311
- Jackson**, Robert J. = amerikai diplomata 15, 47, 191, 191, 193-194, 200, 203,
- Jackson, Robert W. = Mindszenty József amerikai álneve 191
- Jazyanka, Alfred „Al” A. 15, 23, 23, 27, 29, 34, 41, 122-123, 123, 126, 132-138, 144,

Névmutató – Index of Names

- 147, 149, 152-158, 160-165, 165, 166, 168, 199
 Jazynka, Mary Jane 107
 Jones, Owen Thomas 28, 28, 34, 137, 139, 139, 142-143, 146, 148, 155-157, 162-170, 189
 Junk, C. Patricia 275, 275
 Kádár János 30, 50, 213, 222-223, 258-259, 264, 270, 309-310
 Kapótsy Béla 233-234, 233, 275
 Katona, Gáza (Géza) 15, 22-24, 23, 24, 42, 55, 55, 74, 123, 126, 149, 275
 Kennedy, John F. 85, 141
 Keresztesy-Parker László, Rev. 304
 Kertész István 301
 Klontz, Charles dr. 228, 228, 230
 Koenig, Franz 213, 223, 250, 287, 289-290, 295-296, 298-299, 304-306 (lásd König, F. is.)
 Kohler, Foy David 15, 15, 58-59, 58, 59, 61, 61, 62, 63-66
 Kondor Lajos atya SVD 188-189, 188, 209
 Korzenszky Richárd 12, 327
 Kovács Borbála (Pehm Jánosné) 120
 König, Franz bíboros 16, 30, 39, 42, 49, 142, 206-207, 206, 211, 222, 222, 249, 286, 286, 288-289, 294, 297, 297, 299, 301, 303, 306, 327 (lásd Koenig, F. is.)
 Kursch, Donald B. 18, 31, 49, 311
 Légrády (Légrádi) József, Joseph 14, 23, 79, 103, 112, 112, 113-114, 129, 149, 153, 158
 Légrády (Légrádi) Józsefné 23, 34, 153, 162-163, 212
 Légrády Teréz 120, 121
 Lelóczy Antal 8, 327
 Lepold Antal Mons. 43, 199, 206, 209, 259, 269, 280-281
 Leverich, Henry Priestly 15, 25, 44, 62, 62, 69-73, 75
 Lisle, Raymond „Ray” Everett 45, 240, 245, 245, 249, 252, 254, 266-269, 277-278, 280-283, 286, 288, 290, 302, 304
 Lodge, Henry Cabot Jr. 18, 312
 Lynsky, James E. 123, 123, 126
 Magyary Gyula (Julius) Mons. 33, 109-110, 109, 327
 Margit nővér (Buffalo) 201
 Margit varrónő 199
 Martin, Graham Anderson 314-315, 314
 Mátrai kanonok 213
 McCloskey, Robert James 232
 McCormack, John W. 8
 McIntyre, Donald K. dr. 320, 320
 McKisson, Robert „Bob” 44, 44, 59, 59, 63-64, 67, 155, 162, 166-167, 185, 187, 255, 297, 299
 Mécs László 324
 Meehan, Francis J. „Frank” 258, 258, 263-265, 268-269, 272, 277, 280, 282-284, 287, 309
 Mészáros István 12, 325
 Mihalovics Zsigmond 75
 Miklósházy Attila 7, 327
 Mindszenty József 8-14, 8, 10-15, 16-22, 16-20, 23, 24-51, 24, 25, 29, 38, 39, 45, 46, 48, 51, 55, 55, 58, 60-63, 63, 65, 68-72, 68, 72, 74, 74, 75, 79, 81, 85, 88, 95, 103, 107, 109, 112-114, 116-118, 119-123, 124, 127, 132, 133-136, 139, 139, 140, 142, 145, 149-151, 153, 155-156, 155, 157, 158-162, 167, 174, 175, 177-185, 185, 186-187, 187, 189-197, 191, 200-205, 206, 209, 210, 212-214, 220-221, 222, 225-227, 230-233, 238-239, 241-246, 248-249, 252-258, 252, 260, 262-266, 264, 265, 268-271, 272, 275-283, 286-290, 286, 289, 294-300, 295, 297, 302-305, 302, 303, 305, 306, 307-309, 307, 311-320, 316, 323-327, 324
 ~ „barát” 23, 26-27, 33, 35-36, 47, 77-90, 92-96, 100, 103-104, 106, 108-114, 116, 127, 130, 132-133, 136-137, 139, 149, 153-154, 156, 160-162, 170-171, 173, 178-179, 181-182, 184, 187-188, 192-194, 196, 198, 200-201, 205, 215, 217, 219-220, 224, 226, 230, 235-236, 248, 255, 257, 274, 285
 ~ “friend” 76-92, 94, 97, 100-108, 110-111, 113-115, 129, 131-133, 135-137, 139, 149-150, 153, 155, 160, 162, 172-

Névmutató – Index of Names

- 173, 177-182, 184, 188, 191-194, 198, 200, 202-203, 209, 211, 216, 218, 220-221, 224, 226, 231, 235-236, 244, 248, 256-258, 262, 274, 285
 ~ "guest" 74, 78, 134, 190-191, 203, 215, 237, 241, 243-244, 247, 268, 317
 ~ „vendég” 32, 36, 47, 77-78, 84, 87, 91, 96-102, 104, 106, 114, 128, 134-135, 162, 189, 192-193, 203, 215, 221, 244, 257, 266
 Molnar, Anthony 188-189, 188
 Murphy, Robert Daniel 6, 21, 21, 57-59, 57, 58, 64-66, 74
 Nash, Miss 119, 119, 124
 Németh László Imre 217, 324, 325
 Nixon, Richard Milhouse 12, 18, 31, 47, 49, 51, 258-259, 264, 270, 301, 302, 312, 317-319, 327
 Noll, John F. püspök 7
 Nyerges, Anton Nicholas 22-23, 22-23, 25, 25, 42, 48-50, 56, 56, 149, 158
 O'Shaughnessy, Elim 189, 189, 191, 200, 203
 Ottaviani, Alfredo bíboros 117-118, 117
 Pahion, T. atya 210
 Pál VI., pápa 271, 310, 316, 325
 Papendorp, Barbara (Papendorp lánya) 198
 Papendorp, John (Papendorp fia) 198
 Papendorp, Monica A. (Papendorp felesége) 100, 242, 253
 Papendorp, Monica (Papendorp lánya) 198
 Papendorp, J. Theodore „Ted” 15-17, 15, 16, 20, 23, 26, 26, 30, 33, 35, 37-38, 38, 40-48, 46, 51, 75, 79-104, 79, 82, 95, 100, 104, 106-118, 110-112, 120-122, 127-134, 144, 146-147, 149-150, 153, 176-177, 187-193, 188, 196-199, 197, 198, 201, 201, 205-209, 207, 209, 212-213, 215-223, 225, 219, 225, 227-228, 227, 230-238, 230-233, 237, 240, 242-243, 245-246, 248-250, 253-255, 268, 301
 Parker, Reverend 177
 Pehm Jánosné (lásd Kovács Borbála) 120
 Perselli, Luciano 117-118, 117
 Péter János 289, 309-310, 310, 315
 Peterson Mons. 201-202
 Peterson, Peter R. 103
 Pétery József 215-216, 216
 Piusz XII., pápa 63, 153
 Pogány András 301
 Pongrácz Alajos 273, 273
 Porter, Dwight Johnson 39, 39, 117-118
 Prantner József 247
 Pratt, James W. 65, 65, 67, 74
 Puhán, Alfred 18, 19, 19, 31, 31, 46-51, 258, 276, 276, 278, 286-288, 287, 297-299, 297, 302-303, 305-309, 309, 311-313, 316-318, 318, 320, 326
 Rabi, Isidor Isaac 305, 305
 Raimondi, Luigi 278, 278
 Richardson, Elliot Lee 278, 278
 Rogers, William P. 18
 Roosevelt, Franklin D. 55
 Sántha Pál 19, 22, 39, 60, 60, 112-113
 Scutt, Richard E. 219-220, 219, 225
 Sharek, Carl R. 15, 119-121, 119, 124-125, 139-140, 199
 Sheen, Fulton John püspök 29, 29, 137-138, 137
 Shelton, Turner Blair 28, 139-142, 139, 142
 Sherman, Joseph „Joe” Peter 140, 140, 143, 163
 Shvoy Lajos 216, 216
 Simon István 233
 Simon, Miklós? Lajos? 231, 231, 306, 306
 Slachta Margit 185
 Sobotka, Clement J. 306, 306
 Somorjai, Ádám OSB 10-12, 13, 13, 24, 45, 51, 63, 175, 206, 222, 232, 252, 260, 265, 272, 272, 273, 300, 302, 303, 306, 307, 316, 318, 325-327
 Spellman, Francis Joseph bíboros 10-11, 29, 29, 33, 51, 137-138, 137, 188, 260-261, 260
 Squire, Christopher A. 189, 189, 191
 Stalin, J. V. 213
 Stark, Harold Raynsford admirális 175, 175, 177
 Sutterlin, S. James 55-58, 55, 56, 65, 65
 Swanstorm, Edward Ernest 60, 60

Névmutató – Index of Names

- Taczman Andrea 155, 326
Takács Albert Gábor, Rev. 195
Tannen, „Ted” Mitchell Gurton 120
Tanner, Paul Francis Mons. 21-23, 21, 57-59, 57, 64-66
Tanos, Emory A. (Imre Árpád) Mons. 62, 68-72, 68, 72, 74
Tarlo, Julius 32, 114-115, 114, 155-157, 326
Tímár, „Andy” (András) 175-176
Tims, Richard Womser „Dick” 15, 15, 185, 185-187, 198-206, 200, 210-215, 210, 214, 217-218, 220-221, 226-228, 230-231, 237, 242, 246, 250
Titus, P. Ross 8, 15, 19, 19, 41-42, 41, 231, 233-234, 233, 274-276, 280, 285-286, 288-295, 297, 299
Tomasek, Frantisek püspök 247
Toplosky, Louis „Lou” J. 15, 74, 74, 75
Torbert, Horace Gates „Tully” 28, 29, 29, 35, 37, 38, 41, 46, 97-98, 97, 107, 112, 112, 115-119, 124, 128-131, 137-138, 137, 139, 140, 144, 146, 251, 255
Toth, David 100, 128
Tóth házaspár 41, 100, 128-130
Trefner Éva 201-202, 216, 224
Trost, Edward J. 73-74, 73
Turchányi Egon Albert, Rev. 48
Tyler, William R. 141, 141, 242, 248
Vagnozzi, Egidio 247
Van Bree 201
Varga Béla prelátus 116, 116
Varga László 301
Városi Ferenc atya 120-122, 125-126, 206-207, 214, 222-223, 227-229
Vecsey József 155-156, 155, 326
Vedeler, Harold C. 28, 28, 139, 139, 142-143, 164, 166, 169, 186-187, 251
Villot, Jean-Marie bíboros államtitkár 278, 278
Vita-Finzi, Paolo 39
Vought, John R. 190, 190
Wailes, Edward Thompson 139
Wilgis, Herbert E. 15, 228, 228, 230
Wyszynski, Stefan bíboros 247
Zágon József 17, 17, 29-30, 43, 45, 50, 50, 209-211, 209, 217-218, 217, 238-242, 245-247, 249-250, 252-254, 314-316, 319, 324, 325
Zemplén György 210-211, 210
Zinner Tibor 10, 11, 12, 13, 175, 272, 273, 312, 316, 318, 325-327
Zombori István 206, 327

Tárgymutató – Index of Subjects

A tárgy után szereplő számok a vonatkozó dokumentumok sorszámaát jelzik

Actio Catholica 72-73	Jazynka, Alfred összekötő kapcsolatfelvétele Sabóval 74
<i>asylum</i> 79, 81, 90	König, Franz bíboros
ÁVO 103Betts, David összekötő kapcsolatfelvétele Sabóval 99	~ interjúja a <i>Famiglia Mesében</i> 207
Cak, Stanley 500 dolláros csekkje 96, 98, 99, 102, 103, 104, 108	~ valóban továbbította Mindszenty levelét Sabónak 214
Casaroli bíboros	~ Puhan összefoglalója a Titus–Sabó bécsi találkozásról 214
~ és Cheli fogadják Robert Illinget (1971. június 5.) 224	~ McKisson, Robert igazgató válasza 215
~ ellenzi, hogy Sabo szerepet kapjon az emlékiratok kiadásában 224	Légrády József özvegyét nem engedik fel Mindszentyhez 97
Commonweal Magazine 111	Lisle, Raymond igazgató az emlékiratokról 179
Davies, Richard T. javaslatot kap Puhan nagykövetől az emlékiratok kezelésére 221	Mária-kongresszus 8, 10, 19, 22, 196–197
Ecumenical Council 55	~ Marian Congress 134, 136, 213
Egyetemes Zsinat 55	Martin, Graham római nagykövet jelentése Robert Illing vatikáni fogadásáról 224
Flood, Patrick	Meehan, Francis ügyvivő
~ átadja az összekötői feladatkört 196	~ az emlékiratokkal kapcsolatban utasítást kér 190
~ átveszi az összekötői feladatkört 163	~ az emlékiratokkal kapcsolatban értékelést kap Patrick Floodtól 191
~ cáfolja a híreszteléseket 185	Mindszenty bíboros
~ emlékiratokkal kapcsolatos bíborosi tervekéről 186	~ (és az) abortuszok 110
~ emlékiratokkal kapcsolatos értékelése 191	~ amerikai (Lafayette Society) kitiűntetése 126, 127, 128, 129, 130
~ leltárt végez a Mindszenty papírok között 194	~ befejezetlen projektjei 110
~ levelei Sabónak a jelzi Sabónak az összekötői feladatkör átvételét 165	~ (és a) bürokrácia 217
~ nem tud Sabóval találkozni 175	~ bureaucracy 219, 221
~ utóda Ross Titus 195	~ csekkjének (1947) beváltása 6, 7, 9, 12-14
Grósz-per 273	~ egészsége 178, 182
Hillenbrand, Martin nagykövet	~ health 16, 17, 18, 78, 97, 131, 132, 144, 156, 176, 227
~ levele Papendorpnak Hágába a miseszándékokról (1968. november 4.) 171	~ emlékiratai 78, 153, 168, 169, 172, 174, 176, 177, 179, 180, 181, 186, 187, 190, 191, 192, 193, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 213, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 225
~ levele Papendorpnak Hágába az emlékiratokról (1968. november 13.) 174	~ garancialevél kérése 186, 227
~ levele Raymond Lisle igazgatónak az emlékiratokról (1968. november 18.) 176	~ Puhan nagykövettől kapja a garancialevelet 227
~ levele Papendorpnak Hágába az emlékiratokról (1968. december 17.) 180	~ (az) emlékiratokról részletes utasítást készít Sabónak (1970. szeptember 8.) 217
Illing, Robert F. utasítást kap Irwin külügyminiszter-helyettestől (1971. június 3.) 223	~ esetleges távozásának hírei, híresztelések 94, 95, 102, 115, 119, 164
Irwin, John külügyminiszter-helyettes utasítása a római nagykövetségnek 223	
Jackson, Robert J. összekötő első levele Sabónak (1966) 131	

Tárgymutató – Index of Subjects

- ~ frusztrációi 191
- ~ (a) „gerebenen” ülte érzi magát 191
- ~ gyóntatója 48, 65, 145, 149, 157, 162, 179
- ~ húszezer forintot szeretne szétszítani a szegények között 162
- ~ karácsonya 1965-ben 131
- ~ kérése Sabónak az emlékiratokkal kapcsolatban (1969. május 13.) 187
  - ~ rákérdez a levél továbbítására 191, 197,
  - ~ távirati továbbítást kér 198
  - ~ a levelet visszakapja 200
  - ~ kézhez kapja Washington válaszát 202
  - ~ reakciója az alternatív javaslatra 203
  - ~ bevallja: Königen keresztül elküldte a levelet Sabónak (1970. január 22.) 205
- ~ kézírásos feljegyzése (é.n.) 63
  - ~ komoly ajándékokat nem szívesen fogad el 137
- ~ köszönőlevele angolul Sabónak a névnapi jókívánságokért (1968) 160
  - ~ különleges pénzalapja 1, 65, 79
  - ~ leveleinek ellenőrzése 191
- ~ levele Sabónak (1962) 66
- ~ levele Sabónak az unokaöccse haláláról (1963) 92
- ~ levele Sabónak latinul unokaöccse haláláról (1963) 93
- ~ levele Sabónak az egyházi nyomorról (1964) 121
- ~ levele Sabónak – alternatív miseszándék forrás megjelölése (1966) 133
- ~ levelei Sabónak a miseszándékokról (1964) 112, 114, (1968) 173
- ~ levele Sabónak latinul a névnapi jókívánságokról 183
- ~ *memoirs* 78, 110, 149, 169, 172, 176, 177, 179, 180, 181, 186, 187, 190, 192, 193, 197, 200, 201, 202, 203, 205, 207, 213, 214, 218, 219, 221, 222, 223, 225, 226, 227
- ~ menedéke 8, 32, 44, 57, 79, 80, 81, 90, 125, 145, 179, 191, 218, 223, 224, 226
  - ~ *refuge* 32, 44, 57, 80, 125, 177, 207, 223
- ~ menedékeről 191
- ~ mindennapjai, szokásai 65
- ~ népnapja 55, 65, 160, 161, 183
- ~ nyugtalankodik 102
- ~ olvasmányai 65, (újságok folyóiratok) 195
- ~ orvosi költségekhez kíván hozzájárulni 162
- ~ Puhantól ajánlatot kap az emlékiratok szerkesztésére 222
- ~ ragaszkodik Sabo szerepéhez az emlékiratokkal kapcsolatban 225, 227
- ~ reverendái 39, 47
- ~ ruházata 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40-43, 45, 48, 50, 52, 55, 83
- ~ (és) Sabo kapcsolatának gyakorlata – Összefoglaló (1963) 81
- ~ (és a) *silence* 179, 224
- ~ születésnapja 52, 55, 86, 90, 326
- ~ Tarló Gyula könyvéről 90
- ~ (és a) takarítónőn keresztüli kapcsolat-tartás 103
- ~ tiltott kapcsolattartási kísérlete 79, 80
- ~ távozási előkészületei (1967) 145, 149, 150
- ~ unokaöccse (Légrády József) 49, 58, 60, 69, 82, 87, 90
  - ~ *nephew* 49, 90, 97
- ~ unokaöccsének halála 91, 92
- ~ unokaöccsének özvegye 91, 97
- ~ Városi atya gyóntató 145, 157, 162
- ~ vatikáni–magyar kapcsolatokról 203
- ~ Vatikán politikájáról 222
- ~ végrendelete 181
- ~ nagykövetségi kimutatás a miseszándékok stipendiumairól 228
- ~ Papendorp, Theodore összekötő
- ~ áthelyezése 163
- ~ (és) Bárány Anzelm 162
- ~ eligazítást kér Torbert ügyvivőtől a Sabo-levelezéssel kapcsolatban (1962) 64
- ~ eligazítást kér Hillenbrand nagykövettől Sabo–találkozójaival kapcsolatban (1968) 167
- ~ emlékeztetője Mindszenty mindennapjairól, szokásairól (1962) 65
- ~ emlékeztetője a Mindszenty körüli teendőkről (1966) 138
- ~ emlékeztetője aktuális kérdésekről Hillenbrand nagykövet számára (1968) 157
- ~ (az) emlékiratoktól távol kívánja magát tartani 172
- ~ (az) emlékiratok ügyében nem vehet részt 179, 180

Tárgymutató – Index of Subjects

- ~ feljegyzése Horace Torbert ügyvivő számára (1961) 44
- ~ kifizeti a misszálét 58, 60
- ~ levele Hágából Patrick Floodnak (1968) 164
- ~ levele Hágából Martin Hillenbrandnak (1968) 177
- ~ (és a) Mariológiai Lexikon 147, 153, 154, 155, 157
- ~ miseszándékokat kér Sabótól 54, 59
- ~ nem mutathatja meg Sabó levelét Mindszentynek 61, 62
- ~ Pétery püspök gyászmiséjén 152
- ~ (a) polgári házasság szanálásáról 146
- ~ találkozik Sabóval 57, 71, 72, 86, 170
- ~ találkozója Sabóval Hágában 177
- ~ találkozója Ross Titusszal
- Puhan, Alfred nagykövet
- ~ bekapcsolódik az emlékiratok ügyébe 197
- ~ (az) emlékiratok sorsát megbeszéli Mindszentyvel (1971. május 1.) 222
- ~ javaslatot tesz az emlékiratok kezelésére (1971. április 9.) 221
- ~ jelentése az emlékiratok/Sabó ügyről (1970. szeptember 25.) 218, 219
  - ~ Baker, John Alexander válasza 220
- ~ négy szemközti beszélgetése Mindszentyvel (1971. augusztus 25.) 227
- ~ összefoglalója a Titus–Sabó bécsi találkozóról 214
- Sabó, John Mons. (South Bend, Indiana)
  - ~ breviáriumot küld 40, 41, 53
  - ~ budapesti útjának lemondása 3, 4, 5, 8
  - ~ csekkjei és miseszándékai 15, 17, 19, 21, 23, 25, 28, 30, 34
  - ~ csodálja Mindszenty bíborost 213
  - ~ csomagot küld 52
  - ~ elküldi a javított igazolásokat a szertartásokról 158
  - ~ (az) emlékiratokról részletes utasítást kapna Mindszentytől (1970. szeptember 8.) 217
  - ~ európai útjai 58, 67, 86, 147, 166, 170
  - ~ Fatimában 134, 135, 136, 147
  - ~ habozik elfogadni az emlékiratokkal kapcsolatos bíborosi megbízást 213
  - ~ Hágába ír Papendorpnek, találkozót javasol 166
  - ~ jellemzése 213
  - ~ katekizmusokat küld 45
  - ~ kapcsolattartása Mindszentyvel nem szakítható meg 81
  - ~ könyv és miseszándékok küldése 10, 11
  - ~ Magyary, Gyula Mons. számára meghatalmazást kér 55, 57
  - ~ (és a) Mariológiai lexikon 147, 153, 154, 155, 157
  - ~ (és) Mindszenty kapcsolata – Összefoglaló (1963) 81
  - ~ misekönyvet küld 43, 50
  - ~ misekönyvet és szakramentálét küld 134
  - ~ miseszándékainak értelmezése 76
  - ~ miseszándékainak listája 84, 85, 95
  - ~ nem kaphatja meg az emlékiratokat 226
  - ~ 500 dolláros csekket küld Stanley Caktól 96
  - ~ pajzsmirigy műtete 140
  - ~ protonotáriusi kinevezése 46
  - ~ recenzálja Tarlo Gyula könyvét 60
  - ~ Sántha Pál haláláról ad hírt 58
  - ~ személyes üzenetet nem írhat, azt nem közvetítik (1966) 135, 136
  - ~ szerint az idő elhaladott Mindszenty bíboros felett 213
  - ~ tartózkodjék harmadik fél üzeneteinek továbbításától 32, 33
  - ~ tévesen azonosítja Richard Tims ügyvivőt az új összekötőként 139
  - ~ Titus, Rossszal találkozik Bécsben (1970. május 3.) 213
  - ~ újságkivágást küld 89
  - ~ visszakapja Stanley Cak ötszázdolláros csekkjét 99, 100, 101, 102, 103
  - ~ Washingtonban 27, 82, 87
  - ~ Washingtonban volt budapesti diplomatákkal ebédel 82
- State Department
  - ~ szóbeli jegyzéke az apostoli delegációhoz az emlékiratokról 193
  - ~ a delegáció válasza 200
- ~ tájékoztatja az apostoli delegációt König bíboros indiszkrécióról 207
- St. Stephen Foundation 169, 176, 177, 179, 181
- Szabó, John (FL) levelét visszaküldik 124, 125

Tárgymutató – Index of Subjects

- Szent Korona 175, 327
- Tanner, Paul Mons. javaslata Sabo magyarországi utazására 2
- Tarló Gyula könyve Mindszentyről 90
- Tims, Richard
- ~ tisztázza Sabónak, hogy ő az ügyvivő 142
- ~ áthelyezése 163
- Titus, Ross összekötő
- ~ bécsi találkozója Sabóval 204, 206, 208, 209, 210, 211, 212
- ~ jelentése a találkozóról 213
- ~ Puhan összefoglalója a találkozóról 214
- ~ javaslata Mindszenty tájékoztatására az emlékiratokkal kapcsolatban 201
- ~ jellemzése Sabóról
- ~ nem fogad el üzenet továbbítást Sabótól 213
- ~ nem vállalja, hogy Könignél tudakozódjon a Sabó-levélről 205
- Torbert, Horace ügyvivő tervezett találkozója Sabóval 70
- Toth-házaspár látogatása a követségen 46, 68, 69, 70
- Vecsey József könyve Mindszentyről 90
- Vedeler, Harold igazgató utasítása a szabályok betartatására 80
- Villot bíboros államtitkár válasza az emlékiratokról a State Departmentnek 200
- Zágon József
- ~ magyar nyelvű levele Sabónak az emlékiratokról (1968) 168, 169
- ~ az emlékiratokról 177

Földrajzi nevek mutatója – Index of Geographical Names

A nevek után szereplő számok az oldalszámokra vonatkoznak

A jegyzetekre való utalást kurziváltuk

Amerikai Egyesült Államok 7, 55, 57, 325 Amerikai Katolikus Liga 7, 8, 10, 10, 224, 323 Amszterdam (Hollandia) 236, 240 Anglia 60 Árpád Akadémia 7, 7 Aunfall (Ausztria) 195 Austria 69, 124, 176, 202, 259 Ausztria 8, 10, 22, 98, 175, 195, 201, 217, 219 Balkan 70 Balkán 44, 59, 63 Bécs 8, 12, 19-20, 19, 22, 26, 26, 32, 36, 38-41, 40, 41, 47, 49, 76, 77, 98, 98, 109, 111-112, 111, 115, 117, 123, 127-132, 134, 153, 175, 193, 199, 201, 205-206, 206, 209, 209-211, 217, 219-220, 222, 222, 225, 225, 228, 232, 236, 285, 288, 290-294, 297, 299, 301, 316-318, 323-324 Belgium 188 Belgrade 141 Belgrád 28, 123, 139 Berlin 79, 810 Bern 190 Bizerte (Tunézia) 175-176 Bloomington 11, 326 Bohemia 176 Boltzmanngasse (Pázmáneum, Bécs) 112, 209, 218 Bonn 141 Budapest 7, 8, 8, 10-13, 10-14, 15, 16, 17-18, 17-19, 20, 22-25, 22-25, 28, 29, 33, 34-37, 36, 38, 39, 40-42, 44, 46, 48, 48, 51, 55, 55, 56, 57-59, 61-67, 63, 68, 70-78, 74, 76, 79, 80, 82-97, 97, 99-108, 103, 104, 109, 110-119, 111, 117, 120, 123-124, 123, 127-128-138, 128, 137, 139, 140, 141-143, 149, 155, 158-162, 164-168, 165, 171, 174-176, 178-179, 182, 184-187, 186-188, 189, 189, 190, 191-195, 191, 198, 201-205, 206, 207, 210, 212-215, 217-227, 219, 221, 222, 230-236, 230, 231, 233, 236, 241-245, 250-258, 260, 263, 265-266, 268-269, 271-	272, 274, 276-277, 276, 280, 282, 285-286, 288, 290-291, 293-295, 295, 297, 300, 302-304, 302, 307-308, 311-313, 311, 316, 316, 318, 320, 324, 325-327 Buffalo (New York állam, USA) 201-202 Bukarest 123 Bulgária 123 Burgenland 176, 259 California 304-305 Canada 60, 113, 296 Capua (Olaszország) 7 Carteret (New Jersey, USA) 7, 10 Central Europe 233-234 Chicago (Illinois, USA) 32, 56, 102-103, 248, 253, 262, 262 Cincinnati (Ohio, USA) 7 Ciprus 123 Cleveland (Ohio, USA) 7, 28, 28, 61-62, 62, 68, 68, 72, 75, 141 College Park (Maryland, USA) 55, 72 Conti utcai (börtön, Budapest) 222-223 Czechoslovakia 234 Csehimindszent 121 Csehország 175 Csehszlovákia 233, 241 Dakar 175-176 East-Chicago (Indiana, USA) 32 Eastern Europe 73, 141, 187, 311 Eger (szivar) 120, 124 Engematihoff Strasse 240-241, 240 England 60 ENSZ 7, 175, 191, 266, 266, 305 ENSZ Közgyűlés 266 Erie (New York, USA) 68 Erie-tó 112 Észak-Amerika 7, 10, 60, 195, 323, 325 Esztergom 9, 10, 11, 100, 109, 221, 223, 247, 260, 326

Földrajzi nevek mutatója – Index of Geographical Names

- Európa(i) 8, 15, 28, 33, 44, 46, 55, 58, 59, 59, 62, 64, 73, 77-78, 112, 112, 128, 129, 139, 141, 189, 190, 201, 210, 217, 236, 244-245, 302, 309, 312
Europe(an) 60, 77-78, 113, 129-130, 141, 187, 202, 211, 218, 233, 236, 241, 244, 256, 285, 311
FAO 305
Fatima (Portugália) 188, 188, 196-198, 209
Fehér Ház 49, 206
Florida (USA) 7, 10, 10, 18, 21, 57, 155, 185, 186-187, 309
Fort Lauderdale (Florida, USA) 224
Fort Wayne (Indiana, USA) 7, 50, 162
Franciaország 188
Frankfurt (am Main) 36, 236
Germany 79, 208-209, 218
Göcseji Múzeum 20
Győr 217
Hága 17, 44, 141, 231, 235-237, 236, 237, 239-243, 246, 253
Hague 231, 235-236, 240, 242, 245, 248, 250, 254
Haiti 278
Hejce 216, 216
Holland 231
Hollandia 231, 236, 239, 242, 246
Holy Land 128, 225
Holy See 11, 74, 239, 245, 251-252, 271, 278-280, 282, 305, 315, 326
Hungary 7, 50, 58, 60, 62, 66, 69, 73-74, 76, 99, 143, 147, 150-151, 160, 176, 202, 211, 251-252, 264, 267, 269, 275, 295-298, 304, 310, 313, 315, 317, 319
Illinois (USA) 29, 32, 137
Indiana (USA) 7, 9, 23, 32, 50, 56, 69, 73, 122, 151, 185, 196, 201, 264, 269, 275, 295, 297, 302, 304
Indonézia 237
Innsbruck (Ausztria) 129-130, 247
Izmir (Törökország) 98
Jordan (folyó) 212
Jugoszlávia 18, 21, 123
Kahlenberg (hegy, Bécs) 219-220
Kalifornia 12, 327
Kanada 7, 8, 10, 19, 22, 60, 60, 112, 112, 237, 295, 325
Kansas City (Kansas, USA) 262
Kelet-Európa 28, 33, 44, 46, 55, 59, 62, 64, 139, 139, 189, 190, 245, 302, 309, 312
Kennedy repülőtér (New York City, USA) 208, 209
Kolumbia 228
Kongói Demokratikus Köztársaság 98
Lafayette Society of America 33, 33, 188, 190-192, 191
Latina (Olaszország) 7
Lengyelország 123
Léva (Levice, Szlovákia) 68
Lima (Peru) 274
Lisbon 209
Lisszabon 209
London 217-218, 291, 293-295
 Lourdes (Franciaország) 212, 236
Luxemburg 236
Magyarország (Magyar Népköztársaság) 8, 8, 12, 12, 19-20, 26, 32, 37, 46, 50, 58, 60-61, 68, 98, 119, 123, 144, 150, 175, 201, 207, 233-234, 294-295, 312, 318, 323
Magyarországi Mindszenty Alapítvány 12
Mariazell (Ausztria) 215-216
Marokkó 175
Maryland (USA) 55, 72
Massachusetts (USA) 304
Mátyás templom 201
Mayo Clinic 188
Medford (Massachusetts, USA) 304
Mexikó 18, 278
Miami (Florida, USA) 7, 224
Middle West (USA) 58, 65
Mikosszéplak 113
Milwaukee (Wisconsin, USA) 57
Moravia 176
Morocco 176

Földrajzi nevek mutatója – Index of Geographical Names

- Munich 156, 194, 224
München 47, 155, 155, 193, 224, 326
Németország 208, 217, 237
Nepál 228
New Jersey (USA) 7, 10
New Brunswick (New Jersey, USA) 19
New Orleans (Louisiana, USA) 262
New York (City, USA) 11, 29, 33, 33, 81, 113, 114-115, 119, 119, 124, 138, 149, 153-156, 158, 188, 191, 208-209, 231, 233, 312, 326
New York (állam, USA) 7, 29, 48, 60, 68, 137, 156
Notre Dame University (Indiana) 127, 201, 202
- Nyugat-Európa (Nyugat) 141**
- Obergurgl (Tirol, Ausztria) 219, 219
Ohio (USA) 7, 68, 112, 188, 253
Orange (Greater Los Angeles, California, USA) 304, 304
Orlando (Florida, USA) 10, 155
Oroszország (lásd: Szovjetuniót is) 175
Ottawa 22, 60, 196
Our Lady of Hungary Church (South Bend) 7, 50, 73, 76, 150-151, 160, 264, 269, 275
- Pannonhalma 12, 222, 316, 325**
Pápai Magyar Intézet 210, 217
Paris 124, 138, 240
Párizs 119, 141, 240, 311
Pázmáneum (Bécs) 36, 77, 100, 109, 112, 128-129, 131-132, 199-202, 206-207, 209, 210-211, 210, 217, 218-219, 222-223, 259, 265, 270
Pearl Harbor 175, 177
Pehminárium 295
Peoria (Illinois, USA) 29, 137
Peru 274
Portugália 18, 188
Propaganda Fide Szeminárium 109
Puer Magazine 177
- Rensselaer (New York állam, USA) 7**
Rochester (Minnesota, USA) 188
- Rochester (New York állam, USA) 29, 137
Rome 58, 65, 110, 118, 128, 130, 153, 209, 236, 239, 241-242, 246-247, 289, 303, 317
Róma 7, 9, 11, 17-18, 18, 57, 57, 63-64, 93-94, 117, 117, 127, 129, 153, 153, 185, 209, 209, 210, 217, 236, 238, 240, 242, 246, 247, 311-312, 312, 314, 314, 318, 325-326
- Románia 123
Russia 176
- Sacra Rota Romana 109**
Salzburg 175-176, 201-202
Santa Maria Maggiore bazilika 217
Saskatchewan (Canada) 60, 60
Schwechat (Bécs) 41, 292-293
Silesia 176
South Bend (Indiana, USA) 7, 13, 15, 21, 23, 23, 26-27, 33, 36, 42, 50-51, 50, 56, 61, 69, 75-78, 80, 82-83, 85, 87, 89-91, 93-94, 99, 102, 106, 109, 112-114, 122, 125, 127, 129, 133, 149-151, 153-154, 158, 160-161, 162, 170, 172-173, 177-178, 180-183, 185, 190, 196-197, 200-202, 201, 204, 208-210, 217, 223, 235, 238, 240, 245, 248, 264, 269, 275, 277, 288, 291-292, 295, 297, 301-302, 304
- Soviet Union 261, 311
Spanyolország 98
St. Augustine (Florida, USA) 21
St. Louis (Missouri, USA) 262
St. Pölten (Ausztria) 206
Stockholm (Saskatchewan, Canada) 60, 60
Svájc 61, 68, 119, 201
Swiss Bank Corporation 68-69
Switzerland 62, 69, 202
- Szabadság tér (Budapest) 11, 326**
Székesfehérvár 216, 222-223
Szentföld 127, 225
Szent Imre Kollégium 68
Szent István Alapítvány (Róma) 17, 18, 238, 246, 249, 254
Szent István Ház (Róma) 209, 217, 246
Szilécia 175
Szovjetunió (lásd: Oroszországot is) 309

Földrajzi nevek mutatója – Index of Geographical Names

- Tihany 12, 327
 Tirol 219
 Toledo (Ohio, USA) 112-113, 112
 Traiskirchen (Ausztria) 7
 Trenton (New Jersey, USA) 10
 Trianon 127
 UNHCR 7
 United States 11, 62-63, 71, 73, 126, 148, 185, 270, 278-279, 282, 296-297, 303, 319, 325
 University of Notre Dame (Indiana) 127, 201, 202
 Urbaniana Egyetem (Róma) 109
 USA lásd: Amerikai Egyesült Államok
 Vác 216, 216, 221, 223
 Vatican 58, 65-66, 74, 187, 211, 213, 223, 239, 245-247, 251-254, 260, 265, 267, 270-271, 279, 281-282, 284, 286-287, 289, 298-299, 302-303, 305-308, 310-311, 312, 313-315, 317, 319-320
 Vatikán (Apostoli Szent szék) 11, 18, 19, 19, 30-31, 33, 37, 44, 49-51, 50, 57, 73, 74, 100, 109, 109, 117, 186, 206, 210, 222, 246, 259, 264-265, 269, 280, 283, 289, 299, 302-303, 306-307, 306, 309, 312, 312, 314, 317-318, 326
 Vero Beach (Orlando, Florida USA) 10, 187
 Vienna 77-78, 99, 111, 113, 115, 118, 126, 128-129, 131-132, 134, 153, 176, 194, 200, 202, 205, 207, 209, 218-220, 223, 225, 234, 259, 265, 270, 285, 288, 290-293, 295, 297, 299, 304-305, 309-310, 317-320
 Washington (D. C., USA) 11, 14, 18, 18, 21, 21, 23, 27, 33-34, 36, 42, 55, 57, 59-64, 70, 76, 76, 82, 85, 91, 123, 123, 126, 132-133, 139, 141-142, 142, 149, 153-154, 158, 166-167, 186-187, 187, 189, 191, 197, 221, 232, 237, 249-250, 258, 264-267, 269, 272, 272, 276-278, 280-282, 288, 299, 305-306, 310-312, 311, 314, 316, 326-327
 West Calvert Street (South Bend, Indiana) 73, 76, 150-151, 160
 West Germany 208
 White House 318
 Yorba Linda (Kalifornia, USA) 12, 327
 Youngstown (Indiana, USA) 188, 188
 Yugoslavia 60
 Zalaegerszeg 20, 20, 295, 295, 297, 326
 Zanesville (Ohio, USA) 253
 Zugliget (Budapest) 123, 221
 Zurich 69, 236, 241
 Zürich 68-69, 236, 240, 240

English Summary, I

Msgr. John S. Sabo was born in Carteret (NJ) in 1905, was ordained as a Roman Catholic priest in 1930, served in South Bend (IN) as a Vicar, and was Parish Administrator for the Hungarians in the Our Lady of Hungary Church from 1935 until 1980. He became a Monsignore in 1943, Vicar General for the Religious, and in 1961 Papal Protonotary and a Vicar General. In 1958 he became the President of the Hungarian Catholic League of America, and in 1969 the Honorary Member of the Arpad Academy (Cleveland, OH). He retired in 1980 and moved to Miami (FL) but was buried in his Parish in South Bend.

Msgr. Sabo acted as an interpreter for Cardinal Mindszenty on the occasion of the Marian Congress in Ottawa, Canada (June 18 – June 22, 1947), and during the days of the Cardinal's first visit to the United States after the Congress. Later on, as the Cardinal was the "guest" of the American Legation (after November 1966 Embassy) in Budapest (Hungary), he found the way how to sustain correspondence with the American diplomats who served as the liaison officers of the Cardinal. In this book a thorough documentation of this exceptional correspondence is offered as it was preserved in the National Archives and Records Administration in the New Building in College Park (MD), in the State Department Record Group 84 (Budapest Mission [Post] Files, Classified and unclassified files relating to Cardinal Mindszenty, 1956–1971) and Record Group 59 (Central Foreign Policy Files, Box 4806).

The first document in this volume is dated October 31, 1957, and the last one September 24, 1971, a few days before the Cardinal left the Embassy in Budapest. We possess altogether 228 documents of this correspondence. We consider that this amount of sources allows the researchers to make an overview of the specific contact between two persons who could not see each other for 15 years. The point of departure of this correspondence was to send some Mass intentions for the use of the Cardinal who celebrated Holy Mass day by day, praying for the intention of the donors who, in exchange, offered small sums to cover his personal needs. In this way, a special personal fund was created for the Cardinal, as it is shown by the subject matter of the first document.

The present book offers a description of the documents in Hungarian, as well as a Hungarian summary and then includes the texts in original English. The paper of András Deák, a retired Hungarian diplomat is written in Hungarian, just as some key documents are translated into Hungarian in full, e. g. the letter of the Cardinal to Msgr. Sabo on May 13, 1969. However, the relevant English translation of Patrick Flood, the Embassy officer in charge, is also published (see above, Nr. 187, pages 260ss). That means that the intended public of this volume is the Hungarian one, with a special interest to English speaking people, as the original texts are presented in English.

English Summary, II

Although for many years the Cardinal remembered the person of Msgr. Sabo as “his” Priest, that is, a priest of his Archdiocese of Esztergom (Hungary), there was another Msgr. John Szabo, who may have even known “our” John S. Sabo, because Szabo was a Vicar in Carteret in the years when Sabo was an altar boy over there. Szabo served in New Jersey between 1914–1934, then he returned to Hungary and back again to the US in 1957 and served in Orlando (FL) until his death in 1972. The Cardinal was not aware of the difference between these two persons, because the matter was never explained to him. In the above mentioned letter the Cardinal asked Sabo if he could publish his Memoirs, and this was the letter that eventually led to his departure from the Embassy. According to the reconstruction of the events, the State Department was not willing to send his letter to a private person, that is to Msgr. Sabo to South Bend, and returned the original copy back to the Embassy. Later on Mindszenty passed it to his visitor, Cardinal Koenig of Vienna who failed to observe the diplomatic secrecy of his mission and on returning to Vienna, posted it to Sabo to South Bend.

Not having an answer in due time, it was the Cardinal who revealed this “illegal” correspondence to the American diplomats in early 1970. Ambassador Puhán realized quickly that the issue of the Memoirs was the turning point that could induce the Cardinal to a decision to finally give up his “refuge”. He pointed out to the Cardinal that his Memoirs were not to be published until he stayed in his refuge. The American diplomacy also protested at the Vatican Secretariat of State and Pope Paul VI was compelled to take action. In April 1971 he made the initiative and raised the matter on the occasion of the visit of Foreign Minister János Péter of Hungary. It was on September 28 of the same year that Mindszenty left the building of the Embassy. On the basis of the above, the Author proves that the Sabo-connection played an important role in the life of the Cardinal at the American Mission in Budapest. The contact between Cardinal Mindszenty and Sabo was maintained in the years following his departure from the Embassy until the death of the Cardinal in 1975. A short list of these letters is offered on the last pages, 323ss., but this is not the objective of this book.

The last document lists the small offers, called Mass stipends, between September 12, 1966 and September 24, 1971. These offers were used by the Cardinal to distribute some money among the poor of “his” Capital, i. e. Budapest. This is another interesting story documented in this book, because it was highly dangerous to have contacts with persons outside the premises of the American Embassy.